

«وژایه تی»

و نووگه رای

وتویژر قه گهرده:

سه ید قاسم ئه رژه نگ،
کامران ره حیمی
دوکتور سه عد قازی
دوکتور عوسمان دهشتی

وتاره یلیگ ده:

فهردهوس هاشمی، علیه قه یسه ریگی،
نائیسا جه عفهریمپهر، ئارش ئه فزه لی،
نعمه ت زه حمه تکش
دوکتور بهرووز ئفتخاری نیا
دوکتور مه نسوور ره حیمی
دوکتور عه لی ئولفه تی، مسته فا به یگی،
شیردل یتلپور، تاهر ئاگور
مازیار نه زه ره یگی، بیژن همه تی،
داموون ئه فزه لی، موحسن ئه مینی،
جه مشید وه یسی، سیامه ک نه جه فی،
نه بی ئه حمه دی

ئی پهروه نده:

دوو باره ناسی واتای شوناس
ئهده بی له ئهده بیات باشوور

سال یه کم . ژماره ی یه کم . خه‌رمانان ۹۹

افشین غلامی	صاحب امتیاز و مدیرمسئول:
افشین غلامی	سردبیر:
رامبد فرهودی مقدم	دبیر بخش فارسی:
مهناز ایوبی، رامبد فرهودی مقدم، دیمن پروین، افشین غلامی	شورای نویسندگان:
سید زبیر نعمتی	گرافیک و صفحه آرایی:
آرش دایرزاده	تصویرگری روی جلد:
محمد خدر	تصویرگری پشت جلد:

?

الف) شیوه نگارش مقالات:

۱. مقالات در نشریه دیگر به چاپ نرسیده و همزمان برای نشریات دیگر ارسال نشده باشد. ۲. در ابتدای مقالات چکیده در ۲۰۰ تا ۲۵۰ کلمه ارائه شود. ۳. واژگان کلیدی مقالات در ۴ تا ۶ کلمه ارائه شود. ۴. مقاله شامل عنوان، مقدمه، اهداف و سوالات (یا فرضیات)، روش شناسی، چهارچوب نظری، نتیجه‌گیری و منابع باشد.

ب) شیوه‌ی تنظیم:

۱. مقالات فارسی به صورت تایپ شده با واژه پرداز word و با فونت B lotus و مقالات گُردی با فونت Unikurd به ایمیل درج شده در نشریه ارسال شود. ۲. در صفحه اول عنوان کامل مقاله به فارسی و انگلیسی، نام و نام خانوادگی، رتبه و سمت علمی و آدرس و شماره تلفن نویسنده یا نویسندگان ذکر شود. ۳. معادل غیرفارسی نام‌ها، واژه‌ها و اصطلاحات در پاورقی صفحات آورده شود. ۴. رونوشت اصلی متون ترجمه شده همراه با اطلاعات کامل کتاب‌شناختی متون اصلی ارائه شود.

ج) شیوع ارجاع:

ارجاعات داخل متن درون پرانتز و بدین ترتیب باشد: (نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار اثر: شماره صفحه). نگارش منابع پایانی به شکل زیر باشد: مقاله نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، (سال نشر)، عنوان مقاله، نام و نام خانوادگی مترجم، نام مجله، دوره مجله، شماره مجله، شماره صفحات. کتاب: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، (سال انتشار)، عنوان کتاب، نام و نام خانوادگی مترجم، محل انتشار، نام نشر، شماره جلد

د) سیاست اجرایی مجله:

۱. مقالات درج شده در ماهنامه نظر گردانندگان آن نیست و مسئولیت مطالب و مقالات برعهده‌ی نویسندگان است. ۲. تفکر انتقادی در ویرایش، گزینش و تلخیص مطالب آزاد است. ۳. نقل مطالب تفکر انتقادی با ذکر منبع آزاد است. ۴. مقالات گُردی با الفبای تایید شده گُردی (خط آرامی یا لاتین) باشد و همچنین حرف (ق) که مختص گُردی جنوبی است، برای تفکر انتقادی پذیرفته شده است و نویسندگان ملزم به رعایت آن هستند.

Tafakorenteghadi@GMAIL.COM

ئى پەروەندە:

- پېئاسەى شۆناس ئەدەبى و دووبارەناسى شۆناس لە ئەدەبىيات باشوور
- ئەوپەر نووگەرايى و ئەدەبىيات كوردى لە باشوور
- بانان شۆناس ئەدەبى لە ئەدەبىيات باشوور
- ھاوبەشى شۆناس رابردوو و نوو لە ئەدەبىيات كوردى
- شۆناسى جەريان ئەدەبى لە ئەدەبىيات باشوور
- چەمك ئەدەبىيات و رخنەيگ لە ئەدەبىيات كۆپەنە و نوو باشوور
- مرۆف زاگرۆسى لە شۆناس ئەدەب باشوور
- شۆناس ئەدەبى و ئەدەبىيات ھاوچەرخ كوردى لە باشوور

ژمارەى بانان

وەرەو کوو دەنگى

زوان كوردى، دىالكتهل؛ دەرڤەت و مەترسى

پیرست

- ۶ - فتهی سه رنۆسه ر/ئه فشین غولامی
- ۷ - سه روتار، نکاتی دربارہ ننوشتن به زبان خودی/دامون افضلی
- ۹ - شوناس نادیار خه لک زاگرووس تاکام زوان جنسیهت گه رانهی شاعیرهیل ئیلامی/فه ردهوس هاشمی
- ۱۵ - وتهزا (جستار)ی له سه ر مرۆفناسی له ئه ده بیات کوردی خوارین/شپردۆ ئیبل پور
- ۲۰ - شیوازناسی په خشان کوردی خوارگ/علیه قه یسه ریگی
- ۲۵ - په رتخ پیناسه له ریداگرتن ئه ده بیات کوردی
- ۳۳ - «نوورست و چۆنیه تی په یوه ندی پیناسه و ئه ده بیات له ناوچهی کرماشان و ئیلام»/مازیار نه زه ره به یگی
- ۳۶ - وت بووش فه گه رد سید قاسم ئه رژه نگ شاعر ناسریائی له کستان/بهرووز تفتخاری نیا
- ۳۸ - نه نۆساین فه زوان وژمان/دوکتۆر بهرووز تفتخاری نیا
- ۴۲ - وتوئۆ ده گه رد کامران په حیمی، لیکۆله ر و توئۆزه ر زوانناسی/ئه سرین شه فیعی
- ۴۸ - شوناس نه ته وه یی و نیشتمانی له ئه ده بیات و په رده ی گوران/نعمت زه حمه تکش
- ۵۱ - گفتگو با دکتر «سعد قازی» استاد زبان و ادبیات دانشگاه اربیل/رامبد فرهودی
- ۵۶ - ئیمازا ژنا کورد د به رهه مین کوردان ئین کلاسیک و ئۆزینتالیستان ده/تا هر ناگور
- ۶۰ - بایه د په له مار میژو زا ره کی «شفاهی» خوه مان بیاریمن/مسته فا به یگی
- ۶۴ - باشوور و بنچینه له په کاگرتن زوانی وژمان/نارش ئه فزه ئی
- ۶۶ - دیالکتی کوردی خواروو دیالکتیکی هه زاری ده وله مه مند/دوکتۆر مه نسوور په حیمی
- ۷۸ - نوورپینگ وه ناوه پرووک شاعر ژنه یل کورد له ناوچه ی که له پور/ئانيسا جه عفه ری میهر
- ۸۱ - گویش گورانی حلقه مفقوده هویت ادبی باشور/علی الفتی
- ۸۲ - رخنه یگ له که ش و هه وای ئه ده بی/بیتزه ن همه تی
- ۸۸ - ئگزیستانسیالیسم ئه ده بی (کورته خرپگ له مه لوه ن ره سه نایه تی وجود)/موحسن ئه مینی
- ۱۰۲ - ناسنامه، زوان، ره سانه ی نوو: له بووت کوردیه و
- ۱۰۴ - «جه عفه ر شه یخولئسلامی»/له ئنگلیسیه و: جه مشد وه یسی
- ۱۰۸ - وتوئۆ وه گرد دکتۆر عوسمان ده شتی، مامۆستای فه لسه فه ی ئه ده بیات زانستگه ی کۆبه/دیمن په روین
- گرامر کوردی باشووری (کوردی خوارین)/سیامه ک نه جه فی
- خوه موونی بیینت مودرن، ف ری و ریچه ی کوردیاتی/نه بی ئه حمه دی

دىالكتىك و وزاىەتى!

و ڧە مېنەى رەسەناىەتى عەقل و بتەوى فىر و ڧەھىزبېن سىڧامەنى بگەردىم.

ئىمە ڧە ڧەرگەل كوردى خوارەپەرە ھالى بنىمان نەناپە تا پىرۇبلماتىك ئەدەبى و سىياسى و كۆمەلەپەتى و ڧەلسەفى ڧە زوان كوردىپەرە ئەراڧمان دورس بوو. واتە ئەر جهان نووگەراىى و ئەوپەر نووگەراىى، ئەدەبىيات كوردى باشور ھىماى نەتۇنستىپە سەن دەرھاوپشتەل جهان نووخوازى و ئەو نەنگەمەلە كە مرۆڧ سەردەم و ئىسكەبى ڧەگەردانا سەرۇكار دىرېد، ڧە نۇسان بكىشتى و پىرۇبلماتىزە بگەپتەن، ڧەپخاترە ڧە پىشت بەسپاين ڧە دىالكتىكىگ «ھىگلى» مووشىمن: ھەتا (نۇسەن) جوروز تىز و ڧەردەنگ جوروز ئانتى تىز پەكانەگرن، مەتۇنىم باس ئەز سەنتىز (شۇناس/وزاىەتى ئەدەبى) بگەبىمەن و ھەرە دووارەناسى وزاىەتى ئەدەبى بچىمەن. ئىمە ڧە ژمارە يەكە مانگنامە «تفكر انتقادى» يەپەرە سەرەراى ئەو ك مەزناىم نۇسەن ڧە زوان كوردى و دىالكتەل جوراوجورۇ پىووستە، تەلەشە مەكەبىم ھوم پا ئەگەرد دىالكتەل نامىراس و بائىن، ڧە دىالكتەل سەرەكى كوردى باشورپىش ئاراز بابەت بگەبىم و باژىمىتە ڧەر رخنە و شىكارى ھۆمە خوەنەرەل بەرپىز. مەزناىم كەم و كورى فرەبىگ ڧەى ژمارە مەتۇن، ولام ھۆمە مەزنان، يە يەكەن ئەز يەكەم كارەل جىددى ڧە سەرچەم دىالكتەل كوردى خوار ئەر تىران و لە تەوەر رۇژنامەوانىپە و بى كىشە و تىرادىش نىپە. بەرمەت دىرىم ڧە يارمەتى و پىشتىوانى ھۆمە و نۇسەرەل و گەنجەل رپوشنقىر و زانا و فىراى بتۇنىم درىزە بەبىمەن ڧە كارەلمان.

«ھابز» ڧىلسۆڧ دەڧىقتىكە، ڧە پىرتوك «ڧەلسەڧەى سرۆشتى» يەپەرە مەتۇسەن: ناسەن ئەز دو تورپەرە ماىدە دەس. ناسەن ئىمە يا ئەز نۇمور واقعەپە يا ناسەن ئىمە ناسەننگ ئاكامە، من ئەز ئى گەپ «ھابز» كەلكە مەگرم و مەجمە سەر ئى باسە، كاتى باس (وزاىەتى ئەدەبى) مەكەبىمەن، مەبەستمان چىپە؟ واتە ئاىا ئىمە وژمان سەرگەرم چىشتەل مەكەبىمەن ك ھەتا ئىسكە ڧە نۇم ئەدەبىپاڧمان ڧە جى مەتۇپە، يا مەخوازىمەن ڧە ناسەن ڧەلسەڧەى يا ناسەن ئاكامى سبارەت ڧە پىشەنە و رەوت ئىسكەبى ئەدەبىيات پىسەم؟

ڧەر ئەز ئەو ھەلەم ئى پىسپارە بەبىمەن، بايس ئە بابەتە ڧە ھۆمە پىسەم ئەرا پىووستە رخنە ئەز وژمان بگىرم ك تا ئىسكە ڧە بابەت نۇسار و بەرھەمپىنەن مەتن ھەتابەت مەتن ئەدەبى ئەر كوردى باشورى ئەخكە بى دەسەلەتەم؟ ئەرا تا ئىسكە وژمان ڧە كار جىددى مژۇلمان نەكردىپە و ناوناخن ئەبنا ئەدەبى نۇسارىمان كەم تونانا و بىننگە. ڧە دلتىبايا ئەگەر ھەلەم ئى پىسپارەلە بەبىمەن مەتۇنىم ڧە دىد دورسپىن و راسكانىكا ئەنگەمەل ئەدەبىيات كوردى باشورپىش پىا بگەبىمەن. ئەز ئى پىرپەرە «ھابز» مووشى: ناسەن نۇمور واقع، ڧەلسەڧە نىپە: بەلكەم يە دووارەناسى واقعەتەل ئەز دەرەچ زانست و عەقلە، ك وژ ڧەلسەڧەسەن. ئىمە ھەتتىگ باس دووارەناسى وزاىەتى ئەدەبىيە مەكەبىم، ئەز گەرەكمانە پىشت ئەزموون و كارامەبى ئەدەبى ڧەرگەل كوردى باشور بخواەنىم و ڧە بىنەن «عەبىيەت» بارىم و ئەسكە بايمەن رخنە ئەز ڧەلسەڧە شارستانىەتى و ئەدەبىي كوردى ئەر دەوران ھاوچىرخ بگىرمەن

نکاتی درباره‌ی نوشتن به زبان خودی

درستی این ادعا کافی بپرسیم چرا خود این داندگان راز به زبان مادری، آن زبان آشنا و خودی، نمی‌نویسند؟ چرا اغلب وقتی دست به قلم می‌برند 'طبیعتاً' به آن زبان بیگانه می‌نویسند؟ اگر زبانی نوشتاری، نظیر زبانی که با آن حرف می‌زنیم و خواب می‌بینیم و فکر می‌کنیم، وجود دارد، قاعدتاً نوشتن به آن نه تنها باید کار ساده‌تری باشد، بلکه باید 'خودکار' انجام شود — و نمی‌شود. واقعیت آن است که چیزی به نام زبان نوشتار طبیعی، به مثابه‌ی چیزی از پیش‌داده‌شده، وجود ندارد؛ آنچه هست 'متن' است و متن، وقتی یک زبان به‌اندازه‌ی کافی 'متن' داشته باشد، طی فرایندی تدریجی و انباشتی، چیزی به‌نام زبان نوشتاری شکل می‌گیرد و برساخته می‌شود. در حیطه‌ی زبان نوشتاری مسئله دقیقاً این است که، برخلاف زبان گفتار، تحقق چیزی که می‌شود آن را 'انباشت اولیه'ی متون نوشتاری نامید، ضروری است با تحقق همین فرایند است که زبان نوشتاری موجودیت می‌یابد. وقتی هنوز به‌اندازه‌ی کافی متن خلق نکرده‌ایم، وقتی هنوز ادبیات را به ساحت گفتاری آن تقلیل می‌دهیم و اغلب اوقات آن را با زبان گفتاری خلط می‌کنیم، در چنین شرایطی طبیعی است که زبانی زبان نوشتاری ما می‌شود که متن‌های دردسترس بیشتر و اعتبار زبانی‌ادبی افزون‌تری دارد. زبان نوشتاری نه پدیداری طبیعی که ایده‌ی است که به مدد کنش نویسندگان

ما، گویش‌وران زبان‌های 'در حاشیه مانده' از حیث پیوستگی زبان‌های گفتار و نوشتارمان با نوعی شکاف مواجه‌ایم: ما به زبانی می‌نویسیم که زبان خودمان، زبان خواب‌ها و فکرهايمان، نیست. اما عجلتاً مسئله‌ی اصلی 'نوشتن' به زبان خواب‌ها و فکرهايمان نیست بلکه این نکته‌ی غریب است که به هنگام نوشتن، این زبان غیرمادری و بیگانه است که برای‌مان ساده‌تر، خودی‌تر و راحت‌تر است. آنچه به شخصه دیده‌ام این است که حتی سینه‌چاکان 'زبان مادری'، پای نوشتن که به میان بیاید، به زبانی که داعیه‌ی دفاع از آن را دارند، نمی‌نویسند. بحث به‌هیچ‌وجه بر سر تخطئه‌ی این نوشتن به زبان خودی، بر سر مذمت 'به فارسی نوشتن' نیست؛ بحث بر سر این است که این پدیده علل و دلالت‌های مهمی دارد که تاکنون مغفول مانده و در بلوای جنگ‌های زرگری مدعیان سینه‌چاک زبان‌های مادری به فراموشی سپرده شده است. هدف این یادداشت نسبتاً کوتاه چیزی جز درنگی بر این دلالت‌ها نیست. هواداران زبان‌های مادری همواره فرضی اثبات‌نشده را بدیهی قلمداد می‌کنند: این فرض که چیزی به نام زبان نوشتاری 'طبیعی یا بومی'، زبانی از آن خود ما و نه آلوده به غیر، وجود دارد که بنا به دلایلی از محاسن و مواهب نوشتن به آن محروم بوده‌ایم — گوهری همواره موجود که کورکورانه آن را از بیگانه 'جسته‌ایم. برای روشن شدن

برساخته می‌شود، یا نمی‌شود.

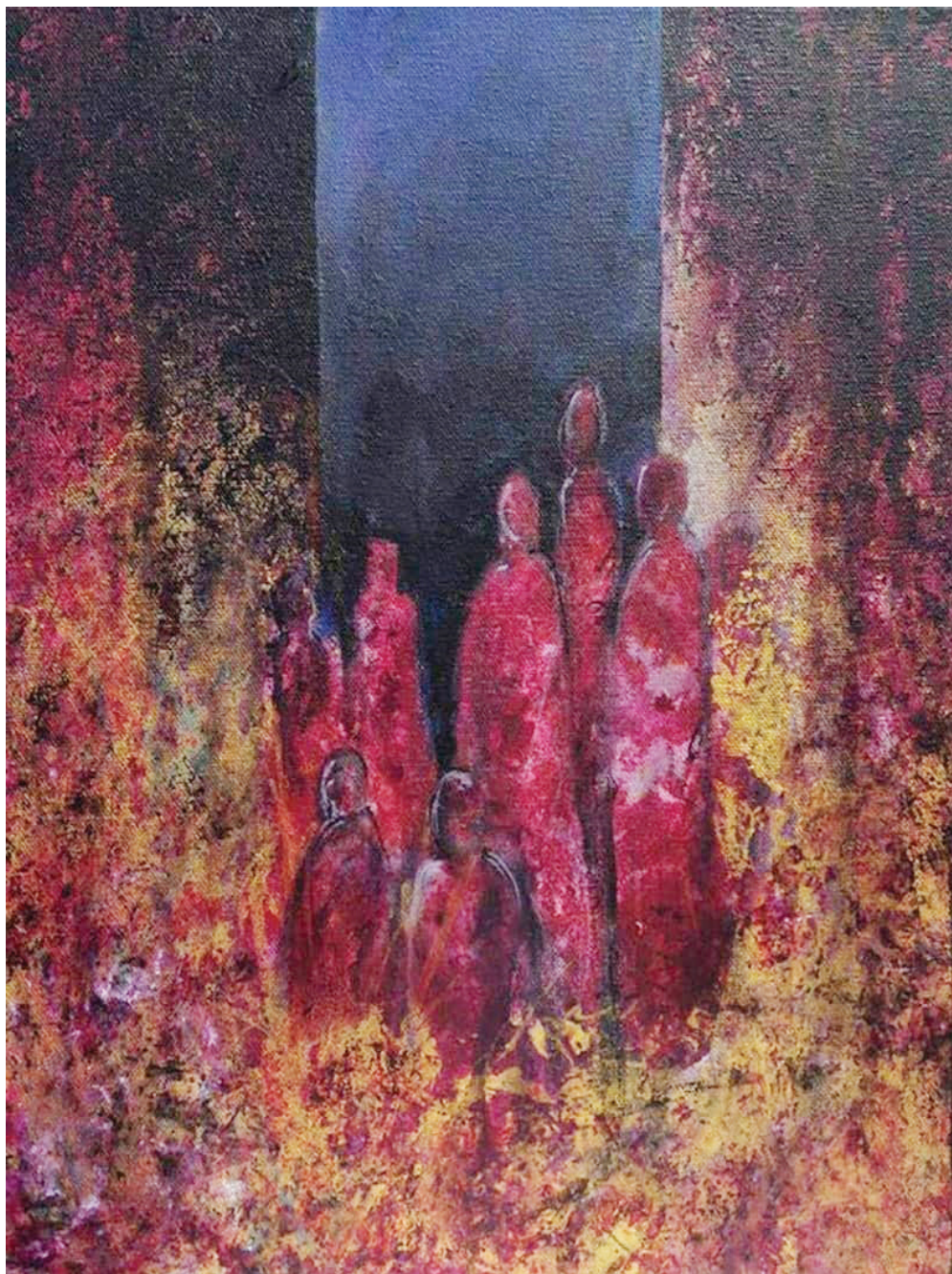
متأسفانه نوعی شیفتگی محافظه‌کارانه، خام و غیرانتقادی در بین اغلب هواداران زبان‌های مادری وجود دارد که باعث می‌شود در عرصه‌ی ادبیات و زبان نوشتار هم اسیر نوعی رمانتیسیم بدوی شویم که از فهم این حقیقت عاجز است که در عرصه‌ی رقابت‌آمیز و تنش‌آلود زبان‌ها ما با فرایندی سربه‌سر 'نابرابر' و نامتوازن مواجه‌ایم؛ اعتبار ادبی زبان‌ها به‌هیچ‌وجه برابر نیست؛ هر زبانی بسته به اعتبارش فرصت ابراز وجود می‌یابد و این اعتبار ناشی از 'کار'ی است که سوژه‌های هر زبان با/در آن زبان خاص انجام می‌دهند. تقدسی که گرد ایده‌ی 'بومیّت' در بین ما شکل گرفته ناشی از نادیده‌گرفتن این رقابت 'نابرابر' و طلب ناخودآگاه نوعی برابری زبانی خیالین است. گویی چیزی ناب، اصیل و خودی وجود دارد که به محض رسیدن به سرچشمه‌اش ادبیات، یک‌باره، ممکن و خلق می‌شود.

نه! ادبیات چیزی جز دیالکتیک امر بیان‌ناپذیر و امر بیان‌شده نیست. زبان عرصه‌ی عام این دیالکتیک است؛ هر نویسنده‌ی، در هر متنی که می‌نویسد، همواره بر آن است به مدد مصالح زبانی‌اش امر بیان‌ناپذیر را بیان‌پذیرتر کند. این کنش در عرصه‌ی 'متن' است که محقق می‌شود و مادیت می‌یابد. اگر متنی در کار نباشد، طبیعتاً، خبری هم از ادبیات، این پیچیده‌ترین تجلی زبانی بشری، در کار نخواهد بود. ادبیات نه توسط نهادها که از خلال 'متن' خلق می‌شود. اگر نوشتن به زبانی که با

آن حرف می‌زنیم امری طبیعی و بدیهی نیست، این بدان معناست که بازی شروع‌نشده به پایان رسیده است. این بازی بیش از آن به دست‌وپاگردن خاستگاه‌های اغلب خیالی برای امور نایب‌وده نیاز داشته باشد، محتاج 'کار' در/با زبان است.

پیش از هر چیز باید بپذیریم که واقعیت از خیالات، آرزوها و خواسته‌های ما بسیار پیچیده‌تر، متناقض‌تر و بی‌رحمانه‌تر است؛ از یک‌سو عجلتا داریم به زبانی می‌نویسیم که از آن ما نیست، و از سوی دیگر، نوشتن به زبان 'خودمان' نیز هنوز کنشی طبیعی، خودکار و بدیهی نیست؛ دلیل این طبیعی، خودکار و بدیهی نبودن چیزی جز این نیست که هنوز به‌قدر کافی متن‌هایی به زبان خودمان نوشته‌ایم.

نوشته‌شدن خود این یادداشت به زبان فارسی معنایی جز این ندارد که نوشتن به زبان مادری، در وهله‌ی اول، کنشی است به‌تعمیق افتاده که از قضا نیازمند توجیه و دلیل تراشی است. از تصدیق این واقعیت نباید هراسان شد، ادبیات همواره 'خلق کردن چیزی از هیچ' بوده است. مسئله‌ی اصلی این است که این خلق کردن با 'بدیهی‌پنداشتن' امور ناب‌وده عملی نخواهد شد. مسیر این خلق از کنش چندوجهی و مضاعف ترجمه می‌گذرد — ترجمه به معنای گسترده‌ی کلمه: هم ترجمه‌ی متون دیگر به زبان خودمان و هم ترجمه‌ی خود زبان‌مان (خواب‌ها و فکرهامان) به متن.

شوناس ناديار خه لک زاگړوس ټاکام زوان جنسيهت گهرانه ی شاعیره یل ټیلامی

فهردهوس هاشمی

پیشه کی

یه که مرووف کیه یاگهر چهس و بیر و باورهیل ناو سهری و خهونهیل ناو دلّی چهن؟ گشتی وه ناو باس شؤناس Identity جیهه و بوون. باورهیلگی که له ناو سهر مرووف نهخش بهسانه وه گهردهست و خهولکیتیا گردهو بوون و شؤناسی درس کهن. شؤناس مرووف نهتیجهی مدوهیل جوورهیچووریگه که نه لگهردی وه ناسین خوهی و جیگهی خوهی له ناو کووملگه. «کی بؤن» مژاریگه که له سهرهتای نافران وه گهرده مرووفا بؤه. نهدهبیات، وهتابیهت شیعر له فاکتورهیلگی که فره وه بان ناسانن شؤناس شاعرهیل و نؤسهرهیل کاریگهر بؤه. مژوژ شؤناس یه کیگ له باسهیل فره گرینگ نهرای سیاست مودرنه. گورووپهیل و گهلهیل جوورهیچوور وه ناسانن زوان، کهلتور، جنسیهت، قومیهت و... ئی باسه دروس کهن. دیسان سیاست شؤناس (Identity politics) نهرای دجاره ناسین و دیاری کردن گورووپهیل کوومه لایهتی له ئی فاکتورهیل که لک گرید تا له باقی جیاپانهو بکهی. یه یانئ سیاست شؤناس ها شون دیاری کردن و گهشه داین وه جیاوازیهیل. شؤناس توانئ تاکه کهسی یاگهر کوومه لایهتی بوود. هه نهی کهسیگ ناو خوهی و شماره ناسنامهی خوهی نؤشیده وه ئیرامان یه بهشیگه له شؤناس تاکه کهسی، نه مانئ وختئ قسه کهی یاگهر شیعر یان چیرووکیگ نؤسن، قسه کردن و نؤسانه کهی بووده نیشاندهر شؤناس کوومه لایهتی ئه وه کهسه.

له دهوران مودرن شؤناس له ناو نهدهبیات وه وینهی تووریگ له ویچوونهیل و جیاوازیهیل دهس وه پئ کریایه که یهدهس بؤن ئیمه له بهره ورو جیاوازیهیل نیشان دابه. ئی شیوهی دیاری کردن شؤناسه له سهراسهر میژوو ههر بؤه و تابیهت وه دهوران مودرن نیسه. سیاست شؤناس و نهدهبیات ههردگ له سهر یه کتره کی کاریگهرن و وه گهرده یه کا له سهر ساختار بیر و باور کووملگه کاریگهرن.

وشه کلیل: زوان، جنسیهت، شعر

جنسیهت و زوان

جنسیهت مژاریگه که له یه وه فره باستی نه کریایه و ته نانهت مژوژیش نه گهر باستی بکهن هاتئ وه دل کلاسیکهیل و کوانه به رهستهیل نهوی؛ ههرچه که بهشیگ له ئی گیجه له نه لگهردی وه ناته مامی و نه قسان زانستی ئیمه، به لام بهش گه وریایگ له ئی نه تیجهی بیر و باورهیل چه له یگه که وه دریزه ی میژوو له ناو نه ندیشه ی مرووف جی گردییه و بؤه وه مدویگ ئه رای بی ئه رزش کردن ژن و ژیردهس زانستی ژن.

زوان ههم گرینگترین که رهسته ی په یوه نیی داشتت مرووفه، هه میش پایه ی زوروم دم و دهز گایل کوومه لایه تییه و وه خاتر سروشت کوومه لایه تی خوهی هه ماهه نگ وه گهرده جیاوازی داشتت کوومه لگه یل، توانی جوورایچوور بوو. زوان و فرههه نگ کاریگهری دو لایه نییگ وه بان یه کتره کی و په یوه نیی سفت و سهخت وه گهرده یه کا دیرن؛ تا ئه و ره که ته نانهت مهردم

ناسه یلینگ جوور «تیس» و «پلاگ» باورپان یه سه که زانستی فرهههنگی نه ته نیا له ری زوان چه رخی، به لکسو تا راهه یگیس له ری زوانیش دورس کریه ی.

چون زوان په یوه ندی نزیک و دیالکتیک وه گهرده فرهههنگا دیری و توانئ که عامل فرهههنگی بوو، زوانیگ جنسیهت زهدهس که وه کارکرد خوهیا جیاوازی ناعادلانه یگ بنه یده بهین دو جنسیهت (ژن و پیا) و هه لوومه رج سهختیگ ئی رای یه کیگ له ئی دو جنسیهت ده دورس بکه ی. وه ئی مانا که زوان توانئ که رهسته ی بهیتر و توانای ئه را خهبات له بهین گرووپه یل کوومه لایه تی بوو که ته قه لا کهن کونترولی بکهن تا هیتر بگرن ئه وه دهس. جنسیهت زه دگی زوانی وه راسی یه ی جوور کونترولی زوانیه، دروسه که زوان له خوهیا جنسی نییه، ئه مان توانئ که نوورگی جنسی و جنسیهت له ناو کوومه لگه نیشان بیه ی. نه لیهت چون که فرهههنگ و زوان په یوه ندی دیالکتیک وه گهرده یه کا دیرن وه راسی فرهههنگیش زوان جنسیهت زهده دورس کیه. ئه مان ئه وه چشته که له ئی وتاره گرینگه و قراره باس بکریه ی ره وئ زوان له وای فاکتوره یگه که دریزه ده ره فرهههنگیه. وه باور فره کهس له زوانسه یل کوومه لایه تی و کوومه لاسه یل زوانی جوور «رایین له یکاف» زوان ژنانه (female language) له ناو خوهی یه ی نوورگی دیری که ژنه یل نه یده په ر و کنار کاره یل گرینگ ژبان و ئه نجام ئه وه کاره یله که فنئ ئه وه بیایل. ئی جوور وه لادان و زایفه زانسته یلینگ ههم له شیوه یگ ههس که ژن قسه که ی و هه میش له شیوه یگ که له بهاره ی ژن قسه کریه ی. له ئی وتاره چؤن که شیعهریلینگ که تاوتو کریه ن گشتئ عاشقانه ن و شاعره یلیان بیایلن، دیاره که ئه وه شیوه که له بوار ژن قسه کریه ی سهرنج دریه ی.

تئوریه یل فره یگ له بوار زوان و جنسیهت نؤسیانه که له گشتئ گرینگترین تئوری دهسه لات رایین له یکاف (۱۹۷۵)، تئوری جیاوازی تانن (۱۹۹۳)، تئوری کؤنش سیمؤن دبوار (۱۹۴۹) و تئوری سهرمه شق جنسیهت فیزالده (۱۹۹۰) که هه رکامیان له نوورگیه ی تایه تیگا باس په یوه ندی زوان و جنسیهت کردنه. ئه مان نؤکنه یگ که گشتئ وه پی نامازه کردنه و سهرنج دانه، ژیردهس بؤن ژن له ناو کوومه لگه ی پیاسالاره که توانسته یه جنسیهت زهده ی زوانه و بکه ی و مه قام ناهه من و ژیردهس ژن نیشان ده ی. ئی وتاره که کار ته وسیفیگیگه ده بیتا یلینگ که شیعهریل کوردی شاعره یل ئیلامین له ناو کوومه لگه شیعهریل چاپ کریای دیاریترین شاعره یل ئیلامی جوور چه ییب الله به خشووده، خوسره و خوسره ی پوور، فرههاد شاهمورادیان، حوسه یین شه که ره یگی و تمجد زا هری دهه وارودیه. شیعهریل ئی شاعره یله له نوورگیه ی ژیردهس و باندس بؤن له ناو زوان شیوه کریه ن. نوورست جنسیه تی وه ئایمه یل و جیاوازی ناین له بهین ژن و پیا له زوروم فرهههنگه یل ههس؛ بی شک فرهههنگ کوردیش له ئی باوه ته و جیاوازی نییه.

ئه مانئ نوورگیه ی که له شیعهریل شاعره یل ئیلام دؤنیم ههم جیاوازی فره یگ وه گهرده نوورست په ندی پیشینان وه ژن کورد

وه داپيره! به يان داس پمهي مهشكه نه زه فتم
وه باپيره! خوه رئاواس كزه ي نهم نه يت كوو؟ (شاهموراديان،
۱۳۹۰: پ ۴۲)

له ناو ئي به يته شاعر خوازئ داپيره ي خه ريك وه ئاماده كرن
خوارده مهنى بوئي و باپيره يش وه خيال ئاسووده نه ي بزه نئ.
ياگه ر له شيعري تره ك پهره ي ۸۹:

ئاوي ك تو بوئجه ي چنه بخوم زهنگ بوهم
نانئ ك تو مكسي كه ي ئيقه بخوم ك وا بكهم
شاعر يه ي جارئ تر نيشان ده ي ك دلخوازي به سه ك ژن ك
له يره دلبره و خوه شه ويستيه نان و ئاو به يده ده سي.

ياگه ر له نوو له پهره ي ۳۵ وه تيه:
ژه دار دونيا كولئ سي و مه ساوت كه ري
گوپئ ژه مهشكه ي قلئو چه پائي ژه نان دووس

ئئ به يته يله گشتئ ئوشن ك شاعر له زهت و حه ز خوه ي
له خواردن نان و ئاويگ دوئي ك وه ده س دلبره ي ك ژنه
دروس ك رباؤ. يانئ ويته يگ ك شاعر له ژن ديري ك له يره
خوه شه ويستيه ته نيا خه ريكه وه كار مال و ئاشپه زي كردن.

۳- به يته يلئ ك نه زه ر و را ي پيا گرئنگر له را ي ژن زانن، ته نانه ت
ئه راي له لوزانن ژن و شو
ده مته قه خوو بكه برا جوورئ نه وي بچم ده قين

چؤ وه چ ئايه من بؤ ((ئا)) كارئ نه كه ي قؤ ئه وينه م
(شاهموراديان، ۱۳۹۰: پ ۶۲)
ئئ به يته نيشان ده ي ك قسه ي ژن وه ختن هاو راي پيا نه و

له ئاناليز شيعره يل كوردي ئيلام داده يليگ هاتنه
وه ده س ك نيشان ده ن زوان جنسيه ت زه ده ي
شاعره يل ئيلامي وه ره و ژيرده س زانستن ژن چوو.
ئئ شيعره يله له يره بوئه وه شيش ده سه:

۱ - به يته يلئ ك نيشان ده ن پيا سنور ئه راي
ره فتار و پووشش ژن دياريه و كه ي، ۲- به يته يلئ
ك نيشان ده ن پيا نه قش ژن ته نيا له بن مال و

ئاشپه زي زانئ، ۳- به يته يلئ ك نه زه ر و را ي پيا
گرئنگر له را ي ژن زانن، ته نانه ت ئه راي له لوزانن
ژن و شو، ۴ - به يته يلئ ك سفته يليگ وه ماناي

خراو ئه راي ژن ئيستفاده كردنه و ماناي خاس
ئه راي پيا، ۵ - به يته يلئ ك نيشان ده ن ته نيا
رنگيني زاھري ژن ئه راي پيا گرئنگه.

ديري ك ده م له نه زرش و قودره ت تايه تيگ ئرائي ژن دانه و
هه ميش وه گه رد هه لوومه ره جيل ژن مپرووژا جوور نيه دراي.

ئاناليز ده يتايل

له ئاناليز شيعره يل كوردي ئيلام داده يليگ هاتنه وه ده س ك
نيشان ده ن زوان جنسيه ت زه ده ي شاعره يل ئيلامي وه ره و ژيرده س
زانستن ژن چوو. ئئ شيعره يله له يره بوئه وه شيش ده سه:

۱ - به يته يلئ ك نيشان ده ن پيا سنور ئه راي ره فتار و پووشش
ژن دياريه و كه ي، ۲- به يته يلئ ك نيشان ده ن پيا نه قش ژن ته نيا
له بن مال و ئاشپه زي زانئ، ۳- به يته يلئ ك نه زه ر و را ي پيا
گرئنگر له را ي ژن زانن، ته نانه ت ئه راي له لوزانن ژن و شو،
۴ - به يته يلئ ك سفته يليگ وه ماناي خراو ئه راي ژن ئيستفاده
كردنه و ماناي خاس ئه راي پيا، ۵ - به يته يلئ ك نيشان ده ن
ته نيا رنگيني زاھري ژن ئه راي پيا گرئنگه.

۱ - به يته يلئ ك نيشان ده ن پيا سنور ئه راي ره فتار و پووشش
ژن دياريه و كه ي

كه م بخه ن گيست بپووشن ئيقه نازاري نه كه
مه ي بخوه و مه نبر بسووزن مه رم ده نازاري نه كه
مه م نه لهرزن ده س نه گر هه م داخ جه رگم نار ه سوو
چه م نه ئوقن لچ نه گه ز له م زام دل كاري نه كه (شاهموراديان،
۱۳۹۰: پ ۴۹)

له ناو ئي به يته يله شاعر له بانده س ژن وساگه و فرمان
ده يده يئ ك سه ر و گيسئ بشاريده و، ته نانه ت له شيوه ي ره فتار
و ده سكرديئ رخنه گردييه و خراو زانستيه سه ي.

شاهموراديان هه ر له دؤاي ئه و به يته يله ئوشئ :

ماچت ئه ر كردم تو نه وشه ئ سه وزه! خوو جارم نه كيش
گيست ئه ر كيشم نه قيژن سه وزه! بي عاري نه كه (پ ۴۹)

له يره شاعر نه وقه ره فير ژيرده س و جنسيه تيگ وه ژن داشستيه
ك ماف له لوزانن ئه راي دلبره ي كرديش نتيابه وه ژن، تا نه وره
ك ئه ر پيا وه بي رزاي ژن نزيكه و بوود و ماچتيش بكه ي ژن
ماف وه تيه و نه يريئ و نه گه ر بو شيدوه وه ماناي بي عاري ژنه،
هه رچه ن ك خراوي له پيا بوئه.

يا به يته يليگ له كوومه له شيعر ده م ئاو و ده نگ ماسي ئميد
زاھري ك موونه يگ له لئ له ژير هاتيه:
تو نه گه ر ده ست به سانه، نه كه ست خانه گومانه
هايه ژير تير و تانه، تو هه يه جرمه خاسي (زاھري،
۱۳۹۹: پ ۱۳)

له يره شاعر خه وهر له خانه گوماني بنه ماله ي دؤه ت ده ي، يانئ
ئه راي كار و بار و ره فتار دؤه ت سنور نريابه و كوئنترول ژن ها
ده س پيا.

په يوه نديگ ك شاعره يل ئيلامي وه گه رد ژن ئيلاميه و گردنه
زوورم يه ي لايه نى بوئه هاو كاري و هاوسه نكي به ين ژن و پيا
هؤچ جيگ له ناو ئئ شيعره يله نه يريئ. ژن هؤچ ئختيارگ له
خوه ئ نه يريئ و ده سه لات ته نيا ها ده س پيا.

۲- به يته يلئ ك نيشان ده ن پيا نه قش ژن ته نيا له بن مال و
ئاشپه زي زانئ

خراوه، تا نوره که تهنانهت شاعر ک پیاسه پهلامار بهیده و گهن
وه تن وه ژن، وه ئن مه بهسته ک ئهر هاوړای پیا نهو یا گهر
جهواو ئا نیهی وه پین ئایم نییه.

یا گهر بهیته یلخ جوور به:

وه خالوت، وه تاتگت دیهر بچمه قهره تی چ کهس؟

به به وگت و یه شیه برات باته دیه کن قهنا بکه م؟
(شاهمورادیان، پ ۹۰)

لهیره شاعر فره رووشن و بن په رده باور وه هوج مافینگ ئه پرای
ژن له وه وخت شو کردن نهیرو و رزای باوگ و برا و تهنانهت
پیا یل قهوم و خیش جوور خالوو و مه موو همم گرینگتر له
خود ژن زانت.

۴ - بهیته یلخ ک سفه ته یلخ ک مانای گهن دیرن ئه پرای ژن
ئیسفاده کردنه و مانای خاس ئه پرای پیا

شیهی قسه کردن فرههاد شاهمورادیان و هه بیب به خشووده
ئهرزسه یل جیاوازیگ ئه پرای دو جنس (ژن و پیا) نیشان دهی، وه
ئس مانا ک ئهرژش فره ترینگ دانه وه پیا و ژن که م ئهرزسه و
کردنه ک چهن نمونه له ئس بهیته یله هانه ژیر:

شاهمورادیان

دیه پارز گلیه ی نه که ده شوون قسه نه چوو

کار تو یانه نیه یانه ک کار ژنه (پ ۹۳)

لهیره شاعر وه شون قسه چین و قسه دورس کردن لهوای
سفته سرووشتیگ ئه پرای ژن هاوردنیه و ئه پرای پیا ناهه نجار
زانستییه سهی.

کرده ژن هرچک پیا که وه پفن دیو سفید

پیشت ((پروسه م)) ئشیا که ره خش و خفتان نیه (پ ۳۸)

ده عاشقی ئشکنم هرچکه شیره پناگ

ده پهینی پا کهری هرچکه شووره ژنه (پ ۹۴)

شاعر لهیره وشه ی شیر ک وه مانای دل و جوورته داشتنه
ئه پرای پیا ئیسفاده کردنیه و که ورخنی وه سفته ژن زانستییه.
له شاعر به خشووده هم مانایل خراویگ ئه پرای ژن ئیسفاده
بوه، ئه پرای نمونه لهی بهیته ژن وه جوور مار مووزی و
خه ترناک زانستییه:

نه نارامم گری، نه بیقه رارم

گرفتار چه مه یل کال پارم

نه گهر وه ردی بکه م چوو دهی ده قاپم

نه گهر هورئ نه که م سهر دووگه بارم (پ ۴۰)

شاهمورادیان گریسن ئه پرای پیا تیه دل و سخته زانستییه، وه ئس
مانا ک ئه پرای ژن سرووشته ئه مانئ ئه پرای پیا ناچوور:

دونیا وه بن تو خوئن شرین! چو ئه سر بایرم تیه له

به رگ وهر فره های تو چو گیس دایرم بکه ن (پ ۱۶)

ههر وهیچوره بهیته یل ژیر گرینگتر بون جنس پیا له ژن نیشان
دانه، لا ناو بهیت یکه م مردن کوور داهانتی فره سه ختیگه و له
ناو بهیت دوم شاعر برا لهوای سه مبول و نیشانه ی هاوړی و
دووس وه فادار ناسانتیه.

ئر ژینه: تازه سور ئهر شینه: کوور مردگ

ئهر دینه: په یخه مهر ئهر چینه: قاقانم (شاهمورادیان، ۱۳۹۲: پ
۱۰۰)

و

تو خوهری ئوو م ((کوور)) تو وجاخ گیامی

ده خوهر زاول خوهر نلات چو برا هه وشامی (شاهمورادیان، ۱۳۹۲:

پ ۱۷)

مئید زاهری همم وه ئهر زش کوور زاین نامازه کردنیه:

دوه تیگم هاهم سئ مانگان، ک وه دی ناهه هیمان

ک دنیا کوور تووه ئی زانم، هه دهی پرووه یله بن زا چم (زاهری،

۴۳)

۵ - بهیته یلخ ک نیشان دهن تنیا رنگینی زاهری ژن ئه پرای پیا
گرینگه

کوومله سیره یلخ شیه و کریای لهیره پرن له بهیته یلخ ک زلف
و دهم چاو و رهنکینی زاهر ژن ته وسیف کردنه ک له ههر
شاعر یگ چهن نمونه له ژیر هاتنیه:

بهیته یلخ له شه که ره به یگی:

شوانیه م

جو گیس خوه ت (پ ۱۸)

-

هه و جووره ک له سهره تا نامازه کردیم، وه ختی

که سیگ قسه که ی یا گهر شیعر یان چیروک نوسی،

قسه کردن و نوسانه گی بووده نیشاندهر شوناس

کووملایه تی تهو که سه. له ناخر وهی ته نجامه

ره سیمن شیعره یل کوردی ئیلام پر له بهیته یل

و وشه یل جنسیت زه دهن ک په سای شوناس

و فره رنگ بهن وهره و پیا سالی و ژیردهس

زانستن ژن و فره کلیشه یل جنسیت و جنسیت

زه دگی زوانی دیرن. یانی وه سوود یه ی جنس

(پیا) و زهر جنس تره ک (ژن) داوهری که ن.

ژن له شیعر ئیلام که سیگه ک زاهری ره نگینه و

کونترول ره فتار و کار و بارئ ها دهس پیا، ماف

ئه لورژان شو خوهی همم نهیری و له ناو کووملگه

هوج نه قش و جمشتیگ ئه پرای دیاربه و نه وه. ئی

به رداشته له شیعر ئیلام چواشه ی په یجوور یه یلی

تره که ک له هه وزه ی جنسیت له زوان کوردی

کار کریانه.

بهیته یلینگ له تمید زاهری:

پووس ت ده ریاسه کی و ت م ولاتم هسک و هو له (پ ۱۵)

گول بڼه مئی عاشقیه وه ختی ک

سه ونزله چه مهس وه لمانا نیه (پ ۱۷)

هه کافیه خوه د بونم و نهو زلفده لوو لوو (پ ۱۶)

نی بڼه یله وینه یگ له ژن کیشانه ک پیا وه خاتر دم چاو و زلف و بالای دووسئ دیرئ و لیره خه وهر له هوج جوور په یوه ندی دولایه تیگ بهین ژن و پیا نیسه. نه قش و جیکه و پیگه ی ژن نه و قهره که مره ننگه ک شیعره یل دلبرانه ی پیا هر وه شیوه ی مونولوگن و ته نیا پیا له وهر خوه تیا قسه که ی و به رده ننگ وه هوج شناختیگ له ژن (ک دلبر شاعره یل نیلامیه و تانیا مزار شیریلایانه) له باوه تی بیر و باور و کار و بارئ نیه تیره ددو دهس. دیسان شوئاس و ناسنامه ی ژن نیلامی له سیوه زوان جنسیه ت زده ی پاییل شاعر نیلامی هه شارو بوه. نه نجام

هه جووره ک له سه ره تا اماژه کریم، وه ختی که سیگ قسه که ی یاگهر شاعر یان چیروک نوئسئ، قسه کردن و نوئسانه که ی بووده نیشاندهر شوئاس کووملایه تی نهو که سه، له ناخر وه ی نه نجامه ره سیمن شیعره یل کوردی نیلام پر له بهیته یل و وشه یل جنسیه ت زده دن ک په سای شوئاس و فهره ننگ بهن وهره و پیا سالی و ژیره دس زانست ژن و فره کلیشه یل جنسیه تی و جنسیه ت زده گی زوانی دیرن. یانئ وه سوود یه ی جنس (پیا) و زهر جنسئ تره ک (ژن) داوه ری که ن. ژن له شاعر نیلام که سیگه ک زاهری ره نکینه و کونترول رهفتار و کار و بارئ ها دهس پیا، ماف نه لوژانن شو خوه ی هه نه بیرئ و له ناو کووملگه هوج نه قش و جمشیتگ نه رای دیار یه و نه وه. نی به رداشته له شاعر نیلام چواشه ی په بجوور یه یلن تره که ک له حه وزه ی جنسیه ت له زوان کوردی کار کر یانه. نه رای نمونه په ند پیشینان کوردی له ناو کتاو «ضرب المثلها ی ایلام» (سوحراب نژاد، ۱۳۹۲) دم له نه رزش و قودره ت تاییه تیگ ئرائئ ژن هم له ناو مائ و هه میس کووملگه دن؛ نیشان دن ک ژن له ناو فهره ننگ کوردی سنور ئرائئ نه قش و کاره یل نه نریابه و له ناو باسه یل سیاسی، فهره نگی و کووملایه تی هه م وه گهر د پیا هاوترزه (هاشمی، ۱۳۹۹: ۵۳). ده ی تایلن ک له شاعر نیلام دراتنه نه ته نیا نیشان دن ک زوان شاعره یل نیلام جنسیه ت زده و بوه، به لکوو نیشانه یگ له نلمانه یل شوئاس جوور میزوو، فهره ننگ، مه زه ب و دین یا تامانجه یل دیاری نه ته وه یگ له ناو شاعر نیلام نییه و ته نیا عشق مزار شاعر یه یل، که نه ویش هه ر زاهری و جسمانیه. شاعره یل نیلامی نه خوه یان وه خه لک نه ته وه ی تاییه تیگ ناسانه و نه کلیه ی له گیجه ل کووملایه تی تاییه تیگ کردنه و نیش رازی بونیان له هه لومه رچ کووملگه نیشان دانه. ته نیا تمید زاهری اماژه یل سه رسه ری و ریواری وه ییکاری جوانه یل و گیجه له یل زوان کوردی داشتیه، ک نه ویش

ده لیا ئ نوو نه وار

ماونج ده ئ ده چه مت (پ ۵۱)

شاو ها دهو چه مه

شاو ها دهو گیسه (پ ۶۶)

بهیته یلینگ له شاهمورادیان:

باخ وهاره سینگن سینگ زرک زینگن

زه رده بهین په ل ناخس و سیوئ په ل نهو وه شانگه (پ ۹)

سه ر و مله یل بهر زیان زلف ده له رزه له رزیان

شه نه ئ شه ماله تهر زیان باخ و بهرم پزانگه (پ ۱۰)

نه مان ده نامیان که س ک گیسه گه ئ په سن وه سن

ده هه ر ملئ ده هه ر ده سئ، ده س م نهوجه پانگه

نهو چه م سه رمه س ره شه نهو چه م بن سه رمه خوه شه

ناگرئ خس ده ئ له شه ک دووزه ق نه لکرانگه (پ ۱۰)

زه چه مت ناگرئ نهوکه ده شهو بن خوه رلاتم

په سن گیس خوه ت نهوچن چه ننگه بن ده سلاتم (پ ۲۱)

ته ش وریق چه مت کول شهوئ دیگ نه ل دلّم

زلزله خئی زلف تو کووروئ ده ئ مه لوه نه (پ ۷۲)

لیو شرین و زلف شوور سه ر په تی کراس توور

گیشت خوه ش و گیشئ بیوور قسیه ت نه مان نیه چوو ده

هوور! (پ ۷۴)

بهیته یلینگ له خوسره ی پوور:

په ل دار وئ مه ژنوون گیس ت

ده چه م دؤر نهو بخره نه ئ نوون گیس ت (پ ۵۲)

خوه نازاری نه ر هه س نهو چه مه سه

گول غومچه ئ وه هاری نهو ده مه سه (پ ۴۹)

دلّم بردن: گول دم، سه ول قاهم ت

ده دؤری زار و زهر دم، هاهم زاهم ت (پ ۵۴)

بهیته یلینگ له به خشووده:

لیوئیل تو ئوشن که ده مت شه ره ت لیموو

زلزله ئل تو ئوشن ک نه خوه ی نه ن هره امه (پ ۲۸)

عه سه ل خوازم؛ دوقه تره ها چه م تو

غه زل خوازم؛ دو مسره ها دم تو

دو نوردی پرچ که و پنچاپه سه و یه ک

ک خوون بایکه رکاو په رچه م تو (پ ۳۶)

ههم بنمایه نه سلی عشق و دلداریه. نوورگه‌ی شاعره‌یل ئیلامی وه ژن نوورگه‌ی مرۆقی و هاوکارانه‌یک نییه و نیشان دهر ریز و حورمهت ژن وه‌خاتر سرووشت مرۆقی نیین. ئی وینه له ژن نه وه‌گه‌رد ژن له ناو په‌ندی پیشینان کوردی په‌کیگه و نه‌یش کووملگه‌ی نه‌مرووژ ئیلام. ئی نوورگه به‌شیک له‌لئ هاتن ئاکام خوه‌نین نه‌ده‌بیات کلاسیک فارسی بوو ک بیتشک له‌یره ده‌رفهت ئانالیزی نییه، به‌لام نه‌رزس سه‌رنج داین و په‌یجووری دتیرئ.

کتاوانمه‌ی کوردی

به‌خشووده، حه‌بیبوللا (۱۳۹۰). «که‌پوو» ئیلام: چاپه‌مه‌نی زانا خوسره‌وی پوو، خوسره‌و (۱۳۹۶)، «دو په‌ر گولباخی هشک و دو نامه». ئیلام: چاپه‌مه‌نی کتاوسه‌رای نه‌ندیشه. زاهری، ئیید (۱۳۹۸)، «ده‌نگ ئاو و ده‌م ماسی». ئیلام: چاپه‌مه‌نی باشوور شاهمواردیان، فه‌ره‌اد (۱۳۹۲)، «نوون دووس». ئیلام: چاپه‌مه‌نی زانا شه‌که‌ربه‌یگی، حوسه‌ین (۱۳۹۲)، «بوودای کورد»، وه‌رگیران جه‌لیل سه‌فه‌ربه‌یگی. تاران: چاپه‌مه‌نی فه‌سل په‌نجم. چاپه‌یکم هاشمی، فه‌رده‌وس (۱۳۹۹)، «زوان جنسه‌تی و نه‌قش ژن له‌ ناو مه‌سه‌له‌ته‌یل کوردی». وه‌رزنامه‌ی ژ پ ۴۹-۵۳.

فارسی و ئنگلیسی

بیتس، دنیل و فرد پلاگ (۱۹۴۴)، «انسان شناسی فرهنگی»، ترجمه محسن ئلا ئی. تهران: علمی، ۱۳۷۵. چاپ پنجم. ۱۳۸۶. پاک‌نهاد جبروتی، مریم (۱۳۸۱)، «فراستی و فرودستی در زبان»، تهران: انتشارات کام نو. سحراب نژاد، علی محمد (۱۳۹۲)، «ضرب المثله‌ای ایلام». انتشارات زانا؛ چاپ اول گیدنز، آنتونی (۱۹۳۸)، «جامعه‌شناسی»، با همکاری کارن بردسال؛ ترجمه محسن چاوشیان. تهران: نشر نی، ۱۳۸۹. Fasold, R. (۱۹۹۰). *The Sociolinguistics of Language* Oxford: Blackwell. Lakoff, R. (۱۹۷۵). *Language and Woman's Place*. New York: Harper & Row. McConnel-Ginet, Sally (۲۰۱۱). *Gender, Sexuality, and Meaning: Linguistic Practice and Politics*. Oxford: Oxford University Press. Tannen, D (۱۹۹۳). "The Power of Talk: Who Gets Heard", *Harvard Business Review*, September, v 73, no 7, 138-148 p. Wardhaug, Ronald (۲۰۰۶), *An Introduction to Sociolinguistics* (10th ed.), Oxford: Blackwell Publishing.

وتەزا (جستار) ی له سەر مروۆف ناسی له ئەدەبیات کوردی خوارین

شیردۆ ئیل پور

پیشہ کی

مرؤف ناسی «نسان شناسی» زانستیکہ گ ہەر له سهره تا تا یتسه؛ لولیلوو کومهل ناسی بوه و دریزای داشتیه، گوائی نه قه وره ک کومهل ناسی له وهر چهو بوه و کتاو و وتار و گو قاره ییل فره ئی له ئن باره له ههرده ئی سیاست بگر تا نه دهبیات و هنر، ههس؛ له سهر نسان ناسی رفره نسه ییل فره ئی نییه.

خال وهر چه رخان (نوقته ئی عه تف) نه مان له ده سه ات (تولید) نه ندیشه ئی نسان ناسی له ساله ییل ده هه ئی ۶۰ قومیا. له ئی زمانه بۆ ک په ئوه ندی و ململیی هۆر شه ییل نسان شناسی له یه ئی لوه له باره ئی تا قی کردن ناوچه ئی له وائی: نافریقا ناسی و نامریکا ناسی و ئوقیانوسیه ناسی و دهس کرده نهوزینه و له لای تریشه و نسان ناسی له چوارچوو مودرن شاری درهوسیا. نه قه روی ئی ناوسی و نهوزینه؛ له که م تر له ۱۰ سال خوه ئی نیشان دا. نه دهبیات نسان شناسی ک وهر چه ده هه ئی هه فتا ئی قه رن بسم؛ وه ناو گشتی «مه ردم شناسی» له وائی بهش بۆچگن له کومه لگا ناسی ناسینه ئی، ئیسه دی وه شیوه ئی سه ره بخو و په ئاپه ئی درهوسیان هاتوه ده ناو جه رخنه ئی هۆر شه و تا قی و فیرکاری. دوائی یه ئی ده هه نسان شناسی؛ چی پائی خوه ئی له ناو گشت زانسته ییل واز کرد و په کئ له ئن زانسته ییله نه دهبیات بۆ ک هه ده ف ئی وتاریشه هه ر باس له سهر نسان شناسی نه دهبیه له ناو نه دهبیات کوردی خوارین.

وشه کلیل: مرؤف، شؤناس، کوردی خوارین

نه دهبیات هه لایه له گشتی جهان سن بهش گه ورا دیرئ. به کئ نه دهبیات فولکولره؛ دویم نه دهبیات کلاسیکه که دریزای فره ئی دیرئید و سیمیش نه دهبیات مودرنه. نسان ئی ک له هه رکام له ئی سن بهش له نه دهبیات پیناسه کرئید و تاشکه راوه بوود گه رد نهو به شه گان ترا جیاوازه و وینه یگ له نوورگه ئی هاکم وه نهو زه مانه سه. نه دهبیات کوردیش وه نه ژم گشتن؛ لایه ره ئی له ئن کتاو سازوراز نه دهبیاته سه و جیبا له نه دهبیاته ییل تر نییه، هه رسای دننگ و رهنگ خوه ئی دیرئ. نه مان نسان له هه ر کام له ئن به شه ییله پیناسه ئی جیاوازه خوه ئی دیرئ.

پیناسه ئی به کم ک پیناسه نه دهبیات فولکولر له نسان و جهانیه؛ پیناسه ئی ساده و پووشن و فره بئ پینچ پلووچینگه، پپ له عشق و رۆته ئی و رۆته مه نیه. نسان ئی توجیکه ر و ساکار ک به شن له جهانیه و له نه زم و ره وش هاکم وه جهان هیچ رخنه ئی نییه گرئید و فره تر کاری توسیف جهانیه. خوداینگ ها له بان سه ر و ناسمان پاساریکه ک چه ن پووش دیرئید و خوه ها له ناو راسن. نه زم که یهانی؛ نه زم ن ئوستوره خوارانه سه و نسانیش گه رد جهانیا، هسن هاو جهانی که ئید. له وائی:

خودا به ینده پید دوه ته ئی نهو ماله

کلگ چۆ بلوو چهو چۆ بیاله

یا: خودا دا ئه تیزام

هه ف ت ژن ئراد بخوازم

یا: که سیمگ مه رده فره گرانه

هه م زال هه م روسه م هه م پاله وانه

پیناسه ئی دویم؛ پیناس نسان له نه دهبیات کلاسیکه. نسان له ناو نه دهب کلاسیک، پاکمال نسانن چوارچوو دار و خودا مهوهر و نه خلاقیه. سنوره ییل نسانن دیاریه و تا نه وره ک نه رزشته ییل و چوارچوو هیل پا بیه ن توانن بچوده نووا. نورگه ئی نسان به ئی نورگه ئی تله ییه و کوناوه نه چه ئی ئرا نورین وه گشتن جهانیه. نسان کلاسیک نسانن نازاده نه مان له ناو چوارچوو ته نگ پشتاره ئی ک پیش تر دیاری کریایه؛ گوائی نه دهبیات کلاسیک، نه دهبیات نه رزشته ییله؛ نه رزشته ییل نسانن وه ک جوامه ردی، درسکاری، پاله وانن، فه داکاری و زاناییه و ئن نه رزشته ییله له لای برئگ له نۆسه ریل و شاعریل هیل دونه گرانه و بوون ک له وائی یه ئی «نارمان شار» پیناسه کرئید. هه رسائی شیواز و پئیکلاش نه دهبیات کلاسیک رۆژئاوا و رۆژه لات جهان تا هه دی گه رد یه کا جیاوازه. نه مان خه ورتشر گشتیان یه کینگه و کپ هۆر شه گشتیان بن مایه ئی ئستبداییک دیرئ.

پیناسه ئی سیم نه مان پیناس جیاوازه یگه ک له ده ره ئی نووزاییا (رنسانس) دهس که ئیده پئ و له ده ره ئی روشنویری و تا یتسه؛ په وه ق په وه ق پسا ئی کامل تر و جی که فته تره و بوود. «خرده» و «نازادی» «دو قۆل سه ره کی ده ره ئی نووزایین ک پایه و مایه ئی نووخوازی و گوربان نسان کلاسیک و دۆرکه فتنی له مه فهومه ییل ئستبدادی بۆن.

ئرا یه گ ئن باسه فره تر دیاریه و بوود؛ ناچاریم ئن دو راو هاته له نسان بنه ییمه وه راپوهه ر یه؛ یانن «نسان نووخواز» و «نسان دوسی کلاسیک». گه رد پوهنه بۆن واورئیه ییل و جیاوازه ییل ئن دو گرایشه توانیم به ئی بووه یم ک هه رکام له ئن دو جه ریا نه چۆن زهنیه ت و چیه ری نسان خوه ئی ئان نامخته و خوه شه که ن.

ئونچگ له باره ئی دیروک هه لکه فتن نسان له ده ره ئی نووزاییا نهو دوا مه شیا بخه ییمه کل چهو؛ سئ قوناخه سه ره که یه:

۱. گرایش وه ره و ته کایه ئی نسان له ده ره ئی نووخوازی

۲. گرایش وه به راییه ری و براو به شی و ماف نسان

۳. ده رک و فام که سان تر (حوزور دیگه ری)

وه ره چه رنسانس و نووخوازی، ئمکان و پزران نازادی و رزگاری وه هه ولای خود نسان و وه دلخواز خوه ئی فره که م بۆ. بنیایم نه ماف ده سه لات له سه ر ژبان کومه لگای خوه ئی داشت نه زنه ی ده رۆنی و ته کانه ئی خوه ئی توانس نازادانه بوه ینده پئوه. له یوا پزرانن ک پشتاره ئی هه ر که سئ دیاریه و ئن چاره ئی دیاریه سه ک توانن مدوو نهوزینه یا به دبه ختی به ئی نسان بوود.

پاش رنسانس گشتن ته قه لا و تیکوشانه گان نسان گوما هاتن و ئرا ده رچین له ژئیر هیل ئستبداد و سونه ته ییل ئسکولاستیک سه ده ئی ناو راس کوو بۆنه ناو به ئی هه ده ف و نه ویش ده رچین له چنگ ده سه لات کلیسا بۆ. دزایه تی گه رد کلیسا؛ بۆه مدوو نهوزینه ئی ته کایه تی و ده ره قه ت داری زانست و خرده و گوربان پایه و مه قام نسان له ناو جهان. ئمجا نسان خوازی بۆه یه ئی جمشت ئیدئولوژیک تا نازادی و تاکمه خوازی بو ره پایی بخه ینده وه ره چه و وه مه یت خرده نسان، له وه راپوهه ر چه و پووشی له ته کایه تی فتودالیسم؛ بالآ برواکتید.

فره زانی خاکسارانه ئی هات ک هه وه ئی بونواوه، له شوون نه زم تازه ئی بۆ.

ئى باسه ئەمان ئەبایس ئیمه تۆشپار ئه هه له بکه ئی ک ئنسان دووسی له ناو ئەده بیات کلاسیک نییه یا کهم ههس. ئەده بیات کلاسیک دنیا پر له نه زشته یل هه له بهرز نه خلاقى و عرفانى و سیاسى و ئنسانیه. مه سلنه کی توانی باس له ئەده بیات فارسی بکه ئید و ناو حافظ و سه عدی و موله وی و خه یام نارید؟ کی توانی له شیعیر کوردی باس بکه ئید و ناو شاکه و خان مه سۆز و سه ی یاقوو ما ئشتی و موله وی کورد و نالی نارید؟ یا ئەده بیات عه رب ک بن کلاسیکه گان له وائی لبا سیگه ک ته نیا دو بال داشتوو و فره ناشرینه.

باس ئى وتاره ئەمان؛ باس نورگه و جهان نوریه و له ئنسانى باس که ئید ک خو هئى له قات په کم ئلاویم (ته سمیم و ئرا ده) و هه ولا دوینئید، نه ئنسانى ک په کئ له ده سکاره یل خودا له ناو خو ئیزا (ته بیعه ت) س و سه ره نه نجام ئلاهیگ دێرئید و خو هئى له هه رچئ گیانه وه ره و مه له وه ره سه رتر زانئید و هه ده دف له خه لقه تئ پهره سینه و په رتخ پشتاره ئى ها له بهه یشته یا دوزه ق. له ئیوا له دۆای دکارت و کانت و مارکس و هگل و نیچه و ... له باوه ت فه لسه فه یه و؛ ملاژ ئنسان جفت کریا و فروید و یوونگ هئش تر دان له په وان ئنسان و بوودلر و رمبو و مالارمه کشت و کالتی کردن و کورپه ئی مودرن له ژیر ئی خاک نه ته و شیوه کریا ئه هاته ئەمه ل و ماشین مودرن ته فره زۆ؛ جی ئەسپ سونه ت گرت و ئیسه ک من پسای ئی وتاره نۆسم هاتئ هیچ ولاتئ له جهان نه ود ک له ده ساوه یل مودرن ته بن به ش بوود و له ژیر هئیل و ویر و باوه ر مودرن یسم نه ود.

له دۆای ئى جمشته؛ ته کا ئه تی سو سه برده ناو فه لسه فه و ئى ره سه ئى دکاره ته؛ «فکر کهم بهس هه م» بۆه پاپه ئى ماریفه تی ئرا هۆر شه ئى تاکمه خوازی و دۆای پناس و ده وره ئى روشنبیری پاپه ئى دیالکتیکی پنا کرد و گه رد نه وزینه ئى خه رد مودرنا؛ بووده کوول باز له ی (بلوق) ئنسان نوو له نوائى ئستبداد فنودالى.

یه کئ تر له مزاره یلئ ک له ده وران مودرن تۆش ئال و گو ر هات؛ مزار براوه شی (عداله ت) کومه لگایی بۆ. خه رد و ئازادى له پئ وه ره و قۆلا یى خو هئان، په ره دانه به راپه رى و براوه شی ئنسان و ته فه لائى روشنبیری، زووم بۆه بان ئنسانى ک له کومه لگائى ئستبدادى و ئستسمارى ژیا و تیکوشان ئرا داخسن ده سه لات و چه وساو ه یه کئ له جگه نه گرا یل ده وران روشنبیری بۆ. ئى بان ده س تروزیه، پئ و بان ئرا ئنسان واز کرد و ئنسان مودرن په ئى برد ک ئازاد ییش له وائى خو ئن له په گه یل و له وائى خوراک ئرا ژیان با یسه. ئى رپه ده دۆای چهن ده هه و سه ده خه بات؛ خو هئى پنا کرد و ئنسان مودرن بۆه خا وه مافئ مرو ف و دموکراسیگ ک ده ساوه ئى براوه ش خوازی و ئازادى خوازی ئنسان بۆ.

خائى تر ئەمان ک په کئ له خاله یل سه ره کی جیاوازی ئنسان مودرن گه رد ئنسان کلاسیک بۆ، ئیه بۆ ک ئنسان مودرن؛ با یس ده ساوه یل وه ده س هاوردئى خو هئى نه ادینه بکردا؛ جوورئى ک دی گه رد هه ره وه سه ره اتئ هه و گل نه که ئیده سه ر پشامودرن خو هئى. ئنسان مودرن خو هئى برد وه ره و یه ئى جوور تا قانه و یه کله بۆن؛ جوورئى ک هه رچئ چشته ئەشئ له نوو پیناسه بکه ئید، ها توو چوو ئى گه رد خو هئى؛ گه رد ها و جو ره یلئنا؛ گه رد سروشتا. جا له ئى قه ران نه وزینه کردنه؛ ئنسان تۆشپار

ئرا ناسین ریشه و پچله که یل ئەده بیات کوردی مه شیا وه چهن واوریز ئلاى سه ره نج و کل چه و داشقۆمن:

۱. باروبه ش بۆن کورد له ناو چهن ولات تر ک هه ر کامیان واوریزه یل سیاسى و ئقتسادى و زوانى و

فه ره نه نگى خو هئان دێرن و ئیه شوناس گه لى و تاکه که سى تۆشپار قه ئیران چهن په لى که ئید و ئرا ناسین

ئنسان کورد له هه ر به شى مه شیا سیاسه ت و فه ره نه نگ و دېروک ئه و ولاته خاس بناسید.

۲. فره فه ره نه نگى و فره تایفه ئى و فره ئایینی بۆن ولات کورده ک ئرا ناسین ئنسان کورد با یس له وه ر چه و بگه ر یه ئد.

۳. هه ل و مه رج جو جرافیا یى و زه مین ناسى ولات کورد له باوه ت ئەژم و شیوه ئى ده سه ات (تولید) ک نه خش

و جى ولور ئنسان و نورگه ئى دیار یه و که ئید. مه سلنه دیدگائى یه ئى جفتیار گه رد یه ئى پزشک یا یه ئى بازرگان

گه رد یه ئى کو لبه ر فره جیاوازه.

بیجگه له ئى چهن واوریز سه ره کیه، ئنسان له ولات کورد ها له ژیر کارگه رى فره تابه ت مه ندیه یل تریش

ک جى تاو تو کردنیان له ئى وتاره نییه. شوناس ئنسان کورد ئەمان له ئەده ب زۆنه و هاوچه رخ نیاز وه

ئیه دێرئى ک له یه ئى کتاوئى جییا باس له سه رئى بکرید و له ئى وتاره ته نیا وه یه کئ له به شه گان ئەده بیات

کوردی قناعه ت که م و نه وه یش به ش کوردی خوارینه (کرماشان و ئیلام).

مجا ئى باسه تا ئيره پيشه كى هه لايه دريژى بۆ ئرا ئيه ك ئيمه بزانيه له ناو ئه ده بيات كوردى نلاي له كوردى خوارپن بايس وه شوون چ واوريزه بيلگه بومن. ئەمان وەرجه هەر چشت ئرا ناسين ريشه و چله كهيل نه ده بيات كوردى مه شيا وه چهن واوريز نلاي سه رهنج و كل چه و داشتمون:

۱. باروبه شه بۆن كورد له ناو چهن ولات تر ك ههر كامپان واوريزه بيل سياسى و ئقتسادى و زوانى و فهره ننگى خوه يان ديزن و ئيه شوناس گه لى و تاكه كه سى توشيار قه يران چهن په لى كه يد و ئرا ناسين ئنسان كورد له ههر به شتن مه شيا سياسه ت و فهره ننگ و ديروك ئه و ولاته خاس بنا سيد.

۲. فهره ننگى و فهره تايه ئتى و فهره ئايىنى بۆن ولات كورده ك ئرا ناسين ئنسان كورد بايس له وهر چه و بكره يد.

۳. هه ل و مه رچ جوقرافيايى و زه مين ناسى ولات كورد له باوه ت ئه ژم و شيوه ئى ده سه ات (توليد) ك نه خش و جى ولور ئنسان و نو ركه ئى دياره يو كه يد. مه سلهن ديدگائ يه ئى جفتيار گه رد يه ئى پزىشك يا يه ئى بازركان گه رد يه ئى كو بئهر فهره جيا وازه.

بيجكه له ئى چهن واوريز سه ره كه يه، ئنسان له ولات كورد ها له ژير كارگه رى فهره تايه ت مه نديه يل تريش ك جى تاوتو كردنيان له ئى وتاره نيه. شوناس ئنسان كورد ئەمان له ئەدهب ژۆنه و هاوچه رخ نياز وه ئيه ديري ك له يه ئى كتاو ئى جيبا باس له سه ر ئى بكر يد و له ئى وتاره ته نيا وه يه ك ئى له به شه گان ئه ده بيات كوردى قناعه ت كه م و ئه وه يش به ش كوردى خوارپنه (كرماشان و ئيلام).

كوردى خوارپن، يه ك ئى له به شه گان ئه ده بيات كورديه ك ئاوخوه رنگه و سه ره چه و ه گان گو ران و هه لكه فتنى فره تر هاوبه شه گه رد جه ريانه بيل و جمشته بيل سياسى، فهره ننگى، ئه ده بى له ناو ولات ئيران. ئنسان ك ئه ده بيات كلاسيك كوردى خوارپن له دريژاى خوه ئى وه وهر ده ننگ؛ پيناسه كرديه، ئنسانى نيمه ئيرانى و نيمه ناوچه يى و كورديه. له ناو فولكولر ئەمان ئنسان ئى ناوچه پيه ك بوومى و ناوچه يى و سه ره به خووه. مه سه له ن ئرا رازانن دلدار:

سه روه ن به سايده كه ت و نيم كه تى
دو رانه د له تهرز ميل ئلفه تى

ئامازه كه يد ه سه روه ن، كه ت و نيم كه تى و ته شبيه ران وه ميل سه وهرمى ك گشتيان واوريزه بيل فهره ننگ ناوچه يين.

يا: هه ئى دنيا داران هه ئى دنيا دوسان

دنيا ده ميگه چۆ شاپو بووسان

هه رچه ن ئى به يته هۆر شه ئى « ئييكورى » ديريژد، گوا ئى وه گومان من هه ره چن وه ئييكورى سم نه ئيرى، ئيه نه نديشه ئى يه ئى گر و ده مه له لائى ئنسانى ك له هاشائى بووسان ئى يه ئى وه بئى ئتواري ژيان و ئمر ئنسان به يتد.

يا: دنيا ئى بن وه فا كاروان سه را ره ننگ

يه ئى بر پيد دلشاد و يه ئى بر پيد دلنه ننگ

به يت تر:

ئه جه و گو ئيگ بۆ وه مانشته وه

داخى ها وه بان داخه يل گشته وه

يا: كورپه گه م ها كو ئل نه سپ بووره وه
بلاچه ئى به رقه لا وه زووره وه

له ناو ئى به يته بيله و شيعره يل تريش تاونيم وه راهه تى واوريزه بيل ناوچه يى و كوردى بوينيمينه و، ئەمان له شيعر كلاسيك ئنسانى ديارى كر يد ك كه م ئى جيا واز تر له فولكولر وه فره بوومى و ناوچه يى نيه. مه سه له ن له ناو ئەدهب پارسان دو جوور ئنسان كورد پيناسه كر يد؛ په ك ئى ئنسانى ك قه رق بۆه سه ناو موسيقى و شيعر و عرفان كه لامى؛ له وائى:

ياران مه ترسان له ئى سياسه ته

مردن مه ردان چۆ قوته ئى به ته

يا: يارى چوار چيون باوهرى وه جا

نيستى و راستى؛ پاكى و ره د

له لاي تريش ئنسانى پيناسه كه ئى ك شانامه خونه و نيمه كورد و نيمه ئيرانى. هه رسائى شانامه ئى ك خونه ئى كورديه ئەمان چۆن شانامه هاوبه شيگ گه رد شانامه ئى فارسيا ديريژد و جوقرافيا ئى ك ديارى كه يد جوقرافيا ئى گه وراتريژگه وه ناو فه لات ئيران؛ له ئىوا شوناس ئه و ئنسانه كه يد ه دو به شه و. له وائى:

ئه رژه ننگ كيشگچى و يم چا نشينه

خه لاسيم وه دس روسه م مه وئيه

ئيرانى ته نيا وه تو په نا به يد

رائى ئميد شه ن مه كه ر نا ئميد

شانامه كوردى

يا له شيعر شاعره يل تر:

بو ئبول گولزار عشقم بال په روازم نيه

تا وه سووز دل نه نام؛ كه س هه م ئاوازم نيه

ته مكين كرماشانى

ئى شيعره له باوه ت مه زمون و به سامه د واژه گان هاوبه شى فره ئى ديريژد گه رد شيعر فارسى پيش له خوه ئيا و له تاخر شيعره گه خود شاعر ئوشتن: شار كرماشان عه زيزان كه م له شيرازم نيه.

ئيه ياننى شاعر ئى شيعره قوول ه ئى فكرى ها له ناو ئەده بيات فارسى ئەمان شيعره گه ئى كورديه و شوناس ئى شيعره و ئنسانى ك ئى شيعره وه يته دو په ليه. يا شاعره يل له وائى «خان مه سوور» و «ئه لماس خان كه نوله يى» گه رد «نادر شائى ئه فشار» له جه ننگ به شدار بوون و له باره ئى ئه وه جه ننگه بيله شيعر كوردى ئوسانه.

له شيعر هاوچه رخي ش هه م شيعر ئى ناوچه شوناس چهن په لي ئيگ ديريژد به وجى ك ديروك و ئاوخوه رنگه ئى شيعر هاوچه رخي ش ها له لائى شيعر فارسى و ئيه فره ئلاجه ئى نيه چۆن ك شاعره يل شيعر هاوچه رخ هه لايه گشتيان له مه دره سه و زانسته گيل ولات ئيران دهرس خوه نينه و گه رد ئەده بيات فارسيا ئاشنايى فره ئى داشتنه؛ به س فره بئى پرا نيه ئه ر بؤشيم ئەده بيات هاوچه رخ هاتن فره تر له ويه رده ئى خوه ئى له ژير كارگه رى ئەده بيات مودرن؛ يه كم ئەده بيات فارسى و مجا ئەده بيات جهان بوود. ئەده ب هاوچه رخ كوردى خوارپيش هه ر وه ك ئەده ب فارسى ريشه ئى ها له جمشت مه شروته و ديروك هاوچه رخ

ټيران [کرماشان له جمشت مه شروته په کس له مه لوه نه یل
 فره نه کتیبو بوه.] ری ټه ده بیات هاوچه رخ کوردی ټه مان له وای
 ټه ده بیات فارسی فره دؤر و دریژ و پر چالی به رزی نه بوه،
 به وجی ک ټه ده ب هاوچه رخ کوردی؛ ټاوخوه رنگه یل تریش
 داشتیه و ټه ویش وه مدوو سه زکفتن جمشته یل سیاسی،
 فرهه نگی، کومه لگایی کوردیه له به شه یل تر خاک کورد و زور
 گرتن هور شه ټ نه ته وه خوازی له خاوه رمیانه و قومیان فه ټرانه یل
 ناوچه یی و جهانی ک کورد له ناو پاس گپچه له گه بوه. به س
 شیعر هاوچه رخ کوردی شوناس جیواوتری دټرید و هه ر وه ټی
 بووناوه ټنسان ک ټه ده بیات هاوچه رخ پیناسه ټی که ټد، ټنسان
 چهن شوناسی و چهن په لیه و تا هه دټگیش له ټنسان کلاسیک
 و ټنسان ناوچه یی و بوومی دؤره که فتیه و وه ټنسان جهانی
 نزدیک تره و بوه. ټنسان ک خه م نازادی و خه م براوبه شی دټری،
 ټنسان ک ماف خوه ټی و ماف که سان تر له په که و که ټد،
 ټوشیار نیه یلیسم ټن، پرستار دټری، ټه و ژپر ده م له ټاسمان
 و واده گان ټیبه چوود و دژ وه خوه ټی بان ده سه و له ټستبداد
 بیزاره. له وای:

خنجر له لیم بکیش وه فر
 وه رجه په ک هیله گان و جاده گان بکه فنه و دهر
 بیلا خونم په کمین ری دیاریوه که ټی
 «نحسان نه چه فی»
 هه گ چاره سیه م بووده ټرمیس شووړ زلمات و
 ته نیا ټه زرت له وه خوازم
 سه ره و بنه م و دی له خه و نام
 «عه لی حاته می»
 دؤت بی هه وه سی!
 رو وه بوونه ټی ټایه مه یل خوه د ټاسی رو دار بوود و
 شه و وارید و بووده شه وار
 بهر، تا خ ټی وه زنگانی نه که یل
 «عه لی ټولفه تی»
 نازادی، مه ل بی نزیگه
 کولانه له ده فته ر مه خش مناله یل کردیته و
 هاواری / جیکه ټی / هناس ټی
 له قورگ ټامو و ژتار دارزیاس
 «شیردل ټیل پور»

سه رچه وه:

۱. موختاری، موجه مه د: ټنسان دهر شیعر معاصر، ټننشارات توس
۲. فکوهی، ناسر: تاریخ ټه ندیشه و نه زه ریه های ټنسان شناسی،
 نه شر نه ی
۳. استریناتی، دومینیک: موقه ده مه ټی بهر نه زه ریه های فرهه ننگ
 ټامه، ته رجه سوریه پاک نه زه ر، ټننشارات گام نوو

شیوازناسی په خشان کوردی خوارگ

علیه قه یسه ریگی

پیشه کی

هەر وهخت ده باوخت زوان دالگی قسه که یمن، نه بات ته نیا وه بهش ته ده بیات دهمی و شه فاهی بنوورپمن، به لکم وه بهش نوویسانن خاس تر و باش تر هورده بوویمن. ک یونسکو وه ده تاریف سهواد و زانیاری وتگه: « که سکی ک نه توه نه ی وه زوان دالگی خوئی بنوسنه، بنسه واده.» وهی بووتوه وه وه دو باس تیشاره که یم: په کم، هەر خاون قه له من بات همیشا ده نوسانن، نامووزش زوان دالگی ده ویر و یادتی بوو. نیمه تا په خشان ده مه ژاره یل جیاواز وه زوان خوه مان ناشتویم، نیه توه نیمن چیشتن یاد به یم و فیربوون مانا تیرتی و زانیم ک هەر زوانی تا نه نو سینته، نیمه گه کی. دویم، یه ک فه زای نه سر ئرا وت ووژی و ته ولید زانست ده شاعر گه وراتر و بیتره و هەر کومه لاتتی ئرا سره که فتن و چکن وه ره و دنیای مودرن ئروژی، نیازه ک په خشان هیل فرهی بنوسن و چاپ بکن، ده س ئاخریش وه یه ره سیمن ک نه سر توه نی یه ئی ناجی ئرا زوان و فرههنگ هەر کومه لگا بوو، ئرا به تا جاران پینن.

وشه کیل: په خشان کوردی، شیواز نه ده بی، کوردی خوارگ

ئاگاداریم ک په خشان کوردی خوارین عومر فرهی نه ئیرتی؛ هه رته و زاره سه ک وه نوویساک درای. ئرا به سه ک زوان ساده س، ره ستیل کورته و وازان. وشه ئیل هه نه و مانای ساده ئی خوئیانه ده ئرن و مه جازی نیین؛ وئی خاتره بات وه یارمه تی زوان ناسی، دپه کیبه و بکه یمن تا شوون په نجه ئی هەر نووسر وه خاسی بناسیم.

ئرووژ په خشان کوردی ده وینه لئ جوو؛ وتار، چیرووک، رومان، شانۆ، هه لگه ردانن، فیلم نامه و... خوئی نشان ده ئیگ. ئیجوروه توه نیم وه چۆزه کیشان ئی ده قه ده بانان همی داشتویم. وه بووت شه و کردن شیوه ئی نوویسانن په خشان کوردی باشور، چوار ده قه ده چوار نووسر نه ئی ژاگه و تایبه تی زوانی یانه، دیاری کریاگه. هەر چوار مه تن ده پیشه کی په خشان یله.

۱- وتار « میرزای خاس خیتال» (۱۳۷۸- ژماره ئی ۲۷- زوان نیمه)

ئنی وتاره، ده س نوشت کامران ره حیمی، نه ندام پیوه ستته ئی مه جمع زانستی زوان کوردی تیران، توژر، پروژنامه وان و نووسر پایه بهرز ئیلامیه، ک ده «زوان نیمه» چاپ بو. ره حیمی ئاسار فرهی ده قابله یل جیاواز جوو رکتاو «بنه ماکان»، وتاره یلی وه مه ژاره یل جوو رواجور، شانۆ و... وه په خشان کوردی نو سانگه و به ره مه یلی جوو وشه دان کوردی (۳۰ هزار وشه)، پزیمان جامع کوردی فه یلی و کوردی نگاشت خوارین، ده ده س چاپ دیری.

نووسر مه تنه یلی وه زوان فارسی هه م بلاو کردگه.

به شی ده مه تن وتار

« هیمان که هیمان، شنه یه ننگ زلال پر له سووژ ئه رکوازی له سینگ باوگ و باپرمان قول خوئی و دوامی دو سه د سال،

زره ئی تم تووژ ته نیایی، ئه ل بان شاعر هیل نه نیشتگه و له ف له ف تریفه ئی که لامه ئی، روژنای گولم دلمانه.

میرزا غولامرهزا ئه رکوازی، ده دوامی سه ده ئی دوانزه هم ده «بانویزه» نریک شار چه وار ده ئیلام هاته دی. ئرا نیمه دیار نیه، ئی شاعر پایه بهرز کورده ده چ سال و روژی وه دی هاتگه؛ هه ریه دزانیم که ده سه ده ئی سینزه هم ژاگه ئوو ده جوخ جوانی ده سه کردگه وه خوه نین و یاد گرتن. ئیجوره که توشن ئه را دریزه داین وه علم و زانستی، چهن سالی له «نه جف» ده رس خوه نیه. برتی تر توشن: ئه را ده رس خوه نین وه کرماشان و دینه ور- که جیگه ی ناین و زانست بو. چگه و خوئی له زانست و ئاگاداری تا نه و جیه وه بان کیشاکه که ده لای مه رد م وه میرزا و زانا ناسریاگه. (۱۶ص)

نه گه ر نیمه خاس له شاعر هیل ئه رکوازی هورده بویم ئاگادار دویم که ئه رکوازی له شاعر هه لوه سین دو شیوه و ره وشت له یه ک جیا دیری. یانی ئاسو نورین و وژان وشه له موناجاتنامه وهر د شاعر هیل تری جور باوه یال جیاوازی دیرن. وئی خاتره نیمه ییش له دو بهش شاعر هیل شیکاری که یم. (۱۷ص) »

تایبهت مه ندی زوانی ده قه

ده په خشان ماموستا ره حیمی، شوون هور زوان ناسی دۆنیمن ک ته قه لای یه سه ک وشه ئیل ساق کوردی وه کار بوئی (شنه ی، تریفه، گولم، ئاسو، جیاواز)، هه ر وهخت نیاز بو، ده شیوه زار ئیل جیاواز کوردی ئستفاده کردگه (له، جیگه ی)، هه ر جا وشه که م هاوردگه، ته وانایی زوانی زینگه و کردگه (دزانن، داشوری)، یانگه ده س وه کار بو و خوه ی وشه، سازه ی (شیکاری، دریزه داین). ده مه تن، جاره وخت ئاوتار و ده ستوازه ئی تازه هاوردگه (زره ی ته وتوژ ته نیایی، گولم دل). وه راسی، گرنگی تایبه تی په خشان ره حیمی، کوتران وه وشه سه. وه خاتر یه، حال و هه وای مه تنه ئی، فه زای بکر، فیکاری، زانستی و تازیگه. ئه لبهت ده لای ویرداری وه له فز، ویرتی وه مانایش بو. هه لبهت، نووسر سن وینه په خشان دیری: نه ده بی، زانستی و ژورنال چالشی.

- که نیمه ئیل مه تنه، بیشر ده شیوه زار فه یلیه ن؛ هات، ده، ئه را، کیشاکه، نه نیشتگه، قول خوئی و... ئه مان ده شیوه زاره یل تره کیش جوو سوران و که له پوری، وه کار برده؛ هه لوه سین، جیا، له و... ک نیشانه ئی تاقه لایگ ئرا زوان یگر توه، و شیواز خاس نووسره ده گیشته په خشان یله.

- هاوردن «د» ده ئه وه ل کاراک ئیستا وه نیشانه ئی ئستمران: (دزانیم)، ره حیمی ده به ره م «ریمان جامع زوان کوردی» ده باوخت ئی نیشانه باس کردگه ک: بو ئی وشتاک ئستمراره ده کاراک ئیلی جوو: دپلم (هیلم)، دووم (بووم) و... نیشانه ئی یه سه ک ئی وشتاک ئستمراره وه مه ده زوان کوردی ئیلامی بو وه لئ ده

بین چگه. ئەمان دە شیۆه زارهیل دێئوران، ئاودانان و مه‌لگشای هێمان وه کار چوو و زینگه.

- فیشتر کاراکتیل رابردوو هاوردهگه.

- که‌لیمه‌یل عه‌ره‌وی و فارسی، خێلێن که‌م وه کار بردهگه.

- په‌خشان پێشه‌کی، ئەده‌بیه و زوانێ وه‌رد باقی مه‌تن جیاوازه.

۲- مه‌تن قسه‌ی سه‌رنوو سه‌ر گوڤار «فه‌یلی» (۱۴۴۲.ق)

عه‌لی حسێن فه‌یلی، رووژنامه‌وان و نووسه‌ر کاروه‌ده‌س کورد عراقیه. فه‌یلی، خاوان ئه‌متیازو سه‌رده‌بیر گوڤار «گول‌سوو» و سه‌رنوو سه‌ر گوڤاره‌یلێ جوور؛ رووناکی و پێشمه‌رگه، وه زوان کوردی بۆه. فه‌یلی، وتاره‌یلێ وه سێ زوان کوردی، عه‌ره‌وی و فارسی ئۆسانگه. ئەندام و سه‌رده‌بیر ته‌حریره‌ئ هه‌فته‌نامه «شه‌ماده» وه زوان کوردی ئورگان مه‌جلس ئه‌علای ئه‌قلاب ئه‌سلامی عراق بۆه. مودیر مه‌سوول مه‌وسسات فه‌ره‌ه‌نگی و خاوان ئه‌متیاز و مودیر مه‌سوول په‌که‌مین خه‌به‌رگوزاری وه نام کورده‌یل فه‌یلی یانێ؛ «شه‌فق نیوووز» وه چه‌ن زوان زینگ دوانیاس. ماموستا، سه‌رنوو سه‌رگوڤاره‌یلێ وه زوان عه‌ره‌وی هه‌م بۆه.

به‌شێ ده مه‌تن

«وه‌رجه‌یه بچمه ناو باوه‌ت ده‌رچگن ژماره‌ی ۲۰۰ له گوڤار» فه‌یلی»، ک خوه‌ی رێکه‌فت فره‌ خوه‌شیگه، بایه‌سه مینه‌ی وه‌لام ئه‌و پرسپاره بکه‌مین، ک باس له گرنگی باسکردن له باوه‌ت فه‌یلپه‌کان که‌ئید، وه تابه‌ت له راگه‌یانن و گرنگیه رکداره‌گه‌ی له ره‌وش ئه‌سه! هه‌رچه‌ن ره‌وش په‌یوه‌ندیاره وه‌ی باوه‌ته دادگه‌ری له تی نیه و وه‌لامه‌گه‌ی دره‌زه؛ به‌لکم بوین و مه‌نین گوڤاریک جوور ئه‌یه خوه‌ی نشانه‌ی ته‌قه‌لایگه ئه‌را چگن وه‌ره‌و ره‌وشیگ ئاسایی، و گونجیاگ وه‌ل خواستمان له راگه‌یانن، وهاوه‌ب شیمان له نشانداین شیوه راسیه‌گه‌ی گرفت ئی چینه».

تابه‌ت مه‌ندییل زوانی ده‌قه

چشتێ ک ده زوان نوویسانی ئی مه‌ته‌ دباره به‌سه ک؛ ماموستا فه‌یلی، نه‌ته‌نیا وشه‌یل سورانی جوور؛ راگه‌یانن، وه‌لامه‌گه‌ی، تابه‌ت، وهاوه‌ب شیمان ... ده ناو په‌خشانێ وه کار بردهگه، ده نیشانه‌یل نه‌ناسیاو ناو سورانی جوور «گه‌ی» (راسیه‌گه‌ی) ئه‌ستفاده

ئاگاداریم ک په‌خشان کوردی خوارین عومر فره‌ی

نه‌پیری؛ هه‌رته‌و زاره‌سه ک وه نووسیاگ درای.

ئراپه‌سه ک زوان ساده‌س، په‌سته‌یل کورته و وازان.

وشه‌یل هه‌ئه‌و مانای ساده‌ی خوه‌یانه ده‌پرن

و مه‌جازی نین؛ وئ خاتره بات وه یارمه‌تی

زوان ناسی، دپه‌که‌ئیه و بکه‌یمن تا شوون په‌نجه‌ی

هه‌ر نووسه‌ر وه خاسی بناسیم.

کردگه. ده ره‌سته‌به‌نی هه‌م، جاروه‌ختی سباق په‌سته‌ئ سورانی

وه کار گرتگه: «وه‌رجه‌یه بچمه ناو باوه‌ت ده‌رچگن ژماره‌ی...».

شیۆه‌زار زوانی فه‌یلی، ئاویشارێ ده سێ شیۆه‌ئ سورانی، فه‌یلی

و که‌له‌ورپه. ئەمان فیشتر وه‌ره‌و سورانی چگه.

- ئه‌ستفاده ده نیشانه‌ئ نه‌ناسیاو (یک): گوڤاریک.

- تکرار وشه: ره‌وش، باوه‌ت، راگه‌یانن، گرنگی.

- گشت کاراکه‌یل، تینه‌په‌رن.

- «وه‌رجه» شکل تره‌ک «وه‌رژه»

۳- «پالئاویگ ئه‌رای که‌ئوخودا» (رومان کوردی-۱۳۹۸)

مازباز نه‌زه‌ریبکی، نووسه‌ر سه‌به‌رزه‌ر کرماشانی، ئی کتاوه ده

دو به‌ش و ۱۵۷ لاپه‌په، ده قالب رومان وه زوان کوردی ئۆسانگه.

نه‌زه‌ریبکی وتاره‌یل جیاوازی وه زوان کوردی و فارسی ده‌پیری.

بیژه یانه، به‌ره‌مه‌پیل تره‌کیش جوور؛ «پژوهش‌نامه و

خاساناسی شیعر کوردی (ناوچه‌ی ئیلام و کرماشان)» و رومان

«تاتریک: ساتینگ له بان ئاو»، وه زوان کوردی چاپ کردگه.

نووسه‌ر کتاو شیعره‌یلی وه زوان فارسی هه‌م بلآو کردگه.

به‌شێ ده مه‌تن

«هۆچ وه‌خت فکر نه‌کردم به‌ی گرم وه‌روانک کیش، گیانم دو که‌په‌ت نجات بێد، ئەمان ئی راهاتنه وه سه‌رم هاتیه‌ک ک م هێمان زینتیم و ئۆه‌یش نیشینه‌سه پای گه‌پ‌گور و کاره‌سات من.

به‌رجه‌د خوه‌دان ره‌سینه‌سه‌و ک ژبان له ئی ولاته، کوله‌پیریگه‌و

هه‌میشه‌یش به‌ی پیلان پر له دۆزه ک دو گله شاخ له وه‌ر

چاره‌نۆسێ چۆزه داس له په‌ر له‌چگه‌گئ شاردتیه‌سه‌و ک هه‌نایگ

وه‌گه‌رد ئه‌و ریچه‌ی سه‌په‌ش و دنیانه‌یل ژه‌نگن و دا‌زیا‌ییه

زه‌رده‌خه‌نئ کید و له وه‌ر چه‌ومان دیا‌ریه‌و بوودن، فره‌ چشت

و فره‌ که‌س نۆزنن و وه‌رته‌و دنیای نادیا‌ریگ هه‌ی‌وان. که‌س

زات نیه‌کیند ک هه‌لگه‌رده‌په‌یده‌و وه‌ مشت جووریگ بکو‌تیدنه‌ ناو

لوت ئی ده‌یدامه‌ تا له‌ش پۆترکیای له‌ شوونه‌گئ خوه‌ی بکه‌فئ

و دی راسه‌و نه‌ود. ئیکه‌ش هه‌رکه‌ نه‌رای خوه‌ی بوودنه‌ خاوان

ژبان خوه‌ی و وه‌ راسی و خاسی بزیه‌ی. (۸ص)

تاتی زه‌ینه‌و ملتیا‌ن هه‌لپۆچکنده‌و (ص.۱۷)

تابه‌ت مه‌ندییل زوانی ده‌قه

نه‌زه‌ریبکی دپیشتر کاراک ئاویتاوه ده ناو په‌سته‌یلێ هاورده‌گه، ک

تۆه‌نئ نیشانه‌ئ دو چشت بوو: به‌کم دۆزه‌و که‌فتن ده په‌خشان

ساده. دو‌تیم وه‌ خاتره‌ گه‌رتبه‌رداری ده فارسیه. نجات بێد،

چۆزه‌داس، زه‌رده‌خه‌نی کید ... وینه‌یلێ ده ئی شکل کاراکه‌سه.

گاجاریئ وه زوان ئازاد و ته‌نز «هدایه‌ت» نزیک دوو، ئیگیل

کرداره‌یل تابه‌ت‌ی ئایه‌میله نیشان ده‌تگ جاریش وه شیۆه‌ئ

ئال‌ئه‌حمه‌د ده «سه‌نگی به‌ر گوری» خوه‌ی ده نام ته‌نزه‌ ده‌ریگر

دوو، گاجاریش خوازی جوور ده‌رویشیا‌ن بووگ. نه‌زه‌ریبکی،

هه‌م وه وشه‌ ته‌نز سازه‌یه (هه‌لپۆچکنده‌و) هه‌میشه‌ وه عبارته

و په‌سته‌ (نه‌خه‌ن چشت گه‌ن). جاریش بات یه‌ئ راهات گشت

بخوه‌نی تا زوان هه‌نه‌ک نووسه‌ر بناسی. نه‌زه‌ریبکی ئرا وه‌سف

راهات، ده‌سته‌وشه‌یلێ وه کار برده‌گه ک ده زوان گه‌پیل وه‌مه

به‌ره‌و داشته‌گه؛ وه‌ختی یانه ده لای وشه‌یل و زوان هه‌روژی نه‌تگ،

شپوهی خاسی وه ته نر خوهی داگه.

شپوهزار زوان نووسهر، ناویتاری له کهلهوری و فیلپه. ئەمان کهلهوریه بیشتەر و خەس-تر خوهی نیشان دەیتگ. فکرنه کردم، رهسینه سهو، نۆزن، بکهفن و... (فهلپه). زینیم، بوودن، هه یوان، بکوئینه، هه نایگ، له، خوه دان، لی، نه کید، دیبانه یل و... (کهلهوری).

- وه کار بردن کاراکتی ک هه م پاشگره و هه میس پشگره: هه لگه ردیه یده و.

- ئستفاده ده کاراکتی هه کسه: وه سه رم هاتییه.

- «به رجده» ده نه قش پتیه ن.

۴- «چه میگ و هل خوه یا به ینه مان» (چيرووک کوردی- ۱۳۹۹)

ئپه پرتوکه ده س نووس کیمه رس به له ده، نووسه سه ره برز کرماشانیه. به خشانئ ده ۷۰ لاپه ره و ۹ کورته چيرووک وه زوان کوردیه. به له ده چهن په خشان تره کیش جور: «گورگ و ته م، و «سلفی ژان» ده قالب چيرووک کوردی ئوسانگه. نووسه رکتاوه یلی ده قالب شیعر کوردی هه م چاپ کردگه.

به شئ ده مه تن

«سه خته سه خت، نوورسن وه نایه میگ ها له حال گیان که نسن. وه به ئ هناس هه ره دو پای سږ بوود وه هناس تر تا ناوشان، هناس گه ورائنگ له قورنگ دلأ بکشید و من و نایه مه گان وه ده ورپیه و وشکمان بوه ینه دو. هه بیلا له نه وه لا بۆشم. سئ نه فهر هانه ناو ئپه واپه ته دالگ باوک و کوپ، یه یشه بزنان ئ دالگ و باوگه هه یه ئ کوپ نه ئرن، دا دوانزه دۆت و کوپ دئرن، ئمجا یه کوپ بۆچگه و ئۆشم کوپ بۆچگه، له یه ق بۆچگرتیش دوو سئ دۆت هه س و گشتیان هانه سه ره زنه ی خوه یان ئی کوپشه ژن دئرید و دالگ و باوگن هانه و سه ره ئ یه ق.» (ص ۵)

تایهت مه ندییل زوانی ده قه

زوان نووسیگ به له ده، زوان ده مه ته قه ئیه؛ وشه ئیل ساده و رهسته یل کورته ن. ده پیت زیادی «له» فره ئستفاده کردگه. به له ده، فیشتر کاراکیل ساده و ئیستا وه کار بردگه. پزیمان زوانی نووسه، ده نه وه لا تا ئاخه ر گیشت چيرووکه یل ئپه پرتوکه ئالشت نیه و به ئ فورم دیری. فره ده وشه ئیل عه ره وی ک ده فارسی بره و دئرن، هاوردگه سه ناو نوشته ی.

شپوهزار نووسهر، ناویتاری له کهلهوری و فیلپه. ئەمان به ش کاراک، دیتیشتر کاراک فه یلی هاوردگه. بۆشم، هانه، بزنان، نه ئرن، هه س، نوورسن (فهلپه). سږ بوود، ده س وه پت که ید، گه ورائنگ، چه میگ، له، ناو، نایه مه گان و... (کهلهوری).

- هاوردن وشه ئیل تکراری: کور (۱-بار)، بۆچگ (۳-بار)، دالگ و باوک (۳-بار)، هناس (۳-بار)

- نیشانه ئ نه ناسیاو ناو وه رد ناوه ئناو: گه ورائنگ.

- نیشانه ئ ناو ناسیاو وه رد ناوه ئناو: ئۆشم کوپ بۆچگه.

- (دا) شکل تره که له (ده) شوماره.

- ئۆسانن «قورن» وه شکل «قورنگ».

- وه کار بردن کاراک ناویناو پاشگری: وشکمان بوه ینه دو.

به شئ ده تایهت مه ندییل هاوبه ش زوانی ده ناو چوار ده قه

- وه کار بردن پته یل جیاواز زیادی: ئهرا، وه، له، نه ل، وه رد.

- پیت (ه) و (گه) ده ئاخه ر کاراک، نیشانه ئ کاراک وتیه: بۆه، کیشاگه، چگه، ژیاگه (ره حیمی)

- پیت (ش) ده ئاخه ر ناو یان ناوه ئناو و جیناو وه مانای (هه م): سائیش (ره حیمی)، هه میسه ییش (فهلپه) بوچگرتیش (به له ده)، ئۆه ییش (نه زه ربیگی)

- پیت (ه) ده ئاخه ر ناو یان ناوه ئناو، نیشانه ئ کاراک ناقسه: دلمانه (ره حیمی)، سه خته (به له ده)، دۆزه (نه زه ربیگی)، خوه شیکه (فهلپه).

- وه کار بردن کاراک پشگری: ده رجگن (فهلپه).

- وه کار بردن نیشانه ئ نه ناسیاو (نگ) وه رد ناو: نایه میگ (به له ده)، ره وشیک (فهلپه)، هه نایگ (نه زه ربیگی)

- هاوردن جیناو هه شاره ده نه وه ل ناو یانگه ر ناویناو زیادی و پیت (ه) ده ئاخو ناوه یان ناویناو زیاده، نیشانه ئ ناو ناسیاوه: ئه و جیه، ئ شاعر پابه ره ز کورده (ره حیمی)، ئی ره واپه ته (به له ده)، ئی چینه (فهلپه)

- وه کار بردن چاوگ: داین، یادگرتن (ره حیمی)، بوین (فهلپه)، نوزنن (نه زه ربیگی)، گیان-که نسن (به له ده).

- وه کار بردن نیشانه ئ کو «هیل-ان-گان»: شیعره یل (ره حیمی)، دئیانه یل (نه زه ربیگی)، فیلپه گان (فهلپه)، نایه مه گان (به له ده).

- وشه ئیل هام مانا: علم و زانست (ره حیمی)، شپوه ره وشت (فهلپه).

- هاوردن (ب) ده نه وه ل کاراک: بکه ن (ره حیمی)، بکه فن (نه زه ربیگی)، بزنان (به له ده).

- وه کارگرتن کاراک ناویناو: باسکردن (فهلپه)، هۆرده و بویم (ره حیمی)، سږ بوود (به له ده)، نجات بید (نه زه ربیگی).

- جیناو ئاماژه ئرا ئایم: یه کوپ بۆچگه (به له ده).

- کاراک ناسراو ده رابردو و تتی: ناسریاگه (ره حیمی).

- نیشانه یل جیاواز ناو ناسیاو: ا: دلأ، نه وه لا (نه وه لئ ک دیاره) - ئ: باوگن (به له ده).

- وشه ئیل ناویناو: بایر (ره حیمی)، سه ره ش (نه زه ربیگی).

- وه کار بردن «سه ده» ده مانای شوماره و «سه ده» ده مانای قهرن (ره حیمی).

- هاوردن وشه ئیل: سه خت، هه و ئمجا، وه عنوان پتیه ن (به له ده).

ئپه تایهت مه ندییل هاوبه شه ده ناو گیشت وتار، یان کتاوه یل و ژریاس. هه ره چوار نووسه ره پیت، وشه و کاراکیل هاوبه ش ئستفاده کردنه، ئەمان شپوهزار یان ده جیاوازی کاراک فیشتر دیاری دوو.

تایهت مه ندی فکری

ده لایه ن فکری دیتیشتر به خشانه یل ئ ده وره، وه ره و هه لگه ردان، زانستی، پروژنامه وانسی، نووژن سازی زوان، ئازاد نه ئندیسی، چيرووکی و... چوو.

له ناو ئی نووسمانه، ده لایه ن مانا، سن شکل په خشان دیریم: وتاری، چيرووکی و ژورنالی.

مه تن وتارنه ده بی، زانستی و شیه وکردنه. مزار دو چيرووک، ده

باوَت باوهره‌یل وئحساسات و راستی زنه‌ی مه‌ردم وَّلات دو نووسه‌ره. ده‌قه‌ئ زورنالی ههم ده باوَت مزاره‌یل پرووژه. تایه‌ت مه‌ندی نه‌ده‌بی

چون ده‌قه‌ئیل سادهن، وه‌سفن ده مه‌ته‌یله، فیشتر ده باوَت چشته‌یل ده‌ستی و حسیه. نارایه‌ئیل فره وه کار نه‌وردنه و بیشتر ته‌شبیبه و کنایه‌ئیل ک ئستفاده‌ کرده ده حهد پراگواستن مانائ له‌فزه. نه‌وقه‌ره فه‌زای وه‌سفن عینییه ک وه‌ختی به‌له‌ده ده نه‌وه‌ل چپرووکه دیرئ ده باوَت سه‌خت بؤن چشتن قسه که‌ئ، کارئ وه زه‌ئن و ئحساس که‌سایه‌ت چپرووکه نه‌برئ و ته‌نیا وینه‌ئ عینی له پراوه‌اته نیشان وه‌رده‌نگ ده‌ئگ. نه‌زه‌ربییگی ههم، ده ناو نؤسمائ، جاروه‌ختی ک مانا نیاز داشتگه ده کنایه‌ئیل جیاواز ک ده زوان مه‌ردم وه شکل مه‌سه‌ل و مه‌ته‌ل بره‌و داشتگه ئستفاده‌ کرده‌گ.

نه‌مان، ده چهن کپ پیشکاری مه‌تن ره‌حیمی، چون نه‌ده‌بیبه، ته‌شبیهات تازه، وشه‌ئیل ده‌نگ دار و واچ‌نارایی دئ وه کار چگه. نووسه‌ره، وه نارایه‌ئ و واچ‌نارایی وینه‌ئ سووز و ئاخ و هناس‌کیشان شاعر و ههم هسه‌ره‌ت نووسه‌ره ده نه‌ؤن ئیجورور که‌سایه‌تی نیشان ده‌ئگ.

وشه‌نامه

*ئاویتاو: ته‌رکیب/ ئاوه‌ئناو: سفه‌ت/ ئیستا: موزارع، حال/

*پینه‌ن: فه‌ید/ پیشگر: پیشوه‌ند/ پاشگر: په‌سوه‌ند/ تینه‌په‌پ: لازم/ جیناو: زه‌میر/ ده‌ق: مه‌تن/ پزیمان: ده‌ستور/ زار: گوفتار/ شیوار: سه‌بک /ده‌م‌ته‌قه: گوفتاری/ *کاراک: فعل/ کو: جمع/ *وازا: رووشن/ *وشتاک: ته‌کواز/ *نووژهن: نووساخت. * ده وشه‌ئیل پیشنیار و نووژهن کامران ره‌حیمی

سه‌رچاو

- به‌له‌ده، کیومه‌رس(۱۳۹۸). چه‌میگ وه‌ل خوه‌یا به‌ئیده‌مان، ئیلام: نه‌شر باشور.
- حه‌یات‌نیا، عه‌لی(۱۳۹۵). زوان ئیمه، چاپ دویم، ئیلام: نه‌شر زاگرو.
- ره‌حیمی، کامران(ده‌ده‌س چاپ). پزیمان جامع زوان کوردی فه‌یلی.
- شه‌میسا، سیرووس(۱۳۷۹). شیوه‌ ناسین نه‌سر، چاپ چوارم، تهران: نه‌شر میترا.
- فه‌یلی، عه‌لی. حسین(۱۴۴۲). سایت شه‌فه‌ق نیووز.
- نه‌زه‌ربییگی، مازیار(۱۳۹۸). پائتاویگ ئه‌رای که‌ئخودا، ئیلام: نه‌شر باشور.

گوٚفار «تفکر انتقادی»، سه‌رنج- نؤسه‌ره وه‌جیگای (ۆ) ، (ۆ) وه‌کار بردییه، ک جی ته‌یید مانگنامه «تفکر انتقادی» نیبه.

په رتخ پیناسه له ریډاگرتن ئه ده بیات کوردی

«نوورستن وه چونیته تی په یوه ندی پیناسه و ئه ده بیات

له ناوچه ی کرماشان و ئیلام»

پیشه کی

ئه ده بیات ئازا له هه ر ولایتیگ له وای یه ی جامه ک توه نید گشت ئه و چشته یله گ له ناو یه ی کوومه لگا هه س وه وهرده نگ نیشان بیدن. هه ر له ئه و سه رده مه گ مروؤف وه ئه ده بیات قسه ی خوه ی کردیته نا ئیمروو گ ئه ده بیات به ش گه ورایگ له هاتچوو زه ینی ئیمه س، توه نیم به ش فره یگ له هه لکه فته یل کوومه لایه تی و ده رونی ئایه مه یل و ته نانه ت گشت بونه وهره یل یه ی نیشتمانگیگ وه ل ئه ده بیاتا په یوه ندی به یمن یا جی وه جی بکه یم. سه ئه ده بیات ته نیا یه ی واته یا نوسمان نییه، ئامیته کردنیگه له گشت هه لکه فته یل یه ی کوومه لگا، و هه ر وه ئی مدوو هه س گ شیکاری ئه ده بیات هه ر ولایتیگ توه نید سه رچه وه ی دبارینیگ بوود ئه رای فامستن شیوه ی ژیان، شیوه ی فکروه و کردن و نوورگیه ی گ ئایه مه یل ئه و ولاته وه خوه یان و وه دنیا داشته و دیرن گ توه نیم ناوی بنه یم «پیناسه»، گ بزایم پیناسه ته نیا پیشینه نییه، ته نیا گه پ باوگ و دالگ ئیمه نییه، گه پ زوان و دلنگ و نه ته وه و خاک و پارزگی ئیمه نییه، به لکؤ گه پ گشت چشته، هه رچن گ بؤه، هه رچن گ ئیمروو دیریم و هه رچن گ توایم داشتومن، پیناسه گشت چشته.

وشه کیل: شؤناس ئه ده بی، شیوازانسی، پیناسه و ئه ده بیات

«ژاک ده ریډا» بیروه ر فه رانسوه ی له باوه تی پیناسه له مانای «جیاوازی هه رایبه ری» که لک گرید، ئه و ئوشید گ ئیمه توه نیم ئه و چشته گ بؤمه ئیسه نه و من و یه ی پیناسه ی هه رایبه ریش ئه رای خوه مان داشتومن، یانن ئه گه ر ئیمه له ناو کوومه لگا بؤمن، پیناسه ی کوومه لایه تی دیریم و نه پیناسه ی تایبه تی، و ئه گه ر ته نیا له ناو پیشینه ی خوه مان بزیه یم، ئیمه ته نیا بن ئاو یه ی پیناسه ی باوگ و باپیری بؤمه، وه ئی مدوو هه ریډا باوهر دیرید گ پیناسه هه یتاهه یت په سای گوهره یه ی و ئیمه چشتیگ وه ناوانس یه ی پیناسه ی دیاری گ له زوه و دیاری بوه نه یریم، به لکؤ ئیمه یه ی کوومه تایبه ته نی جیاواز دیریم گ له دریزه ی زه مان بوونه پیناسه، و ئی پیناسه توه نید له پیشینه ییش که لک گرته و، توه نید له کوومه لگا که لک گرته و، ئه مان داؤخر یه خوه مانیم گ بایه س وه پتی بره سیم، سه پیناسه هه م یانن ئیمه کییمن، هه م یانن ئیمه له کوو هانیمنه، ئیسه هانیمنه کوو و ئه رای کوو توایم بچیم، یانن ده رک ئیمه له دنیای گ له تن ژبه یم.

ئه لبه ت گ له سه رها له وه شیار «ئه ده بیات ئازا» که لک گرتم، بایه س بوشم ئه ده بیات ئازا له باوهر من یانن ئه ده بیاتن گ فلیترنگ له نوای نییه، یا ئه گه ر هه س وه مدوو ده سه لاتداره یل

نیبه. ته گهر ته ده بیات نانازا بوود، یا نه خواهش بوود، ههر وه تهو هه نازه گ کهم کورتی دیرید، نه تهو تید تهو جوو گ بایسه بوودنه سه رچه و یگ ته رای ناسین یه نیشتمان، و تهو تابه مهنی خواهی له ئن باوه ته تا ناست بانینگ له کیس دید، یا ته نانهت تهو تید زیز وه تهو کارکرد خواهی پیش بچوودن، یانن جیا له یگ نهوودنه پیناسه یگ ته رای یهی ولایتینگ، تهو تید پیناسه ی تهو ولاته بسپرده، ته نانهت ته گهر خود تهو به ره هه مه وه ته نیا یه ی شاهکار بوود. ئن پرووسه وه مدوو یه سه گ ته ده بیات و کوومه لگا وهل یه کا په یوهندی فره قو لینگ دیرن، سه ئیمه تهو ئیم وه ته ده بیات نانازا، پیناسه یه ی نیشتمانینگ دیاریه و بکه یم و وه ته ده بیات نانازا، پیناسه یه ی نیشتمانینگ له لی بستیم. نمونه یل فره یگ دیریم گ یانه تیمروو له نمونه یل فره خاس ته ده بیاتن ته مان له ناو چوارچوو ته ده بیات نانازا قه رار کرن، له وای رومان ئولیس له جه یمز جو یس گ یه ی شاهکاره ته مان له ناو کوومه لگای خواهی جه ریان سازی نه کردییه و وه مدوو فیلته یل پره ازق گ له نوای بوه ئافرانده بوه و هیمنیش ته رای فره کهس له وه رده نگه یل نه ناسیایه، ته مان فره کهس رومان بینه وایان و یکتور هوگو خواهینیه، و ئن رومان هاله ناو بهش ته ده بیات نانازا چوون تهو نستیه وهل وه رده نگ په یوهندی بگرید و که لی وه فیلته رگان نهود.

ئسه توایم له ناو ئن وتاره بنووریمنه به ره هه مه یل ته ده بی و نوسه ره یل ناوچه ی ئیلام و کرماشان و ئیکهش وه چه ن پرسپار جواو به یمن، یا لانکه مه وه جواویان نزیکه و بو من تا له بانان دریزه به یمنه ئن دیالکتیکه.

په یوهندی سئ پهل نوسه ر - به ره هه م - وه رده نگ وه چه پرتختیگ ره سیه؟ کام به ره هه م تهو نستیه خواهی پره سینده ته ده بیات نانازا تا بوته تید جامه ک بئ خواهش تره کیگ ته رای دیاری کردن پیناسه ی ولات ئیمه (ئیلام و کرماشان وه نواناس به شیگ له نه ته وه ی کورد) بوودن؟ زوان چه تیگ کار پیگه ری دیرید له بان ته ده بیات نانازا؟ له ناوچه ی ئیلام و کرماشان چه فیلته یلینگ نوای ته ده بیات نانازا گرتنه گ په رتخن بوه سه کاله و بوون پرووسه ی ری داگرتن پیناسه؟

«نایدن جه مبرز» نوسه ر بریتانیایی باوه ر دیرید گ ته ده بیات به شیگ له په یوهندی دان مروقه. نوسه ر هه نای یه ی به ره هه مینگ نوسید ههر وه وه ره گ هه وه چه وه زه ین خواهی دیرید، هه وه چه وه زه ین وه رده نگیش دیرید، چوون ته ده بیات یه ی بوته وه ره سه ره خواهی نیبه. ته ده بیات له زه ین نوسه ر دس وه پئ بوود و له ناو زه ین وه رده نگ وه په رتخ خواهی ره سپد، سه ههر به ره هه مینگ یه ی شیوه ی په یوندی دانه، هه م ته رای نوسه ر و هه م ته رای وه رده نگ، ئن شیوه گ له مکانیسه یل کوومه لایه تی که لک گرید بوودنه سئ پهل سه ره کی، یه ی په لی یه سه گ نوسه ر نوورینده وه رده نگ و تهو له بیتر چه و گرید و به ره هه م ته ده بیه گن نوسید، پهل دویم یه سه گ وه رده نگ نوورینده نوسه ر و به ره هه م ته ده بیه گه خواه تید، پهل سیمیم گ تابه ت ته ده بیات نانازا، یه سه گ نوسه ر و وه رده نگ وهل یه کا به ره هه مگه نوسن و خواهن.

ته گهر بنووریمنه به ره هه مه یل ته ده بی ناوچه ی ئیلام و کرماشان تهو نیم بو شیم چوار به ره داشتیمنه، له به ره ی یه کم ته ته یمنه یه ی بر ته ده بیات بئ ناو و نیشان یا ههر تهو ته ده بیات فولکلوره گ ئن شیوه له ته ده بیاته بئ خواهش ترین شیوه ی ته ده بی له ناوچه ی ئیلام و کرماشان له سه رده م خواهی بوه، چوون نوسه ر و وه رده نگن یه کیگن، ههر تهو مه رده مگ یانه سینه وه سینه جی وه جی کردنه، خواه یانیش بوته سه خواهنن و ئن ته ده بیاته له ده رو ئیان چوزه داس و خواه یانیش گوش ته کننه پئ. هه نای ئن ته ده بیاته له باوه تی مانا شیوه که یمن، ره سینمه و گ جامه کیگ بئ خواهش ته رای نیشان دان کوومه لگا، ده روون ئایه مه گان، و ته رای نیشان دان په یوه ندین گ وهل بوته وه ره یل ترا داشتنه. ته لبه ت یه وه مانای یه نیبه گ ده سه کفت و به ره وه ونی ئن ته ده بیات یه ی سه ره ات نووخواز بوه و ته رای تیمروویش ئیواسه سه بایسه دریزه داشتوود! دیاریه گ ئیوا نه وه و نیبه، ته مان هه نای ته رای نمونه نووریمنه شیوه ی لاه لاه کردن دانگه یل، دیاری دید گ نوورگه ی تیرسالارانه چونه، کور چه به شیگ له زیان کوومه لایه تی دیرید، دوه ت چه به شیگ؛ و یه یانن یه ی جامه ک بئ خواهش، جامه کئ گ دروو ئیاس، جامه کئ گ گشت چشت وه تسه و، ته نانهت ته گهر وه دل مان نهود.

ته مان له به ره ی دویم، ته ته یمنه یه ی بر له به ره هه مه یل گ ناو و نیشان دیرن، له وای خورشید و خه رمان، دیوان شاکه و خان مه سور، دیوان یه عقوق مابه شتی، دیوان قو لوم رها خان ته رکه وازی و چه ن به ره هه م تره ک، گ ئن به ره هه مه یل وه مدوو فیلته یل گ داشتیمنه، تهو جوور گ بایسه وه دس وه رده نگ خواه یان نه ره سینه. له سه رده م خواه یان گ وه رده نگ فره که میگ داشتنه، چوون ده سه لات بلآو بوون تیاشتنه، و یانه دی ته ده بیات سینه وه سینه نه وته، یانه هه وه چه وه یه داشتنه گ بلآو بوون و دوژ وه رده نگ ههر تهو چشته گ وه تیباس بخه ون یا بشنه ون، و چوون ئن ته ده بیاته جیا له وه رده نگ بوه، ته نیا ده سه لات و زه ین نوسه ر یا شاعر له پشتیان بوه، سه له بهش په یوهندی دان وه په رتخ خواه یان نه ره سینه و تهو نیم بو شیم یانه چه بهش ته ده بیات نه خواهش (لیره له نوو نوسم گ ته ده بیات نه خواهش یا نانازا وه مانای گهن نیبه، وه مانای یه سه گ ته تیباسه فیلته رگانه و تهو په یوه ندیه گ وهل وه رده نگا بایسه داشتوود وه په رتخ خواهی نه ره سیه). ته مان له سه رده م ئیمه چه نان له ئن به ره هه مه یل په سای وه ره وه ره له باننیا کار بوود، فه ره ات نزه تی زاده و مه سعود قه نه بری په سای له بان کتاوه یل ته لماس خان که نوله یی کار کن؛ وه تیکووشین زاهر سارایی، دیوان قو لوم رها خان ته رکه وازی وه دس وه رده نگ ته ده بیات ره سیه و ههر ئن جوور عه لیره زان خانی و موحه مه ده لی قاسمی له بان دیوان شاکه و خان مه سور کار کردنه و په سای وه ره وه ره و دس وه رده نگ ره سن گ ته لبه ت چوون له لایه ن زه مانی که فتنه سه دو، دی نیه ته ون وه تهو په رتخه گ بایسه بره سن، سه لیره ره سینمه و گ ده سه لات و فیلته یل گ دیرید چو تهو تید ته ده بیاتئ گ تهو نستید پر هاز و نانازا بوود

چوارم بڼه، گ توه نستیه له دو پهل سهره کی بهره ی سټیم، مل راسه و بکتید و خوهی نشان بید. سه له بهره ی سټیمیش ټیسه په یوه ندی نوسره و ورده ننگ وه شټوهی فره پر هازنگ نیه وټیم، نه مان له بهره ی دویم یه گام ها نواتر، ټه لبت له سه رده م خوهیان، و توه نستنه تا ناستیگ یه ریډاگرتن ټه ده بی بخه نه و ری و خوهیان له ناو بهره ی چوارم نشان بیینه.

بهره ی چوارم گ نریک چل ساله چلاک کیل و نوسه ریل ټه رای تیکووشینه، بهر یگه گ نوسره له تن نه خش سهره کی ډیرید، بهره ی گ نوسره تواد زیز و ټه و گه په یله گ ناو کوومه لگا دوټیم، بهرهم بنوسید. که سه یل ټه لوی ټسماعیل زهرعی، بهرروز یاسمی، علی سه هامی، سه عید عباده تیان، زاهر سارای، مه نسور یاقووتی، ټاکو جه لیلیان، علی ټولفتی، جه لیل ټاهه نگر نژاد، رها مهوزوونی، بابه ک ډوله تی، که یومهرس به لده، مه سعود قه نبر ی، ټازاد ټقبالی و فره که سه یل تره ک له تن نه خش داشته و ډیرن. ټه لبت هه ټه جووره گ و تم ټن بهره خوهی بوسه دو په له و ټن بهش چوارمه هیمان ټه و جوور گ بایهس خوهی له بهره ی سټیم جیاوه نه کر ډیبه و هیمان فره له نوسه ریل هه ټه په شټو بونه ډیرن و هیمان هه و هل ټه و گچه ټه یله په سای کار ټه ده بی که ن، ټه مان له لایه ن ټیستر اکچر توه نستنه یه ی گام و هره و نوا هه لگرن و له لایه ن پټنسه توه نستنه جیا له ټه و چشته گ هس، له ټه و چشته گ بڼه و بایهس بوود قسه بکه ن و گپ بیینه و ټن گپ ډانه وه ورده ننگ خوهیان بره سنن، بانئ و هره و مانای جیاوازی گ ژاک ډه ریدا له ټن گپ داس چټه، هه رسه ی نوورگه یان توه ټید له بریگ هه لکه فت زیز و په کیش بوود چوون هانه ناو دو پهل جیا له یه ک.

ټه مان ټه رای یه گ توه نیم وه شټوهی جیا له یه ک بنوورمینه

ټه ده بیات ټازا له باور من بانئ ټه ده بیاتی گ
فلتر یگ له نوای نیبه، یا ټه گهر ههس وه مدوو
ده سه لاتداره یل نیبه. ټه گهر ټه ده بیات ټازا
بوود، یا نه خوهش بوود، هه و ټه و هه نازه گ
که م کورتی ډیرید، نیه توه ټید ټه و جوو گ بایهس
بوودنه سه رچه ویگ ټه رای ناسین یه ی نیشتمان،
و ټه و تایبه تمه نی خوهی له ټن باوته تا ناست
بانینگ له کیس ډید، یا ته نانه ت توه ټید زیز و
ټه و کارکرد خوهی پټش بچوودن، بانئ جیا له یه گ
نیه وندنه پټنسه یگ ټه رای یه ی ولایتیگ، توه ټید
پټنسه ی ټه و ولاته بسر ډده و، ته نانه ت ټه گهر خود
ټه و بهرهمه وه ته نیا یه ی شاهکار بوود.

خسار بره سنید، بانئ ټه گهر زوان کوردی له ټن چهن سه ده ی وهرینه یه ی پشتوانه ی پره از له لایه ن ده سه لاتداره یل بیاشناد ټن بهرهمه یله خاستر بلاو بون، له زه مان خوهیان وه ورده ننگ ره سین و ټه و په یوه ندی دانه گ بایهس داشتون، دینه و، فره تر شیکاری له سه ریان کریا و ټیسه توه نستیم خاوه ن یه ی ریډاگرتن ټه ده بی فره قوټینگ بومن گ بتوه ټید خوهی وه ل ریډاگرتنه یل ټه ده بی تره ک هه لسه نکتی، ټه مان وه مدوو یه گ ټه و رسته یل په یوه ندی دهر ناوټن نوسره و ورده ننگه که م بڼه و مکانیسم کوومه لایه تی درستیگ نیباشتیمنه، ټه ده بیات ټازایگ سه ر و شکل نه گرتیه.

بهره ی سټیم، یه ی بهره ی ناوټنه، یه ی بهره ی په شټو گ کوټگن و هره و زوان فارسی چټه و کوټگن و زوان کوردی. بهر یگه گ ډوز نیه زانید ها شوون چوه، خسار ناسیان بنه رتی نیبه، هانه بان تووژ یه کم له گچه له کان، له یه ی لاه زوان فارسی دوټن، له یه ی لاه ډوزه مه یل رامیاری، له یه ی لاه ټه رای ناسیونالیست ټیرانی تیکووشن و له یه ی لاه توان گ زرگار بوون، له یه ی لاه هه ست نوستالژیک و نه ته وه ی خوهیان ډیرن و له یه ی لاه هانه شوون دنیای نوخوا، له یه ی لاه پهل ټانین کوتن و له یه ی لاه توان له ټیر ده سلات ټانین نه ون. که سه یلینگ له وای ټه بولقاسم لاهووتی، میرزا خسروه ی، میرزا خوداداده ی دینه وری، عه باسی ټارام، شامی کرماشانی، په رتو کرماشانی، علی ټه شرف ډه رویشیان، علی مؤحه مه د ټفغانی، هشمه ت مه نسووری، لاری کرماشانی، مؤعینی کرماشانی و فره که س تره ک له ناو ټن بهش جیهه و گرن. ټن بهش یه ی بهش ناوټنه گ خوهی بووده دو بهش وه، یه ی بهش له شوون گه په یل ناسیونالیست ټیرانی چوود، یه ی بهش تر هه لگه رده یده و وه نوورستینگ نوستالژیک وه نه ته وه و زوان کوردی گ له دریزه ی زه مان یا له بهره ی چوارم ټن دو بهش له یه ک جیاوه بوودن و هه رگامیان ټه رای خوهیان یه ی پهل درس که ن، په لئ یه کم و هره و هره وه نه ته وه و زوان کوردی نریکه و بوون، و پهل دویم و هره و هره وه زوان فارسی و هه ست ناسیونالیستی ټیرانی ره سن و فکر که ن گ ټن هه سته بانئ ټه ده بیات و میژوو فارسی و هه ر چشتیگ جیا له وه توه ټید وه ټن هه سته خسار بره سنید. ټن بهره ډوز له ټیر ده سه لات رامیاری سه رده م خوهیان بونه و وه ټن مدوو هه م نیه توه نیم وه پټیان بوشیم ټه ده بیات ټازا، چوون هه رگامیان له پشت فلتره یل و نوورگه یل رامیاری سه رده م خوهیان وسانه سه و. ټه لبت له لایه ن مانای توه نیم فره چشته یل له لیان بره سیمنه، ټه مان له لایه ن ټستر اکچر ټه ده بی نه، هه ر ټه و ټستر اکچر کلاسیکه دوټیم، یا ټستر اکچر رئالیسم وشک و روت رووسی گ فره کارگه ری ناسه بان نوسه ریل ټن بهره وه تایبه ت له کرماشان. له لایه ن پټنسه ټه و قه ره په شټو هه ن گ توه نیم بوشیم زورم بهرهمه کان وه ل کوومه لگا ی خوهیان هاتچو زهینی و زوانی نیباشتنه (ټه و قه ره گ زوان مه ردم وه ل زوان نوسان و زوان ډه ربار جیاوازی بڼه) و تازه ټیسه په سای و هره و هره خوهی نه و هاتن دو سه ده فره تر نه ود گ ناوټیان که فته سه بان زوان ورده ننگ، و یه وه مدوو پټشها ت بهره ی

نئ به ره بیله، خاستر به سه چه و ینگ باریمنه مل نمونه یل نه ده بی گ له نئ چوار به ره هه لکه فتنیه تا بزایم گ له هه ره بهری ته تیه یمنه چ شیوه ینگ له پیتاسه.

له بهری یه یکم نیمه توه نیم بنووریمنه نئ نمونه یله:

وینیه به ره فتاو رۆ له خوهرم کهن/ کاکهم به نه پیم، شار وه دهرم کهن

های و هووی نیه زانم/ سفره له دهر خه زیانم/ دهر د برا بۆچگ له گیانم/ برای گه ورا میوانم

نۆشم له خوسه د بام وه و راهونه ده/ ده مه گه د بخوهرم وه بوونه ی قهنه و

نه گهر به یید وه پیم ماچ له ناو دم/ رووژینگ سه د که پرت قه زات خه له خوهرم / قه زات خه له خوهرم رووژینگ چوار جاره/ سب و نیمه پروو نه سر و ئیواره

نه گهر به ییده پیم ماچینگ وه رازی/ له جی براگه د چمه سه ریازی

نه و سییه ماره خوهرمی گه سیایه/ له ناو سینه گه د هه لقه به سیایه ئیواره دیمه د قالی ته کالی/ قالی تووژ تیا شت، چه و لیم قریانی

به و تا بکه یمن دووسیمان له نوو/ تو دار نارنج، من دار لیموو بیلا باده و خوار فونگه ی تاگ و لوور / تاگهر بکه نئ قه وور و جاح کوور

بیلا قه وره گه یه کازمه یین بوو/ یه رئی ته و افچی مام حسه یین بوو

دالگ وه فدای دووشی لای راند/ کراس قورشدی له سه ر شاندر روولت ت که س رووسه م ره نگم بوود/ قلا ی ئاو له ناو رووژ ته نگم بوود

هه ره نه و جووره گ دۆنیم یه به ش فره بۆچگینگ له نه ده بیات فونکلور له ناوچه ی ئیلام و کرماشانه گ نه لبه ت توه نید له لایه ن ئستراکچر و مانا نۆنه ره نه و دویاشی بوودن چۆن هانه ناو یه هیل. نه ده بیات فونکلور له ناوچه ی ئیلام و کرماشان

پیشینه ی فره بانینگ دپرتد و له ناو گشت یه که و گرته ییل، چ ئه رای خوهرمی، و چ ئه رای نه زا له لییان که لک گرته و ئیجوور توه نیم بۆشیم گ له هه ره جی چنان مرؤف کورد کوو بۆنه نئ

نه ده بیاته له ناوین نه وان جی وه جی بوه. ئستراکچر نه ده بیات فونکلور واگریی تیریدن، نه مان له لایه ن فورم گاجار وه ل یه کا جیاوازن، گاجار ریتم تنه و بوود، گاجار شیوه ی که لک گرته له

قافیه گۆه رییه یید. له لایه ن سماتیکیش سن سووژه ی سه ره کی دۆنیم، یه کیگ نه فینداری بۆه گ توه نیم بۆشیم زۆرم نه ده بیات نیمه هاله بان هیل نه فینداری و یه تایهت وه رووژه لات

ناوینیش هه س، چفت و به سه ییل به ماناله و کوومه لگا له نئ خاله له دنیا جوورینگ بوه گ نه فین یا دووس داشت یه ی دۆهت یا نه نانهت یه ی کوور تابو بۆه و نه ده بیات یانئ رۆ

کردن هه ره نئ تابو ییله و کاری یه سه، نه لبه ت دووس داشت کوور ئه رای دۆهت دی له تابو یه ی پهل نه ولتر بوه! و دیاربه نه نانهت نه ده بیاتیش زات یه نه کردییه وه ره و نئ گه په پیش

بجوودن و نه لبه ت گ چشتینگ وه ناو نه ده بیات پرهاز ژن، یا

نه ده بیاتن گ ژن له تن نه بژه نه وه د تیا شتیمنه، و فره تر دۆنیم گ دۆهت له نه خش نه فین یا یه ی نه بژه له ناو نه ده بیات هاتیه. نه لبه ت گ کوور و مدووه ییل کوومه لایه تی وه تایهت

گه پ ئابووری گ له نه و سه رده مه بوه، فره تر وه کار هاتیه، وه نئ مدووه سووژگی فره تر له لایه ن کوور و له نوورگی کوور وه دنیا نوورستیه، و نه گهر بنه ماینگ کوور نیا شتته، و جاح کوور بۆنه.

دوینیم سووژه، جهنگ بوه، جهنگ یا شه ره کردیش هه م له نوو تایهت وه گشت رووژه لات ناوینه گ ناوچه ی ئیلام و کرماشانیش له لئ بئ به ش نه بۆنه، لیره هه م دۆنیم گ له نوو

یه کووره گ هاله بیز چه و، کووره گ چووده جهنگ و ژن له که سایه تی دالگ یا دۆهت یا هاوژین بابه س چه وه رئی بوود، بابه س خه مین بوود و بنوورئی گ پیانگه چه کید و له رۆ

کاره ییل نه و، کار خوهری پیش بوئید، نه لبه ت گ به شیک له جهنگ گه په ییل رامیاریه و به شیکیش گه په ییل ئاتینیه.

سیمین سووژه، ژینگه س، مرؤف کورد فره تر له مرؤفه ییل تره ک له رووژه لات ناوین هه زه و ژینگه س و توه نیم بۆشیم نه ده بیات کوردی له رووژه لات ناوین ئاست فره ترینگ له ناتۆرالیسم

دپرتد گ نه لبه ت یه دریزه په یا کردییه و ئیمروویش هه ره یه دۆنیم و مدوو سه ره کی یه سه گ مرؤف کورد وه ل ژینگه گه یا نه و جیه گ له تن ژیا نه ته نیا یه ی په یوه ندی مکانیکی تیا شتیه،

به لکو په یوه ند ئۆرگانیک بوه و مرؤف کورد و ژینگه ی وه ل یه کا نامیه بۆنه. مدوو یه گ ناتۆرالیسم نه قه ره له ناو نه ده بیات نیمه زا قه یه سه گ نیمه هه میسه مه علول سئ چشت بۆمه،

جهنگ، ژینگه و جۆرافیا، وه نئ مدووه نه ده بیات نیمه فره تر هه زه و تایه قه نه ییل نه ده بیات ناتۆرالیسمه، یانئ نوورستی وه راسیه ت دنیا، نوورستی وه هه ژاری و گیجه له ییل، ژینگه پارێزی

به ره ی سییم، یه ی به ره ی ناوینه، یه ی به ره ی په شیو گ کوتگی وه ره و زوان فارسی چیه و کوتگی وه زوان کوردی. به ره یگه گ دۆز نیه زانید

ها شوون چه، خسارناسیان بنه پرتی نییه، هانه بان تووژ یه کم له گیجه له گان، له یه ی لاوه زوان

فارسی دۆن، له یه ی لاوه دۆزه مه ییل رامیاری، له یه ی لاوه ئه رای ناسیونالیست تیرانی تیکووشن

و له یه ی لاوه توان گ رزگار بوون، له یه ی لاوه هه ست نۆستالژیکینگ وه نه ته وه ی خوهر بان دپرن

و له یه ی لاوه هانه شوون دنیای نووخواز، له یه ی لاوه پهل ئاتین کوتن و له یه ی لاوه توان له ژیر

ده سلات ئاتین نه ون.

وه باره/ له شاخ و بهرگن دلم و داره/ دلدارى ویمه چاره
ناچاره/ له ناچارى ویم به ختم په ژاره... (دیوان شاکه و خان
مهسور)

پانه‌یش نمونه‌بلیگ له بهرې دویم ټوټه‌بیات له ناوچه‌ی
ټیمه‌س گ له لایه‌ن نسترکچر و مانا جیوازی فریگ وه
ټوټه‌بیات فولکلور نه‌یرن، هم هر نهو سټ بهش ټه‌فینداری،
جنگ و ناټورالیسم له ناو ټن شیعریه‌ی ډونیمن. ټه‌لبت
جیوازی‌ش هس، لیره ټیمه وهل دنیای زهینى ټه و ټوسه‌ر یا
شاعریشه ناشناوه بومن و ټوه‌نسته دنیای زهینى خوه‌یان بارنه
ناو ټه‌دبیات، ټه‌مان وه مدوو یه‌گ ده‌سه‌لایتگ له پست ټن
ټه‌دبیاته نه‌وه، ټه‌ټوه‌نستییه ټه‌و جور گ بایه‌س وه وهرده‌نگ
خوه‌ی بره‌سید و ریډاگریډ، و هاتن ټن ټوسه‌ریه‌ی هه‌ر ناو
یه‌کیش نه‌شنه‌فتون و هه‌رکه له یه‌ی شوټیگ ټه‌پرای خوه‌ی
شعر و ټییه یا هاتن به‌رهمه‌بلیگ بوون گ هیمان وه دس‌مان
نه‌په‌سینه، سه‌ی دی ریډاگرتن ټه‌دبه‌ی پيش ناتیه، ټه‌نیا ټوه‌نیم
بوشیم گ زورم له ټه‌دبیات فولکلور که‌لک گرتنه و ټه‌و هیله
گ له بانن هاتچوو ټه‌دبه‌ی کردنه، هه‌ر ټه‌و هیل ټه‌دبیات
فولکلوره. له ټن به‌ره هیمان پیناسه‌ی زوانى به‌ی چشت
نادیار و گومه‌شون نییه، ټه‌مان له لایه‌ن زوانى ډونیم گ زوان
عه‌روه‌ی و فارسی له پرېگ له شیعریل کارېگه‌ری خوه‌ی ناس
و شه‌یل عه‌روه‌ی-فارسی فریگ له ناو ټن شیعریه‌ی ډونیم، وه
تایبته له ناو به‌رهمه‌یل ټه‌لماس خان که‌نوله‌ی گ ټه‌لبت
وه مدوو هامشوو ټن ټوسه‌ریه‌ی وهل دهر‌بار شاگان بو، و
سوادت گ داشته‌ن هم له ری زوان فارسی و عه‌روه‌ی ټه‌ورن
چټیه و چشتیگ وه ناوناس یای گرتن زوان کوردی نه‌وه، وه
مدوو په‌ی زوان زهینى و زوانت گ یای گرتنه وهل یه‌کا ټامیته بو،
ټه‌لبت گ ټه‌دبیات فارسی و عه‌روه‌یش کارېگه‌ری خوه‌یان
وه مدوو ده‌سه‌لاتگ گ داشته‌نانه ټه‌مان هیمان ټه‌و په‌شيو
بوټه‌گ له به‌رې سټیم ته‌تیه‌یمنه پیا له ټن به‌ره نه‌ټونیمن،
ته‌نانه‌ت هه‌ر ټه‌و گه‌به‌یل ټه‌فینداری و جه‌نگه و خه‌وره‌یگ له
رامیاری و هه‌ست ناسیونالیستی نییه.

له ټن به‌ره پیناسه وهل ټه‌دبیات فولکلور جیوازه، لیره ډونیم
گ مرؤف په‌سای فکره و کید و دنیای زهینى خوه‌ی په‌سای
تیه‌ریده ناو ټه‌دبیات تا وه وهرده‌نگ بره‌سید، ټه‌مان چوټ ټن
کانکست پیناسه وه درسی سه‌ر و شکل نه‌گرتییه، ټه‌ټوه‌نستییه
له ناو کوومه‌لگا ریډاگریډ و ټوه‌نیم بوشیم له شوونه‌گن
خوه‌ی هاوار بن دهنگینگ داشتییه. ټه‌گه‌ر ټن ټه‌دبیاته وه
شيوه‌ی درس و له زه‌مان خوه‌ی بره‌سایاتده وهرده‌نگ خوه‌ی،
ټیمروو ټیمه‌یش له‌واى روسیه یا فرانسه‌ی خاوه‌ن ټه‌دبیات و
سینه‌مای پرهایگ بومن، ټه‌مان لیاو نه‌وه تا نه‌زرتن هیمان
له بان ده‌لمان قورس بوود.

له به‌رې سټیم ټوه‌نیم بنوریمنه ټن نمونه‌یله:

له ټن به‌ره ته‌تیه‌یمنه نمونه‌یل جیوازه و فریگ، گ به‌شیگ
له‌لن بوودنه ټه‌دبیات فارسی گ وه شيوه‌ی چیروو کول
و رومان ټه‌ورن چټنه. نمونه‌بلیگ له‌واى «سال‌های ابری»،
«آبشوران»، «فصل نان» و «از این ولایت» له پینوس‌علی

وه مدوو هه‌وجه داشت وین، دیاری بوټن جه‌ور و ډوزه‌مه
له دریزه‌ی زیانمان، هه‌زه و بنه‌ماله بوټن، نشان دان پرېگ له
شوهره‌یل کوومه‌لایه‌ی، ره‌ره‌و کردن که‌سایه‌تیه‌یل ژن و پیا و
ټه‌لبت ده‌س خوار گرتن ژن.

ټه‌دبیات فولکلور وهل پیناسه‌ی مرؤف سه‌رده‌م خوه‌ی
په‌یوه‌ندی قولینگ داشتییه، هه‌نای نوریمنه‌ی مانای ټن به‌شه له
ټه‌دبیات ناوچه‌ی کرمان و نیلام، ډونیم گ ټن پیناسه‌ی فره‌تر
له یه‌گ وه‌ره و جیوازی‌بوټن بچوود، هه‌زه یه‌ی جوو مه‌ننه، یه
یانن ټن شیوه له ټه‌دبیاته کارن وه زهین وهرده‌نگ کید گ
ټه‌و وهرده‌نگه وه جی یه‌گ بچووده شوون یه‌ی پیناسه‌ی نوو
ټه‌پرای خوه‌ی، هه‌ر ټن پیناسه‌ی گورجه‌گ هاله وهر ده‌سن
بکیده وهر، و یه له نورپورکه‌ی که‌سه‌یلن له‌واى هگل، فره‌تر
یه‌ی دوون یا قالبه نه‌ پیناسه، چوټ زایشی نییه، پووشییه،
یه‌ی قه‌قه‌سه‌گ ټیمه‌ چیمنه ناوټ و چوټ هیمنه‌نه، ټیمه له‌تن
هه‌ست خاسیگ درییم و خوه‌شمان ټه‌ت ټن هیمنه‌یه له
کیس به‌یمن. وه مدوو یه ټیمه هه‌میشه له گشت چشت یه‌ی
هه‌ست ټوستالزیک له ناو زهین خوه‌مان درییم، هه‌ر له‌واى
ټه‌و چشته گ تارکوفسکی له ناو فیلم ټوستالزیا وه ټیمه نشان
دید، ژانزوو مرؤف گ قه‌قه‌سه‌گن شکیاس و هیمنه‌نایه‌تی خوه‌ی
له کیس داس، سه له‌نوو دو ده‌سی چلکیده پییه و ته‌نانه‌ت
ټه‌گه‌ر له ناوټ له ورسن گیانن دهرچوود.

له به‌رې دویم ټوه‌نیم بنوریمنه ټن نمونه‌یله:

په‌ژاره‌ی یاران دلته‌نگم که‌رده‌ن/ خاتره‌ی دووسان هووش
وه‌لیم به‌رده‌ن/ کووچ که‌رده‌ن یه‌ک یه‌ک یاران باوه‌فا/
خه‌ریوو مه‌غه، بیگه‌س و ته‌نیا/ ناخر تا وه که‌ی، من کز
بنیشم / وه داخ یاران، هه‌رته‌ بکیشم / ته‌رسم له ډورید،
چاوه‌یلیم کوور بوو / بایده سه‌ر وه‌ختم، وه‌لن دی ډیر بوو...
(دیوان ټه‌رکه‌وازی)

شوروی وه سه‌رم که‌فتیه له‌و مستی چاوه / له‌و جیگه نه‌نیشم،
مه‌گه‌ر ټه‌و جیگه شراوه/ ټه‌و زلف و رخ دلبره یا لیلو نه‌اره
؟/ یا هوره رشی پرده وشى بان هتاهو/ رخسار تو وه مانگو
دو زلفت وکه‌و عقروه / هه‌ر چهن که‌ قه‌مه‌ر دهر عقروه
راضیم به‌ قضاوه/ سووزی دل‌مه باعث تاو و کلى گریان /
مه‌علومه که‌ ناگر سه‌به‌ی جووشى ټاوه/ ټه‌ی دل گوزه‌ری ک
وه که‌مه‌رتاشی فه‌ره‌اد / بوټن ناله که‌ی ټوشن له‌و دل کاوه/
زاهد وه خودا غیر خه‌م و ټیروی دلدار/ مه‌یلیم نه وه مزگت
نه وه دیر و نه کتاوه/ زلفت و رخت وه چه‌ پریشان و ولاوه/
صبره وه دلی شیفته یه‌چاره رزاوه/ چاوان نگارم وه سپاه مژه
ټوشن / ټه‌ی له‌شکه‌ر خوټن ریژ ټه‌مه وه‌خت چه‌پاوه/ دلبر له
خه‌مت، سید بیچاره سه‌ر شه‌و/ خوټن ریژن وه له‌ی چاوه هه‌تا
صبح دماوه... (دیوان سید یه‌عقوب مایه‌شتی)

له‌یل وینه‌ی له‌یلی باوان له‌ ناوا/ دل وینه‌ی مه‌جنون لیسک
خوهر ټاوا/ شاکه‌نگا که‌ له‌ دل چه‌ ډونن/ خانه‌ مه‌ر سه‌راو
دهریاچه‌ی خوټن/ هه‌ر وه ټه‌و که‌سه‌ که‌س وینه‌ی نییه/ من
تا نه‌یمه‌سه‌ی ټاگر لیم چیه‌/ کوشته‌ی بلاگه‌ی هزار هزاره‌/
له‌ تال زلفن سه‌د گرفتاره/ میوه‌ی په‌نگای په‌نگ باخن

نه شرف دهرويشيان گ پيهك خوهی له بهرهی دويم جياوه كردييه، نه ده بياتي گ ههزه و زائيسمه و تواد له چشتهيل تازهيگ گهپ بيدن، چشتهيل گ وهردهنگ سهردهم خوهی وه لينا زياس، نه مان وه چونه تي ئه هه لکه فتهيله فكهرو نه كردييه، هه ره نهو جووره گ «مهل زولا» نوسه فرانسهوی نوسيد، نه رای بهگ يه ي نوسه بناسيم و بزائيم كاري چونه وه تايهت له باوه تي نه ده بيات، خاستر يه سه وه جی بهگ بنور يمنه هاز خيالوني نهو به ره مه تيه، بنور يمنه هاز واقع بينی نهو نوسه ره و يه توه نيد تارييف درسترنگ نه رای ئيمه داشتوو، يانئ لينا بايه سه بوشيم نوسه رنگ وه سه ره كفتن فره ترينگ ره سيند گ بتوه نيد ئيمائ نزيك ترينگ له وه ردهنگ و كوومه لگای گ له تي ئه ييم ريک و پيك بكيده نه نهو چشته ك دۆره، نهو چشته گ دۆره يه ي نازمان نادياره و هاتن هۆچ وهخت جيه گای خوهی نه و نيدوه، وه ئه مدوو به ره مه ميل عه لی نه شرف دهرويشيان فره تر له به ره مه ميل سه ردهم خوهی وه وه ردهنگ ره سی و توه نيم بوشيم له ئه باوه ته سه ره كفته و ته نيا گچه ل يه بوگ له هاز زوان كوردي كه لك نه گر تيه و له ئه رييه نه كووشيه و ري ئه ناسانه گ ديه سه و. نه لبهت له ئه به ره هيمان زوان كوردي گرنگه، نه مان ته نيا له ناو شيعره گ تيد و هه م له نوو هه ره نهو ئه ستر اكهچر و مانايل نه ده بيات فولكلوره وه خوهيان گرن:

كه م بوش بچم ديره، له ی شر واران/ يه شو بمينه لامان، مهر ئيره بياوانه/ ئامان وه تو هاوردم، دی بال و پهرم نه شك/ چو كوتر زه خمي گم، هاهمه ليو ئی بائه/ عمريه گه چهوهر تيم، پامال جوان تيم/ بيلا كه ده می تهر كه م، له و چك چك زلفانه/ كه م بوش بچم ديره، ئه مردمه چو هيلم/ ناخه شه وه كهت خيسه، له ی وهخت زمسانه ... (په رتو كرماشانی)

نه مان له ئه ناوتنه، كه سي گ توه نستيه هه م له زوان كوردي كه لك بگرید و هه م تا ناستيگ له فه زای فولكلور جياوه بوود و هه ره نهو گه په يل كوومه لايه تي بچوو، شامی كرماشانی بو، شاعري گ توه نستيه هه م له ستر اكهچر نه ده بيات وه ره خه خوهی تا ناست بانينگ جياوه بوود و هه م توه نستيه وه به ره ی تازه يگ له نه ده بيات كوردي له ناوچه ی ئيلام و كرماشان بره سيند و له وای دهرويشيان و په رتو كرماشانی نه رای وه ده رنگ ناسياي بوود:

تا من وارد بيم وهی مهنهت سه را/ وهی دنياي پر جهور پر وه ماجرا/ هه نووز نه شناسو م چه پ و راس ده ست/ ده ست جهاندار جه هان بينم به ست/ من مه نم نه رای جه فای زه مانه/ په ی تير ته عه ی خيش و بيگانه/ له به عه ده ده سال فهوت ماده رم/ خاك يه تيميش رشيا ده سه رم...

دنانه م ژان كرد په ی ده وای دنانه/ سه رخوه م هه لگرم وه ره و خياوان/ له سي رای سيرووس دنانه رنگ هه س/ نهو دنانه سازه ره فيق به نده س/ چو ن ره سيم وه سه ر سن رای ساراوه گ/ جه م بين يه ی عده ی جوان بن ره گ/ يازده نه فه ر بين، هه ره يازده ی خومار/ گشت وه خوماری ته ك داونه ديوار...

له ناو شيعر شامی كرماشانی ئيمه دی وه گه رد يه فه زای فولك ره ره رو نه و من، وهل چيرووك ره ره رو بومن، وه فورم شيعر ته نيا يه ی په يره نكه تا ئه چيرووكه يله وه گوش وه ردهنگ بره سيند. شامی كرماشانی كار بگه ري فره يگ ناده بان نه ده بيات كو مدي سه يه و فه زای گر و تسك له ناوچه ی ئيلام و كرماشان، به شينگ له نه ده بيات گ ئيمه وه ره خه شامی كرماشانی نهو جوور گ بايه سه له كه سينگ نه يمنه، هه رچن بوه نه ده بيات خه مينينگ بوه گ يا له مردن نه فین گه پ داس يا له وه جهنگ چين كو پ نازار، نه مان شامی كرماشانی ئه ستر اكهچر مانا ييه شكاتيه و توه نستيه له ناو يه ی كانكست كو مدي، وه ره و گيچه له يل كوومه لگا بچوو و ئيمه له ناو شيعره گانئ توه نيم ره كه بيلنگ له سه ره تاي چيرووك نوسان كوردي له ناوچه ی ئيلام و كرماشان بو يمنه و.

له به ره ی سيم دو نيم گ فره تر له به ره ی دو يم، ئيمه وه ته فه لا كردن نه رای نافراندن يه ی پينا سه ی نوو ره سمينه، يانئ كه سه يل و به ره مه ميل گ په ساي له ناو قه فه س هيمه ن خوهيان تيه نهو ده يشت، له ناو تووك نازكي گ له ده رو ريان بوه و په ساي ئوشن گ بايه سه له شوون دنياي نوويگ بومن، نه مان وه هه ره ال چو ن ئه به ره ره نهو ده سه لاته گ بايه سه نيتيا شتيه و ئيكه ش له لايه ن ئه گه په، به ره ی يه كم وه ژمار تيد، نهو جوور گ بايه سه نه توه نستيه خوهيان وه وه ردهنگ برسن و توش په شيو بو ن هاتنه گ نه لبهت له گشت دنيا ئه پروسه ديمنه و يه ی چشت تازه يگ نيه، ئيمه هه ناي تو ايم له توو قه فه س هيمه ن خوه مان با يمنه و ده يشت، تا وهل دنياي تازه ی گ له تي ئه ييم ئاشناوه بومن، هاتن زواغان نه خوه ش بوود، هاتن زه يمنان نه خوه ش بوود، هاتن دننگ وه ره مان له كيس بچوو، نه مان وه ره وه ره گشت چشت درسه بوود، وه ئه درسه بو نه له بان هيل رخنه گري و شيكاري وه ده س تيد، نه رخ به ك بردن گ له نوو بچيمنه و وه ناو قه فه سه گ خوه مان.

له به ره ی خوارم توه نيم بنور يمنه ئه موه نه يله:

م له ورينه ی وا واران/ له ولا تينگ ورسي بييا بو م/ له هاشوو كوومه ی ئايه مه يل/ ك لال بو نه و ورسي هاوار دن/ بر تيدار بو م/ له خاپو ريه كاتز ميره گان/ خاپور بو مه و/ له وه يشت نه وين داملكيا مه/ ك م هه م خودا توام هه م خورما/ له نيشتمانينگ كز و كوور/ ئه يلينگ نه زوك/ ك بي زي وه خودا و خورما كه ن و/ مخ ت كور په گان تيبان وه لالی دن/ ئاخ ك م زينگم خاپور/ له نيشتمانينگ كز و كوور/ ك له وراوه ماتيك و سكسواليته له خوه م چيمه/ له ی وشكه سال نه وين و دلباريه ئاوس شيعري گ بو مه/ ك نه زا يده م و نه زام و نه زاو زي كه م/ م بي زي وه پيه ته گان كورده ستان كه م ... (مه ربه م نه ميني)

شراوگره يل و / جو لايل/ ته نيا هور شه ی زمسان ها پيبان و لاف كه ره يل / وه لاف و شراو ئلاي مه و ج / نه سلنه ده ساوه يل سيا سييگ نيين، ئيمه وه مدووم خاتره و رهنگ / له ده ور سفره ی وه فر/ كوومه ته به سيم و كورسي ويانگه/ بووناي كه فه رامووش نه كه يمن/ ئه نه نداه يله هن خوه مانن/ ك دارالووس له با سه يلن... (شيردل ئيلپور)

پە پىلايتىگە گ ئەراى مرؤف كورد هەلئانە گ مرؤف كورد فەكر بکيد بە پیناسە به يە زەين كوردە، و ئەگەر لە ناو بەى شیعەر يا چيرووک گەپ لە ئايارمان يا چشتەيل نووخواز بید دى زەينەت كوردى نەيرید و بە لە لاينە كەسەبليگ بەسای پيش چوود گ وە مدوو جیەگای گ دیرن خسار فرەترینگ بەسای رەسنن. ئەراى مۇونە هەناى نوورپینە شەو شیعريگ، بەرپرسەگانن يەكم كارن گ كەن بەسە چن چەنان مەوج و گليم تیرن و خەنەو و ئەگەر داشتوون مەشكەيگيش كەنە دارا و تیکەش زۆرم شیعريەيلن گ خوەنيەيد هەر ئەو شیعريەيل فولکلۆزەسە گ كەميگ گۆەريابە و تیکەش دۆای چەپ کوتان و فيكە كيشان ئۆشن يە هەر ئەو زەينەت كوردەسە، مألدان ئاوا و تیکەش يەكە يەكە چنەو ئەراى مال! لە راس بايەس بۆشم يە وە چالاکى ئەدەبى نیهودن گ هۆچ خسار فرەيگيش رەسنید ئەگەر گشت ئەدەببایمان وە ئى شتوە پيش بچوود.

دەسكەفت

هەر ئەو جوورە گ دۆنيم، ئەنيا لە بەرەى يەكم، و ئەنيا لە سەردەم خوەى، يە ئەدەبببات فولکلۆزە گ تۆەنستتیه وەل وەردەنگا پەيوەندى قۆليگ بگرید، يانن ئەدەببباتن گ فيلتەر راميارى لە وەر و لە پشتن نيیە، زەين وەردەنگ و تۆسەري پەکينگە، و وە مدوو يەسە گ زۆرم مەردم وەرەو ئەدەبببات فولک زوور كەن و ئەو ئەدەببباتە ئەرايان چيزبەخشترە، چۆن وە مدووەيل راميارى، سى بەرەى ترەك نەتۆەنستتە پەيوەندى ئازايگ لە ئەدەبببات كوردى ناوچەى ئيلام و كرماشان داشتوون. ئيمروو دۆنيم گ هەر شاعير يا تۆسەري گ هيمان هالە ناو گەپ مەشكە و دوو، تۆەنستتیه وەردەنگ فرەترینگ وەرەو خوەى باريد، لە ناو موسيقايش هەر يەسە، چۆن زەين خوەى و وەردەنگ وە مدوو فيلتەرل پرهاز راميارى، هيمان هالە بان ئى

گيچەل گەوراي گ هاله سەر رى ئى بەشه يەسە گ ئى ئەدەببباتە لە ناوچەى كرماشان و ئيلام لە وەردەنگ وە دو مدوو سەرەكى دۆر كەفتتیه، مدوو يەكم يەسە گ مرؤف كورد لە ئى ناوچە زوان كوردى ياي نيه گرید، سە وەردەنگ تەنانەت ئى رينۆسيشە نيهزائيد گ بتواد ئى ئەدەببباتە بخوئيد، مدوو دويم يەسە گ دەسەلاتدار لادارى لە نۆسەر كوردى نۆس نەكرديیه و يە بوودە مدوو يەگ نۆسەرەيل كورد لە ئى ناوچە نەتۆەن ئەوجووور گ بايەس بكووشن و ئەدەبببات خوەيان وە وەردەنگ برەسنن، و ئەگەر فەزاي مەجازى نەواتاد، هاتن هەر ئى وەردەنگ كەميشە لە دەور ئەدەبببات كوردى ئى ناوچە كووو نەواتان. بەش تر لە ئى بەرە ئەمان چينەسە شوون ئەدەببباتن گ دەسەلات هالە پشتن، يانن ئەدەبببات فولکلۆر و ئەدەببباتن گ هەزەو زوان فارسىەو وە ناوەند نزيكە. نۆسەرەيل ئى بەشه فرەتر ناسيانە و وەردەنگ فرەتر يانە ناسن تا نۆسەرەيل بەش يەكم، هەر وە ئەو مدوو گ وەتم، دەسەلات لە ئەو نۆسەرەيلە وە مدووەيل راميارى پشتەگرى كيد، تريبوون فرەترينگ لە دەس ديرن، و جيا لە يە، زەين مرؤف كورد لە كرماشان و ئيلام فرەتر هەزەو ئەدەبببات فولکلۆزە و هيمان لە ئەو بەرە مەنستە جى، وە مدوو يەگ وەل ئەدەبببات تازەيا ئاشنا نيين و ئەراى خوەنستت ئى ئەدەبببات تازە پەرەردە نەۆنە و ئەلبەت كوومەلگاي كۆەنەپاريز لە گۆەريان فرە ترسيد. وەداخوە يەى بریش هەن گ وە ناوناس زەينەت كوردى توان گ ئى پرووسە پيش بچوود، يانن ئەنيا دەس گرتهسە مل ئى كلاو ك نرياسە سەر مەردەمان ناوچەى ئيلام و كرماشان، ئەمان بايەس بۆشم

م لە ناو ئى ئايارمانە شیعەر زوور داسە ليم و/ ئى وارانیشە چۆ دۆ چارەوا واريد/ هلم دەروەچەگان ئەر پاكەو نەكەم/ لە كوو بزائم؟ ت وە چتر قزمزینگە/ لە ويستگەى تاسكى چەوەرئى هاتن منيد/ شیعەر واران هيچ دەم نەيشت/ م لە پشت دەروەچینگەو ئەرات دەس هينز بييم/ واز بار واران، شیعەر بريەم/ توام ئەراى يەى جاريش بۆه/ لە ويستگەى تاسكى، ئەراى ئزنى گ دوسى داشتم/ دەسینگ تەكان بييمە / تاسكیەگان ئەراى جى دۆريگ نيه چن/ لە قەتار رخم چوود/ لە باكور، تا باشوور چن / تيش وەلا برد... (عەلى نۆفەتى)

هەر ئەو جوورە گ وەتيم لە بەرەى چوارم تەتيەيمە دو جوور ئەدەببباتا، يەى جوور ئەدەبببات نووخواز وە زوان كوردى گ ها لە شوون يەگ مرؤف كورد خوەى بناسيد و پيناسەى مرؤف كورد دياريوو بکيد، هەناى نوورپینە ئى بەش لە ئەدەببباتە دۆنيم گ نەتەو پاريزى لە ناوئ دياريوو و لە شان يە تیکووشیە گ ئەراى خوەى يەى ئستراکچر نوو بۆنيەو، ئەنيا لە فۆرم و ئستراکچر شیعەر كەلک نەگرته، لە شتوويل ترەك ئەدەبببات لەواى چيرووک كوول و رۆمانيش كەلک گرته و تۆەنستتە گ ئەدەبببات كوردى لە ناوچەى كرماشان و ئيلام، لانكەم لە لاينە نۆسمان و بەش نۆسەر و بەرهمە وە ناست تايبەتنگ برەسن، لە شان يانە، هەلکەفت فرە گرنگ گ دۆنيم يەسە گ ئەدەبببات ژنيش پەسای وەرە وەرە پرهازەو بوود، ژنەيل پەسای تيەنە ميدان و نۆسن و دەنگ ديرن.

ئەمان گيچەل گەوراي گ هاله سەر رى ئى بەشه يەسە گ ئى ئەدەببباتە لە ناوچەى كرماشان و ئيلام لە وەردەنگ وە دو مدوو سەرەكى دۆر كەفتتیه، مدوو يەكم يەسە گ مرؤف كورد لە ئى ناوچە زوان كوردى ياي نيه گرید، سە وەردەنگ تەنانەت ئى رينۆسيشە نيهزائيد گ بتواد ئى ئەدەببباتە بخوئيد، مدوو دويم يەسە گ دەسەلاتدار لادارى لە نۆسەر كوردى نۆس نەكرديیه و يە بوودە مدوو يەگ نۆسەرەيل كورد لە ئى ناوچە نەتۆەن ئەوجووور گ بايەس بكووشن و ئەدەبببات خوەيان وە وەردەنگ برەسنن، و ئەگەر فەزاي مەجازى نەواتاد، هاتن هەر ئى وەردەنگ كەميشە لە دەور ئەدەبببات كوردى ئى ناوچە كووو نەواتان. بەش تر لە ئى بەرە ئەمان چينەسە شوون ئەدەببباتن گ دەسەلات هالە پشتن، يانن ئەدەبببات فولکلۆر و ئەدەببباتن گ هەزەو زوان فارسىەو وە ناوەند نزيكە. نۆسەرەيل ئى بەشه فرەتر ناسيانە و وەردەنگ فرەتر يانە ناسن تا نۆسەرەيل بەش يەكم، هەر وە ئەو مدوو گ وەتم، دەسەلات لە ئەو نۆسەرەيلە وە مدووەيل راميارى پشتەگرى كيد، تريبوون فرەترينگ لە دەس ديرن، و جيا لە يە، زەين مرؤف كورد لە كرماشان و ئيلام فرەتر هەزەو ئەدەبببات فولکلۆزە و هيمان لە ئەو بەرە مەنستە جى، وە مدوو يەگ وەل ئەدەبببات تازەيا ئاشنا نيين و ئەراى خوەنستت ئى ئەدەبببات تازە پەرەردە نەۆنە و ئەلبەت كوومەلگاي كۆەنەپاريز لە گۆەريان فرە ترسيد. وەداخوە يەى بریش هەن گ وە ناوناس زەينەت كوردى توان گ ئى پرووسە پيش بچوود، يانن ئەنيا دەس گرتهسە مل ئى كلاو ك نرياسە سەر مەردەمان ناوچەى ئيلام و كرماشان، ئەمان بايەس بۆشم

ھېلى، يە ئەدەبىيات ئازاي ناوچەي ئىمەس، ۋە يە ۋە ماناي خاس بۆن نىيە، تەنيا ئى جوور تۆەنيم بنووريم گ ئەدەبىيات ۋەل كوومەلگا ۋە دەرۆن ئابەمەگان ھاتچوو دېرىد ۋە ھەنای ھېمان زۆرم ۋەردەنگ ھەزە ۋە مەشكە ۋە دوو، نۆسەر ۋە شاعېرىش ھەر ۋە ئى رېيە ۋە چوود تا پەيوەند ئازايگ درس بېكىد. ئەدەبىيات لە ھەر ۋەل ئىگ نىە تۆەنيد مۆجر بېكىد، نىە تۆەنيد ۋە تەنياي گشت چشت بگۆرئيد، ئەدەبىيات ھەۋەجە ۋە زەين رزگار دېرىد، ۋە ئاگاھى، ۋە تىكووشين ئەراي ئاگاھى، ۋە دەسەلات، ۋە لە ئى رېيە، ھاتى خود ئەدەبىيات توش شەر باد، ھاتى نەخووش بگەفئيد، ھاتى ۋەردەنگ خوەي نەۋئيدەو، ئەمان ئى رېيە ھەميشە دريژە دېرىد ۋە بايەس داشتوود. سە تۆەنيم بۆشيم ئەدەبىيات لە ناوچەي ئىلام ۋە كرماشان جارېگ ھەزە ۋە مۆتقىقەيل ئەدەبىيات فولكە، شاعېرىيل ناسپاي گ شېئىريان لە ناو دەم ۋە زەين ۋەردەنگ گل خويىد، ھېمان پەساي لە ئەدەبىيات فولكە كەلگ گرن ۋە مدوو يەگ ئەرا ئى كارە كەن يەسە گ ھەنای كوومەلگا ئى شېئو ئەراي چېزبەخشە ۋە ھەنای دەسەلات رامياريش ھەزە ۋە ھەر ئى شېئو سە، فرە لە نۆسەرەيل گ خود ئەدەبىيات ئەرايان گرنگ نىيە ۋە تەنيا يەي ئەمزارە ئەرايان، ۋە ئى شېئو لەلئ كەلگ گرن ۋە ئەو چشتە گ ھا ناو زەينىيان ۋە زوان تىەرن. ئەمان ۋەرە ۋەرە كوومەلگا پەساي گورجەو بوود ئەراي پەيا كردن يەي پىناسەي جىاواز گ بەشىگ لە ئى پىناسە تۆەنيد لە ئەدەبىيات تازەي سەرچەو بگريد، ئەدەبىيات ئازايگ تاييەت ۋە سەردەم خوەمان گ بتۆەنيد ۋە درسى لە نۆسەر ۋە ۋەردەنگ برەسىد، ھەرسەي زەمان فرەيك بىد.

سەرچەو:

پىناسە، فرانسىس فۆكۆياما، ھەلگەردان ئىراھىم زەنجانى، نەشر كەوير، ۱۳۹۸.

دىوان ئەركەوازي، ۋە تىكووشين زاھر سارايى، نەشر زانا، ۱۳۹۱. دىوان شاكە ۋە خان مەسۆر، ۋە تىكووشين عەلپەزا خانى، مۆجەمەدەلى قاسمى، ۱۳۸۰.

ئىكۆلين ۋە خسارناسى شىئەر كوردى (ئىلام ۋە كرماشان)، مازيار نەزەربەيگى، نەشر دىياچە، ۱۳۹۶.

ئاتۆرالىسم، لىليان فۆرست، پىتر ئىكرين، ھەلگەردان ھەسەن ئەفشار، نەشر مەركەز، ۱۳۹۷.

ھەرمانىگ لە بىدەنگى، ژيار جەھانفەرد، نەشر دىياچە، ۱۳۹۷.

فت و بووش مانگنامه «تفکر انتقادی» څه گهرد «سید قاسم نهر ژه ننگ»؛ نهده بیات نیمه، نهده بیات پاوو گه زدانه!

بهر روز تفتخاری نیا - «سید قاسم نهر ژه ننگ» (تاته شه مال) شاعر پاپه بهرز و شناساری لک نهر ژه شار سه حنه سهر څه پارژگای کرماشانه. نهر ژه ننگ تا تیسکه چهن دفته ر شير څه شریاسن جوور «گول نهر نار»، «په بنجره ری شار»، «عریان تر از شنزارها»، «څه چهن فستیقال شعره پره جوور «گه لویژ» و «هه ولیر» هامبه ش بیبه و خلالت نهده بی گرتیبه سن. نهر ژه ننگ بیجگه ژ کار شعر پینشینه هومکاری څه گهرد مانگنامه ل، رووژنامه ل و هه فته نامه ل جوور سیروان، پامان، بهارستان کرماشان، نازما و هتد ډیرئ. څه ئی فت و بووشه پره مه پیمین څه باوه ت دووخ زوان و نهده ب کوردی څه تاپه ت نهر څه رگه ل زاگروس نامین څه گهرد نهر ژه ننگ باس بکه پیمن.

دیاربه یسه گ نیمه فیشر فهره ننگ څتاری و شه فاهی ډیریم و فره نهر ژه چیه لئ گ نهر امان مهنیبه سه جا یا فولکلور جوور چل سوروه ل لکستان گ نهر څیره پیشه درن و فیشر جوغرافیا زاگروس تاپه ت زاگروس نامین گ ماوه کرماشان، لورستان، ټیلام، هممه دان ئن فهره ننگ شه فاهی نیمه گرتیبه سن نهر څه فره. نهده بیات سره کی نیمه ماوه نهده بیات گوروان و دفته رهل یارسان، په زنامه ل و شانامه خوه نیبه گ همم نهر ژه ئن څه رگه ل و ژمانه هیز گرتیبه و ماو بووشیم نهر ژه کمین چیه لئکن گ نیمه فهره ننگ نوساریمان درئ شکله مه گری و گه پئ نهر ا فت درئ. نیمه ترا ډیمان فره و سهر هه تیبه و تور ئن مه سه له وه نام نهده بیات (دهر حه دئ گ دریم) و فهره ننگ شه فاهیما نهر څیره دیاربه و په وچه نهر ژه یه پیشه گرتیبه سن گ نهر ا پارژانن و ژمان و فهره ننگمان فره ته قلامان کردیبه و فره څه خت چوون ده سلیمان نیاشتیبه، زانال و نهدیبه ل و ژنهاره ل و شاعره لمان دانه سهر کوئسار و کووچ و ژباړن دور نهر ژه مردم و هووز وژان. نهر ا نمونه هه ننگ «پاوه به لول = بابا بهلول» گ نهر ژه هووز له ک بیه، نه تونئ کار بکه ئی و نهر لکستان جا مهنن

تفکر انتقادی: مه به ست نهر ئی فت و بووشه، نووین څه چه مک نهده بیات څه گشتی و کار بگری نهده بیات نهر سهر ننگه مه ل و ژایه تی یا هویت نهدیبه. په کم گل مه یتم څه گهرد ئی پرسیاره ده س نهر ن که مئ گ دووخ زوان و نهده بیات کوردی څه نامین زوانه ل ترک دنیا چونه مه وینان و چهن نیمه جوور کورد تونستمانه نهر ژه چه مک نهده بیات نهر ا شناسان فهره ننگ و زوان و ژمان نستخدمه بکه پیم؟

هه ننگ بنه س نهده بیات مه کرئ، نیمه څه گهرد مزار و مه و زووی سهر و کار دریمن گ نهر ژه مزره ل جوغرافیایی و ژمان نهده وده و څه گهرد به ئی گه پ جهانی رولپرومن. مه سه له نهده بیات څه گشتی، ژان و دهر هومبه ش نسانه ل گشت دونایه و هایته پز گه پ ډاین نهر ژه نهده بیات له ک یا څه گشتیت نهده بیات کورد څه جیایی قسه نه پورئ بوو. منتا ئن نهر به یمان بنه س نهر ژه دووخ نهده بیات و ژمان بکه پیمن، څه داخا باس بووشیم څه ده لیله ل و مه مه رل فره ئی نیمه نه جووره سونه ت نوساریمان نیاشتیبه. چئ ک فره تر نهر ا نیمه

نبه سئ مه چوو ئهرا فه رگه گوروان . فهخته لیجن بیبه گ هه نئ گ دهوره باوه که لگه له فه بیته مووشتن و کهسه له جوور «بابا بۆزۆرگ»، «شاخوه شین»، «بابا تاهر»، «فامه له ره»، «رتحانه» و ... بیبه و که لنگه ترینیانیش له قب «شا» گرتیه و نه سفه ته دانه سه بنئ جوور شاخوه شین. ئئ نه دیبه له دهسلاته له دهوره وژان نه بیشتانه فه نام گه له هوز وژانه یه مین و ئه ر پو فه رهه ننگ وژان کار و ته بلیخ بکه ن.

چئ ک ئیسکه زوان کوردی فه دونیا پیره فره تر شناسانیه سئ شاعره له جوور شترکوو نیکهس و نۆسه له جوور شترزاد هه سه ن و به ختیار له عین گ فه فراسییا ئهرا وژان سه بک نه ده بی دیاری درن و فه دونیا پیره مه سناسرین و ئه ر پو مژاره له و مه و زووه له ئسانی نه سه ره له موهمئ درن. به شئ ئه ژ نه ده بیات کورد، مه و نینم نه ده بیات بهر خۆدان و پایداریه فره فه نه ده بیات و هونه ر شعر و داستان کورد فه تایهت شعر نزیکه فه شیعرئ ملله تیکه جوور ملله تئ فلسین ک هانه هوول یه ک ئه هوویه وژیان پاریزن و گه پ ئه ژ هوویه ته من و زنئ کردن زوان و ژیا ئن ئسانی وژان و فه خاتر حوقوق ئسانیان دی گه پئ موقاومهت و پایداریه و که متر مه چنه نام باسه له هونه ری، یه عنی باس هونه ر ئهرا هونه ر و سو فیه خیا ل فه ئیره که م په نگره .

تفکر انتقادی: هه ر نه جووره گ وژان فره ته مه زانین، کوردی فه رهه ننگ فره رهنگنیکه و هه ر فه رگه ئ جوغرافیایی زوان و فولکلۆر تایهت فه وژی درئ. فه نه زه ر جناب نه ده بیات تا چ پاده ئ ئونسئته سئ نه رۆ نیکا کردن و پیوه نی دیالکته له جیاواز کوردی کاریگه ر بوو؟ نه گه ر مه کرئ ده رباره شیوه زاره له گ ئه ده وره له میژوویی جیاواز نه سه ر ئی کیشه و مژار و پرۆبلمه یارمه تیده ر بنیه ئهرا ئمان بهس بکه ی ن.

فه لا منا نه ده بیات فۆلک کوردی فه تایهت فه رگه له هوار و له کستان ئه ژ ده وله مه نترین نه ده بیاته و ماو بووشیم ئه ر کار بکرئ، کاره له ن ده ر حه ده نه ده بیات ئامریکا لاتین ئه ژ ئیره هیز بکرئ. منئا ئ فه داخا ئیمه ئاموزش نه ئیریم و مه رکه زه له ن گ فۆلکمان وه شیوا زانستی و راسکانی کوو بکه ن نیبه و به ش که لنگئ ئه ژ فۆلکمان تایهت ناوچه له کستان به ریانه و فه زوانه له ترک سه بت بیبه و گوهریانه و به ئهرا ئیمه و زوانه فره گران ته مام بیبه. فره ئه ژ نه ده بیات ئیمه شه فاهیه و ئیجوور نه ده بیاتئ مه تۆنئ زوان په یوه نی به ش که لنگئ ئه ژ مه ردم و فه جوغرافیا که لنگه ک پیره په ل بئا و فه رهه ننگ مه ردم فه به ک نزیکا بکه یی و پروژای پروژ زوانه له ئیمه ئهرا به ئه ژ یه ک دو رتر مه ون گ تکست و زوان نۆساری ئهرا پاریزانن و په یوه نی فه رهه نگی مه ردم فه گه رده یه ک فره موهمتر ئه ژ نه ده بیات شه فاهیه. یه کم چیه له ن گ باس دو رس بوو ئاموزشه، پسانه یه تا له کی بنۆسری و بوو فه گه رده فه رگه له ترک په یوه ن بکرئ و ئیجووره زاراول کوردی فه یه ک نزیکا بن و زوان هومبه شن شکل بکرئ و ئهرا زاراول تریخ هه ر ئاهانه.

ئه گه ر تون نه چم ته نیا ده وره ئ گ زوان هومبه ش نه ده بی جدیی فه نام کورده ئیره بیبه دهوره نه ده بی گوروان بیبه و یارسانه گ مه تۆنئ زوانه له ئیمه فه یه ک نزیکا بکه یی چۆناک هه م ئه ژ پهرا

فه رهه ننگ و کوومله به تی هه ن گشتمان بیبه و هه میچ زوانن زوان هومبه ش نه ده بیمان بیبه. فه قه ولی شاخوه شین مووشئ: "دوون فه دوون ئاما چینه فه چینه ."

« هه تینگ خاس هوردا مه ویمن فه نام فۆلک کوردیره، چۆناک شیوه ژیا ئیان چۆ یه ک بیبه، فه گشت زاگرو سه یه ره فه باوت ناواته لان، نارینه لان، ده ننگ و موور و هووره وان، پاچال و نافه پرووک مه سه له ته لان گشت جوور یه که نه ژ ده پشه ر بگر تا نه اوه ن، تا سه قز، تا ... »

تفکر انتقادی: فه گه ر ئی پرسپاره مه یتم ده رفه چئ ئه ر دیالکته له زاگرو س نامین جوور له کی، که له پوری، زه ننگه، فه یلی، سنجاوی و ... فاز بکه م. وژان فره تره مه زانین گوروانی جوور یه ئ ئسایل نه ده بی میزه ک دیرووکی ئهرا زوان نه ده بی فه رگه له وژمان بیه. فه نه زه رتان چه یی که هه م ئی زوانه که ته و پراو یز و هه میچ فه گشتی ئهرا مۆده ت فره ئی زوان ئیمه که م کارا بی؟ فه نه زه رتان ئارشوو نه ده بی ک وه تایهت فه نام شاعره له ک فه ئی زوانه بیبه سه چه ئی مه تۆنئ بنه مائ ئهرا بغه شه له یا نۆسه ره له تازه بوو؟ ئایا گوروانی فه گه رده یه ئ روویکه رده نوو مه تۆنئ بووه زوان هومبه ش نه ده بی ئیمه؟

ئئ پرسپاره په یوه نی فه گه رده باسه له زوان شناسی درئ و هه ر نه جووره گ وژته مه زانین م کارفریم نیبه منئا ئ ئه ر به یتم قسه کوول و که لیمه کوتا بووشم، گوروانی زوان نه ده بی، فه رهه ننگ مووسیقایی و نارینه و گشت چئ ئه ر زاگرو س نامین بیبه گ فه مه مره له فره ئی که ته و پراو یز گ ماو بووشیم فیشت ئه ژ کول زوورداری ده سلاته ره له ده وره له سه فه وی جوور شاه باس و ... نه یشتئ ئئ زوانه بووه زوان گشتگیر و ئاموزش و فه رهه نگی ئهرا موده ت فره ئی و هه تینگ زوانئ نه نۆسری و شعر فتت و نۆساین فه بی ن کیه بووتئ ته بیعه ته ن دوما چه ئی دی ئماوه زوان مه ردم فره ی و مه که ویه و پراو یز نه جووره گ فتت. ئهرا یه ویچه گ هه م بتۆنیم ئه ر پو زوان گشتگیر سه قام بگریم پیوست فه ئاموزش و نۆساین دریم چۆناک یه سه گ زوانه له نزیکا مه که ئی. ئیمه ئیسکه یچه

به شئ ئه ژ نه ده بیات کورد، مه و نینم نه ده بیات بهر خۆدان و پایداریه فره فه نه ده بیات و هونه ر شعر و داستان کورد فه تایهت شعر نزیکه فه شیعرئ ملله تیکه جوور ملله تئ فلسین ک هانه هوول یه ک ئه هوویهت وژیان پاریزن و گه پ ئه ژ هوویه ته من و زنئ کردن زوان و ژیا ئن ئسانی وژان و فه خاتر حوقوق ئسانیان دی گه پئ موقاومهت و پایداریه و که متر مه چنه نام باسه له هونه ری، یه عنی باس هونه ر ئهرا هونه ر و سو فیه خیا ل فه ئیره که م په نگره .

هه ټیگ جمشټی څه نام مه رده ټیره دورسه ماو باس بوټنیم د لیلېل و مه مرهل ئی کاره چټیو و چه ټیکه مه ردم له کستان مووشن ټیمه هوویته جیائی ټه ژ کورد دریمن و ره گه کیشا ټنه ل ټیجووړی کولنه څه ئی ناوچهل هواره فره بییه سا گ ماو ریشه یابی بکړین و ټه را په کاگرتن دواړه مه ردممان فکری بکه یم. ټیمه څه درټزای میژوو و تاریخ څه گهرد په ک ژایمنه و زوان و فره رهنه نگیان په کیکه و هام و شوومان په کټ بییه، موور و هووره و موسیقیمان په که و نه باس ټیجووره نختلافه لن څه نام وژمانه ټیره دورس بکه یم. چوټاگ څه ئی فره زایره کار فره رهنه نگی کردن فره سه خته ماوا، م ټه ر سه حنه له کم و کسائی وه په ټی خه ته مه ټوسم، شاعرئ تر ټه ر ټوټلاوا جووړی تره مه ټوسئ و ... ټه گهر به ټیمان کار فره رهنه نگیان یارمه تی زوان و په کاگرتن فره رهنه نگیان بکه ئی باس په کترک بفته میم و په ټی رسانه له کی گ مه ردم و شاعرهل و ټوسره له ک ټه ر شار کرماشان یا خورماوه بوټن بان و قسه ل و مه سه ل لان بووشن مه ټوټی لاتی که م یارمه تی به ټی څه گهرد په ک بنیشیم و قسه بکه یم و بزایم څه راسیا کیشه یان چټیو و څه شیوه زانستی بنه سه ل زوانی ټرانه بکړی بزایمن په ټوه نیسه ل زوانی چټیو و فره ټه ژ کیشه ل ټاهانه حه له ماو وه نه زرم و ټیمه چټی ټه ژ په ک جیائی نیمن. ټه ده بیات له ک چټی جیا ټه ژ گورران بییه و ټیمه ټه ژ بلووران تا ټه رهان تا دلغان تا ټیژاو و هه ورامان په ټی حه وزه فره رهنه نگی بیمنه.

تفکر انتقادی: څه نه زه رتان ټه ورگیردانن تکست ټه ده بی ټه ژ زوانه ل ترک څه زوان وژمان چهنی مه ټوټی یارمه ټیمان به ټی گری ټه ژ زوان ټوسرایمان څاز بوو؟

ټه جوووره گ ټه را جوواو پرسپار په کمت څتم، ټه ده بیات مه ووزوو جهانیکه و ټه را په په ټی پچائی ټه ر ټه په ر دویا مه ټوټی هه ست و ټحساس ټیمه څه ټیره بچولتی و هومده ردی څه گهرد به ټی ټوسره و شاعر و پوټمانوس ټه ر جائی تر ټه ژ دویائی ټه ده بیات بکه یمن. مه سه له ل فکری ټیجووره سه و فره ټه ژ ده ستاوه رده ل ټنسان څه میژوو ټه ژ ته رجومه کارهل ټه ده بی زوانی وه زوان تر هه ټیبه سه دهس و په یارمه تی فکری و زوانی ټنسانه مه ټی چوټاگ ټنسان وه هه ر جائی بوو مه سه له ل هومبه ش و جووړپه ک فره درټی گ مه ونه مه ووزوو شعری، ټوټ موسیقایی، مزار و مه ووزوو روټمانی، فیلمی یا هه ر چټی ترک. هه ټیگ کارټی ته رجومه ماو مه فووومئ ټه ژ زوانی تره مایه نام زوامانا و په یارمه تی فکریمانه مه ټی څه شهل تازه، ساختاره ل زوانی تازه و څه گشتی ټه ندیشه تازه ټی باریمنه نام زوامانا. باوهرم په سه گ زوان و ټه ندیشه په کیکن و هه ټیگ مه رزل زوانی څه چ په نا، مه رزل څیر و سیفامه تی څه چه مه نا.

تفکر انتقادی: ټه گهر پرسپاری هه س گ نه پرسیمه یا قسه ئی درینان هایمه خزمه ټتانه ټره.

ټه ژ په گ ده رفه چن ټه ژ څت و بووشتان ټه را ټیمه شاعرهل و ټوسره ل کورد څاز کردیسه سپاستانه مه کم و پیرووز و سه ره برز بینان.

فره زوامان ټه ژ په ک دوزا نه وییه منتای په ټسری کیشه ل ټه یلن څه په ک نریکا بیمن، مه گهر ټیسکه له کی و گوروانی چهنی ټه ژ په ک دوزن. مه ردم له ک گوروانی هه ر څه له کیبه مه شناسن و په هن په سه گ بنچټیبه ئی زوانه هن له کستانه و چن جیائی نیبن. مه ردم که ټه پور، څه لځانی، سنجای، زه کنه، خزل، فه یلی و ... به شئ ټه ژ گوررانن و گوررانه ټیره پیشه درن. مه ردم که ټه پور، څه لځانی و سنجای څه نام گورران پیشه دار بیمنه. محمه ده عه لی سولتانی څه کناو ټیلات کرماشانه ټیره مووشن ټیل که ټه پور له قن ټه ژ گورران بییه و په دوس ساله ئی جیاوازه له پش هه ټیبه و ټیمروو فره تر و فره تر عه شیره و ټیل هوازی وه نام زاگروسه ټیره په ل داسییا و بزانه ل و دلوسوزهل باس څیریا ئی مه ووزوه ل بن و ټه نام کار فره رهنه نگی وژانه ټیره یانه له نه نقد بکن.

تفکر انتقادی: ټه جووړه گ دیرووک زوان کوردی ټیرو مووشن ټیمه فره رهنه گ ټه ده بیمان فیشر څه شیواژ شعر بییه و نه ټه سه که و نه یخ ټیسکه ټوساین تکست څه زوان وژمان بگر موهم و گرینگ نه ویه. څه نه زه رتان سره کیتین مه مرهل و ده لیلهل ئی کیشه چنه و تا چهنی شاعرهل ټیمروومان ټلاشان کردیبه ئی دووخه بگوهرن؟ ټایا شعر ټوټسټیبه سی رساله ت ټه ده بی- فره رهنه نگی وژ پرسنیبه سره ټه نجام؟ ټه گهر نه سره کیتین گچچه له ل ټه را به ره مه ټاورن تکست جدی کوردی څه زوانه ل ټیمه چټیبه؟

فره که سه ل مووشن گ شاعرهل مه ټونن زوان ټه ژ خاپور بین بپارینن و زوان ټه ده بی ټه ژ تور شعره ټیره ماو گه سه بکه یی. منیج ټیجووره فکره مه کم منتای نه سر زوانی فره تر موهمه مه زانم. ټیمه تاریخ ټه ده بیمان یا فولکه یا نه زم و شعر و ماو بووشیم په کټ ټه ژ ټه سلټیترین ده لیلهل گ زوامان ژار مه نیبه هن په سه و په ویجه پیشه ل تاریخی فره ټی درټی و حه تا فارسیج ټاهانه ټاده ته ل تاریخیمانی چو په که، څه لا منا، ټوسره ل کورد باس وه زوان وه دید ترکا سه ټر بکن و ټه را په کاگرتن زوانی وه فکر ټوساین تکست و نه سر بن. ټه را په ته رح کردن مه سه له په کم چچانه، دوماری بایس څه سه مه سه له خه ت و ټوساین په ټده س زوانی و ټلمانهل زوانی معیار و هومبه ش و گشتگیر بنه س و قسه بکری تا په کمین گامهل ټه را ټوساین شوروو بوو. ټیسکه فره کاری ټه را ټاهانه چټیبه لن ټه ونیم و فره تر کار شعره گ هه ر شاعرئ څه له هجه وژټیبه مووشن و ماو بووشیم فره یجه سه ساسیه ت زوانی وه نام شاعرله ټیره نیبه. څه نه زرم باس څه یاهوت ټوساین شاعرهل فیشر څه زوان و کار زوانی ټه هه میته به ن. دورسه کار شاعر څه گهرد سوڅه ر خټاله، څه گهرد هه ست و ټحساسه، منتای ټه گهر شاعرهل ټه نیا ئی به شه ټه ژ کار بوټن فره یارمه تی زوان مه درټی و هن په سه گ مووشم ټه رک شاعر په ټی ټه رک زوانیبه.

تفکر انتقادی: کیشه ل و مه سه له ل هوویه تی گ ئی چن ساله ټه ر له کستان دورس بیه چهنی کار فره رهنه نگی ټه ر رو زوان ټوشیار گیر و گرفت کردیبه سی؟

نه‌نوساین قه‌ زوان وژمان

لاینداره‌ل «زوان دالکھی» همه‌مۆشه‌ فهرز دوپیتیه‌ک-ئانه‌کریانی دياريدورس=به‌دیهی زانستییه: ئی فهرزه گ مژار=مه‌وزووعی قه‌ نام زوان نوساری «سورؤشتی=تبیعی یا وژی، هه‌س، زوانی گ هن وژمانه و ئاویتته‌ قه‌گه‌رد چیه‌لئ تره‌ک نه‌ویه و ئیمه قه‌ مەمره‌ل و ده‌لبله‌لئ ئه‌ژ خاسیه‌ل و بئهره‌ل ئی زوانه مه‌حروومیم- گه‌وه‌ر هه‌مۆشه‌ مه‌وجودی گ کوررکورانه و شه‌وه‌زنگ-گرتئ ئه‌ژ بیگانه و دگه‌رمانئ گستییه. ئه‌را دياريا کردن ئی ئدعا، ئه‌خنکه‌سه‌ بېرسیم ئه‌را بزانه‌ل راز، قه‌ «زوان دالکھی»، ئه‌ زوان وژی و ئاشناوانا مه‌نۆسن؟ ئه‌را چه‌ هه‌نیگ ده‌سه‌ مه‌ورن ئه‌را قله‌م «وژ ئه‌را وژ، قه‌ زوان بیگانه و یه‌کیتره مه‌نۆسن؟

ئه‌گه‌ر زوان نوساریی جوور زوانی گ قه‌گه‌رد گه‌یه‌ مه‌یمنئ، قه‌گه‌رد خاوه‌ مه‌نۆیمنئ، قه‌گه‌رد سیفا مه‌که‌یمنئ دیریمن، بنه‌ره‌ته‌ن نوساین قه‌گه‌رد ئی زوانه‌ نه‌ ته‌نیا باس ئاسانتر بوو، به‌لکه‌م باس وژنه‌راوژ و تبه‌یعی ئه‌نجام بوو- گ نماو. راسییه‌ی

ئیمه‌ گوویشقهره‌ل زوانه‌ل ئه‌وپراویزکته‌ن، ئه‌ژ پرا پتفه‌ستگی زوانه‌ل قتاری و نوساریمان تۆشیار جوورئ هه‌رس هه‌تیمنه: ئیمه‌ قه‌گه‌رد زوانی مه‌نۆسیم گ زوان وژمان، زوان خاوه‌ل و زوان سیفالمان نییه. منتائ هالیپا کتیشه‌ سره‌کی «نه‌نوساین، قه‌ زوان خاوه‌ل و سیفالمان نییه‌ به‌لکه‌م ئی نۆکته‌ ئلاجویه‌سه‌ گ هه‌ین نوساین، زوان نادالکه‌یمانه‌ گ ئه‌راغان ئاسانتر، وژیتر و پاتره. ئه‌وه‌ گ دياريه، هه‌تا بیداخداره‌ل، ئداهه‌تییه‌ل و سینه‌چاکه‌ل «زوان دالکھی»، هه‌نیگ ماوه‌ گه‌پ «نوساین»، قه‌ زوانی گ ئدا لاینداری و پشتیوانی ئه‌ژن درنی مه‌نۆسن. بئس ئه‌ر سه‌ر ئیرادگرتن ئه‌ژ نه‌نوساین قه‌ زوان وژمان یا نوساین قه‌ زوان فارسی نییه: بئس ئه‌ر سه‌ر یه‌سه‌ گ ئی ديارده‌ مه‌مره‌ل و دلآله‌ته‌ل گرینگ=موهیم و تاپه‌ت قه‌ وژ دیرئ گ تا ئیسکه‌ نه‌وتیرانه و قه‌ نام بلخه و مه‌خولبومه‌بازی ئداداره‌ل «زوان دالکھی» ره‌ ئه‌ژ فیر چنه‌سا. ئامانج=هه‌ده‌ف ئی نۆسکه‌ فچان ئاداین ئه‌ر رۆ ئی مانئ و دلآله‌ته‌له‌سه.

نافته نی. زوان ديارده گشتگر ئن ديا لکتیکه سه: هه ر نوسه ر ئ ف ه هه ر مه نتيکه ټره گ مه نوسن هار په گ ف ه يارمه تي نه بزاهل زوانی وژئ نه مر نافته نی، فته نی نا که ئ. ئن که ر دشه ف ه ديه رگه مه تنه ټره مه که وئ نه و دس و ماديته پيا مه که ئ و سقامه مه گ ر ئ. نه گه ر مه تنئ ف ه کاره ټره ناو، ته بيه ته نه، خه وه ر ئ نه ژ نه ده بيات پيچرياترين دياريدهر زوانی به شه ر ف ه کاره ټره نييه.

نه ده بيات نه ف ه گه ر د نهاده ل، نه گه ژ نامين 'مه تن' ټره مائه دی نه گه ر نوساين ف ه گه ر د زوانئ گ که پ نه گه ر ده مه مينئ کار سورؤشتی و ته بيعی و دياريدورسئ نييه، مانائ يسه گ بازی ده سه بين نه گريا، ته مام بييه. ئن بازيه فره تر نه ژ په گ ف ه ده سه په لماسی نه را ناخيزگه ل زووری خیالی نه را نومور نه وی نیاز داشوتوتئ، کار ف ه /نه ر زوان نه ئ-گره که سن. ف ه ر نه ژ هه ر چئ باس ف ه بول بکه يم گ واقعيه ت نه ژ خیالهل، ناسهل و تامازروه ل و گسته ل ئمه فره پيچرياتر، پارادؤکسيکالتر و بي به زه بته. نه ژ لايکه ټره ديريم ف ه گه ر د زوانئ مه نوسيم گ هن ئيمه نييه، و نه ژ لائ ترا نوساين ف ه زوان 'وژمان' يچ هالپيا که ر دش و کونش سورؤشتی و ته بيعی و وژکار و دياريدورسئ نييه؛ مه مر ئن سورؤشتی و ته بيعی و وژه راوژئ و دياريدورس نه وي نه چئ بيجه ژ په نييه گ هاليم چنه به ش ده ر د به وه ر ئ مه تمان ف ه زوان وژمان نه نوسا په.

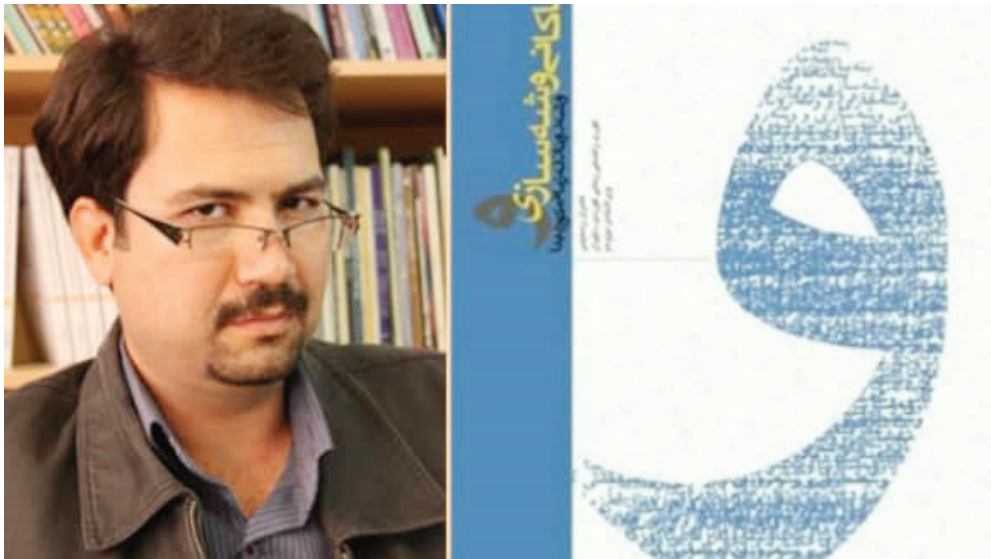
نوسريائين ئن نوسکه ف ه زوان فارسيا مانائ بيجه ژ په نه ټري گ نوساين ف ه زوان 'دالکهي' ف ه فره په که ټره که ر دش ته وودوما که ټيکه گ نه ژ فه زا هه ف ه جه وه نالووزه و توجه درئ. نه باس نه ژ نافتئ ئن پاسييه ته کووم بکه يمن گ نه ده بيات هه موشه نافراندن چئ نه ژ هؤچ بييه. کيشه و مزار سره کی په سه گ نافراندن و فه دی ناوردن ف ه گه ر د به ديهي زانستت نوموور هه ر-نه وی نه وکار مه که وئ. په فه ن ئن نافراندن نه ژ کرده چن-به ری و کووه رکوو ته رجومه مه ف ييه ر دئ. ته رجومه فه مانائ گشتگر فه شه وا: هه م ته رجومه مه تهل ترک فه زوان وژمان و هه م ته رجومه زوان وژمان (خاوه ل و سيفالمان) ف ه مه تن.

يه سه گ چئ ف ه نام زوان نوساری سورؤشتی جوور چئ نه ژ پيش دريا، ف جوود نه ټري؛ هه ر چئ هه س 'مه تن'، و مه تن. هه نتيگ زوانن به ش وژ 'مه تن'، داشوتوتئ، ف ه دريژائ يه ئ پروسه کله کووی و کووکر ياتره، مزارئ ف ه نام زوان نوساری دورس و چيره ماو. ف ه هه وش زوان نوساريه ټره، چاواشه فه گه ر د زوان فتاری، مزار و مه سه له ټيک = ده يقه ن يه سه گ، به رهه م ناوردن چئ گ ماو ف ه بين بووشيمن 'کووکريائين نوواين'، مه تنهل نوساری، نه ټيگره ک و لازمه- فه گه ر د به رهه مه نمان ئن پروسه سه گ زوان نوساری مائه دی. هه نتيگ هالپيا به ش وژ مه تمان نه نوسا په، هه نتيگ هاليم نه ده بيات تا ساحه ت فتاريه ماريمنه هوار، و فيشتر فه خته ل فه گه ر د زوان فتاری نالشتيه مه گريمنئ، فه ناهانه دووخيکه ټره ديار په گ زوانئ ماوه زوان نوساريمان گ مه تنهل فيشتری فه ده سه سه ټره درئ و نعتبار نه ده بی سه رتره سن. زوان نوساری نه ديارده = په ديده سورؤشتی و ته بيعی گ ئيده ټيکه گ ف ه يارمه تي نوسه ر هل' به رساخته، ماو- يا ماو. فه داخا جوورئ شيفتگی وژپا، موحافه کارانه، خام و نارخنه گرانه = غيرانتقادی فه نام لانداره ل زوان دالکهي سه هه س گ ماوه مه مر په گ ف ه زه مينه نه ده بيات و زوان نوساريه ټره توشيار جوورئ پؤمانتيسم به ده فی بيمن گ نه ژ فه م ئن حه قيقه ته ناهوانه گ ف ه ديه رگه هاما لياسا، پريکيپرکی و ملمانئ زوانه له ټره ئيمه توشيار پيؤؤ = پروسه بنکول نابرا ټيه ر، به دلاخت و ناهوم-سه نگيکيمن: نعتبار نه ده بی زوانه ل فه هؤچ شيوه ئ چؤ په ک نييه؛ هه ر زوانئ چنه نعتبار وژئ نه فکه ن نه وده رکه تن پيا مه که ئ و ئن نعتبار به رهه م و ده سه که وت 'کار، ټيکه گ سووژهل هه ر زوان فه /نه ر نه زوان تايه ته نه نجامه مه ن. ته فه دوسئ گ ف ه تيسک ئيده 'وژئ بين'، فه نام ئيمه ټره دورس بييه نه ژ نه ديبن ئن هومالی = کيپرکی نابرا ټيه ر و گست ناخودناگا جوورئ برايهرئ خیالی بنه ما مه گ ر ئ. بگر چئ ده ژ، نامکووکه ی، نه سيل و وژی ف جوود درئ گ هره گ مه ره سييه و بنه رو وژ، نه ده بيات په ټيکلی و ناهه لمانه، مومکن و ناهه ريده ماو.

نه! نه ده بيات چئ نييه بيجه ژ ديا لکتیک نه مر نافته نی و

«كامران ره‌حیمی» ده‌ وتووێژ وه‌ گه‌رد «تفکر انتقادی»:

ئه‌ده‌بیات کوردی خوارگ چوو‌ئه‌ ده‌ په‌خه‌گرتن له‌ کوومه‌لگای ئه‌مروو

وتووێژ: دوکتور عه‌لی حه‌یاتنیا

هه‌لگه‌ردان: ئه‌سرین شه‌فیعی

وه‌ی دوا‌خه‌ره‌ ده‌ «هایشگاه بین‌المللی» کتاو کوردستان وه‌ هاتن بیره‌وه‌ر هاوچه‌رخ ماموستا مه‌لکیان، له‌ تاقیکارییه‌یل وه‌نرخ کامران ره‌حیمی ده‌ باره‌ی کوردی خوارگ ده‌سخوه‌شی کریا. کامران ره‌حیمی ده‌ ساڵ ۱۳۷۷ به‌گه‌م به‌ش کوردی ده‌ خوار وه‌ ناو زوان ئیمه‌ وه‌ رێ خست که له‌ ماوه‌ی ۴ ساڵ و ۹۹ شوماره‌ تا ساڵ ۱۳۸۱ دریه‌ه‌ داشت. ده‌ ساڵ ۱۳۸۰ به‌گه‌م هه‌م‌نا‌مه‌ی بڕا کوشی ئه‌را به‌شداری ده‌ به‌گه‌م جه‌ژنواره‌ی تئاتر کوردی ده‌ سه‌قز وه‌ کوردی خوارگ دوچاره‌نۆسی و هه‌لگه‌ردان کرد. ئیکه‌ش ده‌ ساڵ ۱۳۸۱ وه‌ناو سه‌رنووسه‌، به‌گه‌م گووفار کوردی (ویرا)، ده‌ زانستگای ئیلام ب‌لاو کرد.

ده‌ ئاخه‌ریله‌ ساڵ ۱۳۸۱ ده‌ به‌گه‌م شه‌ورگه‌ی زانستی زوان کوردی ده‌ ته‌یران، له‌ لایه‌ن جه‌م فه‌ری له‌ زوان‌ناسه‌یل و زوانه‌وانه‌یل پایه‌به‌رز، وه‌ ناو ئه‌ندام ئه‌نجومه‌ن زانستی زوان کوردی هه‌لۆژیا و له‌ دریه‌زای ئی ماوه‌، به‌شی ده‌ گه‌له‌راوێژ به‌گه‌م گووفار زوان‌ناسی کوردی، وه‌ ناو «زمانه‌وان» بۆه‌ و تا ئێسه‌ ۳ شوماره‌ی ب‌لاو کردنه‌. له‌ پاش ئه‌وه‌ ئه‌ندام به‌رپرس یانه‌ی روژنامه‌وانی بۆه‌ و ئیسه‌ش وه‌ناو سه‌رنووسه‌ر، روژنامه‌ی کوشک، ده‌ ساڵ ۱۳۹۰ ب‌لاو کرد ک وه‌ نه‌قرار و شاتی چالاکه‌یل فه‌ره‌ه‌نگی، به‌گه‌م له‌ کارامه‌ترین بازامه‌یل فه‌ره‌ه‌نگی له‌ ده‌هه‌ی ۹۰ حساو کرێ. ئه‌ه‌و به‌ره‌مه‌یل فه‌ره‌ و جووراجوورێ دێرێ ک ده‌ بووت زوان، مێژوو و فه‌ره‌ه‌نگ؛ وه‌ تابه‌ت کوردی خوارگه‌. کتاوه‌گان: بنه‌ماکانی وشه‌سازی و وشه‌ رۆنان له‌ زمانی کوردی ده‌، گوئار ۱۳۸۸ (کتاوه‌لۆژیاگ ساڵ ده‌ کوردستان، ساڵ ۱۳۹۰). نه‌خش هه‌وزه‌یل کورد ده‌ پاراستن سنووره‌یل له‌ ده‌وران عوسمانی تا ئیسه‌، بنیاد ۱۳۸۴ (کتاوه‌لۆژیاگ ساڵ ۱۳۸۴). نادیارا، هه‌له‌چنی و شه‌رووفه‌ی هایکووه‌یل به‌یگی، گوئار ۱۳۸۸. وازا هه‌له‌چنی و شه‌رووفه‌ی چوارینه‌یل به‌یگی، گوئار ۱۳۹۰، زوان ئیمه‌ وه‌ هاوکاری عه‌لی حه‌یاتنیا.

کتاوه‌یل ناماده‌ی چاپ:

«کوردی نگاشت کورمانجی نو»، پێزمان زوان کوردی خوارگ (وه‌ رۆ بنه‌وا‌ی لاختگرا)، ... ده‌ستووور پینوهر کوردی، فه‌ره‌ه‌نگ جامع

وندەهای زبان کوردی وه هامیاری په‌زا شه‌جیعی، فەرهنه‌نگ کوردی کامران (نزیکه‌ی سی هزار وشه)، مێژوو ئەده‌بیات کوردی ئیلام) ۱۳۸۵ چاپ نه‌کریاگ) و ... هه‌یجورر ئەو ۱۷ به‌ره‌م، هه‌له‌چنی زانستی و ئەده‌بی کردییه و تا ئیسه و تاره‌یل زانستی، ئەده‌بی و رخنه‌گری فره‌ی وه زوانه‌یل کوردی و فارسی ده‌ چاپه‌مه‌نییه‌یل جووراجوورئ، ب‌لاو کردییه.

نووخوازی، چالش و رخنه ده‌ کتاو و وتاره‌یل کامران ره‌جیمی، فره‌ شیره‌که‌ن. شوون ئی نووخوازی و بلخه ده‌ی وتووێژ تابه‌تیه‌ فره‌ زه‌ق و دیاریه. ئی وتووێژه‌ ساله‌یل وه‌رین دوکتور عه‌لی حه‌یات‌نیا له‌ نووسه‌ره‌یل پایه‌به‌رز، ئیروژنامه‌ی وریا ئەنجام دا ئەمان وه بوونه‌ی تابه‌تی و ئمرووژی بۆن ئی ده‌قه و هه‌یجورر پێشنیار سه‌رنووسه‌ر گووفار «تفکر انتقادی» به‌شه‌یل ئی له‌گه‌ردان بۆ.

تفکر انتقادی- ئی فەرهنه‌نگ رخنه‌گری ده‌ کوومه‌نگای ئیمه، جییه‌و نه‌که‌فتکه‌؟

جی فەرهنه‌نگ رخنه‌گری و به‌راورد ده‌ لای خوه‌مان چوولە و بیداد که‌ید. زوروم نووسه‌ره‌یل ده‌ به‌رامبه‌ر ئی بازامه‌یل فەرهنه‌نگییه‌ چ خاس و چ که‌ن ب‌ده‌نگن. ئەگه‌ر هه‌م چه‌ن ک‌ر ب‌نوسن یا ته‌نیا له‌ که‌نی ئەو به‌ره‌مه‌ ئۆشن یا له‌ خاسیین، تازه‌ ئەو ئۆسمانه‌ بایه‌سه‌ له‌ وێژنه‌ک دووس و دالده‌ و باندبازی کل بوود. نه‌بۆن فەرهنه‌نگ رخنه‌گری بۆسه‌ و م‌دوو به‌یجورر فیس و نه‌رام ده‌ ئیمه. وه‌راس گوله‌م نووسه‌ره‌یل ئیمه، ده‌ شوون خوه‌ی وسیاگه‌ و دیرئ بووده‌ مه‌ناو و گه‌ناو. ئیمه‌ منیبه‌ ناخوه‌شیک، ک بیر که‌ید ئازا و لوونه. مه‌یل و تاشق وه‌ ئۆسان له‌ناو سه‌وادداره‌یل و زانکوچیه‌یل فره‌ که‌مه‌ و له‌و لای دی زوروم بیر و رایل ئیمه، یا له‌ ناست گومانن یا ب‌ن سه‌رچاوه. تازه وه‌ رۆ به‌ی داب و نه‌ریت فەرهنه‌نگی ئی قایم و بته‌وکردن به‌ی کیشه، هه‌میشه‌ هه‌له‌سه‌ت ئی شاتیدان و به‌سه‌بارهاوردن تیره‌ریم!

تفکر انتقادی-ئیا که‌متر لیمان هۆرده‌و بۆن نه‌ون و که‌م ته‌وه‌جو پیمان که‌ن؟

یه‌کم مدووی به‌سه‌ که‌ چین و به‌رده‌مان که‌متر له‌سه‌ر شیوه‌زار خوه‌ی و نووژهن کردنی ته‌قلا کردییه. دئییم مدووی به‌سه‌ ک پێنوس وه‌ ده‌سه‌یل ده‌ ناوچه‌یل تر، فره‌ که‌م له‌سه‌ر شیوه‌زارمان زانیاری دێرن. په‌س ئیمه‌ هه‌وه‌جه‌ دیریم ک ده‌ق و به‌ره‌مه‌یلمان فره‌وه‌ بکه‌یم و هاز و هه‌رنه‌گیل، شایانییه‌یل و ده‌ره‌تانه‌یل شیوه‌زارمان وه‌ گشتی بناسنیم.

بایه‌سه‌ ئی مه‌ژار بنه‌ره‌تییه‌ ده‌ وه‌ر چاو بگریم ک، دۆای ئس‌لام یه‌کم گامه‌یل ئەده‌بی، زوانی و فکری کوردی ده‌ ناوچه‌یل خوارگ وه‌ ناوه‌ندی «کرماشان» بۆه.

یانن پێشینه‌ی بن‌زوانه‌یل خوارین ده‌ حه‌وزه‌ی شیعر و هه‌له‌سه‌ت وه‌رژه‌ کورمانجی و سۆزانی بۆه؟

ئەگه‌ر سلأ بزانی وه‌ ئی پرسیاره‌ دو ولام جیاواز به‌م. به‌ئین، چۆن یه‌کم بۆشه‌یل و هه‌له‌سه‌توانه‌یل ده‌ سه‌ره‌تای قه‌رن دئییم و سێیم کوچی جوورر بالۆل ماھی، شاخوشین و سه‌ره‌نگ دودان و قاقه‌ لوپه‌ ده‌ ناوچه‌یل ئیلام و کرماشان ژیانه. ئەمان نه‌ وه‌ مدوو یه‌گ زوان ئەده‌بی ئەو ده‌وره‌ تا سه‌ره‌تای قه‌رن ۱۳ کوچی (۲۰ زاینی)، کوردی گورانی بۆه. ک وه‌ مدوو ده‌سلتاداری کوردیه‌یل هه‌سه‌نویه و جمشه‌یل فکری دینی یارسان، سه‌رانسه‌ر ناوچه‌ دایه‌ وه‌ ده‌م پاوه‌ و پاتاوه‌ی ده‌زی ئی شیوه‌زاره‌ تا هه‌مه‌دان و سه‌قز و منه‌لی و خانه‌قین و شاره‌زورر ده‌ سلیمانیش ره‌سییه.

په‌س بۆشه‌یل، داواکه‌ره‌یل و هه‌له‌سه‌توانه‌یل نیشه‌تی ناوچه‌یل خوارگ و وه‌گشتی له‌ک و جاف و فه‌یلی و که‌له‌ور بۆنه‌ جوورر خانه‌ی داچیوه‌ند، مه‌لا حه‌قعه‌لی سیاپوش، ئه‌رکه‌وازی، باوانه، سه‌ی یاقووب مایشتی، خانای قوبادی، شاکه‌وخان مه‌سوور و ... که‌ زوان هه‌له‌سه‌تی گشتیان، وه‌دنیاییه‌ کوردی گورانی بۆه. ئەمان که‌سه‌یل مله‌جه‌ری که‌ن ک به‌ره‌مه‌یل گورانی وه‌ کوردی خوارگ وه‌تیاگه، ک وه‌راس دیرن پێشینه‌سازي پۆچه‌ل و ب‌ن ره‌گ و ریشگن که‌ن ک هۆچ له‌ ب‌نن نییه. چۆن به‌لگه‌یل زوان‌ناسی ده‌یدن له‌ژێر ئی که‌په. وه‌کول ئی روانگه‌ وه‌و ئنازه‌ سه‌ره‌ریه‌ ک که‌سه‌ن بایدن بۆشئ شانامه‌ی فرده‌وسی، هه‌و فارسی تیره‌نییه‌سه.

ئەمان ده‌سه‌ی له‌ نووسه‌ره‌یل و هه‌له‌سه‌توانه‌یل باوه‌ر دیرن زوان هه‌له‌سه‌تیه‌یل ئی ده‌فت‌ر و دیوانه‌یله‌ جوورر شانامه‌ی کوردی، نامته‌یگه‌ له‌ کوردی خوارین و گورانی!

ئی نووپین و روانگه‌یشه‌ پۆچه‌له‌ چۆن هه‌وجوره‌ ک پ‌ئ نامازه‌ کردم ته‌نیا زید و ماواي ئی هه‌له‌سه‌توانه‌یله‌ ناوچه‌یل باشوور بۆه ئەمان زوان هه‌له‌سه‌تی گشتیان وه‌ دنیاییه‌ کوردی گورانییه. ده‌ کووره‌ی کوردی خوارگ ئیجورر وشه‌یل، جیناوه‌یل و کاره‌یل گرینگت جوورر: مه‌واچم، واتم، ئینه، جه، وئ‌ه‌ردهن، یاوام، ئاما، وست، وه‌نین، هون و... وه‌ی تابه‌ته‌نییه‌یل ده‌سووریه‌ جوورر «ارگاتیو»(ergative) وه‌کار چوود؟ ئی رووشن‌بۆن باس ... ئی هه‌له‌سه‌تیه‌له‌ وه‌ کوردی خوارگ، دو خال ب‌نچینه‌دار بۆشم: ۱- قاقه‌زنۆسه‌یل و ئافازکه‌ره‌یل و راویه‌یل و بۆشه‌یل هه‌له‌سه‌تیه‌یل، له‌ دریزای مێژوو وه‌ بووت نه‌زانکاری، فره‌ له‌ وشه‌یل کوردی گورانی وه‌گه‌رد وشه‌یل کوردی خوارگ جیواز کردنه‌ و وه‌ی داؤاخیشه، هه‌له‌چه‌یل، زانسه‌ و نه‌زانسه‌ وه‌ مدوو دمارگرئ و تاشق و مه‌یله‌واری ئیئل و ئووبایی و ناوچه‌یی، زوان هه‌له‌سه‌تی و نسخه‌یل خه‌تی هه‌لگۆه‌رانه‌ و که‌له‌مه‌دار کردنه، تا گاهس له‌ی ریگا پێشینه‌ و شانازیین ئی شار و بن‌زوان خوه‌یان، بنیات نه‌ن. وه‌ی داؤاخه‌ ئاقای حه‌مید ئیزه‌دیه‌نا له‌ پێنوس وه‌ده‌سه‌یل فره‌کار لوپستان شانامه‌ی کوردی وه‌ ناو له‌کی چاپ و ب‌لاو کردییه. سه‌رنچراکیشه‌ ک زوان ئی به‌ره‌م ۱۰۰٪ کوردی گورانییه‌ و هۆچ هه‌ره‌چین وه‌ شیوه‌زار له‌کی نه‌یرئ و سه‌رنچراکیشه‌تر یه‌سه‌ ک تاقیکار، نسخه‌یل سه‌ره‌کی ئی شانامه، ده‌ ئارۆناوای کرماشان دییه‌سه‌و. خوو وه‌خاتر ئی هه‌مگه‌ دمارگرژییه‌ ره‌ژدی ئی تاقیکاریه‌یله‌ تا هه‌ناز و پاده‌ی هه‌رچوو‌په‌رچوو و چه‌نه‌له‌قی تیه‌یدو خوار.

۲- له‌و لاوه‌ وه‌ مدوو شه‌باهه‌تیه‌یل زوانی له‌ به‌ین گورانی و کوردی فه‌یلی و کرماشانی یا له‌کی، ک سه‌ر له‌ فره‌ که‌س شیوانگه‌ و بۆه وه‌ مدوو یه‌گ وه‌ ئاکامه‌یل زاناستی و گووت‌ره‌ی و ب‌نچینه‌ بره‌سن. نه‌ هه‌ر کوردی گورانی، به‌شکه‌م زوروم شیوه‌زاره‌یل کوردی ئەگه‌ر ته‌نیا له‌ وشه‌یل وه‌رد یه‌کا هه‌له‌سه‌نگیمان، نزیکه‌ی

۷۷۰ جوور به‌کن. په‌س له رو ئن شه‌باهه‌ته‌یل زوانیبه‌ نیه‌ودن وه‌ی ناکامه‌ بره‌سیم ک زوان هه‌لبه‌ستی خانه‌ی داجیوه‌ند، له‌کیبه و شاکه و خامه‌سوژ، که‌له‌پوری و سه‌ی یاقووب مایشتی، زه‌نگنه و خو‌لامه‌لی باوانه، مه‌لگشای و مه‌وله‌وی کورد جافیبه، راس و راسه‌مان ئی په‌سه، ک وشه‌یل، نه‌حو و تایه‌مه‌ندیبه‌یل ده‌سووری گشت ئی هه‌لبه‌سته‌یله، په‌کگرتوون و په‌یره‌وشتی له‌ کوردی گوورانی که‌ن. مه‌گه‌ر بوودن هه‌لبه‌سته‌وان ئی له‌ وشه‌یل شیوه‌زار خوه‌ی که‌لک بگری، ئەمان وه‌ رو تایه‌مه‌ندیبه‌یل ده‌ستووری شیوه‌زار خوه‌ی چه‌و بقوچیتد؟ دجاره‌ ئرا رووشن بوون ئی باسه، نامازه‌ی که‌م و زوان فارسی. مه‌گه‌ر شیوه‌ی نو‌سانن به‌یقه‌قی، ئەسه‌دی تووسی و فرده‌وسی، وه‌رد زوان حافظ و سه‌عدی و خاجوو کرمانی فره‌ جوور یه‌ک نیبه؟ ئەمان هه‌دییبه‌یل و تاقیکاره‌یل، ده‌سه‌ی یه‌کم ده‌ سه‌بک خوراسانی جیبه‌و کردنه و ده‌سه‌ی دینیم ده‌ سه‌بک عه‌راقی. وه‌ رای من تیجور پئیشینه و بن و بنه‌چه‌ک جوورسنه‌یلن، له‌ تمه‌لی و که‌مکاری، فه‌یران و ژایه‌تی و هاوما‌لیبه‌یل ئیل و ئوباییه و وه‌ هۆچ جیب نیه‌په‌سن. راسه‌گه‌ی په‌سه‌ ک کرمانجی نوو یا هه‌و که‌له‌پوری فقه‌یلیبه‌ وه‌ پئیشگامی هه‌لبه‌سته‌وانه‌یلن جوور شامی، په‌رتو کرماشانی، ته‌مکین و ... ده‌ دوران هاوچه‌رخ ده‌س ئه‌و پئ کریاکه‌.

تفکر انتقادی-ئرا زوورم هه‌لبه‌سته‌وانه‌یل لۆته‌لای له‌ زوان پیوه‌ کهن و له‌ لای ئەوان، مدووئ چوه‌س؟ ئەبه‌ته‌ گشت ...

هه‌لبه‌سته‌وانه‌یل لیوا نیین، به‌شکه‌م ده‌سه‌ی لیوان چینه‌سه‌و ژۆره‌یل و ده‌سه‌ی تریش خاس ئیسفای نه‌گرتنه. ئەمان ده‌ باره‌ی مدوو‌ه‌یله‌ی وه‌ خزمه‌تتان عه‌رز بکه‌م ک هه‌لبه‌سته‌وانه‌یل فره‌تر به‌ش هونه‌ری زوان ده‌ وه‌ر چاو گرن و به‌ش گرینگ و سه‌ره‌کی زوان، یانی ده‌ عامل په‌پوه‌ندی‌گرتن سهرنج نیه‌ن و ده‌ وه‌ر چاو نه‌گرنه‌ی. ئەمان وه‌راس ده‌سه‌یگ له‌ هه‌لبه‌سته‌وانه‌یل خوارگ له‌ ئەودۆی شیوه‌زاره‌یل کوردی و هه‌لگۆه‌ریان زوانی ئی ئاخه‌ریل زوان کورده‌یبه‌ خاس و دۆژ ئاگی نه‌یرن و له‌ گشتن گرینگ‌تر، مدوو سه‌ره‌کیین، شه‌خسیه‌. چۆن ئی ده‌سه‌ له‌ هه‌لبه‌سته‌وانه‌یل، دلخو‌زاییان نیبه‌ هه‌و پرۆشه‌ هه‌لبه‌سته‌یلیشه‌ ک وه‌ شیوه‌زار تیره و تایفه‌ی خوه‌یان وه‌تته‌ ده‌له‌کیان به‌ن وه‌ره‌و په‌راوئیز. له‌ حال‌پگ «حافظ» ده‌ دره‌زای ژبانن، خود خوه‌ی و نووسه‌ره‌گان ده‌ پاش ئەو دورانه، چنه‌و چهن که‌ره‌ت، زوان هه‌لبه‌سته‌یلتیان وه‌ره‌و زوان پیوه‌ر گۆه‌راننه‌و جه‌لا‌دانه. ئیرنگه‌یش سه‌دان نسخه‌ و ده‌سنۆس نا‌ئالا و خوه‌نینه‌یل جیاوازی له‌ ده‌فته‌ر هه‌لبه‌سته‌یلت حافز له‌ ... زوان، شاتی ئی باسه‌ ده‌ید. په‌س هه‌لبه‌سته‌وانه‌یل تیره و تایفه‌ی و ئەوانه‌ ک، له‌ جایگ ک ری و ده‌یشت نه‌یرئد و وه‌ دهور خوه‌یانه‌و خر ویل خوه‌ن، دۆای ماوه‌ی فره‌یگ و له‌ ئەسه‌ر هه‌لگۆه‌ریانه‌یل کوومه‌لگای، یا هه‌لبه‌سته‌یلتیان وه‌ره‌و په‌راوئیز ده‌له‌ک دربه‌ی یا له‌ لایه‌ن خه‌لک وه‌ره‌و زوان پیوه‌ر هه‌ول دره‌ن. به‌ی موه‌وه‌ی دیاری و به‌لگه‌دارئ هه‌لبه‌سته‌یل بابا تا‌هره‌ ک له‌ی دهوره‌ و ئیسسه، فره‌ که‌م له‌ وئینه‌ی شیوه‌ی سه‌ره‌کی خوه‌ی، یانن کوردی گوورانیبه‌و

فره‌تر له‌ وئینه‌ی فارسی ئیرنگه‌س.

تفکر انتقادی-توه‌نیم بۆشیم ده‌هه‌ی هه‌یشتا س‌اله‌یل چۆزه‌دان کوردی خوارگه‌ وه‌ خاتر ئنازه‌ و چاپ ده‌فته‌ره‌یل شیعر و هه‌لبه‌ست، له‌ نه‌زه‌ر چۆنیه‌تی و ناوه‌رووکیان بیر و رای ئۆه چوه‌س؟

به‌لن، وه‌راس ده‌هه‌ی هه‌یشتا ده‌وران گه‌ره‌ر زوان و نه‌دییات کوردی له‌ خواره، هه‌رسه‌ی ئی بازامه‌یله‌ زوورم له‌ سه‌وزه‌ی هه‌لبه‌ست ئەمان بایه‌س پئینوس وه‌ ده‌سه‌یل وه‌ ئەودۆای به‌شه‌یل ئەده‌بی جوور: نه‌مایش‌نامه، فیلم‌نامه، چیرووک، رومان، کوله‌چیرووک، نو‌ساره‌یل، وه‌رگێران، روزنامه‌وانی و ... چه‌وئ ئالان. هه‌رسه‌ی ده‌هه‌ی هه‌یشتا له‌بووت ئنازه‌ی به‌ره‌مه‌یل له‌ میژوو، فره‌ دیاریه‌و ها وه‌ر چه‌و، ئەمان له‌ نه‌زه‌ر چۆنیه‌تیش بایه‌س له‌باتیان سه‌رنج به‌ن و دیبه‌کیان بکه‌نه‌و. راست یه‌سه‌ ک یه‌کم گام ئرا پئشکه‌فت زوان ئنازه‌ی به‌ره‌مه‌گانه، ئەمان ئرا پئشکه‌فت سه‌قامدار بایه‌س ده‌ چۆنیه‌تی به‌ره‌مه‌کانیش هه‌ژرده‌و بۆ و رخنه‌یان گرت. وه‌ رای من، بایه‌س ناو سه‌ره‌تای قه‌رن تازە (۱۴۰۰) بنه‌یم ده‌هه‌ی رخنه‌ و رخنه‌گری. ده‌ ده‌هه‌ی هه‌یشتا ته‌قلا له‌سه‌ر به‌ بۆ ک ئاگرژێرساج نووسه‌ریل بنه‌ن و هاتیان به‌ن ئرا شیعر و هه‌لبه‌سته‌وتن و چاپ و بلاو به‌ره‌مه‌یلتیان. خووم یه‌کی، له‌ چاپ و سه‌رئیزکردن با دا گله‌ به‌ره‌م، له‌ شار نیلام کاریگه‌ری داشتمه، جوورئ ک ئرا چاپ به‌ره‌مه‌یل خووم ده‌س گیر دام و هه‌یشتمان ئرا وه‌خت تر. هه‌لبه‌سته‌یل ئی ده‌هه‌ وه‌ کول بایه‌س له‌ سئ روانگه‌ دیبه‌کیانه‌و کرد: ۱- له‌ باوه‌ت زوانی، زوان هه‌لبه‌ستی ئی دهوره‌ نه‌پوو‌ره‌ و هه‌ر، ته‌قلا‌پگیش ئرا پیوه‌رسازیین نه‌کریاگه، له‌و لاهو که‌لک‌گرتن له‌ وشه‌یل لایه‌ و خواره، زۆنه‌ و کوشرای به‌رده‌نگ تارئید.

۲- له‌ باوه‌ت ناوه‌رووک: وه‌گشتی ته‌وسیف ژبان عه‌شایری و تاشق و ئەوین وه‌ دیه‌که‌ و ئاوی و دلته‌نگی و هۆره‌وکردن داب و نه‌ریته‌یل و به‌رده‌ و فره‌ه‌نگ زۆنه‌ی مه‌ردم وه‌ ئنازه‌ی فره‌س ک تۆه‌نیم ناو

◆ ئەده‌بیات گه‌لیاری ژانر بنه‌کی کوردی

خوارگه‌

◆ زوورم نووسه‌ریل، ده‌ به‌رامبه‌ر بازامه‌یل

◆ فره‌ه‌نگی، چ خاس، چ گهن، بئ‌ده‌نگن.

◆ نه‌بوون فره‌ه‌نگ رخنه‌گری، فیس و ژست

◆ درووکانی ئەرامان هاوردگه‌.

◆ ئەده‌بیات کوردی خوارگ له‌ کیشه‌ و

◆ گپچه‌له‌یل، شاری و کوومه‌لگای و مپرووژی

چووله‌.

فەرھەنگ خوەمان وڵ بەکیم و بلکەیمن وه فەرھەنگەیلێ ک له ولاتەیل تر تیهن؟ مهگەر ئەدەبیات ئامریکای لاتین وه پشتهودان وه فەرھەنگ خوهی ئالەم گهروه نو؟

بنوورن، فولکلور کوردی چنهو رهنگین و دهولەمه نه ک هونهرمه ندهیل له گشت حهوزه ییل، له نۆسان بهرهمه ییل تازه و ونرخ بهتالەو بۆنه و دەس کردنه سه دوازه ی چشته ییل ک، ژۆتر ههم وهتیا نه. من دژ وه فولکلور و ئەدەبیات سونهتی نییم، بهشکەم دژ وه خرخواردن و خهریک کردن خوهمان وه دور فولکلوریم. ئەحمەد شاملو سالیل فریگ له تهمه ن و ژیان خوهی ناسه و بان گرده وکردن ئەدەبیاتێ ک دەمه لدهم تا تیسسه هاتییه، ئەمان هۆچ کاتێ لهو حال و جییه نهواس. بهشکەم تازهترین و پرناوه رووکترین ههلبهسته ییل پیتشرو وهتیه، منیش سالیل فرهی، تاهه ی تا تیسسه، کات و زهمان نامه سه و بان کووکردن ههلبهسته ییل هووور، چه مر، ههلبهسته ییل دەم خه لک، فەرھەنگ نۆسان و کاره ییل تر. له کردیوه پدان و کووکردن ههلبهسته ییل ژۆنه و ههله چنی «داوین» کلاسیک ناوه چمان ههم نهخش داشتمه ئەمان باسم ها له سه ر یه ک، هه ر سه ی ئێ کاره یله ونرخ و وهلیفه تدارن، ئەمان ئێرا چین مپروو بهس نیین.

بایهس له ی بهرهمه یله سه رمه شق گرت و رووح تازه و نووخواری ده ناوتیان ده مان تا سه رتیا ن پر سه یده موله ق و کهشکه شان. بهسبار مه قامه ییل هووور، ههیران و ... وه سه ر پیتشینه ی چهن هزار ساله و وهنرخێ زانیتیا ن، مپروو ئێرا جوانه ییل زه رده ار نیین و کوترا ن ئیمه ئێرا ته ولید و دوازه یان بووده بایس ئاس بۆن و تارانن به رده نگ. وه ی خاتر ئیمه دیریم وه چه و خوه مان دۆنیم ک، چین تازه، له فەرھەنگ خوه مان دەم خه یده و لا و چوودن وه ره و فەرھەنگه ییل تر. ئەگەر فەرھەنگ خوه مان خوازی م بایهس له ده رته تانه یل فەرھەنگ خوه مان ئێرا درس کردن بهرهمه ییل تازه که لک بگریم، بهسبار له کیشان دهنگ له ناو هووور و ههیران، له «ارکستر سمفونیک» که لک بگریم. هه و کاره ک شارام نازری و شوان په روهر دپرن که ن. نه یه گ هه رچه ی بهرهم و ته قلا ی ئیمه س هه ر له ناوه رووک و قالب ههلبهسته ییل و موسیقا گرتیه تا فیلم و چیره رووک کوردی گشت سونهتی بوون و دوازه ی فولکلور و دیه که ی و دپهاتی و مه ردم و به رده نگ هوش و گووشیا ن له جی تر بوود. ئەمان وه هه لسه نگانن ئیجور ئەدەبیاتێ وه گه رد ئەدەبیات ئامریکای لاتین هاوړا نییم. چۆن ئەدەبیات ئامریکای لاتین و بان ده سی ک بووده «رنالیسم جادیوی»، ک له ناخن هینز گرتیه، گشت ئەدەبیات فولکلور و دیه که ی و دپهاتی نییه، بهشکەم له ئامۆزه ییل فەرھەنگی خوهی جور: «تخیل، اسطوره، جادو و عجایب» ئێرا درس کردن بهرهمه ییل تازه چ له بووت فرم و چ له بووت ناوه رووک که لک گرتنه و لیا ئالەم گهروه بۆنه. نه بۆنه نییم بۆیشم ک ئەدەبیات و فەرھەنگ سونهتی و دیه که ی و دپهاتی ته نیا هن ئیمه س ک بخوازی م پیا زینیمه ی یا وه بوونه ی ئه وه، ئیمه بناسن. بهشکەم ئێ تان و رهوش خه لقی کردنه وه زنگانی و ئالشت کردن پیتسه هه ره چ داشتیه و گشت مه ردم لیا ن رت بۆنه.

«تفکر انتقادی» سه رنج: وه رگنێ وه چیکای (ق) - (ز) وه کار بردنیه، ک جی ته یید مانگانمه «تفکر انتقادی» نییه.

ههلبهسته ییل دهه ی ههفتا بهنیم «ئه دهبیات گه لیاری». ته وسیف کهش و کۆه، دهشت و دهرون و ناوه ییل سه برانگادار، ناوه رووک ههلبهسته ییل ئێ دهوره سه. چمان ههلبهسته وان، ئه رک خوهی له هۆره بردگه و چمان هوا ئیتر و گوزار شه رگه رگه ک ته بلیخ ئێرا سازمان و دم ده زگای گه شتیا ری و ناسه وار هیل فره نهنگی که یید. دلدار، ده ی دهوره هه و دلدار قه دیمه و سونهتی غه زه ل فارسی له قه رن شه شمه. ئەلبهته وه ی جیاوازییه ک ده ئه وه کلاو لار و خوهش خهت و خال و پیا له وه ده سه، ئەمان ده ئیتره سه رو ه ن لاره و له ژۆر سییه مآل خه ری ک درس کردن نان و سفیا تی و شیرمه نییه. ههلبهسته ئێ دهوره له نهنگه مه و گیره گر قه تله کوومه لگای چووله. ههلبهسته وان هیل ئێ دهوره، ک وه بییر و باوه ر و ژا له تی و ئەدەبیات پایداری و پاوه گه زدان و پارێزانن فره نهنگ هینز گرتن، هه ر وه ناوه رووک ئێ ئەدەبیاته جور: دهنگ و داوه ت کردن وه ئازادی و ئازادگی، نیشان دان ئاسووه ییل رووشن بانان و داوه ت کردن وه ته قلا و تیکوشان و ... نه هه میه ت نیا ن و لاوا لئ نه لکردن. ۳- قالب ههلبهسته ییل ئێ دهوره وه مدوو ئاسایی بۆن، زووم مه سنه وییه و تا راده یگ غه زه ل و چوارینه، ئەمان دهنگ وباسی له قالب نوو و سپید و ... نییه، یا فره که م هه س. ئەلبهته ناشه رپا و ناره واس ئەگه ر نه ئوشیم ههلبهسته وان هیل پیتشرو و کارزان و نووخواز فره یگیش زهوق خوه مان دپه که و کردن و بهرهمه ییل خاس و ریک و پیک ئێ دانه و ده پشت، ئەمان وه خاتر یه گ ئەودۆیا ی ههلبهسته وان هیل له دپتیا ن گران نا یدن، ناوتیا ن نیه وه م.

«ئه دهبیات گه لیاری» ناو سهیر و تازه یکه، ئەمان ئایا بوودن ک ئەدەبیات ئێ دهه له ی چوار چوه جییه و کرد؟ یا جور تر بۆشیم؛ ئایا ئەدەبیات شوانی تابهت ئیمه س؟ (Pastoral Poetry) ئەدەبیات شوانی ئستلح و لاناوه یکه ئێرا ههلبهسته ییل، ک که باره ی سه روشت و ته وسیف کهش و کۆه و ئەوین و هه ست و ئافت وه ژۆنگه س. یه کم جار «توکر تیتوس» شاعر یونانی قه رن سییم وه رژه زاینی ئیجور ههلبهسته ییل باو کرد. دۆآتر «ویرژیل» شاعر رومی ده بهرهم خوهی «شوان نامه» خاس و ریک و پیک په سانه ی ئه و په رته خ. ده ئەدەبیات پروژا وایش ده «قرون وسطا» شوون لئ هه س و وه هاتن ئرووپا یه ییل وه دوران سه نعه تی و مو درن ئیجور ههلبهسته ییل له زه ره که فت و دی دریه ی پیا ن نیا ن. به شی له ئەدەبیات کوردی سورانی و کورمانجی، له سه ره تای ئێ قه رنه و، فره ییش سه برتر، له کوردی خوارگ، له ی چوار چوه بۆه و فره له ده سه خوه نه یلیش، هیمان وه رگری له ی ئەدەبیاته که ن و له سه ر دریه دانن، کوترا ن که ن. وه رپا من بایهس پرسیا ره گه لیا بووه تاین ک، ئێرا ئیجور ههلبهسته ییل و پرانگیه ک هه ره چ وه وه رژه زاینی و ... دپتر ئه سه ر ناسه بان موسیقا، سیته ما، تیا تر و چیره رووک کوردی و دجاره له قه رن ۲۱ خه ری ک دوازه کردن و له نوو خه لقی کردنیانیم؟ سه رنجرا کیشه ک ده ئەدەبیات کلاسیک کوردی یانن کوردی گورانی هه ر شوون له ئەدەبیات گه لیاری نییه! ولام ئێ باسه وه مدوو قالدو ئه ور ئی خه ری و دریز بۆنن، جای ده ئێ وتوو یژه نییه. ئەلبهته ئیوه، هه م له ی ره هه میش له نوو سیاره ییل تر، فره له لومات فولکلور، ههلبهسته و بییر و باوه ر ییل سونه تی و ... بردینه. چ هه وجه و زووری هه س ک ده ئێ دهوران ... مپرووه

شۆناس نەتەوہی و نیشتمانی لە ئەدەبیات ویەردەى گوران

پێشکەى

ئەدەبیات ھەرقەوم و نەتەوہیک ئاویئەى ئایمان کەر پۆیمەت ئەو قەوم و نەتەوسە لە ھەر سەردەمیکایانێ ئیمە تەنیا وەپروى ئەدەبیات دپروکى توانیم بزانیم فلان نەتەوہ لە فلان سەردەما چ شێوہ شۆناسیک ئەپرا خۆى داشتێ، وە ھەول داس خوہى وەچە شۆناسیک وە نەتەوہکان تر دەوروہرێ بناسن.

وہى بونەسە ک پەئچورى کەر شۆناس، سەرەتا ھەوہجەس بایسەکان ئەدەبیات سەردەمەیل ویەردە ئەو نەتەوہ وە وردى بخوہنێ و دوپپەک راستەقینەیان بکەى. وەداخوہ تا ئیسە ھۆچ شێوہ تەقالاییک زانستیانہ ئەپرا پەئچورى لە شۆناس کوردى لە ئەدەبیات کوردى نەکرىاس. وە تەنانەت کناو و تارێک لەى بوارە لەدەس نەپریم. نەوین کردارێک لەى بوارە، پەئچورى کەر تۆیش دژوارى فرە کەى وەبایسەکان پەئچورى کەر ئەپرا لاوردن تەموژ لەسەر شۆناس کورد وە وردى ئەدەبیات پەخش پەلای دپرنہ کورد لە سەرەتای سەدەى یەکەم کوچیوہ بخەیدە ژیر زەرەدوین خوہن، تاکو بتوانن شۆناس راستەقینەى خواست ئەدیبان کوردوہ جامگەى ئیمروژى بناسن. ئیمە لەى وتارە ویرمان ئیسە ک شۆناس لە ئەدەبیات ویەردە کوردى بخەیمە وەر باس و پەئچورى وە شۆناس راستەقینە وە خوہنەر بناسنیم. ئەپرا وە وارگە پەسانن ئى باس و بارە، سەرەتا لە شانامەى کوردى وەدوماییش ئەدەبیات دپرنہ وە دەولەمەن یارسانى وە شیعەر شاعیرەیل گوران کەیمە دەسپیک ئەپرا وەنەنجام گەیانن ئى وتارە. وشە کلیل: شۆناس ئەدەبى، گوران، یارسان

گەردیان وە شۆن ھەویەت لە شانامەى کوردیا

لە شانامەى کوردى، لەسەردەم پێشدادى و کیانى، ناوہند ئیران کەفیدە پوژئاوای ئیران و زەنجیرە کۆپەیل زاگرۆس. ھەر چەن لە شانامەى کوردى و ئەدەبیات ئایینى یارسان؛ پێشدادى و کیانى یەک دەورە و یەک دۆیدمان ھەساو بوون. تەقلاى دانەر نەناسیای شانامەى کوردى ئەپرا نويسان شانامە وە زوان کوردى وە ناسانن ناوچە کورد نیشینەکان وەک ناوہند ئیران، ئیسە خوہى نیشانەى ھاشا ھەلنەگر شاعیرە ئەپرا ناساندن شۆناس کوردى ئیرانى خوہى ئەویش لە سەردەمیک ک زوان کوردى زوان فەرمى دەسلات ولات نەویە، بەلام شاعیر وە دانان شانامە وە زوان کوردى ھەول داس شۆناس خوہى بەیان بکەى. وەى شێوہ لە قەلەم خوہى خوازیارە ک وە زوان خوہى بنویستى، چۆنکە ھەرکەس لایەنگر زوان خوہیە وە خوہش دپرنى وەزوان خوہى بخوہنێ.

شانامەى کوردى

خوایى واچە خامەئى خوڤ تەحریر
بنویسو کتاو پەزم زال پیر
ئیسە تو شاعیر شوہرائى سوخەن سەنج
بارخانەئى بارت مەھیا کەر و گەنج
تیخ زوانت پڕوہ گەوہەر بو
پیشکەش وەقەدەم زال سەرور بو

پەك سوراب نامى ئەتوران زەمىن
 ئاوەردەوى مەكان سۆپاي سەھەمگىن
 ھەرويش وەتەنيا وە تەعجىل تاو
 ئاماو سەپران سەرچشمەى سەراو
 تەماشامەكەرد فەرزەن دەستان
 دى چشمەى وەشبو بېھترنورستان
 ھانە كئارش نازاران چىن
 سەولان قامەتان شوخان شىرىن
 گشت سونە سەراو گشت ھەمراز چول
 گشت كەمەن وەپيش ماستەئى كەژوھكول
 سۇھراو نگا كەرد
 تەواسانە ھوش
 نە شەوق سەروىن گوشواران گوش
 جوفتى زەنگ زەپئاويزان نەگوش
 جەمىن ۆئەنى جام والى
 واتش ئەى نازار شائى زولف عەنبەرىن
 تو كئاچەئى كىت وەى تەورشىرىن
 شار ئاشو كئاچەى قلىچ خان ھەوشار وەى شىوھ شۆناس خوەى
 ناسنى و مىلكان خوى وە شانازى كەيدن.
 واتش وەسۇھراو وەلەنچەو لارە
 پە توران نېھن مولك ئەفشارە
 ساحبو مولك قلىچ خان شىر
 نەوانە ھوئىت پەنگ بەكى شمشىر

**شۆناس خوازى لە ئەدەبىيات دىنى يارسان لە دەورە
 دىوان گورە تا دوئالان (تویشامى) ناوەند ئاينى يارسان**
 ئەرا گشت لاىىك روشن و ديارە، ناو دئ ئەدەبىيات ئاينى
 يارسان، كوردى گورانىھ. شىوھزار گورانى لە دەوران وەرىن و
 سەرەتايى، ئۆبىسان ئەدەبىيات كوردى تاپەنجا سائ و بەردە زوان
 ھاوبەش ئەدەبى شىوھزارەيل پەنگىن كوردى بىھ، وە گشت
 ئەدەبىيل سەرورە كوردى خوارىن وەى شىوھزارە ئاسار شىئەرى
 خوەيان دانانە، وە دئنايوھ بىجگە ھاو نژادەيل كورمانجى،
 توانىم بۆيشىم زوان ئەدەبى گشت كوردستان بىھ.
 وە لە وپەردەيش كەلە شاعىرەيل زانائىك جور خانى قوبادى

**لەشانامەئى كوردى تەنيا تەقالا ئەرا ناساندن
 شۆناس كوردى نەكرىاس تەنانەت شاعىر ھەول
 داس ئەو راستىھ بسەلمنى ك كوردستان بەشىك
 دانەبپاي لە ولات كەيانىانە، وەپالەوانان شانامە
 وە گشتى و بنەمالەى كەيانى خاوەن شۆناس
 كوردى بىنە وەو بونەوھ زادگاو قەھىمگای چەن لە
 پالەوانان كەيانى شارەيل كوردنشىن زانى.**

پەئ چىش كە دۇنيابە بازارشەن
 ھەر جىسن كەس خەرىدارشەن
 وە ئەرا ناسانىن شۆناس كوردى خوەى وەى شىوھ مىلكانى وە
 زادگاو قەھىمگای پالەوانەيل ناسنىد.

جوغرافىاي شانامەى كوردى

كىشان بەدابخان خروشان وەقار
 كەردەن سەرنگۆن كاو كرنىدار
 تاهارون ئاوا وەكەنە كىشان
 يەلغار دان نەدەور شار كرماشان
 دانەر شانامەى كوردى لەبەشىكتەدا شۆناس كوردى ئى شارەيلە
 وەچەندىن قەلاو ناوچە وەى شىوھ وە خوەنەر خوەى ناسنى،
 تەنانەت ھەر ئىسەو لەى سەردەمە ئەو شارەيلە ھەر ئەو
 ناوئەيلە ھاىبانىك وەشانامەئى كوردى ھاىتە.

قەستشان وەقىن نامى نەھنگان
 وەقەتئۆ كوشتار تاوھ سەمەنگان
 كاوكا وەلان قەلاى ئاوا بارىك
 پۆى سەما پەكسەر بىوھ شەو تارىك
 سەحنەو كوردستان سۆپاي فەراوان
 ھەر تاوھ قەزوئىنە شۆرھە تاووان
 وەئەم بىچۆن پەكتاى پەگانە
 وست وەناو سەراى كەمۆتر لائە
 سۆپا ساكن بى تەمام گەرقەرار
 كىشان خەپابان گۆئئارى گۆئئار

لەشانامەئى كوردى تەنيا تەقالا ئەرا ناساندن شۆناس كوردى
 نەكرىاس تەنانەت شاعىر ھەول داس ئەو راستىھ بسەلمنى ك
 كوردستان بەشىك دانەبپاي لە ولات كەيانىانە، وەپالەوانان
 شانامە وە گشتى و بنەمالەى كەيانى خاوەن شۆناس كوردى بىنە
 وەو بونەوھ زادگاو قەھىمگای چەن لە پالەوانان كەيانى شارەيل
 كوردنشىن زانى.

شارى سەقر زادگاى روسەم زال

شاشى نە غەزەب واتش ئەى پىران
 پەئ چىش مەئمانى زەغىفى شىران
 ئەوسەكرى (سەقرى) چىشەن نەپۆى كارەزار
 بەى تەور مەئمانى تۆرانى ھەم خار
 زادگاى بورزو كوپ زوروا وەنەوئى پۆسەم لە ناوچەى ھەوشار
 پای كۆبەى ھەمروئەئى سەحنەو كەنگاوەر.
 شائى ئەفراسىاو وە لەفز شىرىن
 واناوھ بەرزو ھەزار ئافەرىن
 واتش تو دەلىركامىن دىارى
 وەبىتەور پرقىن خەنجەر گوزارى
 بەرزو دا جەواو وەبى قىنوقار
 سەرحەدئىشىن نەمولك ئەفشار
 وە ھەر وەى شىوھ باس ژن خوازىن زوروا (سەھراب) كوپ رۆسم لە
 ناوچەى ھەوشار سەھنە كەئى. وە لەى بەشەوھ پەنگىنى باس
 پووشش عافرەت كوردى كەيدن.

ک شونه‌وار فره‌تیک وه کوردی گورانی دیرئ، شیوه‌زار گوران نه‌ته‌نیا وه‌زوان نه‌ده‌بی گشت کوردتیک زانی، به‌لکو ئی شیوه‌زوانه وه‌زوان گشت کوردستان زانیتته‌ئ.

وه‌ی شیوه‌ له‌ی باره‌ وه‌فرمایش که‌ئ:

جه‌ عهرسه‌ی دنیای دون به‌د فه‌رجام،

به‌ ده‌ستور نه‌زم (نظامی) ته‌مام،

به‌ له‌فز کوردی، کوردستان ته‌مام

پیش یوان مه‌حزور. باقی (والسلام).

جاری با باس خاننا پیناسه‌ی شو‌ناس زوانی و نه‌ته‌وه‌یی له‌ تو‌ینسه‌کان خاننا بلیم ئه‌را به‌ش شو‌ناس له‌ دیدگای شاعیره‌یلوه، وه‌بایمه‌ سهر شو‌ناس خوازی و شو‌ناس ناسین له‌ ده‌فته‌ر دیوان گوره‌ وه‌ناو ده‌فته‌ردینی یارسان سه‌ده‌ی هه‌شتم تا نوه‌یم کوچی کووه‌ کریاس. وه‌ ده‌سنۆیسه‌که‌ی له‌ ناوه‌ند ئایینی یارسان (تویشامی) پاریز یاس

له‌ به‌ش کلام عابدین، له‌ گفتگویک ک له‌ به‌ین سو‌لتان سه‌حاک و عابدین و شه‌ریفه

وه‌روشنی باس له‌ شو‌ناس خوه‌یان که‌ن

سو‌لتان سه‌حاک مه‌رهمو

شه‌ریفه‌ که‌مه‌کینه

شه‌ریفه‌ مه‌رهمو

عازیز که‌مه‌ کوردی له‌ خوه‌ت خوینه

سو‌لتان مه‌رهمو

شه‌ریفه‌ بلابینه

ئه‌م کوردمه‌ خوه‌ش ته‌وینه

عابدین له‌ی گفتگوا وه‌ی شیوه‌ شو‌ناس خوه‌ی به‌یان که‌ی و کوردو گوران وه‌یه‌ک نه‌ته‌وه‌ ناستن.

عابدین مه‌رهمو

من ئه‌و کوردم تو ئه‌و گوران

مه‌یکه‌وه‌ ده‌وعای ساتوران

ئه‌سل من کوردو ئه‌سل تو گوران

من تیری مه‌وزی وه‌کیش وه‌ن ویران

هه‌روه‌ی شیوه‌ له‌ په‌ردیوه‌ سو‌لتان سه‌حاک پادشای هه‌ورامان ئه‌را جانشینیی خوه‌ی و کوچ پای ته‌خت یارسان له‌ په‌ردیوه‌ هه‌ورامان ئه‌را داله‌هو

حوکمیک گه‌وره‌تر ئه‌را باوایدگار ده‌رکه‌ی

وه‌فه‌رمانه‌وایی وه‌سه‌لتادری کوردو کوردستان به‌خشیده‌ پی و میلکان ده‌سه‌لات خوه‌ی و باوایدگار وه‌ شو‌ناس کوردستان وه‌ خه‌لکه‌که‌ی وه‌ کورد ناو به‌ی.

پیرموسی قه‌لهم زه‌ر له‌ باره‌ئ وه‌رگرتن حوکم ده‌سه‌لتادری کوردو کوردستان له‌لایه‌ن باوایدگاروه له‌ ده‌فتر دیوان گه‌وره‌ وه‌ی شیوه‌ باسئ که‌ی:

پیرموسی مه‌رهمو

به‌رگ خوده‌رنگی یادگار پوشا

غولمان دیشان شاه‌په‌نش به‌خشا

...له‌یره‌ مه‌به‌ست له‌ شاه، سو‌لتان سه‌حاکه‌ که‌ له‌ سه‌رده‌ مه‌ وه‌ته‌نانه‌ت تا ئیسه‌یچه‌ وه‌ شاه هه‌ورامان ناسنه‌ی وناوی به‌ن.

غولمان دیشان وه‌موعزاتش

به‌رگ خود ره‌نگی بیوه‌ خلأتش

ته‌مام کوردستان داوه‌ براتش

.....

یه‌کسر کردوه‌ کوردو کوردستان

هه‌م وه‌ موعزات هه‌م وه‌سوفره‌ خوان

وه‌داخه‌وه‌ ئی به‌لگه‌ی فره‌ وه‌نرخه‌ تا ئی کات و ساته‌ له‌ لایه‌ن

هویچ میژو نو‌یسیک باس وه‌لن نه‌کریاس

وه‌ ئیه‌ ئه‌را یه‌که‌م جار وه‌خوه‌شحالیه‌ له‌ لایه‌ن به‌نده‌و به‌یان بو.

هه‌موارم میژو نو‌یسه‌یل له‌ی ساو دوما ئی به‌لگه‌ی دیرینه‌ک ریشه‌ له‌ سه‌ده‌ی هه‌شتم و نوه‌یم کوچی وه‌ دیری، وه‌وردی بخه‌نه‌ی ژیری په‌بجوری دورس و ده‌قیق. له‌ی روه‌ وه‌دئنیایوه‌ گوشه‌یه‌یل تاریک میژو میلکان کوردان روشنوه‌ بو.

به‌ش زولآل زولآل دیوان گوره‌ شانازه‌یه‌یل شو‌ناس به‌شه‌یل کورده‌یل باشور وه‌ گشتی، وه‌ یارسان وه‌ تایه‌وت، له‌ سه‌ره‌تای ده‌سه‌لات کیانیه‌کانو تا سه‌رده‌م په‌دیوه‌ر و سه‌رانه‌ و پایته‌خت بین داله‌هو وه‌ ریک و پیک ئه‌رامان باس که‌ی.

ئه‌را ئه‌ونه‌ باوایدگار له‌سه‌رده‌م ته‌خت نشینی خوه‌ی وه‌ی شیوه‌ شو‌ناس خوه‌ی و په‌یره‌وانی وه‌ شو‌ناسیک کیانی نه‌سه‌وانه‌ ده‌یده‌ قه‌لهم و ئیه‌یش ئه‌را یه‌که‌م جاره‌ له‌ لایه‌ن ساحیو ئی قه‌له‌موه‌ به‌یان بو. وه‌داخوه‌ میژو نو‌یسه‌یل کورد و ئیرانی له‌وه‌ر شاره‌زا نه‌وینیان وه‌زوان کوردی گورانی و نو‌یسیان ئی تیکسته‌یل ئایینی یارسانه‌، وه‌ی شیوه‌ زوان دیرینه‌ خوه‌یان له‌ قه‌راخ ئی ره‌وته‌ نه‌پانه‌.

یادگار مه‌رهمو

زولآل جه‌مشیر

یادگارنه‌ان زولآل جه‌مشیر

جامم بنیاما جه‌م بیان نه‌مه‌ئیر

بنیامین ئاقتاو مه‌وارو وه‌تیر

«جه‌مشیر» شاه‌مشید خاوه‌ن جام جام

زولآل خوسره‌و

یادگار نه‌ان زولآل خوسره‌و

چنی ئه‌شخاسی که‌ردمان ئه‌ده‌و

ئه‌شخاسم گیوا یاوام وه‌ مه‌تله‌و

«خوسره‌و» که‌خوسره‌و کیانی کور که‌ی سیاوه‌خش. هه‌م له‌ دیوان گوره‌، تیکست کوردی یارسانی ده‌وره‌ئ عالی قه‌له‌ندر هه‌ن. «عالی قه‌له‌ندر» شه‌هید ده‌س خه‌لافه‌ت عوسمانی وه‌ی شیوه‌ شو‌ناس دونادونی خوه‌ی وه‌ شو‌ناسیک کیانی و

پاک وه‌ ره‌سه‌ن به‌یان که‌ی:

عالی قه‌له‌ندر مه‌رهمو

سه‌رویم سه‌نه‌نده‌ن

عالیه‌نان عالی سه‌رویم سه‌نده‌ن

ته‌کبیر جامم هیچ که‌س نه‌وه‌نده‌ن

جه‌مشید بیانی جم ویم به‌نده‌ن

گیلام دون وه‌ دون

عالیه‌نان عالی گیلام دون وه‌ دون

عالی قه‌له‌ندر بگندی ئه‌وشون

گوش جیټهانا

جو یار په ی خه وه ر

سڼ دوست ننتزار جو یار په ی خه وه ر

هه رسڼ سه رتوقه یل گو یانگ سه حه ر

موحتاج په ری شوق شو عا ی شو عله وه ر

ومه عزمون سه بت ته علیقه ی سه رمور

زال چنی پوسته م په خش مه ساف جور

نامان نه و مه یدان سه رای داله هو

ته مام ناراسته ن خوا جای یه مه ن کو

ده رویش نه ورور سورانی وه ی شیوه ی په نگینه شو ناس پیرو

مورشده خوه ی که ناسه ی برا که ی گورانه ناسن:

هوشیار هوشیاره ن

دهنگ ده ور یار هوشیار هوشیاره ن

قاسد چه رخه چی جه هان بیداره ن

غافلان نه خاب کی خه به رداره ن

یه نه وه به ی نگین پیاده سواره ن

گی داران خلآت خاوندکاره ن

وه عده و په رده ن وه قت ثقراره ن

خروش یاران نه به ر تا باره ن

فه رکو په سا سیاه دهواره ن

کورده مال سه ر پشک شا یادکاره ن

دوستان مزگانی پادشام سواره ن

میټهمان مینگه ی تازه هواره ن

یه نوروز واتن مال نیایم جه نو

نومیدم توه نی یاشای داله هو

وه له به نیکتر، نه ورور سورانی له چل ته ن ناسه ی برا که ی

گوران وه ی شیوه شو ناس خوی به یان که ی:

«دلّه تو کوردی.. دلّه تو مه یلان مه حه له ی کوردی»

ده رویش نه ورور سورانی که وه حافظ کورد زانریه د وه له ده فته ر

ره نگین وبی و ټنه ی خوه یا له به ن زابولی من بیم وه پیشه و

نومیدم ده ی دونادونی و که یانی نه سه وی و ټیرانی بین خوه ی وه

گوش جیټهانا جارده ی وه شانازی بن یایانوه وه ی شیوه شو ناس

خوه ی وه په ټروان ټایین یارسان ناسنی

زابولی من بیم

زات زه به رده ست زابلی من بیم

کشمیر کرمان کابولی من بیم

عه دل عدالت عادل ی من بیم

فه رفه ریدون زات پاک من بیم

زه نجیر زنه ارشا زوجاک من بیم

کاوه ټاهنگه رگا و سه رمن بیم

تیغ بی چه کوش روی مه شحه رمن بیم

دون که یخوسره و که یانی من بیم

به بر بان شیر به یانی من بیم

پرشه ی حوبین شه رسیاوه خش من بیم

سوار سه رحه ده ساحب په خش من بیم

جام جه مشیدی جیټهان بین من بیم

نگین حکمت دونیاودین من بیم

ټیره ج بیانی پور فه ره بیدون

مه ست مه دهوشو

عالیه نان عالی مه ست مه دهوشو

ناسمان وزه مین نه هم مخروشو

سیاوه خشه نان یاساخ مه کیشو

له کلّام «گروه گروه» دیوان گه وره له به ش ناساندن شو ناس

جه رخه ییل جورا جور له باره شو ناس کوردوه سڼ خشت هه س

ک باس شو ناس کورد که یو مزگانی دویا روژ دره خشانئ ټه رای

ده ی.

پیرموسی مه رمو

هه نت گروهی مه و اچان کوردی

ټاکورده وه ورد مه گیردی

ټاخیر مه گنو ټه و سه رگردی

له ده وره هه شتم ټایین یارسان له ده فته ره ییل چل ته نه ی ناسه ی

برا که ی گوران ۱۲۹--۱۲۱۰ ک وه ده وره ټیانه وه ی شو ناس و زوانی

و ټایینی وه ته نانه ت موسیقایی یارسان و زاگروس نشینان ناسیه د

وه که سانی جور ده رویش فارغ کرماشانی و ده رویش ټه لاویردی

لوپسانی و درویش نه ورور سورانی و ده رویش روسه م باوه جانی

له تټ حوزور داشته و ناسار گران قیصه ت خوه یان وه زوان

کوردی گورانی دانانه. وه گه رد به یان شو ناس کوردی زاگروسی

خوه یان ک هه مان په پوهه نده داشته و گه رد زوان کوردی گورانی،

ټرټز هورمه ت فه راولټیک ټه را ټه و دویا شو ناسه ییل نه ته وه یی

نه ته وه ی فارس داشته.

له ی باره ده رویش حه یده ر کوچک به لی ټوشید:

یاران نه سه رم

سه و دای حه یده ری که فته ن نه سه رم

جامی نه و باده وه ده س باوه رم

ټه وسا نسا ر که م ددو رو گه وه ره م

ټه گه ر یار مه یلش بو وه که مته رین

چ کوردی وفارسی چ ټانو چ ټین

ټومیدواریم مه یلش نه بو که م

به رنه شیم نه و جه م حه لقه ی راسی جه م

پیرده وران ناسه ی برا که ی گوران شای قاپی هه شتم ونو که ره وه ی

ټایین یارسانو شو ناس ټرله شانازی سه رده م که ټانیا ن

له ناوه نده گورانو یارسان

وه شانازیوه شو ناس ټرله سه روه ریو په نگینی که یانیا ن و ټیانه وه ی

دوباره ی ټی شو ناس بن وینه له دول دالان سه راق داله هو چیه

له و په رده ییش که ټه شاعیره ییل زانټیک جور خانای

قوبادی ک شونه وار فره ټیک وه کوردی گورانی

دیرټی، شیوه زار گوران نه ته نیا وه زوان ټه ده بی

گشت کوردیک زانی، به لکو ټی شیوه زوانه

وه زوان گشت کوردستان زانیته ی.

که یومهرس که یقوبادمن بيم
پيربرمه پيچ باش ئوستاد من بيم
کهريم خليل نه ندام جهم چل تنه ی ناسی براکه ی گوران
شوناس جهم چل تنه که وناو زانایان سه دهی ویه رده ناسریه ن،
هه لگه ردنیوه نه را سهردهم جه مشید شا و جه وزو جام وه یه کی
زانی

وه له ی بهن شیرینه ههم باس شوناس کوردان یارسان وه ههم
پیشه یان ره سنیده دهوران پیشدادو که یانیان
جامم چنی جه وزم چنی جام
شه وقم هانه دل مورغان شه یدام
ئه ی دل نه ساسه ئی سنگ مهرمه پری
قه تهره ئی حون شه ر سیاو سه فهری

وه له به ندیکترا که ریم خلیل جام یاتومارکه یانی ک وه لای
که یخوسره و بیه وه گهرد ده فته ر جهم چل تنه وه یه کی
زانیته یانو وه ی شیوه گوزارشت له شوناس که یانی جم چل تن
دهوره ناسه ئی براکه له دالهو که ی
ئی شاپازگه ردان پروژخوسره ووم
ده عوائی یه که میخ شیرینی شه ووم
پوسته م ههروه و ره خش نه پانه ش به نهن
جام که یانی جهم چل تنه ن

ئی زانای زاتداره پیرئوستادخوهی ک بوده ناسه ی براکه ی
گوران وه له نه ده بیات دینی یارسان وه شای سفید پوش
ناسنه ی ویرورای وه ویر جام جهمی ناوبه ی
سفیدماوه

فته ی دیم وه شان سفید ماوه
وه وجام خوسره و پر نه جه لاهو

شوناس له شیعرشاعره یل گوران زوان

ههروه و شیوه نه راگشت نه دیب کورد زوانیک جورورژ روشنه ک
له ویرده دویر تانیمه ی یه که م ئی سه ده زوان نه ده بی زاگروس
نشینه یل و به ش فهراوانیک له کوردستان عیراق کوردی گورانی
بیه

ئیمه له سه ره تاوه کورته باسیک له باره ئی قه له مپه و ئی زوان
نه ده بیه کردم
نیازوه دوباره وه کردن نایوینم
نه ما نه را نیشان دایین شوناس له دیدگاو باوه ر شیعی ئی
شاعیره یل پایه به رزه

نمونه ی ویرشوناسی جه نده شاعیر ناوداروناسیای له چند
گوشه له میکان ره نگینمان خه مه وه ر باس وخوه نین

خانای قوباد ۱۰۵۱-۱۱۳۳ تافتاوی

له سهردهم نه رده لانه کان نه را پاراستن شوناس نه ته وه یی خوهی
داستان شیرین خوسره و نیزامی هه لردنایسه سه ر زوان کوردی
گورانی وه له سه ره تایی ئی داستانا وه ره نگینی فره تیکوه شوناس
زوانی خوهی نه را خوهی خه یده وه ر دید خوه نه ر، وه گهرد
قه ویل کردن شیرینی زوان فارسی ک زوان نه وداستانه بیه، وه

شانازیهو باس شوناس خوهی وه شیرینی زوان کوردی گورانی
که ئی، وه شوناسی گشت کوردانه بیک نه را زوان کوردی گورانی
به یان که ئی وه ئی زوانه وه زوا گشت کوردستان زانی

راسته ن مواچان فارسی شه که ره ن
کوردی جه فارسی به ل شیرین تهره ن
په ی چیش نه دهوران نه ی دنای به دکیش

مه حوزره ن ههر که س به زوبان ویش..
مه علومه ن ههر که س به ههر زوبانئ،

بوچو نه زمئ جه ههر مه کائئ،
وینه ی عه روسان زبای موشک چین،
بکه روش جه حوسن عیبارت شیرین،
خاریج جه مه عنئ نه بو مه زمونش،

کریابو چون شیعر (جامی) مه وزونش،
جه لای خیره دمه ند دل په سه ند مبو..

شیرین تهر جه شه هد شیریه قه ند مبو..
جه عه رسه ی دنای دون به د فه رجام،

به ده ستور نه زم (نظامی) ته مام،

به له فز کوردی، کوردستان ته مام

پیش بوان مه حوزو. باقی (والسلام)

شیرین و خوسره و خانای قوبادی. (ل: ۱۴-۱۵)

سه ی ساله ح مایه شتی ۱۲۵۲-۱۳۲۳ پیر ته ریه ت له
دیوانه که یا وه ره نگینی شوناس کوردی خوهی به یان له جه ند
به ند وه شانازیهو کوردبین خوهی وه گوش خوه نه رشعیره و

موریده کانیا چری

من کورد عاشق مه ست و خرابم

تو وه عه ره ی (عربی) مه ده ی جه وایم

ئی پیر ته ریه ت و عاشق حه قیه ته

وه شانازی بی وینه وه کوردبین خوهی وه شوناس پرله شانازی
کورد بانگه واز که بومزگانی زرگاریین کورد له کوبه یاتی عه ره ب
ده یده خوه نه ر

هامسه ران کورده ن

عه سر عه ره و(عرب) چی یه ده ور کوردن

چوینکه فانی بيم له زات داوه ر

نو کوردچوین شه مس عاله م گردنه وه ر

ئیمروژروژیون له قاف تاوه قاف

کورد زوانان بیه ن وه سه لمان ساف

ناسه ی ساله ح پیر زانا و شاعره وانه شوناس زوان شیعیری خوهی
وزوان گورانی وه موریده یلی ناسنی

وه ی بونه وه ئویشید

خرقه ی سوزه نی پیرنورانی

ماوه رم وه نه زم له فز گورانی

ئی شاعیر گورانی زوانه شوناس راسته قینه و پرله سه ره نه فرازی

وتازایه تی کورد وه نه زم کیشاس

شیران سه رمه س له قاف تاوه قاف

کوردان ده لیر مه عه ره که ی مه ساف

پاریزیاس تاگه بیه سه ده وران پردیور.

خوه شهبه ختانه له سه رده دم پردیور خوندنوهی خاسیک نه پرا ئی شؤناسه کریاس، نه ما له سه رده دم چه م چل ته نی دهوره ئی یری ته نی وه شتوهی نویسین له لایان زانایه ییل زاندرجم چل ته نه به یان کریانه

وه قه ول نه روز فیروز نه خته رسوران
دل دهرای ده فته رسفته ئی سفیدوان
جم ئارای چه م به ندجه مشید چه هان
دهوره دونیاده ور په رده وه په رده
تاصرسلتان یاری بان زه رده

سه رچاوه کان

- ۱- شانامه ئی کوردی ده سنویس ، نسخه خطی
- ۲- بهرزنامه ده سنویس، نسخه خطی
- ۳- روسه م و به ور به یان ، ده سنویس نسخه خطی
- ۴- دیوان گوره ده سنویس ، نسخه خطی میرزا حقمراد کاکایی
- ۵- دفتر چل تن ئاسی براکه گوران، دسنویس میرزا حقمراد کاکایی
- ۶ - دفتر نوروز سورانی، ده سنویس یارمراذخلیفه
- ۷- دیوانی خانای قویادی کؤکردنه وه و لیکؤئینه وهی ، کاروان عوسمان خه یات
- ۸- کنزالعرفان دیوان سید میرمحمد صالح ماهیدشتی، به اهتمام دکترمحمدعلی سلطانی
- ۹- گوئچین شوعرای گوران

له دهوره هه شتم ئایین یارسان له ده فته ره یل
چل ته نه ی ئاسه ی براکه ی گوران ۱۲۹-۱۲۱۰ ک
وه دهوره ژبانده وهی شؤناس و زوانی و ئایینی
وه ته نانه ت موسیقایی یارسان و زاگروؤس نشینان
ناسیه د وه که سانی جور دهر ویش فارغ کرماشانی
و دهر ویش نه لاوریدی لوپسانی و درویش نه ورور
سورانی و دهر ویش روسه م باوه جانی له تی
حوزور داشته و ئاسار گران قیامت خوه یان وه
زوان کوردی گورانی دانانه. وه گهر د به یان شؤناس
کوردی زاگروؤسی خوه یان ک هه مان په یوه ند
داشتن وه گهر د زوان کوردی گورانی، ریژ هورمه ت
فراوانتیک نه پرا ئه و دقویای شؤناسه ییل نه ته وه یی
نه ته وه ی فارس داشته.

خوازباری شوناس زوانی ونه ته وایی سه ی ساله ج وه نه وچ بلین
بالا رسیه وه هه روه ی بونه وه خوازبار خوندن وزوان زگماکی
بیه

وه په یره یی له پیران حه قیقه ت که گشت لاله و نرای په زدانی
خوه یان وه زوان کوردی گورانی نویسانه
نه ویش له په یره وانی خوازمه ن بیه که وه زوان خوه یان ده سه و
دوعا بن له ده رگاه هه ق
چوین هه ق وه ناو ناهه ریندگار زوان گشت ناهه رینده گان خوه ی
زانی

وه هه زوانتیک له نه و بلالکیه پتوه دوعا په سیده پی
وه هه زوانی ویت مه زانی
بوان نه و زوان کول که س مه زانی
وه باوه پ به بنده له ی خشته شتیره سه ی ساله ج ریژ وهورمه ت
نه پرا گشت زوانتیک داناس
و وه وهرج له سه ده یک زیاتر ئی پیر زانا خوازبار خوندنو
نویسین وه زوان کوردی بیه وه هه روه ی بونه وه بیه که خوندن
وه زوان زگماکی ماف گشت که سیک زانسته
و وه وهرج له سه ده یک زیاتر ئی پیر زانا خوازبار خوندنو
نویسین وه زوان کوردی بیه وه هه روه ی بونه وه بیه که خوندن
وه زوان زگماکی ماف گشت که سیک زانسته
شوناس خوازی وه به یان شوناس له شاهکاره ییل نه ده بی کوردی
گورانی وه شاعیره ییل گوران بن هه یو هه ساوه
ئیمه له ی وتاره وهی نه نازه به سنده که یمو ئی خشت شتیره
به یان شؤناس راسته قینه ئی تورکه میرشاعیر شیرین زوان میلکان
له کسان که یمه شه وچرای پایانی وتاره که مان
تورکه میر نه تورک نه عرو له فزم
کورد که م سواد حافظوالحفرم

نه نجام گیری

وه نه زه ربه بنده وه پای ئی شاکاره یل ئایینی، هه ماسی و نه ده بیه یله
که له باره شؤناسوه ویری که هاوبه ش وه فره نیک وه گهر د په کا
دیرن، لیکوله ر ئی باوه ته توانی ئی به رداشته داشتود که
دانه ره یل نه ده بیات ئایینی و هه ماسی و مجازی کوردی گورانی
له باره ئی شؤناس په ته وونه سه وه
هاوراو هاو ویرن، وه به یان که رشؤناستیک پاک کوردانه ن،
وه ره ته وه نه سه وه ی کوردی خوه یان که پینه پادشایه ییل سه رده م
پیشدادی وکه یانی، وه ک که یخوسره وه که یقوباد که یسیاوخش و
فهریدون فه رو کاوه ی ئاسنگه ر، وه باو بایر نه ته وه یی خوه یان
زانن وه شانازی فراوانوه میلکان بنه مالله ی تاج به خش که یانی
نه وه کان زال زه رهانی وه شوناس نیشتمانی خوه یان ناسنن
پیشوه ند(کن) پادشایه ییل پیشدادی وکه یانی، جور که ئی ومه رز،
که ئی قوباد، که ئی کاووس، که ئی سیاوه خش، وکه ئی خوسره ووه
ته نانه ت له ی سه رده ما وه نیمچه گورانییک بینه سه کایومه رس،
کا قوباد ، کا سیاوه خش، کا خوسروه ئی تومار بافه ر(ذات دار)
جام چه م چه مشیری و که یخوسره ویه دم هه لده م وسینه
وه وسینه وشایه تیش وه شتوه ی په راکه بنده له ناو کوردانا

دکتر «سعد قازی» استاد زبان‌شناسی دانشگاه اربیل در گفت‌وگو با «تفکر انتقادی»؛

نه زبانهای مستقل و نه گونه‌های یک زبان، تهدیدی علیه یکدیگر نیستند!

رامبد فرهودی-با وصف آن که ادبیات کُردی در طی گذار دوران سنت به مدرنیته توانست خود را از سطح ادبیات شفاهی و کمتر نوشتاری به سوی ادبیات جدی و بعدها آکادمیک بالا بکشد، اما هنوز نتوانسته در باب گویش‌های فراوان و ریشه‌دارش به جمع‌بندی زبانی مشخصی برسد. در این میان گویش‌های کُردی جنوبی نیز که روزگاری بدنه زبان ادبیات گورانی را تشکیل می‌دادند در رهگذر تکوین زبان و ادبیات کُردی در شرایط متفاوتتری قرار گرفته‌اند. بنای این گفتگو بر سر همین موضوع است و با دکتر «سعد قازی» استاد زبان‌شناسی دانشکده زبان دانشگاه صلاح الدین اربیل اقلیم کُردستان عراق به بررسی این موضوع پرداخته ایم.

تأثیر قرار داده است.

تفکر انتقادی-اما نقطه عزیمت ادبیات گردی در دوره معاصر و بویژه دوران متاخر از ادبیات گورانی به سمت ادبیات سورانی و حتی کرمانجی، دستکم پایان بخش تأثیر ادبیات گویش‌های گردی جنوبی در ادبیات گردی مناطق دیگر شد. شما چه عواملی را بر این مسئله اثرگذار می‌دانید.

در جواب سوال قبل تا حدودی به این سوال جواب داده‌ام.

تفکر انتقادی-دوران گذار از ادبیات گورانی به سورانی علاوه بر آن که با حوادث مدرنیته میانی همراه بود به اتفاقات سیاسی عراق و ترکیه نیز پیوند خورده است و شاید بتوان گفت تأثیر مبارزات سیاسی گردهای عراق و ترکیه نقش گویش‌های سورانی و کرمانجی در این روند بی تأثیر نبوده است. با این وجود ما شاهد عقب‌نشینی روند هویتی و ادبی در جنوب هستیم. شما در این باره چگونه فکر می‌کنید.

مورد ادعای شما تا حدود زیادی با واقعیت تطبیق دارد، واقعیتی است که از لحاظ علمی باید آن را پذیرفت، ولی این تمام واقعیت نیست. مواردی از میدیا، فضای مجازی، نشریات و شعر و ترجمه و ادبیات مشاهده می‌شود که بخش دیگری از واقعیت و دانهایی هستند که با ما سخن می‌گویند. لذا آنچه بعد از این در مورد این گونه‌ی زبان کوردی اتفاق می‌افتد بسیار تعیین‌کننده است که به نظر من نوع نگرش جامعه‌ی گونه‌ی زبانی در کنار دیگر عواملی که به آن اشاره کردم از جمله‌ی این اتفاقات می‌تواند تلقی گردد. حال خارج از مسائل علمی مسئله‌ی اخلاق هم وجود دارد که بنده را وادار می‌کند که مخالف این جریان آب شنا کنم.

تفکر انتقادی-با وصف آن که گویش‌های لکی، کلهری، فیلی و گورانی دارای سابقه تاریخی و همچنین ادبیات شفاهی غنی و کهنی هستند اما حداقل در دوران مدرنیته درگذار و مدرنیته اخیر دارای تولیدات نوشتاری کمتری هستند. نظر شما چیست.

هرچند فراهایی از نوشتن در حوزه‌های نشر و ترجمه و شعر و داستان با این گونه‌ی زبانی مشاهده می‌شود، ولی با وجود اینها با شما موافقم. همچنانکه زبان کوردی در مقابل زبانهای فارسی، عربی و ترکی زبانی به حاشیه رانده شده است، در دوران معاصر گونه‌های زبانی فه‌یلی، لکی و کلهری نیز در مقابل گونه‌ی زبانی

تفکر انتقادی-بنا به اسناد و مکتوباتی که به جا مانده، برخی معتقدند پیشینه ادبیات مکتوب گردی جنوبی با احتساب دفاتر «پارسان» به حدود ۸۰۰ یا نهصد سال پیش برمی‌گردد که عمدتاً این مکتوبات دارای دروغ‌نامه‌های آیینی و ادبی هستند. با این پیش زمینه می‌خواهم درباره دیرینه ادبیات گردی جنوبی صحبت کنیم که اساساً برای کتابخانه گردی از چه اهمیتی برخوردار است.

با توجه به وجود کسانی چون بالول مایی و بابا نجوم لورستانی می‌توان این تاریخ را به قبل از ۸۰۰ سال نیز ارجاع داد. این مسئله از زوایای مختلف تاریخی، فرهنگی، مذهبی، سیاسی و زبانی قابل اهمیت است. جامعه‌شناسی زبان یکی از رشته‌های زبان‌شناسی است که زبان‌شناسان در نیم قرن گذشته به آن پرداخته‌اند. از این زاویه و به کمک این متنها می‌توان به شناخت جامعه‌ی کوردها از لحاظ زبانی، ادبی، مذهبی، جغرافیایی، سیاسی، تاریخی و غیره دست یافت. این آثار ثابت می‌کنند که زبان کوردی همزمان و همسان با زبانهای فارسی، عربی و ترکی دارای پیشینه‌ی ادبی و فرهنگی و تاریخی است و این موضوع از جنبه‌های متفاوت از جمله از جنبه‌ی علمی و تحقیقی مسئله‌ی حائز اهمیت است.

تفکر انتقادی-این پیشینه نوشتاری بعدها تبدیل به یک هویت زبانی بنام نوشتار گورانی می‌شود که از جنوبی‌ترین منطقه گردنشین تا نقاط مرکزی مناطق گردنشین را به سمت خود جذب می‌کند و نوعی از زبان نوشتاری در اختیار گردها قرار می‌دهد، منتهی با خصوصیات گویشی هر کدام از مناطق گردنشین. می‌خواهم از شما بپرسم که تأثیر این هویت زبانی (گورانی) در ادبیات معاصر گردی تا چه اندازه‌ای بوده است.

با وجود نویسندگان و شاعران و مترجمان توانایی که با این گونه‌ی زبان کوردی می‌نویسند، این گونه‌ی زبانی توانسته است تا حدودی حضور خود را در حوزه‌ی زبانی و اجتماعی مرئی کند و به زبان کوردی غنا بخشد، ولی از طرفی با توجه به ناهوشیاری زبانی خود کوردها و از طرف دیگر به دلیل نوع سیاست زبانی موجود، جغرافیا، مذهب، هوشیاری زبانی و نوع بینش زبانی خود کوردها، که تحت تأثیر ایدیولوژیهای متفاوت شکل گرفته است، این گونه‌ی زبان کوردی در حاشیه قرار گرفته است، از میان این دلایل سیاست زبانی بیشترین تأثیر را بر آن گذاشته است. سیاست زبانی شامل سیاستهای پنهان و آشکار زبانی است که مقدمه‌ی برنامه‌ریزی زبانی است و جایگاه و شان این گونه‌ی زبانی را تحت

نه زبانهای مستقل و نه گونه‌های یک زبان تهدیدی علیه یکدیگر به حساب می‌آیند. بلکه به صورتی مسامت آمیز می‌توانند در کنار هم زندگی کنند. کشور نروژ نمونه‌ی تفاهم و تعامل گونه‌های متفاوت یک زبان و کشور سوئیس نمونه‌ی همزیستی مسامت آمیز زبانهای متفاوت است. لذا زبانها و گونه‌های زبانی ذاتا تهدیدی علیه یکدیگر به حساب می‌آیند، مخصوصا زبانها یا گونه‌های زبانی که به دلایل متفاوت توان رقابت با زبانها یا گونه‌های زبانی دیگر را ندارند. آنچه تهدید علیه زبانها محسوب می‌شود بیشتر عدم دمرکراسی و پذیرش یکدیگر به صورتی که هستند یا می‌خواهند باشند، است. زبانهای متفاوت و گونه‌های متفاوت یک زبان می‌توانند به شیوه‌ای مسامت آمیز در کنار هم زندگی کنند و به هم یاری رسانند. این نوع سیاست زبانی و نوع برنامه‌ریزی زبانی است که فضای سرکوب و تهدید را فراهم می‌آورد، نه تفاوت زبانها یا گونه‌های زبانی. تفاوت و تکثر در نفس خود طبیعی است، طبیعتی که رمز زیبایی است و سرشت زبان است.

مرکز کوردستان در حاشیه قرار گرفته‌اند و همین باعث شده است که کمتر به آنها پرداخته شود. علاوه بر این مسئله‌ی جغرافیایی دلایل دیگری از جمله دلایل تاریخی - مذهبی را می‌توان نام برد. برای نمونه رفتار سلطان عبدالحمید در خانقین و مندلی و حوادث دیگری که متعاقب آن در دوران صدام در منطقه‌ی زبانی جنوب اتفاق افتاد. از دلایل دیگر می‌توان به دلایل سیاسی اشاره کرد. از طرفی وجود امارت‌های بابان، اردلان و موکریان و نیز جنبش‌های سیاسی اخیر که مرکز آنها جامعه‌ی زبانی مرکزی بوده است نقش مهمی در جذب جامعه‌ی زبانی گونه‌های فہیلی، لکی و کلهری و نخبه‌های آنها به عهده داشته‌است، از طرف دیگر به دلایل متفاوت نویسندگانی که جذب گونه‌ی مرکزی زبان کوردی نشده‌اند جذب زبانهای دیگر غیر کرده‌اند. اصولا این دلایل ارتباط چندانی با ماهیت این گونه‌های زبان کوردی ندارد، بلکه بیشتر دلایل اجتماعی، سیاسی، جغرافیایی دارد.

تفکر انتقادی-به نظر شما تاکید بر نوشتن به این گویش‌ها و تلاش برای نوسازی و علمی سازی می‌تواند گامی در جهت تقویت زبان گردی و حرکتی در جهت نزدیکی با گویش‌های دیگر از قبیل سورانی و کرمانجی باشد یا بعنوان تهدیدی در مقابل این گویش‌ها محسوب می‌شود.

نه زبانهای مستقل و نه گونه‌های یک زبان تهدیدی علیه یکدیگر به حساب می‌آیند. بلکه به صورتی مسامت آمیز می‌توانند در کنار هم زندگی کنند. کشور نروژ نمونه‌ی تفاهم و تعامل گونه‌های متفاوت یک زبان و کشور سوئیس نمونه‌ی همزیستی مسامت آمیز زبانهای متفاوت است. لذا زبانها و گونه‌های زبانی ذاتا تهدیدی علیه یکدیگر به حساب می‌آیند، مخصوصا زبانها یا گونه‌های زبانی که به دلایل متفاوت توان رقابت با زبانها یا گونه‌های زبانی دیگر را ندارند. آنچه تهدید علیه زبانها محسوب می‌شود بیشتر عدم دمرکراسی و پذیرش یکدیگر به صورتی که هستند یا می‌خواهند باشند، است. زبانهای متفاوت و گونه‌های متفاوت یک زبان می‌توانند به شیوه‌ای مسامت آمیز در کنار هم زندگی کنند و به هم یاری رسانند. این نوع سیاست زبانی و نوع برنامه‌ریزی زبانی است که فضای سرکوب و تهدید را فراهم می‌آورد، نه تفاوت زبانها یا گونه‌های زبانی. تفاوت و تکثر در نفس خود طبیعی است، طبیعتی که رمز زیبایی است و سرشت زبان است.

تفکر انتقادی-چقدر وزارت آموزش اقلیم کردستان عراق و محافل آکادمیک و رسانه‌ها به گویش‌های دیگر گردی بویژه گویش‌های جنوبی اهمیت می‌دهد. آیا ضرورت و اهمیت این گویش‌ها درک شده است.

به قول شجریان، بگذارید هواری یزمن ...

ئىمازا ژنا كورد د بهرهمين كوردان ئين كلاسېك و ئورپانتاليستان ده

پيشه كى ۱. كورته

د ميتۆلۆژى و بهرهمين كوردپين كلاسېك و مۆدەرن ده قالا ژنان و بدهوى و جىگه ها وان تا بلند هاتيه كرن و ههما ببيژه ت بهرهمه كه كوردى تنه كو ژنان تن ده جه نه گرتين. له وره ل گۆر گه له ك كه سان ژ بو ناسكرنا ژتېن كورد دقتى مرۆف سه رى ل ئەدەبىياتا كوردى زى بده.

د گه له ك بهرهمين كوردان و ئورپانتاليستان ده قالا ژنا كورد هاتيه كرن و ب چافه كى ئه رينى و پۆزۆتيف ل وان هاتيه نه يرين و جىگه ها ژنا كورد ژ ژتېن نه ته ووه و ئەتتېكېن دن بهر ژتر هاتيه ديتن.

د قى نقيسارى ده قالا ئىمازا ژنا كورد د بهرهمين كوردپين كلاسېك و ميتۆلۆژىك و ههر وها تيرينا ئورپانتاليستان ل سه ر وئ هاتيه كرن و نر خاندن هاتنه كرن.

۲. په يقين سه ره كه: ژن، ژنا كورد، ئەدەبىيات، ئورپانتاليست، جىگه ه.

۳. پيشگوتن

قادا ئەدەبىيات، ژ بو كو ژن پرسگرېكېن خوه راگه پينه ته فاهيا گه ل و ژتېن دن نامووره كه گرېنگه. ئەلبهت وه زيفه يا ئەدەبىياتى نه ئەوه كو رهوشا جفاكيا سۆسيۆلۆژىك راقه بكه لى بقى نه قى لگه ل مه سه له يين شه خسى و ئەسته تىكى، جفاكه ك و مه سه له يين جفاكى باندۆرا خوه ل سه ر نقيسكار و بهرهمين وى/ وئ دائينه، ئوجار كو ئەم بينه سه ر ئەدەبىياتا ژنى، گه له ك جارن ئەم دېنين كو نافه روكا بهرهمى ژ نالىت رهوشا جفاكى و تاده يا ل سه ر ژنى قه ئەندېشه يين ئەسته تىكى و ئەدەبى ل پاش خوه هشتنه. ده ما ئەم بالا خوه ددن ئەدەبىياتا ده فكى نانگۆ فۆلكلۆرا كوردى زى مه رف قى مه سه لى باش دېينه. د گه له ك لۆرك، دوورك و كلامين كو ژ

جفاکی دگوهه ره. ل هن هر پیمان ژن ژ گه لهک مافین خواهین خواه زایی بیپارن. نکارن بخوینن، بگه پرن، بخه بتن، ب دلئ خواه بزه وچن نان ژئ میری خواه بهردن، جل و بهرگان ل خواه کن و هود. ل تالیین دن ژئین کو دخوینن، پیشه نگیئ ژ جفاکئ ره دکن و ژ بؤ نازادیا ژنان دخه بتن ژئ هه نه.

ستاتوویا ژنان هه کی ژئ د ده ستئ ژنان دپه. ته فی ژئین به له نگاز و بنده ست، ژئین کو ب ناقل و ته فگه را خواه د ناف مالئ و جفاکئ ده پیشه نگی کر نه ژئ گه له کن. وان ژنان د گه لهک واران ده خواه پاراستنه، سه ری خواه هلدانه و ناف و دهنگ دانه. تابه تینن وانینن وه کی مه ردی، میرانی، زاینن و هشمه ندی ل پیتشن. ژئین وسا بالا گه رۆک، لیکۆینه ر و دیلۆماتین بیانی ژئ کشاندنه. نه من فی مزارئ ل ژئ هه کی دن فه چرینن.

۴.۳. تیرینن گه رۆکان ل سه ر ژئین کورد

چاند و ژئانا کورد و کوردستانن بالا گه رۆک و ژوریا نالتالستان کشاندیه و د گه لهک پرتووک و ماقاله یین خواه ده جه دانئ فی جیهانن. وه ختا کو وان به حسا کوردان کر به د فان خه باتین خواه ده، هه له بت ژئانا ژئین کورد ژئ بالا وان کشاندیه و ل سه ر وان ژئ نفیسینه. د خه باتین خواه ده ل سه ر کار و بار، جل و بهرگ، ستاتو و رهوشا وانا وه کهه فیئ سه کینه.

تیرینن فان ژوریا نالتالستان هه ما هه ما وه کهه فن. وه ختا کو نه من نفیسین وان دخوینن ل گۆری «واده ژواده ه» دیار دکه، «سۆانه» دیپزه هه فپاریه که گرینگ هه به ژ تالیئ کار فه د ناف ژن و میران ده. میر دچن ل زه فیئ دخه بتن، ل چه یوانان دیرن، تنوونئ دچینن، ژن ژئ فیکی و تنوونان خشک دکن، خالی رادچینن نان ژئ کارئ مالتی دکن.

ل گۆری کوردۆلۆگئ فرهنسی «توماس بؤس» ژئ هه فپاریه که گرینگ هه به د ژئانا ژن و میرین کورد ده، وه کو دیار دکه وه ختا کو میر ب چه یوانان ره نه له که دار دبه، ژن ژئ ب شیرئ وان چه یوانان ره به نپر و روون چیدکه.

تیرینن «نه رگان ماده نل ی.ج.» ژئ یین فان ژوریا نالتالستان نه جودا نه کو دیپزه:

«ل کوردستانن تیفیس کاران نایدئ ژئانه. ژن ته فی کارئ خوین مالتی، چاندنیئ دکه و ب میری خواه ره بییی راهه ست دخه بتنه، کارین هه ری گران دکه. ژنا کورد ژ بؤ فروتا ده خل و تیزینگیئ خواه ب ساعه تان ب ته نا سه ری خواه ده شه. تن باژیر، ب ناوایه کی نازاد بازاریا خواه دکه، مالتی خواه دفروشه، کارین خواه دکه و دیسا ب ناوایه کی پاقر و سه ره به ست فه دگه ره گوندئ خواه.»

ب قاسی کو نه من تیرینن ژوریا نالتالستان پی ده ردخن ستاتوویا ژنا کورد ل گۆری ژئین عه ره ب، فارس و ترک چیتره، ژ تالیین حال و ته فگه رین خواه فه ژ وان نازاد تره. خواه دی ل مال، زارۆک، کار و نا بۆریا خواه ده رده که فه. د گه لهک رهوشین وه ک دین، پۆلیتیکا، کار، مافی زواج و فه قه تینن ده ب میران ره وه کهه ف تئ دیتن. ل گۆری کو «ه. ه. هانسن» دیار دکه،

تالیی ژنان فه هاتنه گۆتن ده نه من ل راستی زه حمه تینن وان، تاده یا ژ باف و برین وان، ژ میر و هه سووین وان، ده ردین خواه دیکرنا زارۆکین وان، که دا وانا مال و کارین دن تین. د گۆتینن وان ده گازند و که سه رین وان تم ل بهر گوینن مه نه. گۆتته که دایکین مه هه به که کو دیپزه «ژ بهر دهردان، مه رف پریژ دبه.» نه ف گۆتتا وان به لکی ژئ مه به ستا مه ب کورتی رافه دکه. لئ ب ناالیزا نه ده بیاتن ده نه من ییده نگیه کن ژئ بینن کو وئ نه و ییده نگی بهر فقاژی فن گۆتنن مه به بهر ب فکره که دن: «ژ بهر دهردان مه رف ییده نگی دبه.» به لئ، نه من دکارن بیژن کو نه ده بیات ژ بؤ ژنان بینه فقه دانه ک بوو. بینه فقه دانه که کو ب گۆتینن له فها تئ، نفیسین خه ملانندی، خولقیین. لئ یرو ب نه ده بیاتا نفیسکی ژ بینه فقه دانن ویده تر چوویه و دفئ بچه.

۴.۴. ئیمازا ژنا کورد د بهر هه مین کوردان تین کلاسیک و ژوریا نالتالستان ده

۴.۱. خه باتین نه ده بی ل سه ر ژنا کورد

د خه بات و لیکۆیلینن ل سه ر ژنان ده تشتن کو وه که پارادۆکسه کئ ب مه تن خویمان نه وه کو، نه ف مه سه له و خه بات گه لهک جاران ژ تالیئ نفیسکار و لیکۆینه رین میر فه هاتنه کرن. مه رف دکاره بیپزه کو ب زیده یی گۆتار و خه باتین کو ل سه ر ژنئ هاتنه نفیسن نه ژ تالیئ ژنان ب خواه هاتنه لیکۆیلینکرن نان نفیساندن. ل سه ر ژئین کورد و نه ده بیاتا وان بهر هه م و گۆتارین نفیسکارین وه ک رۆهات ئالاکۆم، مه هه مت بایراک، هاشم نه حمه دزاده، ئیراهیم سه یدۆ ئایدۆغان هه نه. لئ ژ خینجی هاندان چاغلایان (کو خه باتین وئ ژئ ب زمانئ ترکی نه) و هن گۆتارین ژنان کو د کۆفارار (کۆفارا ویزه و ره خنه، زاره ما) ده هاتنه وه شانن، خه باتین ب کوردی و زانستی یین لیکۆیلینه رین ژن تونه نه. نه ف یه ک ژئ ب خواه وه که ناکۆیه کن تن خویمان. ب یا مه نه گه ر نه ف خه بات، ژ تالیئ لیکۆیلینه رین فه مینست، خواهنده فان و نفیسکارین ژن یین کرن وئ مه سه له چیتر بئ دیار کرن و چاره سه رکرن.

۴.۲. ستاتوویا ژنا کورد

ستاتوویا ژنان د ناف جفاکئ ده دم ب ده م هاتیه نراندن. د فن مزارئ ده ژ تالیئ لیکۆیلینه ران فه ته سه ییتین دیرۆکی و جفاکی هاتنه کرن. ژن ب هه یوونا خواه و چاند کو نافراندنه هه ر ده م بوونه خواه دیئ ستاتوویه که گرینگ. ستاتوویا ژئین کورد، ژ ستاتوویا ژئین گه لئین جیران خرابتر نینه. لئ به لئ ستاتوویا هه موو ژنان ژئ نه وه که هه فه. ته فله ه فه که خواه زایی هه یه. لئ ب گه له مپه ری د وارئ ته مسیلیه تن ده پرسگرینن ژئ هین ژئ ددۆمن.

ل سه ر عه ردنیکاریا فره هیا کوردستانن، ستاتوویا ژنان، ل گۆر هن فاکتورین وه کی ده م، نابۆری، ئاستا په روه رده هیئ، رهوشا جفاکی، مالباتی، ئاستا ریخه ستنوونئ، تیکلیین شه خسی و

زیف ئان ژى زېر فه گرېددن و پوښه کئ ل سهر جلین خوه ده برددن.

«هېسى» په کسى دن ژ وان روژهلانتاسان بوويه کو سهر دانا کوردستان کرېه، ب ئاواپه کئ به حسا کوردستان و ژنا کورد کرېه کو د هه موو کارووبار پئ خوه ده کړه اتسى و هېژاى تښتېن مه زن دېينه و هه رواها دېتزه «ژنا کورد دکاره سهر دار و فه رماندرئ خه لکئ به. ب تايهت ل گوند ده دکاره بيه پېشه نگى نه شيرئ، ب تايهت ده ما کو زلامئ وئ به مره و کورئ وئېن مه زن نه به.» هه ر وها په کسى دن ژ وان روژهلانتاسان ژى کو ها تيه کوردستانئ «مه جهر سوئن» بوويه کو ل سهر رهوشا کوردان ليکولېن کرېه و گرنگى ب ئالېن جفاکى يا نه هوا کورد دايه و ب هه مان ئاواپى روژهلانتاسان دن تېن کو ها تيه کوردستانئ، به حسا ژنا کورد کرېه و نرخه که مه زن فه پېناسه کرېه. مه جهر سوئن سهر دانا هه له بجه پئ کرېه و دچه مالا ته يار به گ کو کورئ تو سمان پاشا پئ جاف بوويه و چافئ وى ب ئاديله خامئ دکه فه، کو هه فزينا تو سمان پاشا يه. وئ ده من تو سمان پاشا، پاشا پئ هه له بجه پئ بوويه، ده ما پاشا ل هه له بجه پئ نامينه، کار پئ خوه راده ستى هه فزينا خوه دکه. سوئن دېتزه ئاديله خامئ ل مالا ته يار به گ تو ده به ک بو من جودا کربوو و گه له ک رېز ل من گرت، سوئن د ناف بيراني تېن خوه ده نافئ ئاديله خامئ تينه و وهک خاغا مه زن پېناسه دکه. سوئن به حسا فئ په کئ دکه کو په کم هه فديتا وى ل گه ل ئاديله خامئ ده هم مېره کئ ئاژوتيه. سوئن ره فتر پئ ئاديله خامئ پر دعه جېينه و ل گور دلئ وييه و پر ژئ نه جېب دمېنه کو گه له ک زيره ک و ژېها تيه و ژنه که فه ره مانه. ئەف رېز به نديا کو ها تى کرن و نافانينا وان روژهلانتاسان واته يا پا په يا ژنا کورد پېناسه دکه و رادگېنه کو حتا هه تايى نافئ ژنا کورد ها تيه تو مار کرن و ئەو که سېن کو گه ريانه ب زندى تښتېن ژيان کرنه و ب لېف کرنه و ئەف په ک ژى دئ هه ر زندى مېنه و ئەف په ک هېفغن شادى و سه ربلندي تيه.

په ک ژ وان روژهلانتاسان ژى کو سهر دانا کوردستانئ کرېه و رهوشا کوردستانئ هه لسه نگانديه «مېنورسکى» په و ب خوه خه لکئ رووسيا ييه و د ده ستېنکا سه دسالتېن بېسته م ده ها تيه کوردستانئ. نارمانجا مېنورسکى د سهر دانا خوه ده ليکولېن بوويه د ده ربارئ چاندا نه ته وييا کورد و کو مکرنا زانبارانه ل سهر ئالېن کوردان تېن جودا و ب تايهت ژى نارمانجا وى ده ستېنکېن کوردى بده ست بخره و بده ست ژى خستيه کو د هه ياما گه شتا خوه ده ئەف په ک پر ب نرخ ديتيه. فئ روژهلانتاسى به حسا ژنا کورد کرېه کو ئەو ژى د فئ ده ربارئ ده تيرينا وى يا ده ربارئ ژنا کورد ده ل گور نه ته وئېن جيران جودايا وئ ديتيه و پر نه جېب مايه ل خوه وه ستاندا نا ژنا کورد و دېتزه «ژن» و که چېن کوردان کار پئ نه رحه ت تېن ناف مالئ دکن. ژ کانيئ ئافئ تېن، سه والان دو شن، داران کو مډکن و تېن، دچن سهر چيا پئ بلند، ل گه ل فئ په کئ ژى ب ئاواپه که به رده وام زارو کين خوه پئن پچووک رادکن و ب پستا خوه فه گرېددن.» ئەو روژهلانتاس تښتېن کو ب چافئ خوه

«رامبوؤت» ژى ل سهر فئ وه که فېن ده سکه و ل گورى کو دېتزه ل جه م کوردان ژن ب مېران ره وه که ف تېنه ديت.

«نه رگان ماده نلى ج.» جه دده گرېنگيا ئازاديا ژئئ: «نه م وسا دزانن کو ل هه موو ناله ما تو سمانيان «ژن» ژ ئالېن مادى و مانه وى فه د رهوشه که پر خراب ديه. مېر پئ مه ژ سهرى هه تا بنى د ناف جهاله ته که پر مه زن ده نه. ژ تېن مه ژى بوونه قوربانئ فئ خورورا جاهلييا مېران، ژ بهر فئ ژى هه م جاهل هه م ژى گونه هن. جه و گرېنگيا ژن نه ها ت فام کرن. ب فئ ئاواپى شوونا کو مالبا ت بيا ته کسى خورت ئاقا بکن، بوونه چافکانيا بيا خلاقى و هلو ه شېن تئ تاکه که سى و جفاکى. مالبا تا کورد ژى بئ گومان ژ فئ نه خوه شېن ده ربا خوه خواريه و زه رار ديتيه. وه کى هه ر که سى ئەو ژى موها تچئ باشکرنا فئ نه خوه شېنيه.»

ژ بو چاره سهر کرنا پرسگرېکا ژنا کورد نيشان دده کو د فئ داييکېن کورد په روه رده بېن و هن شيره تان ل جوان تېن کورد ژى دکه د فئ مه سه لئ ده:

«تښتې کيم ته رييه و لئما ل گورى سهر دده ميه. هه که ئەف تښت ژى ب ژنا کورد بېنه دايين، يانى فه ره قته را وانا هېزدار ب په روه رده هسى و لئمئ بئ خه ملاندن، د جفاکا کوردان ده چاره سهر يا پرسگرېکا ژنا کورد دئ گه له ک هېسان بيه. (...)

خورت د فئ فام بکن کو مه سه له پئن ژن و مالبا تى مه سه له پئن پر گرېنگن. به ربا هه ر تښتې د فئ چاره سهر به ک بېنه ژ بو راسه ربا ژئئ. ژ جفاکئ ره چاوا کو زاد لازم به، ئەو قاس ژى داييکېن خوه دى هه مهن دى و ئاقل لازم، د فئ ئەف تښت بئ زانېن: عژنېن مله ته کسى پېفانا پېشکه تېتیه. ع دېتزه و شيره تېن وى ب فئ ئاواپى به رده وام دېن: «جوان تېن کورد د فئ هه ر تم زانېن کو پېشقه چوونا مله ت و ئېنسانان ب پېشکه تنا ژنان ره گرېدا بيه و د فئ ئەف تښت نه پئ ژېر کرن.»

هه ر وها ل سهر رهوشا ژنا کورد پرانيا وان ئاخافت کرنه و گرنگى ب کار و نرخ پئ جفاکېن ژنا کورد دانه، هه ر به ک ژ وان ب ئاواپېن جودا به حسا کرنه، هه ر وها پر ژ ژنا کورد باندور بوونه، ب تايهت ژى ژ ئالېن ره فتر ده وسا به حسا کرنه کو ژ بهر ل بهر زلامئ کورد راوه ستايه، لئ ب کېمى به حسا پرسگرېکېن ژنا کورد کرنه، ژ بهر هه موويان ئماژه ب وئ په کئ کرېه کو ژنا کورد جودا ل گور ژ تېن نه ته وئېن جيران تېن خوه و گو تنه ژ تېن کورد ئازادن.

«ره چ» هه ياما کو ل کوردستانئ بوويه د ناف خه لکئ ده گه ربايه و ژ ژنا کورد عه جېب مايه: ئازادى و سه ربه ستيا ژنا کورد پېشکه تېبونوا وئ يا ژ جفاک و نه ته وئېن دن تېن جيران ب ئاشکه رايى نيشان دده و به حسا فئ په کئ کرېه، ده ربارئ داوه تېن کو ديتيه ده دېتزه: پله و پا په يا ژنا کورد جودا يه، زلامېن وان ب چافه که وه که هف لئ دتيرن و زارو کين وان ئارامن و گو فه نډکه رانندن خه با ته که ژنا کورد ئا مه زنه، بئ کو بېن فه خواندن بخوه دچن به شدارى گو فه نډئ دېن، جل و بهرگن ژنان ل کوردستانئ پېکتئ ژ کراسه که مه زن و کراسه که پان و نافته نگا خوه ب شووتک و پښتېنه که مه زن ئا که ميريا

دیتنه، ل گه ل وی پر نه جیب بوونه و تشتین وها نه دیتیه، ژ بهر فنی ژری پری ژئی باندۆر بوویه و ژ بهر فنی ژئی ل سهر فنی ب ناواپه کی وسا نفیسه.

۴.۴. ئیمازا ژنا کورد د نه ده بیاتا کوردی ده

مهله ئیسه متن (کلچاسلان) رهحه متی، ب خه باتا خوه یا مه وازی، د بن سه رنفا «نه ده بیاتا کوردی یا کلاسیک» ده، (نووده م نۆ: ۴۰- ۲۰۰۱) نافین چهند ژتین هه له به ستغان تینه. نه و «دوگه لا ده یله می» ده نافین جاله له خانم، شاخوه شین و فاقمه خانم ده. د «دوگه لا نه رده لانی ۱۲۲۰-۱۸۶۹» ده ژئی نافین تیرگز خانم، سه مه ن خانم و مه ستوره خانم ب لیف دکه.

ههر وها هه له به ستغان و ئارفن نافدار ئی ئیرانی عه بدوره همانن جامی د بهرهما خویا ب نافن نه فهات ئول-ئونسن ده قالا گه له ک موته سه وف و وه لیان دکه، د داویا بهرهمی ده نافن هه نه ک ژتین موته سه وف ژئی تینه کو یه ک ژ وان کورده. نافن وی کوردیه بوویه. وه که کو ژ نافن وی دیاره کورده. ژ بلی فنی د فنی خه باتی ده یه که م نه ولایا ژنا کورده. له ورا هه یا نه ا نه م د چافکانیان ده پیژگی نه ولایه که ولۆ کورد نه هاتنه. مرۆف دکاره بیژه کو یه که م جار نه ولایه که ژنا کورد د بهرهما عه بدوره همانن جامی ده ده رباس دبه.

جامی وها ل سهر کوردیه کئی دنفیسه: خزمه تا شه عوانه یی کریه. کوردیه ب خوه ولۆ نه قل دکه: «نه ز خزمه تکارا شه عوانه یی بووم. شه فه کئ نه ز د خه وی ده مابووم. ب له گین خوه نه ز نقوچاندم، گوته من:» رابه! نه ف دهر نه جهی رازانییه. نه ف دهر قه بره. «مه نقه به یا ل سهر کوردیه یی:» ژئی دپرسن. تو د سه وه تین شه عوانه یی ده گه یشتی کیژان بهرکه تئ؟ دبیژه: ژ ده ما کو نه ز به شداری سه وه تین وی بوومه، من ت جاری ژ دنیایه هه ز نه کریه و پرسگری کین منین ده باری چینه بوونه. تو که سه ک ژ نه هلی دنیای ل بهر چافن من مه زن نه بوویه. من تو جاری که سه کی ب خه رابی ته وانبار نه کریه.»

ههر وها ده ما قالا ژتین کورد تن کرن، نافن ماهشه ره ف خانم تن بیرا مرۆف کو مرۆف نکاره ژئی ده رباس ببه. ماهشه ره ف خاما کو وه ک مه ستوره یا نه رده لان ئانگۆ مه ستوره یا کورده سیانن تن ناسکرن د سالا ۱۸۰۵ا ده ژ بازاری سنه یی ژ داییک بوویه و وه که یه که مین ژنا جیهانی یا دیروکتفیس تن ناسکرن. زمانین کودی، فارسی و عه ره بی ل جه م بافی خوه نه بول هه سه ن به گن قادی هین بوویه. هه فزینی وی خۆسۆ خانن نه رده لان، میری میره کتیا نه رده لان بوویه. مه ستوره یا کورده ستانی گه له ک بهرهم نفیسه نه. دیوانا مه ستوره یی، باوه ریین مه سرووره یی و پرتووکا وییا هه ری نافدار دیروکا نه رده لانن، بهرهمین وی نه.

مهحه مه د خه یر ره مه زان د به شا دویه پرتووکا خویا ب نافن «ژتین کورد د دیروکا ئیسلامن ده» قالا ژاینا هن ژتین کورد زانیار و موحه دس دکه. نافن وان ژنان نه فن:

- فه خرول-نسا شوهده تا دینه وه ری
- نه سما که چا نه حمه دی حه کاری
- جووه ری هه که چا نه حمه دی حه کاری
- جووه ری هه که چا نه بدولره حیمن ئراقی
- زه ینه ب که چا سلیمانن نه سه ردی
- زه ینه ب که چا عه بدوره حیمن ئراقی
- فاقمه که چا نه حمه دی نه یووی
- قوتلۆمه ک که چا مه مه دی نه یووی
- ئوم مه مه د که چا یووسفن حه کاری

فرات جه وه ری دبیژه ژتین کورد گه له ک جارن نه فینین دلین خوه ب گوژتین خوه یین دلشه وات هوناندنه، ب ناواز کرنه و خوه لی بهردانه. نه و ب ئانۆنیمیتیا خوه، ب هونه را خویا بلند، د نه ده بیاتا کوردیا ده فکی ده بوونه که فرین گران. گرانیا وانیا د نه ده بیاتا نفیسی ده ژئی هه بوویه، د ده ما خوه ده ب نفیسکارین میر ره قایش کشاندنه، لی ژ بهر گه له ک سه به بان نه گه شته روژا مه.

مه له مه هموود نه فندیی بازیدی د بهرهما خویا ب نافن ئادات و روسوماتن نه کرا دیه یی ده قالا ژتین ده نگبیژ دکه کو چاوا د شینان ده ستران گوته نه. ههر وها دبیژه کو که چین جوان ته فی میران روودن و سترانان دبیژن.

«و جوانید وان (کوردان) لای و که چ و بووک، ژفستانان ههر شه فی ل ماله کئی یخاخی ل وی مالی بهر هه ف دین. نه کهر ساز هه یین سازان دقوتن، نه کهر ساز تونین لایید ده نگبیژ و بووک و که چن ته فی هه فوودو بیژتا دبیژن و دسترن و گو فنه دگرن و دره قسن، هه تا تیزووکی سه حن. ئیجاری ههر که سه ک به لاف دین و دچن مایید خوه. نه که سه ری ههر دو شه فان و سی شه فان جاره کئی نه له به تته یخاخی د نیفا گوندیانین نه قرا دان دبتن.»

دپسا د نه ده بیاتا کوردان ئا کلاسیک ده نه م دکارن ژ بو ژتین مینا مه م و زینی بدن. نه حمه دی خانی د مه م و زینا خوه ده چیگه هه که پر بلند دایه ژنان و نه م دکارن زینی وه ک سه مۆلا ژنان د وی بهرهمی ده ب ناف بکن. ههر وها د واری میتۆلۆژیی ژئی مینا که هه ری باش و بهرچاف شاهمارانه کو نیفژنه.

نه ف میناک و گه له ک مینا کین دن نیشان ددن کو ژتین کورد به شداری چفا کین بوونه و د کار و بارین چفا کین ده خوه دی رو له که گرینگ بوونه و د کلاسیک و میتۆلۆژیا کوردان ده خوه دی جهگه هین بلند بوونه.

۵. نه نجام

خه باتین ل سهر ژنا کورد د بهرهمین کلاسیک و میتۆلۆژیک ده پر کیمن. هه له به ت فنی داوین ههر کو دچه زنده تر دین و گرینگی ل فنی یه کتن تن دایین.

ژنا کوردی هه ری زیده د نه ده بیاتا کوردی یا ده فکی ده ده رده که فه هۆلی و خوه نیشان ده. ئیمازا ژنن د فۆلکلۆرا کوردی ده نه وقاسی بیژه کو مرۆف دکاره بیژه هه که ژن ژئی

«هينې» په كې دن ژ وان روژهلانسان بوويه
 كو سهرانا كوردستانې كړيه، ب ناوايه كې
 به حسا كوردستانې و ژنا كورد كړيه كو د هه موو
 كارووبارېن خوه ده كيرها تي و هينايي تشتين
 مه زن ديبنه و هه رواها ديپژه «ژنا كورد دكاره
 سهردار و فه رمانداري خه لكې به. ب تايه ت ل
 گوند ده دكاره به پيشه نكي ټه شيرې، ب تايه ت
 ده ما كو زلامې وي به مره و كورې ويې مه زن
 نه به.» هه ر وها په كې دن ژ وان روژهلانسان
 ژي كو هاتيه كوردستانې «مه جهر سون» بوويه
 كو ل سهر ره وشا كوردان ليكولين كړيه و گرنكي
 ب ناليين جفاكي يا نه ته وا كورد دابه و ب
 هه مان ناوايي روژهلانسانين دن ټين كو هاتنه
 كوردستانې، به حسا ژنا كورد كړيه و نرخه كه مه زن
 فه پيناسه كړيه.

بې هلدان، بيواته دبه.

د بهرهمين ژورياتالستان ده ب باشي قالا ژنا كورد هاتيه
 كرن و د بهرهمين كلاسيك ده ژي ټن هه يا ناسته كه بلند
 دهركه تيه مه يدانن. ب كورت و كورمانجي ته في گه لك
 سينورداري و زه ختېن ل سهر ژنان و گوشارېن كو د نا فا
 نه ته وه يين روژهلانسان ده هه نه و نه ف يه ك ده ره ه قن ژين
 كورد ده تين كرن ژي، لن ژنا كورد كاريه خوه د نه ده بيانن ده
 ب ناوايه كي به يو نيشان بده و چاوا كو ژورياتالستان ديپژن،
 ژنا كورد ژ ټين مله تين جيران خورترت دهركه تنه مه يدانن و
 رول و مسيونا خوه كرتنه.

۶. ژيدەر

Beyadîzî, M. Mahmut, Adetên Kurdistan.
 Bois, Thomas, (1966), The Kurds, Khayats,
 Beirut.
 Camî, Ebdurehman, Nefehat ul-Uns.
 Çiftçi, Tekin. (2012), Di Kilamên Evîni Yên
 Dengbêjan De Temaya Jinê, teza lîsansa bilind,
 Mêrdîn, Artuklu.
 Dogan, Songul. (2018), Bi Rêbaza Rexneya
 Femenîst Rexneyek Li Ser Romanên Jinên Kurd,
 teza lîsansa bilind, Mêrdîn, Artuklu.
 Ergani Madenli Y.C. (2013), “Kürtlerde Kadın
 Meselesi”, di Rojî Kurd de, İstanbul.
 Ferman Salmîş. (2009) Yorgun Ezgiler Koçerler,
 Malatya, weş. Teknik Tasarım.
<https://nupel.net/firat-ceweri-jin-jiyan-e-25775h.html>
 Konê Reş. (2012), “Berriya Mêrdînê û Rola Jinê
 di Civaka Kurdî de”, Nûbihar, j.119, Stenbol.
 Omar Ahmad, Honar. (2017), Evîni û Hezkirina
 Jinê Di Helbestên Mîstefa Begê Kurdî Da, teza
 lîsansa bilind, Wan, Yuzuncu Yil
 Qeredaxî, Eli, Dîwana Mestûreyê. Qeredaxî, Eli.
 (2010), Hewlêr, weş. Aras.
 Rambout (1947), 17 -Cf. Dickson 1910, 364,
 vgz., Hansen, Henny Harald, The Kurdish Wom-
 an’s Life, Nationalmuseet-Kobenhavn.
 Soane, E. B. (2006), “The Southern Kurd”,
 Journal of the Central Asian Society, IX, Part
 I (1922), rr. 44-45, vgz. Jwaideh, Wadie, The
 Kurdish Nationalist Movement: Its Origins
 and Development, Syracuse University Press,
 Newyork.
 Xeyr Remezan, Jinên Kurd Di Dîroka Îslamê De.

بایہد پہلہ مار میٹرو زارہ کی
«شفاهی» خوه مان بیاریمن

پیشه کی

دوژه چهسه؟

نهر بچیمنه سهروهخت میژوئی ک کهسهیل تر نه امان نوسانهسهی، نهیین دیار دبت (دوئی، دوو) ک نهو کهسهیله ک زامهت نوسانن نی میژوهیله کیشانه، خوهیان دو برن. چین یهکهگیان نهوانه ک وهر ژه یه ک دس بکنه کارهکه، مهفست خوهیان له نوسانهیانهگیان کرتنهسه وهر چه م وهر وهو چهمهوه لیکولینهگهی خوهیان لاینگرانه و وه دل خوهیان برندنهسه رهسهت.

دویم دهسه، نهوانه ک هاتنه و کار کردنه، وهلی وهخت نهاننه ک دهره وه دهره بگهردن و نوپرسته وه دم برینگ و ههر چی نهوان وتنه، ولاتنی ههر وه وهو چهمه دینه و کار فره سهقامداری نهکردنه. دهسهی دوماجاریش چو چشتی، ههر وه ریژورییهوه، سه ر و بن دهفتهقه، وه کوردیاتی و نیلیاتی، هاورندنهسه یهکهو چهگهسه ری. نهیانه کهل وکوس کارهیلهیان وهختی دیاری تره و دبتی ک دچنه نام باس زوان ناسی و هووزناسی نیلامیهیل. وهر ژه گشت چشتی بویشم ک نهوانه، نهر لایندار و گیروودهی ثاوات خوهیانیش نهبوته، لانه کهمی یهسه ک دزانیمن نه زوان ناس بوته و نه هووزناس. فرهتر میژو نوسنن بوته ک ده گیل وگپشت و تاکمه جاری وه دم لهوهره چشتهیلن نوساننه وهنوساننه.

تایه نه ندیهیل نیلام

دزانیمن ک پاریزگای نیلام، پاریزگایگه ک ههر له جارانهوه، هووز و کارهیل جوور او جووری ده نامنی ژبانه و وهر ژه خانگداری و نیشتهجی کردن کوچه رهیل کورد، یانن ده نهیت مال نهوخواو و مال نهوژوهر کردن کورده مالیل، هووزهیل فرهیپگ وه زار و زوان خوهیان هاتنهسه نیلام و گهرمه سپرهیل نیلام و کوت وپر وه خاتر قانون نیشتهجی کردن کوچه رهیل، ده نام پاریزگای نیلام جیگیره و بوته.

نهر یهسه دینیمن ک ده جیتی جوور «سهفچهی کورد» و شارستان دیهلوران، بان هفتا له سه د کورد ههسه، بیس سی له سه د لوپوزوان و بریگیس عهروه زوان ده لاخواری دزیین یا ده دهره شههریش ههم کورد زوان ههسه، ههم لوپوزوان، ههم لهک. نوو نیلام، گوله گوله، ههر گوول جیتی لهی ههر لهی واسه.

نه ههر نیلام، کرماشان و کوردستان و لوپسان و نازه ربایجان و ههمه دان و خووزستان و لهکسانیش هه یه نه، نهر یهسه ک دینیمن مه لکشایهیل ده لوپسان وه لوپ دناسنهیان، ده نیلام وه کورد، ده عراق وه کورد فهیلی، ده لهکسان وه لهک، ده توریکه وه نام مه لکشی و کرمانج زوان. یا رهشونوهیل نیلام، خوهیان وه کورد دزانتن، ده لوپسان وه لوپ، ده لهکسان وه لهک و دچن وه نام کرمانجهیل دبنه رهشونه وند و کرمانج زوان.

نیسه بیایمنه سه ر قسهیلن ک هووزناسهیل ده باره نی دو نیل گه په وتنه.

نهوه ک چهگهسه سهروهخت مه لکشایهیل نیلام و عراق، وتگه مه لکشایهیل کورد فهیلین، نهوهی ک چهگه وه لوپسان، فتوا داگه ک چمان ههر چی مه لکشای ها ده دنیا لوپن. یه مه تونیشی؟ کامه بان راس دویشن؟ ده جواو نیجوور پرساری و آنگ وازی هه دپوورنی ک بویشمین ک «خودا دزانتن».

نهر یهسه ک دواره کنگ دغه بان نی هنه ک فره و چار و وار قسهی وهربنایمان نهچیمن، نهگهر دخوازیمن ک باس زوان و نه دهییات و کوردهواری بکهیمن بیلا هه ده کتاوخانهیله نهژیمن.

تاریخ نه دهییات

تاریخ نه دهییاتیسه هه یهسه، زوان ناسی نیمهیش هه یهسه. نهر سه ری بکیشیمنه نام کتاوهیلن ک ده باره نی نیلام نوسریانه دینیمن ک نیلام وه دو بهش (صفحهی محکی) و (صفحهی کورد) بهش بهش کریاگه. سهفچهی کورد ک ولات نیل کورد یا کوردهلییه و دیارییه و بن و بنچه کتی دیارییه، مهحکی نیجووره نییه، نام بنه مالیه تیگ بوه ک قهیری ده لاژوهر نیلام حکومته تی ده ژردس والیهیل کورد فهیلی پیشکوونهومه یا نیلامویه ده داشتنه.

نی نامه ناین ده مل لابان نیلام و یه ک گشتییان بویشمین «مههکی» راس وتن نییه، یه کجور دروونیه، چوون چه؟ یه قرائت حکومته تی بوه ک دبتی بویشمین سهرچه می هه بهسه کردن حکومته پیشتکو کردگه نهر مالیات و خهراج سه نین، چوون ده یهک دهرانی بنه مالیه مهه کیهیل نی کاره کردنه، نی نامه بریاگهسه مل نی بهسه له ولاته گمان ک یه کار زانستی له بوار هووزناسی و زوان ناسی نییه. دزانیمن ک ولات پیشتکو کورد فهیلی، یه کجور کانتوون سه ر وه خوهی و هامتزاز دولته مهحلی و نه تهوهی نریکه ی پانسه د سآله بوه. نیسه وه بان نی هه مگه وه نهر بریسیمن ک تابا مه ردمیش نی ده سه بهنی کردنه وه کار برندنه سه؟ جواوه گهی دیارییه: «نه».

خه لکه گه چه وتنه؟

مه ردم دو جوور دابهش کردن گه پتر زوان کوردی ده نیلام نهر یا خوهیان داشتنه.

یهک: کوردهیل فهیلی پیشتکو، دو: کوردهیل که لپ (که لپور)

نمجا کورد فهیلی خوهیسه وه دو په ل کردنه (نهر زوان) ک وهیان وتنه (کورده کاره) و (وهرچه زوان) ک وهیان وتنه (کورد / کورده لی). تاریخ راسکانی نیمه یهسه، ک ههم ده لاژوهر و ههم ده لاخوار هه نام «کورد» ده نامن زقه و دیاری. یه قسهی راس ولانمانه نه نهوهی ک کهستی هاتگه ریواری کل بوه و چشتی نوسانگه یا حتا نهوه ک قهیری وساکه ده مال خان و که خوداییل و گووش تهکانه بزانتن نهوان چوون خه لکه گه چین چین کردنه و دی هیردهو نه لئی نه بوته ک بزانتن نهر او یجووره قه ل ولات کردنه، نهر خاتر جهرش و هامنکره یی و هامه پیمانی بوه؟ یا ههم زاری و هامزوانی؟

یا هام جوغرافیا بۆن؟ هەر کامەیان بۆه ئه‌را خوهیان وتنه و کارئ وه شیواز و چوارچوو دار و زانستی نه‌کردنه، کارئ ک یه‌مه بویشیم ک چمان خودا یه وتگه، نیه، گشت وڵاتئ هه یه‌سه، فارسیش یه‌سه، عه‌ره‌ویش یه‌سه، تورکیش یه‌سه، هه ئیمه‌ی کورد نییم.

پروفیسور ئەمین زه‌کی به‌گ، پڑوهشگه‌ر گه‌ورای کورد، هاتگه‌سه مآل والیه‌یل کورد فه‌یلی ده ئیلام، وتگه لوپه‌یل ئیقه زوانتییان وه زوان کوردی سوڵه‌یمانان نزیکه ک کوردی هه‌ولێر وه‌ی نزیک نیه، ئه‌را؟ چوون ئه‌ومه ئیلام و لوپسان هه‌ر دوگیان هن حکومه‌ت مه‌حله‌ی لوپستان فه‌یلی بینه، هه‌م کورد فه‌یلی پێشکۆ، هه‌م لوپ و له‌ک لوپسان و له‌کسان که ناوچه‌ی پێشکۆ وه‌ی وتنه، مه‌ردمیش جوور یه‌مه، فره‌ فه‌رقئ ده‌ نامه‌ین کورد و لوپ و له‌ک نه‌نانه، خوهیان وه‌ یه‌ک میلیه‌ت زانستنه و یه‌ک‌زوان، یه‌مه نه‌هات و نه‌هامه‌ت گرتگه‌سه‌مان و هه‌ر که‌سئ په‌ل خوه‌ی دکوتئ و خوئل ده‌ مل په‌پگ خوه‌ی دکه‌پگ و به‌س.

یا چوو زانم به‌دلیسی وتگه لوپ فه‌یلی. منیش کورد و لوپ و له‌ک، هه‌تتا ئێرانیه‌یل وه‌ یه‌کئ زانم، وه‌لئ گه‌ره‌که ک بویشیم ک چشتئ وه‌ نام لوپ فه‌یلی هه‌ نه‌بۆه، وه‌ دروو یا له‌ رۆ نه‌زانی وه‌ کورده‌یل پێشکۆ وتنه لوپ فه‌یلی، هاده‌ئ چوون ده‌ نام ناوچه‌ی بۆنه ک چهن سه‌د سال نام «لوپسان» ده‌ ملئ بۆه، ئوو هه‌ر چهن خوه‌یان و گشت لوپه‌یل وه‌یان وتنه کورد، تاربخ‌نۆسه‌یل وه‌ هه‌له‌ وه‌ گشتییان وتنه لوپ، جوور یه‌مه ک هه‌ووژ ئاتاتورک دویشن ئێره «تورکیه» نام‌یه‌ هه‌ر که‌سیش خه‌وازئ ده‌ ئیره بژئئ خۆ تورکه یا تورک ساق ک وه‌ تورکی قسه‌ دکه‌ئ یا گه‌نگه‌ تورک ک وه‌ تورکی کێوه‌یله قسه‌ دکه‌ئ.

هه‌ ئی والیه‌یل ئیلامه، خوه‌یان سادات کورد به‌رزه‌نجه بۆنه، شه‌رئ که‌فتگه ده‌ سوڵه‌یمانیه‌ واینه هاتنه ئه‌را ئیلام. یانئ کورد به‌رزه‌نجه بۆنه. ئمجا ده‌ ده‌ورانئ تر برئ تر له‌یان له‌وره‌ کرنه‌ ده‌ر، هه‌مجا دیانه مآل هه‌سه‌ن خان والی فه‌یلی، ئه‌را؟ چوون قاوم و کاره‌یان بۆه. ئه‌ویش قاومی نووه‌و کردگه

وه‌ردییان و ژن و من‌خواز کردگه و دۆهت خوه‌ی وه‌ یه‌کئ له‌یان داگه. ئه‌و به‌وی هویز به‌رزه‌نجه‌یل ده‌ کوپ دیاری، نام یه‌کئ له‌یان دنه «ئاته‌ش به‌گ» و تافه‌ی یارسان ئاته‌ش به‌گیبه‌یل وه‌چه‌زای ئه‌ون. ئمجا چه‌؟ وه‌ختئ رزاشا دیائئ ئیلام داگیر دکه‌ی، خوڵمه‌په‌رخان، دماوالی کورد فه‌یلی، وای دچوو وه‌ مآل والی سوڵه‌یمانیه‌، ئه‌را؟ چوون له‌ یه‌ک هه‌ووژن، هه‌ردوگیان هه‌ له‌ سادات کورد بن‌رزه‌نجه. دۆمای شه‌ش مانگ والی دچوو وه‌ له‌غدا ده‌ نام کورده‌یل فه‌یلی به‌غدا. تاربخ‌دانیه‌یل یه‌ نه‌وتنه. خه‌نگاره‌گه‌ی یه‌سه ک ده‌ عراق، چوون کورده‌یل فه‌یلی ته‌عریب کریانه، ئی سادات به‌رزه‌نجه بۆن ئه‌وانه، به‌س و په‌یوه‌ئ دانه‌سه سادات ئال موحه‌مه‌د بۆن و زریوه‌ی حه‌زرت عه‌باس بۆن ئه‌و بنه‌مآله‌ و به‌لگه‌نامه‌ی درووکانی ئه‌را عه‌ره‌و کردنیان.

شێعر چه‌؟

زاروو ک بۆم شانامه‌ی کوردی دخوه‌نستن، رووسه‌م و زووراو وه‌ کورد دناسانن وه‌مان، جیه‌یلئ جه‌نگ ده‌ی پێچیاگیش هه‌ر ئی وڵات خوه‌مانه‌ بۆ، نه‌ زابوئل و زابوڵستان. هاتیمه‌ مه‌دره‌سه‌ رووسه‌م ئه‌رامان کردنه‌ فارس. چهن سال پێش وه‌رد ئه‌نستیتۆ کورد چگیمه‌ کوردستان بن ده‌س تورکیه، ده‌وره‌یله‌ ده‌روه‌نئ بۆ پر له‌ فه‌لاکوانه‌ و که‌لگه‌خراوه‌ و چوو زانم که‌لاوه‌ و شوون دیوار و مآله‌یل گه‌وری کوچگین، خوه‌یان، مه‌ردمه‌ی کورد کرمانج بۆن، دوتن یه‌ مآل رووسه‌م بۆه، ئه‌وه‌ مآل گووده‌رز و ... ئایم دخه‌ستنه‌ ویر جه‌نگ و جلاوه‌یل نام شاهنامه‌ی کوردی یا شێعره‌ی «کینه‌؟ ئه‌م» ماموستا جگه‌رخوئین. ئمجا چهن سالئ تر هاتم ده‌ بان ئاواپی سه‌رئاوکه‌لان یا هه‌ر ئه‌و شار سیروان گه‌وریه‌ نۆسانم، دار تاوی فره‌ قه‌وینئ ده‌ پای کیه‌نی ئاوئ بۆ، هێمانیش هه‌ر ئاو گه‌پئ دیرئ، فه‌لاکوانه‌گیش ها ده‌ لای، مه‌ردمه‌ دوتن یه‌ مآل قوباد پاتشای ساسانی بۆه، رووسه‌میش وه‌ختئ هاتگه‌ سه‌ر داگه‌س ئه‌له‌یان، ئه‌سه‌په‌گه‌ی ده‌ پای ئی داره‌ به‌سییه‌، شانامه‌ی ئه‌لماس‌خان که‌ندووله‌ئئ هه‌م ک بخه‌ونی

پروفیسور ئەمین زه‌کی به‌گ، پڑوهشگه‌ر گه‌ورای کورد، هاتگه‌سه‌ مآل والیه‌یل کورد فه‌یلی ده‌ ئیلام، وتگه لوپه‌یل ئیقه زوانتییان وه‌ زوان کوردی سوڵه‌یمانان نزیکه ک کوردی هه‌ولێر وه‌ی نزیک نیه، ئه‌را؟ چوون ئه‌ومه ئیلام و لوپسان هه‌ر دوگیان هن حکومه‌ت مه‌حله‌ی لوپستان فه‌یلی بینه، هه‌م کورد فه‌یلی پێشکۆ، هه‌م لوپ و له‌ک لوپسان و له‌کسان که ناوچه‌ی پێشکۆ وه‌ی وتنه. مه‌ردمیش جوور یه‌مه، فره‌ فه‌رقئ ده‌ نامه‌ین کورد و لوپ و له‌ک نه‌نانه، خوه‌یان وه‌ یه‌ک میلیه‌ت زانستنه و یه‌ک‌زوان، یه‌مه نه‌هات و نه‌هامه‌ت گرتگه‌سه‌مان و هه‌ر که‌سئ په‌ل خوه‌ی دکوتئ و خوئل ده‌ مل په‌پگ خوه‌ی دکه‌پگ و به‌س.

و کووشک و جیهیل تر، ده ئی نوسانمیش خواسته جوور جار جار، نوو چو چشتن هم سر له نوو وهر ټو زوان نامجی کوردی فیهلی ټیلامی بچم.

ده ټیره ئی کاره یله کردم

ده، وه جی «در» ده فارسی بردهسه کار،

له، وه جالی «از» ده فارسی،

«د» ده جی «می» ده «ماضی استمرای» و «مضارع اخباری»، ټوو وه جاتی یه ک وه «نیه/ نهی / نا» بخوازم مهنفی فعلی بکه، وه شیوهی راسکانی که لیمه گه ئی کاره کردم «نه + ډ+ بن ماضی/ بن مضارع فعل»، جوور «نه دکم» ک وه زوان قسه کردن «د» کردیمهسه «ی» و دویشمین «نیه کم» یه زوان ده مته قسه نه زوان نوسان.

فعلیه ییش وه شیوهی راسکانی خوه یان بردهسه کار، جوورئ ک ده برئ له هووزیل خوه مانیش وتنه یا دویشنه یان، جوور «نه دیمه» وه جی «نیمه»،

«نه دامه» وه جی «نیهامه/ نیامه/ نامه»

«بین» وه جی «بوئی/ بوو/ بوود/ بووگ» یا «دین» وه جی «دوو/ دووگ/ بوو/ بوود/ بووت»

و چشته یلئ له ی وا.

هه ئی کارمه، کاربگه زانستی ک چوون ټیمه فهره ننگستان زوان کوردی ده ټیران نه بریمن و زانکو کوردی ده سنه ئی کاره نه دکه ی ټه رمان، چوون ته نیا ها شوون کوردی سوورانی، که سه یلن جوور م توای ټیجوور ری و ریچه یله ی وازه و بکه ن تا سه ر ټاسووه یلن تازه تر ده وهر ټو وهرمان بچه کئ، هه کاتیبه سه عدی ک دویشن «به راه بادیه رفتی به از نشست باطل» م فره کاره یل کردم ده ئی سی سال ټیکوشامه ټه ر کار کوردی، دیمه قه شمهری وهم کردنه، تیر و تانه دانه، دژمین دانه، بوخت و بوختان ول وهم کردنه و ... هه دووس و هه م بیگانه، وه لئ هه وه قه ول کوردیهی خوه مان زامم تووریاگه و خیره ت ژان کردگه و هه وه خوه م ټمه که لت نه بن، کوره، «شه ر مه که بن شه ر نه نیش» وهر د که س شه ر و ده مه قهر نه کردم وه لئ کار کردم و کاره یله م نه هیشتنه بن شه ر بنیشم، «قسه قسه دیارئ» و «خوانچه ی ک نه خریاگه هه یک عه یو دیارئ، وه ختن خریا هزار عه یو». وه قه ولییه ی جارن وتنه ی «شه ر له به تالی باشته» م نه خواسته ک له هووز به تالیل پینم و نه دیمین، چوون نه دخوازم بیمه ټاو مه نه و که نیاک و مه نیسټاو.

جوغرافیای شانامه گرد کوردیه، شانامه ی له کیش یه سه. یه مه فره قه شمهری وازیبه ک برئ دیان خاس و نه خاس دکن ده نامه ین شانامه یل کوردی وه تراز شانامه ی فرده ووسی.

له یه بگوزهریمن، ده چیه چیه کردن شتیریش هه ر ئی ریواری بینیه دیریمن. ټیمه دو جوور شتیر ده کورده واری خوه مان دیریمن.

وه شتیر سه قامدار هه «ټه لوه س» و «شتیر» وتیمنه.

وه نه زم «نظم»، وتیمنه «شایه ری / شایری» وتن.

ده کام ده سه به نی کردنه یل؟ کام کتاوه یل یه هاتگه؟ م دویشم هیه کامه یان.

ئو هه هه هه دیرئ واژا دین ټه ر خوه ی. ټاخیمه ک ټیکوله ره یل ټیمه هه ر یه که ناسن و هه ر دچن وهر ټو ټیکوله یل کتاوخانه ئی، م چو برای بوچگن، له یان دخوازم ک ده ئی کاره یله بیانه سهروه خت مه ردمه، بچه نام مه ردم و له زوان خوه یانیش بژنه ون، زیه لگیان نه چوو، ټه وانه ک په نجا سال وهر ژه یه، سه د سال و چه ن سه د سال وهر ژه یه نوسانه، ټه وانیش خو له لای خودا نه هاتنه، چکه سه نام برئ، ده ده منیش ټیان نیشتنه و هه ر چن ټه ژنه فتنه نوسانه سه ی. ټمکه ییش گه ره که ک ټیمه هه ر ئی کاره بکه یمن، بیلا بوئیریمن، نه وئیرست ده ردئ له مان ده وا نه دکه ئی.

نووخوازی و سنور ناین

سنور ناین تازه و ناسو تازه واز کردن کار خاسیگه، که ورخن نه بوئمن.

نووخواز بیمن هه رچه ن وه ته مسق چوون ک نووخوازه یل و نووړه و یل به تالیان نه بوئ. یه کئ له ټه وانه ماموستا کامران ره حیمی یه.

کاک کامران، ده ټیلام یه کئ له نووخوازه یل خاون ویر و رایه سه ک ده یه ت فره ییگ ده مل کار کوردی فیهلی و هه تتا وه سنگ کاره یله ی ده زمانه وان و فهره ننگستان کوردی، ده مل کوردی سوورانییش دیرئ. ماموستا عه لی حسه ین فیهلی، هه ر چه ن فره تر وه بوونه ی کاره یله ی ده ټاوتنه، ده ین ده مل کوردی سوورانی دیرئ، وه لئ ده به غدا و هه ولئیر، وه ختن ک بو وه نوئنه ر ده پارلمان هه ریم کوردستان و «شه فق» و «گول سوو» و «الفیلی» دامه زان، فره تر له وه مه، وهر د ژنه گه، خاتون سوندوس فیهلی، پامل کوردی فیهلی بوون و وهر د ټو تیم کار ټیپانه، خرزه ته یل فره ییگ کردن وه مان.

م خوه م، جیا ده کاره یله م ده ټاوتنه و سوېج ټیلام و ټیلامه هه ر

باشوور و بنچینه ل په کاگرتن زوانی و ژمان

پیشه کی

سره ژه گرتن ئه سهر میژوو ئه ده بیات کوردی، فه فهرگه ل باشوور ئه ئن خالمانه ئه پان دیارییه مه که ی گ ئن به ش ته فراتون کریا و رزم شیفا گ ئسه دریمن، کاریگه ری فره که لنگن ئه ر پو بناوانیاین جه رخل ئه ده بی داشتیه سن، فه هه هانه ئه ژ نابودی و خاپربین زوان فهرگیری گرتیه سن، فه ئه ژ که ش وژ گورانییه ل، نارینه ل و ده نگه ل موسیقایی زاگروس فه شیقه فره خاسن په ریزاتییه سن گ تا ئیمروو ماندگار مه ننه. هه ول و هه لگده ره ل زوان و فره هه نگ جیا ئه ژ فیریایی کردن و په سانن زوان و موسیقی فه ده س چین دوما وژان، پووج نه ته فه یی، فره هه نگ، باوه ر و جهان-بینانیژ هه ر ئه ژ ئن تورا په سانه ده س چین دوما وژان و ماندکاران کردن.

ئن مه ردمه ل فیریا با ته فه جو فه کاریگه ری گ دووخله جوغرافیایی ئه ر بان شکل گرتن وژایه تی نه ته فه یی و فره هه نگی داشتیه سن په کی ئه ژ کاروومه دترین ئه بزاره لئ گ ئه را موبارزه

فه ری مه نن و پیشرد کردن گرتیبانه سن فه ر په بییه سه گ ته ک به نه ره ریشه و پیشینه ل کوهه ن وژان یانئ باوه رانه ئاین میترا داشتو و ئه ژن فیریایی بکه نن. ئن حال و هاوا شه راوین و فره هه نگیه پیقه ن خاسن فه گه رد دار و چرین و که ش و کوپسان و رووخانه و جوغرافیا زاگروس پیا کردیه سن گ فه نام گشت ده وره لیر ئن زه مینه فره هه نگیه ئه را بالا کردن و دره وشیا این وژ فه خاس نیشان داسن.

چن گ ماو فره تر سره ژه ئه رن بگریئن په سه گ فه نام زاگروسه لیر گ پینای سه رزه مینی فره سن ئه را چه په کمین توریسکه ل پا فه گرداین و په کاگرتن فه له کستان و هه وگه ل باکوور لورستان ئیمروو ئیه لیره هیژ گرتنه؟ ئن به شه چ تایه هه ندیه ل جوغرافیایی و فره هه نگی داشتن گ میژوو ئه ده بیات کوردی ئه ژ وره لرا دره وشیا، فه په کمین که سه ل گ ده سه کار ئه ده ب و فره هه نگ و موبارزه بین ئه ژ نه فه رگه سه ران هیژدا؟ په وژ نیشانه من گ ریشه و پیشینه دژوردریز ئه ده بی و فره هه نگ داشتیه سن گ تونسته سن ئن نوو ده س

شعره لږ گ م نه بیهسه جا نیشان نه ژ زه فردی و بان گست و که لنگه نشی ئی که سه له درئ.

«عەباسیان» گ ښه روژگار ده سلاندر بیانته پره بېشو سته مکار بین ههول و تالشان به بیهه گ نه ته ښه لږ گ عره و مهسه لمان نین زوان و فرهه نگان ښه نام زوان و فرهه ننگ عره و - نسلامیه پره یا بیتیقنا یا فرهه نگان ته سک و بڼ ناز و هره نگانا بکهن. ښه سانگ بهوا نهرا به نه ژ زوان و فرهه ننگ کوردی فیریایی و پشتیواری بکرئ و نوا نه ژ بڼ چڼ بگریتن که لنگه ل و هه ولده رهل نیمه، ښه ناچار مه درسه و مه کته بخانه ل وژان بر دتیانه سن نام کویتسان و مه خارهل دۆر نه ژ ده سپه سن گ ده سپس حوکومه ته ل نه ورله فرهه ن سخته بیهه. موسیقی بهش که لنگ و موهمن نه ژ سونه ته ل نایینی زاگروس بیهه. هه ر ښه ئی توپره گ مه ردم فیشت ښه که رد زه نیاری و خوهنن ناشنا بینه تونستیانه نارینه ل، موسیقی، نه غمهل و نه وال کوهن زاگروس زنتیا بکهن و نه ژ مه ترسی خاپیر بین به ریزنسان. چڼ گ نیمروو ښه نام موسیقی کوردیه مه شناسیمن ریشی هایتیه نام ټولگوهل موبارزاتیکه پره گ نه ژ نه سکه تا نیمروو ښه نامه داشتیه سن، ئی فرمانا نه چوو گ هه ر جو مشت و جره یانی گ که تیه سه وری و ښه نامه داشتیه سن نهرا نه وری ئاشتن دووخ و قه یقول خاسی ئی گره که سن گ نیازمه نده هه م ریشه و پیشینه داشتوتئ، هه میژ مه ردم ئی گره که سن گ وژان بیان ښه بقون «جو مشت و جره یان» بازنه و ری. ئی زه مینه ښه نام «زاگروس نامن» پره ئی سه رترا فرهه م بیهه گ هه ماز ښه روژگار وژیره به ر دیناوا مه ترئ نه و کار و باوهل شعر و نه دهب کوردی نه ژ ئی سه رزه مینه سه ر هیزه مهن و مانه دی. نهرا نمونه نام چهن کس نه ژ که لنگه ل

چڼ گ ماو فرهه تر سره ژه نرن بگریتنی په سه

گ ښه نام زاگروسه پره گ پینای سه رزه مینی

فره سن نهرا چه په کمین توریسکه ل پا ښه گرداین

و په کاکرتن ښه له کستان و هه وگهل باکوور

لوړستان نیمرووئیه پره هیز گرتنه؟ ئی به شه چ

تایه تمه ندیبه ل جوغرافیایی و فرهه نگی داشتی

گ میژوو نه دهبیات کوردی نه ژ وره لرا دره وشیا،

ښه په کمین که سه ل گ ده سه کار نه دهب و

فرهه ننگ و موبارزه بین نه ژ نه ښه فرکه سه ران

هیزدا؟ په وژ نیشانه می گ ریشه و پیشینه

دوړودریژ نه دهبی و فرهه ننگ داشتیه سن گ

تونستییه سن ئی نوو ده س بکیه ههول و تالشی

گ نه ژ نه سکه تا نیسه ښه نامه داشتیه سن .

بکیه ههول و تالشی گ نه ژ نه سکه تا نیسه ښه نامه داشتیه سن . فجوود ده سکه نه ل و ده سکرده ل و جال باستانی، ده ورل شکار، په جان شینی، شه رن شینی و کانونه ل قودره ت سیاسی گ نه سکه بینه شه غلیکه نه ر دۆر و دوس بین ئی گپه گ دووخ و قه یقوله ل فره ئی ده سان داسه ده س په کا تا «فره رگه باشوور» ئی هه مکه تاوانایی ده روتیه ښه دل وژیره ئاشاریا داشتوتئ. هرودت نه ژ مه درسه ل مادی نام بر دتییه سن گ موغل مادی چه رخانه ه و ندره کرنه گ دیاریا مه که ئی گ زاگروس هه مو شه ریشه و پیشینه نه دهبی و فرهه نگی داشتیه سن نه مانن نه تونستییه سن ښه خاس نه ژ ئی تاوانایی وژه نهرا په رفه رده کړدن و په خشا کړدن ئی «زانستنه» هه م ښه نام مه ردم وژیره، هه میژ نهرا جهانی بین وژ به هره به یزئ. روژزه لاتشاسه له مووشن: «نه چن گ ښه نام زوان و نه دهبیات ده وره هه خامه نشیه پره هه س نیشانه می گ فره ژ نه ښه نه دهبیات ریشه دار و پر بارئ فجوود داشتیه سن نه مانن به ویزه هه ر جوور چیه لیر ښه په خترمه به راییه و نام وشیتفه وان گوهرانییه و ښه نام و شیتفه تر ښه مه ردمان شناسانییه.

نه مانا ئی بنچینه دار بین و ریشی داشت و «هن وژمان بینه» گ ښه که رد رووح نه ته فه یی و فرهه ننگمان هامیته بیهه، بیهه سه که لنگه په گ هه ر چهن که مه رننگ و بنده س و فرمانکه ریمن نه مانن هالی چیمانئ نه ر جامیان مه تییه. دوس جوور موسیقی گ دره فنا بیهه و نیسه بیخاونه. نه مانا هالی هه ر هه سن و جاجئ سه ر هیزه مه ئی و وژ نیشانه مه ئی. نه چن گ نیسه ها نام زاگروسه پره و ښه نام نه دهبیات کوردیه مه شناسری هالیپا هه ر ناشناس مه نیسه کاره ل نه کریا فره ئی درئ گ ده ر بر ایهر کاره لئ گ دیگه ران نهرا زوان و فرهه ننگ وژان کردتیانه، نه دهبیات کوردی هه چ نهرا وژ نه کردتییه سن.

ښه ئی نامیره جایگا و نه خش باشوور ښه نام چوارچوو نه دهبیات کوردیه پره چیه؟ ښه چهن تونستییه سن چو به ئی هه گه جره یان ساز و کارومه د بوو؟ نایا بین و نه وینئ کارساز بیهه؟ نه گه ر هه س کارکرد و کارومه دی چه بیهه سن؟ نهرا به جایگا «زاگروس نامین = باشوور» بکه مینه دی بایست به یمنه ر نه سکه و میژوو نه دهبیات کوردی، ښه نه ژ نه سکه تا نیمروو ښه دید زه نجیرفار و پیقه سه نه ریه ک شیا بکه مین و بخوه نیمئ. دوما په گ عره ول هه تنهرا ټیران، ټیرانی و کوشتر فره وانئ کرد، ښه تا سا لها بیده نگی و تنه ریکی قلات ټیران که ټیرا، قلات ټیران نا هانه سه خت له رزییا گ مه ردمه ی فرهه ن ده رگیر شه ر و کوشتر و نه ریا چڼ بین تا په گ ښه سه ده دوخم و سقمه پره که م که م که لنگه ل نه ژ قلات زاگروس هیز گرتنه ور و بینه زه ر دره کیسه ل خاک نراگر و ده سان کرده موبارزه فرهه نگی، ئی که سه له، ښه قاوا شعر چوارخشتیه پره ده سمیته فرهه ننگ و نه دهب کوردیسان دا تا گیان بگرئ هانه گ ماو بووشیمن یانه له بینه گ به ر دیناوا زیتاین زوان و نه دهب کوردیسان ښه نام زاگروسه پره نیا. شاعره لږ گ پیره نایین «یاری» بین ښه نه زوان کوهن و نه دهبی و نه ته فه یی زاگروس په عنی «گورانی» شعران قت. داخماندرا په گ ښه پره فره وانئ نه ژ بڼ چیه. نه مانن

ئه ده ب کوردی فه گهرد شعرله وان ئه ر ئیره له ماریمن. فه نام به شا کردن دهوره له ئه ده بیات کورد به ئیره به کمین دهوری گ پر باره، دهوره به لی دوله فه فه نامین ساله ٢١٠ تا ٢٨٥ «ک» ئه ژ ئسفاهان تا شه هر زور، فه ژیر ده سلآتداری کوردستانه ئیره بییه. به لؤل ماهی یا به لؤل مادی، فه نامین سه ده دو فمیر فه لو رستانه ئیره هه ته دی فه سال ٢١٩ «ک» ئه رکوی «ته نگه گؤل» گ نیسه به شئ ئه ژ شایاد کرماشانه قاوا چوول کردی. به لؤل ماهی چئیه پرا به غداد و ئن وره لا هه ته پرا کرماشان و ده س کردییه نامووخته کردن مه رد و شناسان نایین وژه دیگه ران. هه ر ئن که سه دوماری فه نام «به لؤل دیوانه» نام کردییه ره. به لؤل شاگردله فره ی پهرقه رده کردی گ هه م وژ هه میژ شاگردلی ئه ژ که ئنگه ل شعر و ئه ده ب کوردین. به لؤل فه نام به کئی ئه ژ چوارخشییه لئ هانه فئیه سن:

ئه و واته ی یاران، ئه و واته ی یاران
ئیمه دیوانه یین، ئه و واته ی یاران
هه نی مه گیلین یه ک یه ک شاران
تا زنده که ریم نایین ئیران

هه ر چه ن ئه ژ لاینی بریکه ره نام «دیوانه» نریاسی ئه ریان. ئه مانئ هه ر ئن که سه، فه سانگ روو شه راوین و پا فه گرده ری داشتیه سئ مووشن: شه هر ئه ر شه هر سه فه ره مه که یم تا دوگله نایین کوهه ن ئیران زئیا بکه یمین. فه یه وژ نیشان ئه ژ باوه ر پاوه رجا و گستن راسکاینی درئ گ مه یئئ ئن فه ره نگ و ئه ده ب پامال کریا و ته سکا بییه ئه ژ نوو زئیا بکه ی. «باوه لوپه» لو رستانی به کئی ئه ژ لاینداره ل و پیره وه ل باوه به لؤل گ فه هه وگه لو رستانه ئیره دره وشیا به. چه ن نمونه ئه ژ چوارخشییه ل ئن که ئنگ زاگروسیه:

فه هه فئیه وه فه هه فئیه وه
جه میان نیان فه هه فئیه وه
شکاریم ئاوره نه که مینه وه
به هلوول گه وره ما فه ئه مینه وه

ساقی ناکامم، ساقی ناکامم
جامی بدهر پیم ساقی ناکامم
جه و مه یه ی کونه بریز نه جامم
هانه سا به لکه ساریش بوو زامم

هه ر چه ن فره ئه ژ چوارخشییه ل ئن که ئنگه ل ئه ژ فیرا چه ن، ئه مانئ هه ر ئن چه نگه چوارخشییه جهان بیینی که ئنگن فه نام وژانه ئیره دیرن گ بناوا شعری و ئه ده بی ئه که ئنگه له نیشانه مئن.

یه کئی تر ئه ژ پیره وه ل و شاگردله به لؤل، «باوه ره چه ب لو رستانییه» گ بیژگه یه گ فه نام شعر و ئه ده به ئیره پائه به رز بییه سئ ته مورزه ن فره هان زه فه رده سیژ بییه. خاسته بزانیمن ک ئن که سه له نه ته نیا ئه ژ لاینی حوکومه ته ل سسته مکار و ملهور فشاران ئه ر بان سه ر بییه گ ئه ژ لاینی جره یانه ل سیاسی و دینی وژانی ئیره ته ل و تون به رخوردان فه گهرد کردیا به. بیژگه یانه ل مه رج و دوو ح کومه لگا هه مری و هه مده نگان نه وییه. با

ته فه جو فه روو ح سازشکارانه ئی گ فه نام کوومه لگا ئیمه ئیره بییه دو ما یه گ دره کی و بیگانه ده سلآت سیاسی و دینیان که ته و ده س، مه رد دی چنانچ خوه شان ئه و که سه لئ هه هه ت گ زه ز ده ستگا حوکومه ت بین. یا فه هانه که سه لئ مه وتان «لیقه» یا باوه ره چه ب فته نی «لیقه وانه» مه کردن:

ئاسووده م که ردن، ئاسووده م که ردن
به هلوول گه وره ما ئاسووده م که ردن

*

ساقیا ده ستم ساقیا ده ستم
جامئ تر باوه ر بگئیه ده ستم
ئه ز جه مه یخانه ی روی ئه له ست مه ستم
فه مه ستی په یمان نایینم به ستم

هه نئ عه باسییان فه ئه وچ قودره ئیره یین، ئه ژ باوه ت دین و سیاسه ت، بیئشو ته ل و ت فه گهرد گشت که س و گشت چئ به رخوردانه مه کرد. هانه گ ئه ر کولجائی خوین و کشتار بیئشو بی، فه یه بییه مدووم یه گ که ئنگه ل شعر و ئه ده ب کوردی فه تره ز سه ره په پوو و راز و ره مزدارئ درده ل و ژانه ل وژان بارنه و زوان، فه ئن جوور پیغام وژانه مه ره سانه و گووش ئه ونه له گ لاینداران بین. «باوه حاته لو رستانی» یا «باوه حاتم» ک ئه ویژ ئه ژ پیروه ول به لؤل ه مووشئ:

ساقی جام مه ی ساقی جام مه ی
په ریم باوه ره ساقی جام مه ی
جه و مه یه ی کونه په ی ریشم ساده ی
بده ر پیم جامئ جه جامه که ی که ی

باوه حاته ئه ر ئیره له کلک فرئ جام کیانی یه مه دورئئ ئرا و شراوی گ مزه کوهه نئ درئ و قه دیمیه (یه عئ ریشه درئ) فه زئه مه لئ گ هاپئیه گیانه ره، ته نیا فه گهرد «هواردن» نووشدرووئئ - گ ئه ژ رووژگاران کوهه ن هه تیه و هه امئیه نایین باپیرانمان بییه - خاسا ماو.

فه دهوره لئ تریر ئه ده بیات کوردی، فه زه مان سه سه نوویه کوردئه ئیر (٣٣٠-٤٠٦ «ک») گ سه رماج پایته خت بییه سئ شاعره ل فره ی دره وشیا به. سه رماج ها نامین هه رسین و بیسته ئه ئیره گ ئیسه به شئ ئه ژ پاریزگا کرماشانه. شاعره ل دهوره سه سه نوویه تو رده س شاعره ل قه رئینان ئداهه دایه و شعر و ئه ده ب کوردییان پر بارترکا کردییه. خوه ن و شیباکردن شعر شاعره ل ئه دهوره چه ن خالمان ئه ران دیارییه مه که ی.

١- ئن به شیه ش کردنه له ئن رۆ جائه رجا بین وئالشتیین مه رکه زه ل قودره ت و سیاسه ت بینه. هه سای دوو ح و زه مینه، فه نام زاگروس یا به شئ ئن زاگروس فره هه م بییه مه رکه زه ل فره ره نگی وژان ئه ر ئه فه رگه، فه خاس نیشان دایه.

٢- ئن دهوره ل ئه ده بییه هه ر کام ئداهه ئه و دهوره بینه. هانه گ مه وئیمین ئه ره ک پیقه سن و ری و تو ران دیارییه، فه نه خئ یانه له پیقه نه من ئه ر یه کره کی ئه ورریا به. هه ر دهوره ئن ئه ژ جنس دهوره فره ژ وژ بییه و روو ح و فره ره نگان هه مبه ش بییه، فه گشتان یه ئچوو ر موبارزه مه که ن. هانه گ ئن چه ن ده سه گیه گ ئیسه فه نام زاگروسه ئیره دریمن ئه سه که نیا شتانه.

هر پروژ درن فره ترکا مهون نازاد بۆمن.

۹- مهردم له کستان هر ئيسکه ټټه زوان نه ده بى گوراني، فه عنوان زوان دالکهي و زوان وژانه مهزنان، هوق فره و جيايي فه بين زوان موحاوره و نه ده بى وژان مهوون، فه ههردکانه به کي مهزنان. چي گ دياريه گوراني فره تر نه ژ هر چي نزيک وه له کييه؛ نه خنکه گ مراد و مه به ست نه ژ گوراني نه نام مهردم له که ټره هر زوان له کي ئيسکه ييه سه. شعر شاعره له چن دهه پيش تا چي گ نوسريانه فه گهرد شعره له فولکلور فره ترکان گورانيين. مهردم له ک يانه له فه عنوان سه رمايه و داشته له وژانه مهزنان. ننگار و نه ديده گرتن زوان نه ده بى گورانيه رزشت نه نيان نه را کار زانستي نه ر پو ئي زوانه و نه ر پو له کي جوړي نه ديده گرتن و ننگار مهردم ئي سه رزمينه سه. ۱۰- فه ئي نام ټره هامة شاعره له بنوسه له و قلمه ده سه له نه ئي جياي «عه شيره گرايي» فه ناوه خت و نامانجه له که لنگرتي فکر بکن. تاسوو چنهم و سيفامان فه که لنگي زاگروس بوو تا به لکهم فه پيناي زاگروسه ټره ده رک و فه هم بيترمانئ نه ژ به کتره کي داشتو. فه زوان نه ده بى، زوان هامة ش گشتمان بوو. باوه سه هه ننگ دوودان فته نئ:

تا دوواره «زنده کهريم تايين کوردان» .

مهردم له کستان هر ئيسکه ټټه زوان نه ده بى گوراني، فه عنوان زوان دالکهي و زوان وژانه مهزنان، هوق فره و جيايي فه بين زوان موحاوره و نه ده بى وژان مهوون، فه ههردکانه به کي مهزنان. چي گ دياريه گوراني فره تر نه ژ هر چي نزيک وه له کييه؛ نه خنکه گ مراد و مه به ست نه ژ گوراني نه نام مهردم له که ټره هر زوان له کي ئيسکه ييه سه. شعر شاعره له چن دهه پيش تا چي گ نوسريانه فه گهرد شعره له فولکلور فره ترکان گورانيين. مهردم له ک يانه له فه عنوان سه رمايه و داشته له وژانه مهزنان. ننگار و نه ديده گرتن زوان نه ده بى گورانيه رزشت نه نيان نه را کار زانستي نه ر پو ئي زوانه و نه ر پو له کي جوړي نه ديده گرتن و ننگار مهردم ئي سه رزمينه سه.

۳- زاگروس «حوزه» فره هه ننگي که لنگي بيته گ نه گهر فشار سياسي يا ديني هه ټييه سه ر بان يه مه ته قه نيرووه له فره هه ننگي وه له تونستيانه ئي وه له باربکهن و بچنه را چي تر زاگروس تا وژان ئي شه ر و ئي خاپيريين به ريزن.

۴- زوان نه ته فه يي و يه ئي پارچه ئي گ زوان نه ده بى بييه نه را گشت زاگروس فجوود داشته ييه سن گ نه ژ شه هر زوور تا لوپستان فه گهرد ئي زوان نه ده بييه نوساوانه. ناهانه گ نماو ديارى بکه يين کام شعر هن لوپستانه، کام شعر هن شه هر زووره، جيانرا کردنان نه ژ يه ک کار فره هان سختيکه . زوان شعره له جوړيکن گ بگر گشتان يه ئي شاعر نه ژ يه ئي مه ته قه فتنه. فه ئي يه ټده س بين و هامة ننگ بين و هامة يي بين و هامة ننگ بينه چيکه گ ئيمروو زاگروس بيشوو نيازه بين درتن. ۵- گشت زاگروس نه را يه ئي هه ده ف و نه را ره سين فه ناوه خت و نامانجه له گ فه نامانه ټره هامة ش بييه شه ران کړتييه. به لؤل مادي باوه سه ره ه ننگ دووادان هه رديکي هه ده ف و ناوه خت وژان زتيا کړدن تايين پامال کريا و ته سکابي پيشنانه مهزنان. هه ده فه له هامة ش، نسترانزي هامة ش و کار يه ټجوور نه ژ نيشانييه ئي تلاشه سه. فه شناسنامه ديارى و ناشکرايکه ده ر براهير «ديگه ري» گ ناشکرا و مه علوموه .

۶- «نه ده بيات باشوور» منه ي مه که ئي گ نه رزشت و احترام و حه قشناسي فره تري نه را وژ باريه ده س. فه نه خش و جيايگا وژه نام تاريخ نه ده بيات زاگروس که لنگه ټره فره تر بشناسي گ فه هانه بزاني و باوه بکه ئي گ «باوه ل» شعر کوردي، فه نام ده وره له رش ناستبداد ټر نه ژ ئي ناو و خاکه ه ټيز گروتنه و بناوا فره هه ننگ و نه ده ب ئيمروو کورستان. هر نه جووره گ خوراسان هه لوورکي په رفه ده کړدن «په ده ران» شعر فارسي بييه و هه موشه ټي ئي ماف و ئي حورمه ته نه را وژ قائله.

۷- تا چن دهه پيش شاعره له «زاگروس نامين» شعران فه گورانييا نوسايه، فه گورانييان زوان سه ره کي و نه ته فه يي و نژادي وژان زانستيه، فه هوق جوړي وژان نه ژ گوراني جيا يا دوور نه زانستيه و ناهانه گ به ش که لنگي نه ژ شناسنامه ئي مه ردمه، فه ئي زوان و نه ده بيانا شکل گرتييه. کناوه له و نوسريال مهردم زاگروس ده س فه ده س گېردينه و خوه نريانه. هر هانه نارينه، گوراني و مومسيقا زاگروس، فه «به ئي زوان» گ نه ويژه زوان نه ته فه يي و ديارى بييه زه نريانه و خوه نريانه.

۸- ئي تاريخ دوور و درټز فره هه ننگ و نه ده ب کوردييه نه ته نيا ئي خالنامه نه ران دياريه مه که ئي گ نسابتيه مه که ئي زاگروس که لنگه له و مه ردومه له جوړو ټجوور و که لنگي نه را «به کاگرتن» و «به ئي پارچه بين» و فه هم موه قه قابل دري. سيفا کړدن و سه ر ژ گرتن نه ر بان ئي مه سه له و ناهانه مه سه له لن ټيمه فر ئي ئي گه پمانه پيشه مه ټري گ «نه ته فه» بفه هميمن تا نه ژ په ريشاني و ته فراتون بينه له بيخه دانه، نه ژ شيفايانه له ناموته مه دانه ئيمروو، نه ژ ناوچه گرايي و نه ژ هووز و عه شيره ت بازيه له گ

دیالیکتی کوردیی خواروو دیالیکتیکی هەژاری دەولەمەند

پێشەکی

ژمارەپێک لە زانایانی کورد وێژەیی کوردیی خواروو بە زمان و وێژە «گۆرانی» ناو دەبن و ھەموو شێشێ دوکتۆر مەرف خەزەدار لە مێژووی ئەدەبی کوردی و ھەروەھا مامۆستا عەلا ئەدین سەجادی لە بەرھەمە بەرخەکی خۆی بە ھەمان ناوی مێژووی ئەدەبی کوردی باسی گۆران و کوردەکانی بناری زاگرووس دەکەن و وەک بە کۆمەڵەیەک لە ڕەسەنترین و دەولەمەندترین شێوەزارە کوردییەکان ناوی دەبن. بەو پێشەش گۆران تیرە و کۆمەڵکێی ئەنتۆگرافیە بە شێک لە پێکھاتەیی کوردی لە خۆ دەگرێت و باشترین سەرچاوە بۆ زانیاری لەبارەیی تیرەیی گۆران بەرھەمەکانی مێژوونووسی کورد شەرەفخان بەدلیسییە. ئەوێ بە «گۆران» ناوی لێھێنراوە ناخۆپەرکی ھەرە زۆر دەگرێتەو ھەروەھا کە لە خوارووی ئیلام و تەنانەت لە لۆستانەو

دەگرێتەو ھە کرمانشەن و ھەورامانات و بەشێک لە پارێزگای کوردستان و پارێزگای سلێمانی ئەمرۆکە لە خۆ دەگرێت و بەرھەمە کەرکوک و تەنانەت مووسڵ دەکشێت و دەگاتە سنووری تورکیای ئەمرۆکە. لەبارەیی شێوەزارە شێوەزارە لێک و کە لەھەر و ھەورامی و بە تەسماوھە ئەتوانین بڵێین زازاش دەگرێتە بەر. ئەم وێژەیی بەم فراوانییەو لە دنیای سەرھەمدا بەھوێ تاپەئەندیی شێوەزار و پیزبەندیی شێوەزارەکان لە زمانی کوردی تا پراوەییکی زۆر پەراوێز کەوتوو و نەبوونی دەزگایێکی میدیایی و پەخشاندنی کارا و دەولەمەند بۆ پیشاندانی دنیای ھونەری و وێژەیی ئەو پووبەرە فراوانە خەساری قورسی بەدوای خۆیدا ھێناو.

توێژەران و ھۆگرانی ئەدەبی کوردی بەباشی شارەزای مێژووی سەرھەمەکانی ھونەرییەکان و بەتایبەتی شێخری کوردی

ئەدەبى شانۆشه.و. بەلام دىيالتيكى كوردى خواروو له نيوهى دووهه مى سه دهى نۆزهى زايينيه وه كه ئەماره تى ئەرده لان رووى كرده كزى و رووخان، په راويز كه وت و تووشى وه ستاتيگ بوو.

ناميقي هه ورامى تويزهر و شاعبرى هه ورامى كه بهرپرسى پيوه نديه كانى وه زاره تى روشنبرى حكومه تى هه ريمى كوردستانيشه له باره ي ئەو وه ستانه وه ده لئيت: دياره ئەو وه ستانه ده بئ له دوو سه ره وه خوئندنه وه ي بؤ بكرئت؛ په كيان ئەوه ي ئەو مملانتى سياسييه ي نيوان ئەماره تى بابان و ئەماره تى ئەرده لان دورى كاريگه ريبان له سه ره ئەو چه قبه ستنه هه بوو تا ئەو راده يه ي رهوته كه گه يشته تاستى دزايه تى كردن. له گه رمه گه رمى كيشه و مملانتى نيوان دوو ئەماره تى ئەرده لان و باباندا كه دوو قه له مپه روى ئەدەبى گۆرانى و ئەدەبى سۆرانيان له خوڤ ده كرت ئەو حاله ته هاته پيشئ چوونكه ده سه لاتى سياسييه كه زمان ده باته تاستيكي سه رووتره وه و پيشئ ده خات.

دياره له م مملانييه دا ئەماره تى ئەرده لان به ره وه لاواز بوون و بچووك بوونه وه و دارمان ده رۆيشت به لام ئەماره تى بابان له گه شه و سه ره كه وتندا بوو بۆيه هيزيكي گه وره ي سياسى، ئابوورى، سه ربازي و حوكمى له پشت زمانى كوردى سۆرانيه وه بوو و توانى هيز و نفوز په يدا بكات به لام له بهرانبه ردا پشتيوانه كانى دىيالتيكى گۆرانى دوو ديارده ي زۆر گرینگ بوون؛ په كهم ده سه لاتى سياسيى ئەرده لانە كان بوو كه به ره وه دارووخان ده چوو. دووهه م ئەوه ي پشتيوانى گه وره ي دىيالتيكى گۆرانى ئايين بوو به تايهت ئايينى يارسان. له وه ده مه شدا رۆژ له دواى رۆژ بازنه ي دورى ئايينى يارسان به رته سكرت ده كرايه وه و له بهرانبه ردا ده لته تى عوسمانى به هه موو هيز و ده سه لاتيه وه پاليشتى ئەماره تى بابانى ده كرد و هيزى پئ ده به خشين بۆيه له دواى مه وله وى كه س نه يتوانى ته جاوزى مه درسه ي مه وله وى بكات و ئەدەبى هه ورامى وه ستاتيكي تووش بوو به لام دياره نه رووخا چوونكه تا ئەو كاته ي ئايينيگ به ناوى ئايينى يارسان هه بيت دىيالتيكى له ناو ناچيئ.

ئەمپۆكەش ئەو خەمە رەپويەتەوه كه وه ستانه كاتيه كه ي دىيالتيكى كوردى خواروو په كى به ئەدەبى ئەو شيوه زاره كورديه خستيت. بوونى كه ساپه تيه دياره كان ئەدەبى سه رده م وهك په رته وه و و عەلى ئولفە تى و په ئووف مه حموودپوور و عوسمان موحه مه د هه ورامى و ناميقي هه ورامى و ديكه ي شاعيره هه ورامى و له كى و كه له پوريه كان هيوای ئەوه ده به خشيئ كه هه لمه تى بووزانه وه ي ئەدەبى كوردى خواروو به وزه و تينيكي زياتره وه ده ستى پيكردۆته وه و ئەمه ش پيوستى به هاوده نگی و به هاناچوونى ده رگاى راگه ياندى و په خشاندى هه يه و پيوسته وهك خه رمانتيكى به ييتى ئەدەبى كوردى سه پرى ئەم ئەدەبى ئەم دىيالتيكه بكرئت و زال بوونى شيوه زارى فه ريمى سۆرانى نه بيتته هۆى په راويزكه وتنى ئەو به شه ده وله مه ندى كه له پوور و ئەدەبى كوردى.

هه ن و لای تويزه ران روونه كه كۆنترين پارچه شيعرى كوردى كه ئيستا له به رده ستدايه هه مان شيعرى هورمزگانه كه به شيوه زارى گۆرانى به ده سه ته وه ماوه:

هورمزگان پمان ناتران كوشان
ويشان شارده وه گه وره ي گاوران
زۆركارى نارهب، كه رده نه خاپوور
گناى پالەيى، هه تا شاره زوور
شه ن و كه نيكان وه ديل به شينا
ميرد نازا تلئى وه رووى هووينا
ره وشت زه رده شتره، مانۆه بئ كه س
به زيكنا نه يكا، هورمز وه هيج كه س
هورمزگان رووخا تاگه ره كان كوژانه وه
گه وره گاره ره كان خوڤيان شارده وه
زۆردارانى عه ره ب (هه موو شتيان) خاپوور كرد
هه ره له پالەييه وه هه تا شاره زوور
ژنان و كچان به ديلى گيران
پياوى نازا له خوئندا تلايه وه
په وشتى زه رده شت بيكه س مايه وه
هورمز به زى به هيج كه سدا نه هاته وه

«ملك الشعراء» ي به هار شاعير و تويزه رى به ناوبانگى فارس زمان له باره ي ئەم شيعره وه ده لئيت: ده قتيكى پيگهاتوو له چه ند دگر شيعر به ده سه ته وه په كه ميژوو كه ي ده گه رپته وه بؤ بيسته كانى كوچيى مانگى و له نزيك شارى سلطاني كوردستانى عيراق، گه نه يگى به ريتانى دۆزويه ته وه و باسى سه رده مى هپرشى سوپاى ئيسلام بؤ ئيران ده كات و له سه ر پيستی ناسك نووسراوه.

مامۆستا عه لئه دىن سه جادى له ده قى كتيبه كه ي خوئيدا باسى ئەم شيعره ي كردوه و پشتراستى كردۆته وه كه وه كوو كۆنترين شيعرى كوردى تۆمار كراوه.

دوكتوور جه مال ره شيد ئەحمه ديش تويزه رى بوارى ميژوو زمانه وانى و نووسه رى كتيبى ميژووى كۆنى كورديش له كتيبه كه يدا ئامازه ي به م شيعره كردوه و ده لئيت زۆرينه ي نووسه ران و زمانناسان له به ره مه كانياندا ئەم شيعره يان وهك كۆنترين شيعرى كوردى ناسيوه. كه وابوو كه س نكوئى له وه ناكات كه په كهم شيعرى كوردى به دىيالتيكى گۆرانى له به رده ستى ئيمه دايه. جگه له ئەم په كهم به ره مه شيعرييه، كۆنترين شاعيرانى كلاسيكي كورديش هه ره به دىيالتيكى گۆرانى شيعريان هۆنيه ته وه و بابه تايه رى هه مه دانى وهك ئه مونه يكيى زه قى په نجه ي بؤ راده كيشرئت. دره وشانه وه ي به ره مه ئەدەبىيه كانى ئەم شيوه زاره ي كورديه به رده وام تا ده كاته مه لا په رپشان و ئەلماس خانى كه نووله يى و شامى كرماشانى و خانى قوبادى و سه ي ياقۆ مايده شتى و شاعيره كانى سه رده ميش به هه ورامى و له كى و كه له پوريه وه. به ره مه ي ئەم شاعيرانه ي ناويان وهك ئه مونه هيترا له بارى جوۆر و فۆرم و چه مكى ئەدەبىيه وه زۆرينه ي چه مكه كان له خوڤ ده كرن به حماسه و ليريك و فيركارى و

نوورپینگی وە ناوەرپووک شیعر ژنەیل کورد لە ناوچە ی کەلھور

ناوچە ی کەلھور.

وشە کلێل: شیعر، ژنەیل کورد، ناوچە ی کەلھور

۱. زوان دیاردە یگ کوومە لایەتیه. ئایەمەیل لە دریزایی دیرووکا وە بوون هەووە جەیان وە ژیان وە کوومە ل ئرا وە پێیە وە بردن ژیان و پاراستن خوەیان لە خسارە یلێگ ک وە ئەنیایی ئەتۆەنسنە لە بەرابەر یان بووسن، وە ئامرازگ ئرا پە یووەندی هەووە جە داشتنە و لە رێ پە یووەندی گرتن و هاو فکری تۆەنسنە گێچە لە یلێگ ک لە سەر رێ ژیان ئایەم بۆە چارەسەر بکەن و نەسل ئایەم هێمان بەردە وامە. ئایەمەیل وە شیوەیل جیاوازگ جیور زوان ئشارە و کە لک گرتن لە پە کمین دەنگە یلێگ ک نیشانە ی مەبەست دیاریگ بۆە تا وە شیوە ی ئپرووژین زوان، کووشانە وەل بەکا پە یووەندی بگرن. زوان ناسەیل جیا لە ئامراز بۆن زوان ئرا پە یووەندی گرتن، لە کاریگەر یەیل تر زوان گەپ دانە. براون و یوول (۱۹۸۳) کاریگەر ی زوان وە دو بەش کاریگەر ی ئالوگووپی (تە بادوولی) و راگوژی (نتقالی) دابەش کەن. لە

پێشەکی

ئەدەبیات دەروە چێگە ئرا خوەندنە وە ی زوان ناسی، کوومە لگە ناسی، پە ی بردن وە رەوش ژیان ئایەمەیل لە هەر سەردە مێگ، داخوازە ییل، نوورگە یان وەتد و لە دال ئەدەبیات هەر ملەتێگ توانیم زانیاریەیل فرە یگ وە دەس باریمن. جیا لە ناسین فەرھەنگ پە ی ملەت لە رێ شیکاری ئەدەبیات ئەو ملەتە، گرنگی ئەدەبیات ئیەسە ک تۆەن ئ کاریگەر ی بنەیدە بان فەرھەنگیش، یانئ هەم فەرھەنگ تۆەن ئ کاریگەر ی بنەیدە بان ئەدەبیات و هەمیش ئەدەبیات تۆەن ئ پە ی فەرھەنگ سەقامدارە و بکە ی یا بگۆە پێدە ی و خوازیم بزانیمن ک ناوەرپووک ئەدەبیات ژن کورد لە ناوچە ی کەلھور وە چ مەسە ل یلێگ ئامازە کردیە و ئایا نیشانگ لە فەرھەنگ سەردەم لە ناو ئەدەبیاتیان هەس و لە کووشانگ ئرا گۆە پرائن کوومە لگە وەرە وە زعیەت دلخواز گەپ دانە؟ ئرا دەس پئ کردن ئن باسە پایا زوان، ئەدەبیات، فەرھەنگ و جنسیەت تار یف بکە یمن و ئیکە بنوورپیمنە ناوەرپووک شیعر ژن کورد لە

بیه زانئ ک فەرهنه‌نگ له ری که له پوپور زینه‌وه‌رناسی (وراسه‌ت زیست شناختی) وه ئایه‌م به‌نیه‌سه‌ن به‌لکوه له ری گه‌ورا بۆن له ناو یه‌ی کوومه‌لگه‌ و تایه‌ت بۆن فەرهنه‌نگ نه‌و کوومه‌لگه وه ده‌س تئ.

فەرهنه‌نگ هه‌م وه شیوه‌ی راسه‌پراس په‌روه‌رده دریه‌ید و هه‌میش له ری دینن. باوگ و دالگه‌یل پڕنگ چشته‌یل ک فەرهنه‌نگ کوومه‌لگه‌یانه وه منائیان چاشنن و چشته‌یلگیش هه‌س ک منال خوه‌ی دۆتئید و قیر بوو. ئایه‌م له ری نوورسن، گووش ته‌کانن، باس کردن و په‌یوه‌ندی وه‌ل نه‌ودوای ئایه‌مه‌یل کوومه‌لگه‌، فەرهنه‌نگ نه‌و کوومه‌لگه‌ هه‌وکاره‌ بوود.

وه گووره‌ی کوتاک، گیرتزر (۱۹۷۳) باوه‌ر دیرئ ک ئایه‌م له ری چاشیان فەرهنه‌نگی مه‌فاهیمت خه‌لقی که‌ی، نه‌و هۆر تیره‌ئید و نه‌و کار به‌ی. نزام ماناییک ک له ری فەرهنه‌نگ ناو زهن سه‌قام کرتیبه له بان ناسین جه‌هان، وه‌تن هه‌ست و دادوه‌یه‌یل و تمام ژبان ئایه‌م کاریگه‌ری دیرئید و ره‌فتار و باوه‌ر له رۆ نه‌و نزام ماناییه وه‌نیه‌و چوو. تۆه‌نیمن بۆشیمن فەرهنه‌نگ کوومه‌لیگ له نه‌رزشه‌یل به‌ی کوومه‌لگه‌س ک مه‌ردم نه‌و کوومه‌لگه‌ ئپا ژبانین له لئ ئیسه‌فاده که‌ن وه‌لئ هه‌وه‌جه‌ دیریمه‌ن وه ئیه‌ نامازه بکه‌یمن ک له ناو یه‌ی کوومه‌لگه‌ ک فەرهنه‌نگ تایه‌ت خوه‌ی دیرئ، فەرهنه‌نگ هه‌رکه‌س مومکنه وه‌ل که‌س تره‌و جیاوازی بییاشتوود و ئایه‌مه‌یل ناچار نیئن له سونه‌ت فەرهنه‌نگی کوومه‌لگه‌ په‌یره‌وی بکه‌ن و گاجار که‌سه‌یلگ وه‌ل فەرهنه‌نگ کوومه‌لگه‌یانه‌و دژایه‌تی که‌ن، چۆن وه ئئ باوه‌ره‌ رسینه‌ ک نه‌و نه‌رزشه‌یله ئپا ژبانیتان خاس نییه‌ و نه‌رز و نوورگه‌ و باوه‌ریله‌ تر په‌سه‌ن که‌ن.

کوتاک (۱۲۸۶) تۆشت له نوورگه‌ی ئنسان‌نسه‌یل، فەرهنه‌نگ فره‌تر له ئه‌ده‌ب و هونه‌ر و په‌روه‌رده‌سه و باوه‌ر دیرن ک نه‌ه‌نا خوه‌نده‌واره‌یل (دانش آمۆختگان)، به‌لکوه‌ گشت ئایه‌مه‌یل فەرهنه‌نگ دیرن و گرنگترین هه‌زیه‌یل فەرهنه‌نگی نه‌وانه‌ن ک له بان ژبان رووژانه‌ی خه‌لک کاریگه‌ری دیرن، وه تایه‌ت نه‌وانه‌ ک کاریگه‌ری نه‌نه‌ بان مناله‌یل.

بایا هه‌وشمان بوو ک فەرهنه‌نگ کوومه‌لیگ له نزام و نه‌رزشه‌یله و نه‌گه‌ر یه‌ی ئلمان فەرهنه‌نگی له ناو کوومه‌لگه‌یگ بگۆه‌رئ، نه‌ودوای ئلمانه‌یلش گۆه‌رن. نه‌سه‌ هه‌رکام له چشته‌یلن ک وه ناو فەرهنه‌نگ بییان نامازه‌ که‌یمن گرنگی فره‌یگ له بان ژبان دیرن، ئپا نمونه‌ نه‌گه‌ر گه‌پ نه‌خه‌لافیگ ناو یه‌ی کوومه‌لگه‌ بگۆه‌رئ بئ گومان کاریگه‌ری نه‌و گۆه‌ریانه‌ له ناو هونه‌ر و نه‌ده‌بیات نه‌و وڵاته‌ دۆنیمن و نه‌گه‌ر له ناو نه‌ده‌بیات له نوورگه‌یگ گه‌پ بدریه‌ی، هاتئ نه‌و نوورگه‌ بایده‌ ناو ژبان مه‌ردم و بووده‌ به‌شیگ له فەرهنه‌نگ.

۴. ئایه‌مه‌یل له سئ جنس تیر، ما و نیرومان. ئایه‌م له له‌هاز جنسی وه یه‌کیگ له ئئ سئ شیوه‌ وه دی تئید و له ناو کوومه‌لگه‌یگ ک ژیه‌ی جنسیه‌تئ سه‌قام گرئ. یانئ جنس و جنسیه‌ت هه‌رچه‌ن په‌یوه‌ندی راسه‌پراسئ وه‌ل یه‌کا دیرن وه‌لئ یه‌کیگ نیئن. کوتاک (۱۲۸۶) تۆشن ئایه‌مه‌یل له رۆ تایه‌مه‌ندیه‌یل جنسی سه‌ره‌تایی جوور نه‌ندامه‌یل جنسی و

کاریگه‌ری ته‌بادوولی نۆسه‌ر یا بیژه‌ر له زوان وه بوون نامازیگ ئپا ده‌س پئ کردن، پاراستن و نه‌و په‌رتخ بردن په‌یوه‌ندی که‌لک گرئید و له کاریگه‌ری ئنتقالی نۆسه‌ر یا بیژه‌ر کووشن زانیاری، زانسته‌یل و باوه‌ریه‌یلن وه به‌رده‌نگ مونه‌تقل بکه‌ی. کاریگه‌ری ته‌بادوولی په‌یوه‌ندی میحوه‌ر و کاریگه‌ری ئنتقالی ناوه‌رووک میحوه‌ره. یانئ زوان هه‌م تۆه‌نئ نامازیگ ئپا په‌یوه‌ندی گرتن بوو، هه‌میش نامازیگ ئپا ئنتقال باسه‌یل فەرهنه‌نگی، دیرووکی، نه‌ده‌بی وه‌تد وه نه‌سه‌یل هه‌وچه‌رخ و بانان.

۲. نه‌ده‌بیات هونه‌ر و ته‌ن باوه‌ر و هه‌ست له ری وشه‌یله و نه‌گه‌ر چشته‌یلن ک تۆشیه‌ی هونه‌رمه‌ندانه‌ نه‌ود دی نه‌ده‌بیات حساو نیه‌ود و هه‌ر نه‌ده‌بیاتیگ به‌ردان (ته‌لئید) زوانیه‌ وه‌لئ هه‌ر به‌ردان زوانیگ نه‌ده‌بیات نییه‌. که‌سه‌یل فره‌یگ و هه‌رکه‌س وه شیوه‌یگ تاریفیگ له نه‌ده‌بیات وه‌تنه‌. وه باوه‌ر زه‌رین کووب (۱۳۵۴) گشت داشته‌یل زه‌وقی و فکری مه‌ردم ک مه‌ردم کووشن زه‌بت و نه‌قل و بلاویان بکه‌ن نه‌ده‌بیاته‌، میرات فکری و زه‌وقیگ ک له نه‌سه‌یل وه‌رین ئرامان مایه‌سه‌ جیه‌و و له بانان چشته‌ی پئ ئزافه‌ کرئید و هه‌میشه‌ نه‌ته‌وه‌یل و مه‌ردم جه‌هان له لئ که‌لک گرئ. پوپوره‌یایی و سه‌عه‌یدی (۱۳۹۲) تۆشن نه‌ده‌بیات گشت به‌رچه‌یل زه‌وقی، عاتفی، خه‌یالووی و فکری یه‌ی نه‌ته‌وه‌س ک وه شیوه‌ی ده‌مه‌کی یا نۆسیاگ سه‌بت بۆنه‌ و نه‌ده‌بیات هه‌ر نه‌ته‌وه‌یگ نیشانه‌ی نوورگه‌، هه‌سته‌یل، تایه‌ت مه‌ندیه‌یل ره‌فتاری و فەرهنه‌نگی هه‌ر نه‌ته‌وه‌یگه‌، وه گشتی تۆه‌نیمن بۆشیمن هه‌نایگ ئایه‌مه‌یل هه‌رچه‌گ ک له ده‌رۆن خوه‌یان و کوومه‌لگه‌یان هه‌س وه زوانیگ هونه‌رمه‌ندانه‌ بۆشن و بۆسن نه‌ده‌بیات وه حساو تئ. شوعار و نه‌نوه‌ری (۱۳۸۶) باوه‌ر دیرن ک نه‌ده‌بیات وه هه‌ر شیوه‌ و له هه‌ر چوارچووئ ک بوو، ژبان و نه‌رزشه‌یل و تایه‌مه‌ندیه‌یل ژبان تاکه‌ه‌سی و کوومه‌یی نیشان ده‌ید و نه‌ده‌بیات وه دو شیوه‌ ئیمه‌ وه‌ل ژبانیه‌ و په‌یوه‌ندی ده‌ی: یه‌کیگ له ری عاتفی و وه‌ختئ ک خوه‌نیمنان و یه‌کیگ له ری عه‌قله‌ندی، هه‌نایگ له سه‌رئ هۆرده‌و بۆمن و ره‌خنه‌ گریمن.

له بووت نه‌رک نه‌ده‌بیاتشه‌و هه‌رکه‌س وه نوورین خوه‌ی رایگ دیرئ. وه باوه‌ر ستووده (۱۳۷۸) نه‌رک نه‌ده‌بیات خه‌بات راسگانییگه‌ ک وشه‌ وه وشه‌ راسگانی داوړئ (ته‌سخیر که‌ی)، ژبان که‌شف که‌ید و وه‌ل مرده‌یا جه‌نگئید و خه‌باتیگه‌ ئپا وه دی هاوردن هه‌یه‌جان و به‌راهه‌نی (۱۳۵۷) باوه‌ر دیرئ ک نه‌رک نه‌ده‌بیات ئیه‌سه‌ نازادی له به‌ن به‌ردگی نازاد بکه‌ید و نازادی بکه‌یده‌ فانونوسیگ ک رینه‌ماه‌ی لکیگ بوود ک کشتیه‌یلیان له له ناو شه‌و ری گوم کردنه‌ تاگشت مه‌ردم نه‌ندیشه‌یل خوه‌یان وه پاودانگ بارودووخ نه‌و فانونوسه‌ میزان بکه‌ن و گشت هه‌رکات فه‌ردی و کوومه‌لایه‌تی خوه‌یان وه‌ل نه‌و فانونوسه‌ و بگونجنن.

۳. فەرهنه‌نگ کوومه‌لیگ له زانسته‌، هونه‌ر، داته‌ک (قانون)، ره‌سم و رسووم، نه‌خه‌لافیات و هه‌ر عاده‌تیگه‌ ک ئایه‌م وه بوونه‌ی نه‌ندام یه‌ی کوومه‌لگه‌ نه‌و چشته‌یله وه ده‌س تیره‌ئ. وه گووره‌ی کوتاک، تایلر (۱۸۷۱) نه‌ه‌مه‌یه‌ت تاریف فەرهنه‌نگ له

زاوژی و تاییه‌نمندی‌یل جنسی سانه‌ویه جور ده‌نگ، به‌ربلاوی مۆ و فرم مه‌مگ، له یه‌ک جیاوازه بوون و ژن یا پیاگ بۆن نایه‌م دیار بوو. ئە‌لبه‌ت له ئیره بایس نامازه بکه‌یمن جنسیگ له نایه‌م هه‌س ک ئی تاییه‌نمندی‌یل جنسیه له ناویان ریک دابه‌ش نه‌بۆه و له هه‌ر جنسیگ بریگ تاییه‌نمندی دیرن، یانی بریگ له تاییه‌نمندی‌یل جنسی ژن و بریگ له تاییه‌نمندی‌یل جنسی پیاگ دیرن. ئە‌سه جنس له رۆ تاییه‌نمندی‌یل جنسی دیاری کرید و جنسیه‌ت هه‌رکه‌سیگیش له ناو کوومه‌لگه‌یگ ک له تی ژیه‌ی شکل گرید و فره‌ه‌نگ و باوه‌ر و ئنتزار ئە‌و کوومه‌لگه له هه‌ر جنسیگ هویه‌ت جنسیه‌تی ئە‌و نایه‌مه دیاری که‌ی. هه‌ر کوومه‌لگه‌یگ له هه‌ر جنسیگ بریگ ئنتزار دیژی ک له هه‌ر کوومه‌لگه‌یگ وه کوومه‌لگه‌ی تر وه بوون فره‌ه‌نگه‌یل جیاواز، ئی ئنتزاره‌یلیشه جیاوازه. گاجار شه‌خس هه‌ر ئە‌و ئنتزار هویه‌ت جنسیه‌تی له خوه‌ی پیا که‌ی ک کوومه‌لگه له ئنتزار دیژید و گاجاریش وه پیچه‌وانه‌ی ئنتزار کوومه‌لگه خوه‌ی کووشن هویه‌ت جنسیه‌تی خوه‌ی بۆتی‌ده‌و. هویه‌ت جنسیه‌تی وه شیوه‌ی ژیان، باوه‌ر، ره‌فتار، ئنتزار تاییه‌ت له جنسیگ تاییه‌ت و ... دیاری بوو.

۵. باس ئی وتاره‌ها له بان ئە‌ده‌بیات ژن کورد له ناوچه‌ی که‌له‌و‌ر و توایمن بزانیمن فره‌ه‌نگ ئی ناوچه‌ چ کاریگه‌ریگ ناسه بان نوورگه‌ی ژن له ئی ناوچه و له ئی سه‌رده‌م ژیان ژن چۆنه و هه‌رله‌یوا نایا شاعره‌یل ژن کووشانه وه ژیاننایان له ری ئە‌ده‌بیاتانه‌و ناره‌زایه‌تی نیشان به‌ن یا بگۆه‌رنه‌ی؟ ئە‌ده‌بیاتگ ک گریمه‌ وه‌ر چه‌و ئە‌ده‌بیات نۆسینه و له ئە‌ده‌بیات ده‌مه‌کی باس نه‌کرید. چشتیگ ک له ئیره خوازیمن باس له سه‌ری بکه‌یمن ئە‌و فکر و نوورگه‌سه ک له ری زوان به‌یان بۆه و ئی وتاره له سه‌ر شیواز ئە‌ده‌بی باس نه‌که‌ی و ناوه‌رووک می‌حوه‌ره. هه‌وه‌جه هه‌س نامازه بکه‌یمن شیعه‌ریلیگ ک له ئی وتاره له سه‌ریان باس کرید له شیعه‌ری شاعره‌یل مه‌هوه‌ش سلیمان‌پوور(سوزان)، سه‌مه‌به سه‌فه‌ری(سایوا)، نه‌سرین

شه‌فیع‌ی(هانا)، په‌ریسا جه‌عه‌فری‌میهر و مه‌ریه‌م ئە‌مینی(سووما) هه‌لوژیانه و دۆای خوه‌نبن شیعه‌ری ئی شاعره‌یله دیاری کریا ک چ ناوه‌رووکینگ له ناو شیعه‌ری هه‌رکام له ئی شاعره‌یله فره‌تر دیاریه و له سه‌ر ئە‌و ناوه‌رووکه‌ گه‌پ دریاچه، یانی هه‌لوژیانن شیعه‌ری له هاکوو/پری نه‌بۆه و له رۆ هه‌وه‌جه‌ی ئی وتاره هه‌لوژیانه. له ناو شاعره‌یلیگ ک ناو بریا سلیمان‌پوور و شه‌فیع‌ی خاون کتاون و شیعه‌ری ئە‌وه‌دۆای شاعره‌یل یا له فه‌زای مه‌جازی یا له خود شاعره‌یل وه ده‌س هاتتیبه، گاهه‌س کتاویش بلاو کردۆن و نۆسه‌ری ئی وتاره لیلیان پین‌خه‌وه‌ره.

گاجار یه‌ی شیعه‌ری کامل له‌یره هاتتیبه و گاجاریش به‌شیگ له یه‌ی شیعه‌ری. له شووتیگ ک نیشانه‌ی _ وه‌رجه یا دۆای شیعه‌ریگ هاتتیبه یانی ئە‌وه به‌شیگ له یه‌ی شیعه‌ری.

۶. وه‌هاوردن چهن ئه‌وه‌نه شیعه‌ری له سلیمان‌پوور ده‌س که‌یمنه گه‌پ دان له سه‌ر شیعه‌ری شاعره‌یل ناوبریای.

۱.۶. عه‌زیز دۆره‌گه، من و ت دۆریم

ت دۆه‌ت که‌یخوداید و من شوانم(هۆرد که‌م: ۲۱)

۲.۶. چه‌وه‌یلد ته‌یشتن ئاگر خه‌پده گیانم

په‌ری‌زایه له لاد گت که‌ی زوانم

کوره لاوا بکه هه‌رچه‌ن ک نازار

ت دۆه‌ت که‌یخوداید و م شوانم! (هه‌رئه‌وه: ۴۵)

۳.۶. سه‌روین سه‌نگه‌لا دلی له‌وای سان

له کچه‌ره‌د بۆ وه‌تم وه پێ گیان

گیانم ده‌رچن را ئە‌و زلف هۆله

ئە‌و چه‌و پر له ئاو چه‌ه‌نی قۆله

۴.۶. زلفی چۆ له‌ولاو خسیبه وه شانا

ده‌م چه‌و به‌ره‌فتاو ها له ئی بانا

له وه‌ختی که‌فتم له دام هۆری

دلیم چه‌و شیشه‌ دا مل سانا

۵.۶. له‌ولاو گیسن لوو لوو چینیبه

دل له مهر دووس به‌په‌په‌و که‌نیبه

هه‌ ئه‌وجووهره ک دۆنیمن له ناو شیعه‌ریلیگ ک گه‌پ له دل‌داری دریاچه هه‌رچه‌ن شاعر ژنه وه‌لی مه‌عشووقی پیاگ نیبه و گشت ئلمانه‌یل نه‌وکار بریای ئرا وه‌سف یار، ئلمانه‌ییلیگ ژنانه‌ن و هۆچ ته‌وسیفیگ ک تاییه‌ت پیاگ بوو، له ناویان نه‌وئیمن و ئە‌گه‌ر ناو شاعر له پای شیعه‌ریل نه‌ود فام به‌رده‌نگ له ئی شیعه‌ریله ئیه‌سه ک له ده‌م پیاگن ئرا یاری وه‌تیانه. ته‌نانه‌ت ته‌وسیفه‌یل ک له ئیره دۆنیمن هۆچ نووخوازیگ نه‌یرن و ته‌وسیفاتیگ جوور سه‌روین سه‌نگه‌لا، سان دل بۆن، زلف هۆل، زلف و گیس له‌ولاوی و ... گشت ته‌وسیفاتیگن ک ئیمه له ئە‌ده‌بیات فولک دی‌ریمن و پیایل ئرا وه‌سف دل‌داریان ئی ته‌وسیفه‌یله ئە‌و کار بردنه

و باوەڕ کۆنەنە ئی دێرێ و ئەتۆەنسییە خۆی لە دام ئەو ژیان کۆنەنە پارێزگانی ک دلداری ژن تابوو بۆه زرگار بکە. هەر وشە یگ نیشانه یگ ئێرا باوەڕ و نوورگە ی ئەو کەسە سە و لە ناو دەسە وشە یلێگ ک هەرکەس ئەو کار بەی تۆەنیمین نوورین ئەو کەسە بگامیمین. ژن لە سەردەم لە ئیە ئەو وەر و تەنانەت ئیسە ییش لە ناوچە ی کە لەهۆر و فرە شوونە یل تر هێمان وە ئەو ئاستە نەرەسیە ک داخوای و ئاواتە یلن وە زوان بارید و دلداری یە کێگ لە ئەو چشتە یلە سە ک ئێرا ژن تابوو بۆه و هەس. هەر ئیە بوودە مدوو ئیە ک شاعر وەختن توای لە دلداری بۆشن، چون دلداری تاییەت وە پیانگان، لە زوان پیانگە و شێعر دلداری تۆشید و تەنانەت ناو دنیای شاعرانە و ئەدەبی خوە ییش ئیە تۆەنن وە لەوای ژنیگ شێعر دلداری ژنانە بۆشن. دەسە وشە یل تر لە وای ئەو شەرسین و مەشکە ژەنین و... ک ناو شێعر سلیمان پوپور دۆنیمین و ئموونە یان ناو فەزای مەجازی هەس، نیشان دە ی ک شاعر هێمان لە حال و هوای ژیان کوانە ئەلکە نیایە و ئەتۆەنسییە وەل ئلمانە یل ژیان نووو و پە یوونە دی بگرن.

بەم (۱۹۹۶) تۆشن هەنایگ دۆتە یل وە ئەسباوباز یە یل کورانه بازی کەن ئیجتیمالی کە مە ک بنە مائە، دۆتە یل هاولف و کورە یل هاولفی سەر زەنشتن بکەن، وەل ئەگەر کورێگ وە ئەسباوبازی دۆتە تانە بازی بکە ی هەم سەر زەنشتن بوود و هەمیش هاولفە یل خەنە ی پەراوێز. ئەسە دۆتێگ ک هەر لە مانیە وەل هاولفە یل کورە و هابازی بۆه ئیجتیمالی ئیە ک لە هواجنە یل خوە ی دۆر بگری فرە سە، ئیچوور کەسیگ خوە ی لە هواجنە یل خوە ی دۆر زانید و خوە ی وە ئەندامێگ لە جەر خە یل کورانه زانید و وە ئی باوەرە و گەورا بوو.

وە باوەر نۆسەر ئی وتارە، ئەگەر هابازی بۆن کور و دۆت لە حالێگ بوو ک هەر کام بۆنەن هەم خوە یان و هەم جنس بەرابەر بناسن گێچە ل ک نە یئری هۆچ، ئێرا ژیان بانان و کوومە لگە ییش فرە خاسە. وەل ئەگەر شێوە ی پەرە وەردە کردن درسیگ نەود و زاروو فێر نەو ک هۆچ جنسیگ ئەوانتر لە ئەو کە نییە و کور بۆن وە ئەرزش حساو بوود، ئەوسا دۆت کووشید جووور کورە یل بوود و ئیە گێچە ئە. بەم لە نەزەر یە ی خوە ی وە ناو «بن گانە، مە یل راکیشە و بوو (بیگانە، هوس انگیز می شود)» تۆشن سە بە یە یل ژیان ی بوونە مدوو گێچە ل یلێگ لە بووت هویەت جنسیە تی. لە ولات خوە مانیش باوگ و دالگە یل هەزە و کور بۆنە و هەن و هەنایگ دۆتە ن دە ی تیهرن، ئەگەر ئەو دۆتە وەل هاولفە یل کورێت وە وە ئەسباوبازی کورانه بازی بکە ئی، بنە مائە ئی سەر زەنشتن ئیە کەن و ئێرائ خوە شی کەن و نامازە کەن ک ئی ئەسباوبازی ک پ ئی بازی کە یید کورانه س، ئەو مائە فرە تر خوە ی وە ئەندامێگ لە جەر خە یل کورانه زانید و هەنایگ گەورا بوو کورە یل لە خوە ی زانید و دۆتە یل وە ناموو. ئایە میش لە گە پ دلداری فرە تر هەزە و جنس برابەرە و لە ئیترە سە ک گێچە ل دیاریە بوو. یا هواجنە یل بازە بوو یا لانکە م لە ئلمانە یل کورانه ئێرا دلداری کە لگ گرن و جووور کورە یل فرە تار کە ی.

زانم دی مە یل جووور جارن نییە
لە لای من هێمان هۆرئ مە تیبە
۶.۶. مچ پای چەرم، مچ بەن ها لە پای
چەوم چەوهرئ تا کە ی بامە لائ
واران واریە زە و کردیبە تەر
یار بالابەر ز خوە ی کردیبە کەر
۷.۶. ت ئەهل ئیل واران، م تووزم (هۆرد کە م: ۵۳)
۸.۶. هە ی نۆر کوانئ گ، گەورای ئیل کە لپەر (هۆرد کە م: ۵۹)
۹.۶. دل کورە یل ئیل خە یین وە لەرزە (هۆرد کە م: ۶۲)
۱۰.۶. کە لپەر ئە ی ئیل لە تاریخ دیارم
غە یرەت ها خۆن ئیل و تە بارم

لە شێعر شماری ۱ و ۲ شاعر لە مەشوو ق وە ناو دۆتە کە یخودا ناو بە ی و خوە ییش شوان و هەر چەن ک جنس شاعر «ما» وە لئ لە ناو شێعرئ جنس مەشوو قیش ماسە. لە شێعر شماری ۳ لە ئلمانە یل ئێرا مەشوو ق کە لگ گرن ک گشت نیشاندەر جنس ما بۆن مەشوو ق، جووور سەر وین ئەو سەر کردن یار و زلف هۆل یار. لە شێعر شماری ۴ لە نوو گە پ لە زلف یارە و شوور بۆن زلفن ک خسیسە سئ شانە و ئیە ییش هەم دیاردەر جنس مای مەشوو ق، لە شێعر شماری ۵ وشە ی گیس و لوولوو گیس چینی مەشوو ق تەوسیف کە یید و لە شێعر شماری ۶ گە پ چەرمکی مچ پای یار و مچ بەن لە پا کردنئ دە ی و زانیمن ک پیانگ پاونیک ئەو سە و پاونیک چشتیگ مەر بووت وە جنس ماسە.

هە ئەو جووورە ک دۆنیمین لە ناو شێعرە یلێگ ک گە پ لە دلداری دریا یە هەر چەن شاعر ژنە وە لئ مەشوو ق پیانگ نییە و گشت ئلمانە یل ئەو کار بریای ئێرا وە سف یار، ئلمانە یلێگ ژنانە ن و هۆچ تەوسیفیگ ک تاییەت پیانگ بوو، لە ناویان ئیە دۆنیمین و ئەگەر ناو شاعر لە پای شێعرە یل نەود فام بەردەنگ لە ئی شێعرە یل ئی سە ک لە دەم پیانگ ئێرا یارئ وە تیانە، تەنانەت تەوسیفە یلن ک لە ئیترە دۆنیمین هۆچ نووخوازیگ نە یرن و تەوسیفاتیگ جووور سەر وین سە نگە لا، سان دل بۆن، زلف هۆل، زلف و گیس لە ولای و ... گشت تەوسیفاتیگن ک ئیمە لە ئەدە بیات فولک دێریمن و بیایل ئێرا وە سف دلداریان ئی تەوسیفە یلە ئەو کار بردنە و لە ئیترە شاعر ژن ئە وەر چە و گرتن جنس مەشوو ق خوە ی ک جیاواز لە جنس مەشوو ق شاعرە یل پیانگ، هەر وە ئەو شێوە شێعر دلداری و تیبە و هەر لە ئەو تەوسیفە یلە کە لگ گرتیبە. ئێرا گە پ دان لە سەر مدوو ئیچوور شێعر وە تیبگ خاسە لە سەر چەن ئموونە شێعر تریش لە ئی شاعرە گە پ بە یمن.

لە ناو لە تە شێعرە یل شماری ۷، ۸، ۹ و ۱۰ دۆنیمین ک سلیمان پوپور لە وشە ی ئیل کە لگ گرتیبە و واژە کردن ئی وشە ناو شێعرە یلن ها بان و نۆسەر لە شوون ئەودینین مدوو شێعر دلداری پیانگە لە زوان یە ی شاعر ژن وە ئی دەسکە فته رەسیە ک شاعر وە مدوو ئیە ک فرە تر هۆر و فکرن ها لائ ئیل و ئیل شێوە ی کۆنە ن لە ژیان نیشان دە ی، شێواز نوورین

له بووت جیاواز کردن و دهسه‌بونی کردن نه‌سباوبازی کورانه و دوه‌تانه‌یش جی دیرئ نامازه بگرید ک نوسه‌ر وهل ئی دهسه‌بنه‌یله هاورئ نییه، وه‌لئ گه‌پ ئیمه‌ها سهر فهره‌نگ و باوه‌رئ ک ئیسه‌هه‌س و منالیش وه‌رؤ نه‌و پیوه‌ریله‌پسا په‌روه‌رده‌بوو. دوه‌تینگ ک تفه‌نگ و ماشین ئیرائ وه‌ نه‌سباوبازی کورانه و وه‌یلکان و برئ نجه‌ته‌یل ناشه‌زی وه‌ ناسباوبازی دوه‌تانه‌ ئیرائ تاریف کریابه، هه‌نایگ وه‌ تفه‌نگ و ماشین بازی که‌ید و ئیانه‌ تابه‌ت کور زانئید، دی‌ه‌و یه‌شئ نه‌ندامینگ له‌ جه‌رخه‌یل کورانه‌ زانئئ. وه‌ چه‌اشه‌وه‌ نوسه‌ر باوه‌ر دیرئ ئی نوورگه‌یل کوه‌نه‌ خسار گه‌ورائیک وه‌ ژبان ئازاد و درس له‌ بانان ره‌سنئ. هه‌نایگ چشته‌یلینگ ک تابه‌ت مألن، جوور وه‌یلکان و په‌روه‌رده‌ کردن وه‌یلکان و بوون منالیه‌و، ناشه‌زی و ... بووده‌ بازه‌ییل دوه‌تانه‌ و تفه‌نگ‌بازی ئیرا شکار(ک نمونه‌یگ له‌ چالاکه‌ییل ئابوو‌ریه‌)، چه‌کانن نه‌سباوبازیله‌یل وه‌ بوون خاسه‌وکردنئیان(نمونه‌ئئ کاره‌یل موه‌هندسی) و... بووده‌ بازه‌ییل کورانه، هه‌ر ئی گه‌په‌ بووده‌ بنه‌وایگ ئیرا پئیا کردن هویه‌ت جنسیه‌تی منال و ئی جیاواز کردنه‌یله‌ بووده‌ مدوو دوه‌زه‌ بوئن ژن له‌ چالاکه‌ییل کومه‌لایه‌تی و ئقتسادی و پیاگیش په‌روه‌رده‌ کردن منال و کاره‌یل ناو مال وه‌ ئه‌رک خوه‌ی نه‌زانئ. وه‌لئ له‌ ئیره‌ باس ئیمه‌ها سهر فهره‌نگ مه‌وجود و زانیمن ک برئگ کار و ره‌فتاره‌یل پیاگانه‌ و برئگ تر ژاننه‌ وه‌ حساو تیه‌ن و چوئن فهره‌نگ ناوچه‌ی ئیمه‌ه‌زه‌و کوره‌، دوه‌ت ئیرا پئیا کردن جی‌لوور کووشید ره‌فتار و ئه‌رزشه‌یل کورانه‌ ئولگوو بگریئ و هه‌ ئیه‌ بووده‌ مدوو گچه‌له‌ییلینگ له‌ بووت هویه‌ت جنسیه‌تی ک نمونه‌ی له‌ شیع‌ر سلیمان‌بوور دیمن و شاعره‌یل ژن تریش هه‌ن ک وه‌ ئئ شیوه‌ شیع‌ر ئوئن و نیه‌توه‌نن خوه‌یان و تابه‌ته‌ندیله‌یل جنس خوه‌یان بناسن و توش گچه‌ل تیه‌ن. دهسه‌وشه‌ی ته‌شویقی «کومئ هه‌ی!» و ته‌وسیفه‌ییلینگ ئیرا سه‌ره‌کفتنی له‌وای «چو کور برده‌ی ئه‌و په‌رتخ» و «منینگه‌ پیاگیک» ک وه‌ دوه‌ته‌یل ئوشه‌ی نیشانه‌ی بانتر زانسن کوره‌، ئی باوه‌ر ئه‌وبانتر زانسن کوره‌ له‌ رووژگار وه‌رین بوه‌ و نه‌ وه‌ ئه‌و فره‌یه‌ وه‌لئ هیمانیش ناو فهره‌نگمان ئی باسه‌ هه‌س. له‌ ناو تاریف و باس کردن له‌ سهر فهره‌نگ وه‌تیمن ک فهره‌نگ چشته‌یل جیا له‌ به‌ک نیین و باوه‌ر و هونه‌ر و نه‌خلاقیات و ئه‌رزشه‌یل ک وه‌ فهره‌نگ لئیان ناو به‌یمن وه‌ یه‌ک بئ‌هه‌ره‌چ نیین. هه‌نایگ باوه‌رئگ جوور ئه‌وبانتر زانسن کور هه‌س، نمودئ ناو نه‌ده‌بیات دۆنمین، وه‌لئ ئایا نه‌ده‌بیات ئه‌رکن ته‌نیا نیشان دان واقعه‌یه‌له‌؟ نه‌ده‌بیات توه‌نئ هه‌م ره‌وش(وه‌زع) مه‌وجود نیشان به‌ید و هه‌میش ره‌وش مومکن. وه‌تیمن ک گوهریان هه‌ر به‌شینگ له‌ فهره‌نگ کاریگه‌ری نه‌یده‌ بان به‌ش تر. نه‌گه‌ر شاعر له‌ ئئ فهره‌نگه‌ ره‌خنه‌ بگرید و وه‌ جی وه‌رئیه‌و بردن لئمانه‌ییل پیاگانه‌ له‌ لئمانه‌یل ژاننه‌ که‌لک بگرید و له‌ تابه‌ته‌ندی ئه‌نیل باس بکه‌ی، یا وه‌ له‌وای ژئینگ شیع‌ر دل‌داری ژاننه‌ ئیرا یارئ بوشئید، بئ‌گومان ئئ نه‌ده‌بیات نووه‌ بووده‌ مدوو هورده‌و بوئن به‌رده‌نگ و پئیا کردن هویه‌ت جنسیه‌تی. ژن ئه‌که‌ر له‌ ناو کومه‌لگه‌ دل‌داری کردنئ تابوو،

بایا له‌ ناو نه‌ده‌بیاتینگ ک خولقنئینگ ئاواته‌یلئ نیشان به‌ید و له‌ رئ بلاو کردن شیع‌ره‌یل و ده‌قه‌یلئ گامینگ وه‌ره‌و ژبان ئازاد ژن هه‌لگرئ.

۷. ئیرا گه‌پ دان له‌ سهر ناوه‌رووک شیع‌ره‌یل سه‌فه‌ری، چه‌ن نمونه‌ شیع‌ر له‌ کتاو «تام ته‌م» هه‌لوئیزیا به‌:

۱.۷. کتاو پر لووچ و پووچینگم، له‌ ناو ته‌نیا ی خوه‌م پل خوه‌م هه‌ گل خوه‌م، ته‌م چه‌وه‌یل پئچا، هه‌ دربه‌م له‌ ده‌رؤن که‌م که‌م__ (تام ته‌م: ۷)

۲.۷. م ک زانم دی نیه‌ده‌رچم له‌ چه‌م پئچارگی ت وه‌ ده‌س ده‌سه‌لات خوه‌د چه‌ن ده‌ف چزایده‌م که‌سم(هه‌ره‌نه‌وه‌: ۱۰)

۳.۷. خه‌م هاته‌سه‌و سه‌رینم شیوانه‌سه‌م دواره‌ وه‌خته‌ ک گیان بسینئ ئی ژان نادیاره__ (هه‌ره‌نه‌وه‌: ۲۶)

۴.۷. یه‌ چه‌نتیکه‌ هاهمه‌ هالینگ هه‌ر نیه‌زانم هه‌م چه‌مه‌! (هه‌ره‌نه‌وه‌: ۲۷)

۵.۷. بخه‌ف روولئ ک نمروو سوو کوشانه‌و__ (هه‌ره‌نه‌وه‌: ۳۰)

۶.۷. هزاران لاشه‌ هه‌ن ک خاک و خوئن خوه‌ن ئه‌وه‌ها کوو ک زینی که‌ئئ وه‌ وردئ؟(هه‌ره‌نه‌وه‌: ۳۲)

۷.۷. ت خوئند شیرین، م خوئن نه‌تیم م گوم بومه‌ له‌ خوه‌م، م نوئن نه‌تیم(هه‌ره‌نه‌وه‌: ۳۴)

۸.۷. له‌ دیوار ژبانم که‌فتمه‌و خوار ده‌سم گرم وه‌ گیس هورگه‌ئئ یار__ (هه‌ره‌نه‌وه‌: ۳۷)

۹.۷. قه‌زا زانم چوه‌س و که‌ئئ هاته‌ ئیره‌ هه‌ ئوئن دم پئچ، لالی ت جارئ__ (هه‌ره‌نه‌وه‌: ۵۳)

له‌ شیع‌ر شماره‌ی ۱ شاعر خوه‌ی وه‌ک کتاو وه‌ به‌رده‌نگ ناسنئ و زانیمن ک کتاو نیشانه‌ی زاناییه‌، وه‌لئ کتاوئینگ پر لووچ و پووچ ک ته‌نیاس و له‌ ته‌ه‌یل تر شیع‌ره‌گه‌ وه‌ ئیه‌ نامازه‌ که‌ی ک فیره‌ دریا به‌ و تک پا خواردئیه‌ و گه‌پ له‌ ئیه‌ ده‌ی ک وه‌ پئچه‌وانه‌ی ئیه‌ ک پره‌ له‌ زانایی وه‌لئ وه‌ جی ده‌س ئه‌و پئ بردن تک پا دنه‌ لئ و که‌س له‌ زاناباره‌ییل که‌لک نیه‌گرید و هه‌ست و ته‌نیا ی که‌ید و پسا له‌ ده‌رؤنه‌و له‌ یه‌ک چۆچیه‌ی. له‌ شیع‌ر شماره‌ی ۲ گه‌پ له‌ ده‌سه‌لاتینگ ده‌ی ک کووشئ ئازارئ به‌ی و له‌ گوهریان هه‌لومه‌رجن ناخپئیده‌ و له‌ شیع‌ر شماره‌ی ۳ گه‌پ خه‌م نادیارئگ دید و له‌ به‌ش ۴ هه‌م له‌ به‌ی نه‌وردن وه‌ مدو گچه‌لینگ گ بومه‌سه‌ توشئیه‌و گه‌پ ده‌ی. له‌ به‌ش ۵ شاعر و وه‌ به‌رده‌نگ ک وه‌ هاوردن وشه‌ی روولئ نیشان ده‌ی مه‌به‌ستنئ نه‌سل بانانه‌ ئئ ناخپئیده‌ مونته‌قلل که‌ی. له‌ به‌ش ۶ له‌نووه‌ و ویرانی وه‌زعیته‌ت مه‌وجود ئوشئید و چه‌وه‌رئ ناخپئیده‌ ک هه‌لومه‌رج بگوه‌رئئ و له‌ به‌ش ۷ له‌ بئ‌شون و نوئنی خوه‌ئئ ئوشئئ. له‌ به‌ش ۸ وه‌ شکستنئ له‌ ژبان نامازه‌ که‌ی و دؤای ئه‌وه‌ له‌ گیس یار گه‌پ ده‌ی ک له‌ ئیره‌ وه‌ پئچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌ ک شاعر ماسه‌ له‌ لئمان ژاننه‌یگ ک گیسه‌ ئیرا یار که‌لک گرتئیه‌ و له‌ به‌ش ۹ ئوشئ زانئ گچه‌ل چه‌س وه‌لئ نیه‌یلنئ ک ده‌نگ بکه‌ی.

سه‌فه‌ری وه‌ گله‌یی کردن له‌ ئیه‌ ک وه‌ پئچه‌وانه‌ی ئیه‌ ک زاناسه‌ وه‌لئ لئ که‌لک نیه‌گرن ده‌س که‌یده‌ گه‌پ دان ئیرا به‌رده‌نگ و

گيچهل رسه سوسو، و هلئ نيه نيله ي دننگ بكي و توه نيمن ئئ نواگيري هه لگه رديمنه و نهو دهسه لاته ك و هرجه ئيه لئ گه پ دايه. يانئ ئئ دهسه لاته ك توه نيمن له واي پياگنگ تايهت، كوومه لگه يگ پياگ سالار و يا سيستمنگ قوتلر ك هم زن و هم پياگ داگير كرديه لئ ناو بويمن له گشت قووناخه پيل ئئ زيانه ههس، له نازار دان شاعر ئرا نواگيري له پهي بردن وه هويهت خوهي تا وهرگري ئرا هاوار نه وره سينه پيل.

نؤسه له كوومه شاعر «تام تهم» نيشانه يگ ئرا ئيه ك شاعر له واي نه ندامتنگ له كوومه لگه خوهيشن جوور تاوانبار به شينگ له گيچه له ييلن بزانت پينا نكرده. نه گهر تهنيا دهسه لاتدار مدوو گيچه له يلما ن بزايمن و دهسه لاتداريش پرهيزتر له نه وه بزايمن ك له وهرابوه رئ بووسيمن، پهرتخن بووده ناوه پروك شاعر پيل ئاخر پرتووك ناوبري اي و چين و فرار له روش موجود بووده ناكامان. نه مانئ نه گهر خوه مانيش و تاوانبار به شينگ له هه لومه رچينگ ك لئ نارايمن بزايمن، دي ئتقهره نايمد نيمن و كووشيمن له گوه رانن نوورگه ي خوه مانه و دهس پئ بگه يمن و ئميد پينا كيمن ك كوومه لگه يش بگوهر نيمن.

تهد وشه ي سهره كي كوومه شاعر بلاو كريا ي سه فريه و له ناو نمونه شاعر ۱ و هاوردن « تهم چه وه پيل پياچا» مدوو ينگ ناديار سه به ب گيچه له پيل زانئ ك چه وئ له رز راسيه كان به سايه و ههر ئيه توه نئ ئميدئ بوو ك شاعر له ئيه نهو دؤا بكووشئ نهو تهمه له ناو بوهد و گاههس توه نئ له گشت مدوو پيل زيان تيه لئ زن و وه كولي زيان ئايهم بره سيده و دؤاي ناسين درس سه رچه وه ي گيچه له پيل، ئرا چاره سهر كرديئ بكووشئ.

۸. له كوومه شاعر «من و به رۆ» و «وه رزمانه ي ژ» نمونه شاعر پيل زير له شه فعي له ئوؤ زيانه:

۱.۸. سینه ی من و فره چال کام و لاته؟ / له جی دهس ت/ یا دەم منال / هاوسای شان و شان تفهنگه / (من و به رۆ: ۷)

۲.۸. له شوون خوم / وه سووز گهردم / نيه زانم له سه يوان كام دهره ن بئ رهون / نوومه سار بؤمه / (ههرئه وه: ۱۰)

۳.۸. گه ورا بهش م / سه روار و بن واري له خهم بؤ / (ههرئه وه: ۲۴)
 ۴.۸. له پ كوتم / نه ترؤسكه ي بن هازئ / نه ونه ي دهنگئ / نه بار و نه شوون پای / گوم بؤمه / فريه ... / هؤر خومه كه م! (ههرئه وه: ۲۵)

۵.۸. سه من گولئ په نجه شمئالئ / وه تال گيس خوه ي / تاساننه ي / (ههرئه وه: ۵۱)

۶.۸. من روولئ و ام / وايگ دل په شئو / له تاش كه شكه شان / له خوه رئا وايگ ناديار / دهسئ سيه و چه پئ / يالئ نه سپ ئالم / پري / (ههرئه وه: ۶۵)

۷.۸. پيچياسه گووش كه شه كان / هاوار نه نفال / وه تم بؤشن / كوردم و نه كه فتمه / كوردم و نه مردمه / خؤن من / ها له گيان زه مين / ها چه و گولئيل / ها قورئ كانئ / خؤن من سه ونز كيد / چؤزه ده يد / هؤر من ... / له تمام دهره چه پيل زاوؤي كيد! (هه نه وه: ۷۵_۷۴)

۸.۸. چهنئ دؤرم / چهنئ بيكسه / چهنئ له باوش خوم / دؤره و كه فتمه / خهم دهرؤنم / دهيشت دل گريه سه وه / دارسان

ئيجار گيچه ل خوهي مهربوت و دهسه لاتنگ زانئ ك نيه يلئ پيش بكه فن و له ناو شاعر پيل يه يه هست سه ر لئ شئويان و په ريشاني خاس دياريه، جوورئ ك به رده ننگ فام كه ي ك شاعر نيه زانئ مدوو گيچه له ييلن چهس. چه وه رئ ناجي بؤن گه پ گرنگيه ك ناو له تينگ له شاعر گانئ هاتتبه و ئيه توه نئ ئرا سه ركه فتن و وه ره و زيان نازاد چين بووده گرفت. چه وه رئ ناجي بؤن بووده مدوو دهس نهو بان دهس نان و و پيش نه چين وه ره و زياننگ نازاد و دلخواز. ههر كه سينگ بايا وه ئاستينگ بره سن ك باوه ر پينا بكه ي خوه يه ك توه نئ ئرا زيانئ بكووشئ و چه وه رئ هؤچ كه سينگ نهود ك هه لومه رج زيانئ بگوهر نئ.

وه تيمن ك ئهرك نه ده بيات خه بات وه ل مردگي ئرا وه دي هاوردن هه يه جان و نازاد كردن نازادي له دام بن ده سيه. ئمجا نه گهر ئئ پينا سه له ئهرك نه ده بيات قه ببول بياشؤمن هه زه وه ئيه يمنه ك هه يه جاتنگ ئرا وه دي هاوردن موبارزه وه ل نهو چشته يله ك دلخواز نيه ناو نه ده بيا مان بؤنيم، نه ئيه ك شاعر خوه ي مردگي ره واج به ي. له ئيره نه گهر پيشيار سه فهر ي وه نه سل بانان هه لسان بؤاتاد نه خه فتن، نهوسا نيشانه ي خه بات وه ل مردگيه و ناو نه سه رئ ديمن و توه نسيمن بؤشيمن ئهرك خوه ي وه جى هاوردتبه. هه نا يگ شاعر ئؤشيد «بخه ف روولئ ك ئهرو سو كوشانه و» هه ست كه يمن شاعر بئ ئيه ك ته قه لا يگ بكه يد روش بانانيش تهر يك دؤنيد و گوتمانئ هه م ئرا خوه ي و هه م ئرا نه سل بانان نيشانه ي ساز شه. وه لئ نه گهر ئئ له ته وه شئوه ئ: «هه لئس روولئ ك ئهرو سو كوشانه و» بؤاتاد نهوسا وه تيمن شاعر پساي هوشدار ده ي ك بانانيش جوور ئهرو مان تهر يكه و نه سل بانان بايس هه لئسن و بكووشن ك روش بگوهر نئ. خه فتن ماناي نه بؤن چالاكي و هه لسان ماناي چالاكي ره سنئ.

ئئ كوومه شاعر وه گشتي توه نئ ئميدئ بوو ئرا كووشان زن ئرا پينا كردن هويهت خوه ي و فره سرووشتبه ك له به كم هه نگا وه پيل شاعر هيمان سه ر لئ شئويابه و خاسه ئامازه بكر يد ك سه فهر ي فره تر له ئيه ك له ته قه لاي ئرا وه ره نووا چگن بؤشن، له نا ئيدي و قه ببول كردن هه لومه رج گه پ ده ي و هه تا ئرا هاوردن خه وه ر له ناو چين خوه ي مرگاني ده يد و له شوونه پل تريس دؤنيمن ك وه نا ئيديه و گه پ مردن خوه ي ده ي. درسه ك شاعر له ناديار بؤن زانئ ئؤشن وه لئ هه ر ئيه ك هلايه له نهو فه زاي ده مه پاسا گانئ (ته قليد) له شاعر پيا گانه ده ره اتتبه و پرسياه پيل ئرا ي پيش هاتتبه جى ئميد و فام كرديه ك گيچه ئينگ ههس. په كينگ له ئلمان يلينگ ك نيشان ده ي شاعر وه پيچه وانه ي كووشانئ ئرا پينا كردن خوه ي، هيمان وه نهو ئاسته نه ره سيه له له تينگ ديار ي بوو ك له يار وه ئلمان ييل زئانه هؤر كه ي. له ئاخره پيل كوومه شاعر له نه وره سينئ ئؤشن ك زانئ گيچه ل ها كوره وه لئ وه پيچه وانه ي نهو ناوه پروك نا ئميديه ك له گشت شووتينگ ههس ئئ نه وره سينه يه يه وه ئؤشيد و نيه زانيمن ئئ نه وره سينه چؤ وه دهس هاتتبه، چؤن له ته قه لا ئرا نهو نه وره سين گه پ نيباس. ههر چهن شاعر له مدوو

گیسیم/ ناگر گرتیه وه سهر/ چ هاواره بلینگ له قورگ مهن و/ چ مووره بلین له دل/ سینتیم بژه قهورسان/ شیعره بلم زوان بهسان (هه نه وه: ۷۷)

۹،۸ تاسهت کهم/ نازادی__ (هه رنه وه: ۸۳)

۱۰. نای نازادی/ نای نازادی/ بهیادخدا ها له مشت کام وا؟ (هه نه وه: ۸۴)

۱۱. چه پیاو بومه/ له ناو دهورمیلینگ کولگولی/ رزیامه/ چمان دهروه چینگم له ده مچه و سهرده وا/ وازم بکهی/ پریم له هاوار گلا/ (وه رزمانه ی: ۱۱۶)

له شیعر بهکم وهل لئمانتینگ ژاننه وه رۆپایرۆ بۆمن و ئیه تۆه تینگ مرگانینگ ئیرا زوان شیعرى ژاننه ی ئى ولاته بوو. ئەلبەت مەبەست نۆسەر له ئى وه دى هاتنه له چاپ و بلاو کردن کوممه شیعره و گاههس شاعره بیلن ک شیعره بلینگ وه زوان و لئمانه بیل ژاننه دیرن شیعره بیلان رۆتر له ئى شاعره وه تۆن، یا کتاوتنگ وەرجه ئیه چاپ بۆد ک نۆسەر ئى وتاره لى بن خه وهره. وه گشتى گه پەیل ئى وتاره نیه تۆه نيمن له رۆ تاریخ وه دى هاتن هه ئسه ننگيمن، چۆن هاوچه رخ گشت ناوه رووکه یل، ههر له زوان پیاکانه تا زوان و ناوه رووک ژاننه له ئەده بیات ژنه یلیمان دۆنيمن. له ئه مونه شیعر ۱ شاعر له دلته نگى خوهى له دۆره کهفت یار و منال ئۆشید، وه هاوردن وشه ی تفهنگ ئرامان رووشنه و بوو ک دۆره کهفتن وه مدوو جهنگه. له ئه مونه شیعر شماره ی ۲ وه گهردين له شوون هویهت خوهى گه پ دهید و باوه پری ئیه سه ک نوقما بۆه. له ئه مونه شیعر شماره ی ۳ بهش خوهى له ژيان خه م زانید و له ئه مونه شیعر عیش له نینو له نیاشت مئید و هاوړی و گوم بۆن باس که ی. له ئه مونه شیعر شماره ی ۵ گه پ له زلمتگ ک له حه ق ژن کریه ی دهید و له ئه مونه شیعر شماره ی ۶ له ده سیگ سیبه ئۆشید و کاریگه ری ئى له بان ژيانى. له ئه مونه شیعر شماره ی ۷ له کاره ساتینگ ک وه سهر کورد ها تیه و مئیدى ئیرا به رده وام بۆن و له شیعر شماره ی ۸ له بئ کهسى و دهنگ نه لاوردن و له ئه مونه شیعره بیل ۹ و ۱۰ له نازادی هۆر که ی له ئه مونه شیعر ۱۱ له چه پیاو بۆن جنس ژن ئۆشن.

چهن گه پ گرنگ له شیعر شماره ی ۱ ههس؛ بهکم ئیه ک ژن له ئیره جهنگ وه ئه و نوورگه ی کۆه نه وه ک تابهت پیاگ بۆه و ژن هه میشه قوربانى جهنگ بۆه و پیاگ پارێزهر نیه نوورې، به لکوو نه قش چالاک خوهى نیشان دهید و له تفهنگ له شان وه بۆن، حزوورې له جهنگ ره سیده پیمان. دویم چشت بیزاری شاعر له جهنگه ک وه هاوردن وشه ی وه رفه چال ک نیشانه ی سه ردیه له فهزای سه رد و بئهرنگ جهنگ گه پ دهید و سیم ئیه ک وه هاوردن سینه، دهس یار و دم منال، یه کینگ له تابهت مه ندیه یل سانه ویه ی جنس ژن مه مگ ته رتیده ناو شیعر و له نه قش ژن هه م له بووت دل داری و ژیان هاو بهش، هه م دالگ بۆن و هه م خه باتکاری گه پ دهید و ئیه نیشان ده ی ک نوورگه ی ژن وه ژیان وهل نوورگه ی کۆه نیه ک نه قش کوممه لایه تی و سیاسى و... هه ی ژن سړیه سه و جیاوازه و ئیره سه ک تۆه نيمن بۆشيمن ناوه رووک فره نگ و ژيان و ئەده بیات له یه ک جیا

نیبه و هاوچه رخ وه گهرد خه بات ژن له باکوور کوردستانا، ئى شیوه ی ژيان و به شداری ژن ئیرا پارێزانن ولاته ها تیه سه ناو ئەده بیامانیش. له ئه مونه شیعره بیل شماره ی ۲، ۳، ۴ دپاره ک شاعر پس له شوون هویهت خوهى گهر دپد و باوه پری ئیه سه ک له ژيان بهش خه م پئ ره سیه و هه ناینگ ئۆشن فیر خوه م که م و هۆر خوه م که م، دپار ده ی ک ها شوون هویه تینگ ک له ئیه ئه و وه ره هه بۆن دپاری بۆه و ئیه سه نیبه، ئەگه ره له یوا بنووړم ک مبه ست شاعر له «خوهى» هویهت جنسه تی بوو، تۆه نيمن بۆشيمن ئه و گوم بۆنه هه لگه ر دپده و له ناو چينن نه قش ژن له ناو چالاکیه یل کوممه لایه تی و کاریگه ری ئى له بان ژيان ئایه م ک له سه رده مینگ ژن نه قش فره گرنگى داشتیه و وه هاتن سیستم پیاگ سالاری ک وه دى ها تگ له سیستم سه رمایه داریه و ئیه سه شاعر هۆر ئه و «خوهى» به که ی.

شاعر وه له ناو بردن و کوشتن ژن نامازه کهید و هه ناینگ ئۆشن «وه نال گیس خوهى» ئى ئه و ره سینه وه دهس تیه ی ک مبه ست شاعر ئیه سه ک هه ناینگ تواسنه بوونه مدوو گیچه تینگ ئیرا ژن و خسار ره سان پئ، له تابهت مه ندیه یل خوهى سووئستفاده کردنه ک گه پ فره گرنگینگ ئیرا ژيان ژنه. ژن ئەگه ره خوهى وه بوون یه ی ئسان، نه وه بوون جنسیگ خوارتر له پیاگ و وابسته بنا سید و بکووشی تابهت مه ندیه یل خوهى بنا سید و ته قویهت بکه ی تۆه ئى له به رابه ره خساره یل ک پئ ره سى خوهى بپارێزنى. ئەما ئەگه ره تابهت مه ندیه یل خوهى نه ناسید و تمام ته قه لای ره سین وه پیاگ بوو، پئ دپاریه ک رزگار نیه ود و هه میشه خه سار دۆن. چۆن هه ره جنسیگ ته نیا له رى ناسین خوهى، تابهت مه ندیه یل و پئش چينن له رۆ ئه و تابهت مه ندیه یل تۆه ئى جیگه ی خوهى وه دهس بارى.

شاعر خوهى وه بوون روولە ی وا وه به رده نگ ناسید و وا هه م تۆه ئى ژيان بوه خشید و هه م تۆه ئى ژيان بگرى. ئیچار ئه و وا وه وایگ دل په شیوه ته وسیف کهید و له ده سیگ سه گه پ ده ی ک یال ئه سپ بریه. له ئیره دۆنيمن شاعر مدوو گیچه تینگ ک پئش ها تیه دهس یا ده سه لاتینگ زانى و سه رده م پئش هاتن ئى

وه باوه پ نۆسەر ئى وتاره، ئەگه ره هاو بازی بۆن کوپ و دۆهت له حالینگ بوو ک هه ر کام بتۆهن هه م خوه یان و هه م جنس به رابه ر بناسن گیچه ل ک نه یری هۆچ، ئیرا ژيان بانان و کوممه لگه یش فره خاسه. وه لئ ئەگه ره شیوه ی په روه رده کردن درسیگ نه ود و زاروو فیر نه و ک هۆچ جنسیگ ئه و بانتر له ئه وه که نیبه و کوپ بۆن وه ئه رش حساو بوود، ئه وسه دۆهت کووشید جوور کوپه یل بوود و ئیه گیچه له.

گچچه له ئړای نادیاره. ئی نادیاره نه گەر ته قه لا ئړا ئه وره سین له دۆای بوو فره خاسه، وه لئ نه گەر نادیارى جوورئى بوو ک شاعر گومان بکەى نیه تۆهنئ سرچره وه پینا بکەى، ئړا هه مېشه ئه و دس یا دهسه لاته تۆهنئ خه سار بپه سئ. یه کم گام ئه و دویین سرچره وه و ئیکه ش هۆرده و بۆن ئړا چاره سهرى گچچه لئ.

باس کردن له نه نفال ک کاره ساتیگ سیاسى و دژ وه ئنسان و به شیگ له دیرووک کورده، له ناو شیعر فره له شاعره یل هاتیبه وه لئ مدوو هه لوزانن ئی شیعره ئړا هۆرده و بۆن ئیه سه ک هه نایگ ژنیگ کورد له ناوچه ی که له پور هیمان له بووت هویت جنسیه تی خوہى وه ئاکامیگ نه پره سیه و نه تۆهنسیه مدوو و دهسه لاتیک ک له یوا هویت لئ سه تیبه و نو قمییا کردیه بناسئ، چۆ وه ئی زوان و شیوه ی وه تن به ونیگه و گه پ له هویت ملی دایه. هویت ناسته یلیگ دیرئ ک هویت ملی به یکیک له ئه و بانترین هه سته یل ره سین وه هویته. شاعر هه نای گه پ له خوہى ده ی په شیوه و بئ دهسه لات و هه نایگ گه پ له کورد ده ی فره موکهم قسه کەى. ئړا نو قما بۆن خوہى گه پ له دهسه لاتیک نادیار دهید و وه ئاشکارا (سراحت) هو نیه و ئشئ له برابره ئه و دهسه لاته و سئ، وه لئ ئړا گه پ کورد و پچه وانه ی گرفته یلیگ ک هه س ته نیا له بان بهر خوہدان و خه بات هۆرده و بوود. شاعر له وای کوردیک باوه ر دیرئ ک به رده و او مه وه لئ له نمونه ی شیعر تر ک وه هاوردن «دارسان گیس» ديارى بوو ک شاعر له خوہى وه ک ژنیگ ئوشئ له نوو له هاواره یلیگ ک له قورگ مانه و شیعره یل زوان به سیای ئوشئ و ئیره سه ک ئی دژ بهر نه کی (ته ناقوزه) دیاریه و بوو. باوه ر دیرئ هۆرئ جوور کوردیک زاوئ کەى، وه لئ سینکئ له وای ژنیگ قه ورسانه و شیعره یلیگ ک باوه ر و نوورگه و ئه ندیشه ین زوان به سن.

کورد بانئ نه ته وه یگ له ئایه مه یلیگ وه جنسه یل جیاواز و نه گەر توایمن نه ته وه مان پئیش بکە سئ، به کم جار بایا خوہمان خاس بناسیمن. پئیشکە فتن ته نیا وه ختئ وه دس تیه ک ئایه مه یل یه ی کوومه لگه بتۆهنن خوہیان و رئ و ئامانجیان خاس بناسن و له یواسه ک تۆهنن زرگار بوون. وهرچه باوه ر داشت و به رده وام بۆن کورد، بایا باوه ر بئیاشتۆمن ک وه ک ژنیگ هاوارمان نه بایس له قورگ مینئ و ئه گەر ئیرنگه رئ هاوارمان به سن، ئمکان ئیه ک وه ته قه لا هاوارمان به زه و بکە یمن هه س. چۆن کاربگه رى زوان هه م په یوه ندى دانه و هه م له رئ ئی په یوه ندیه تۆهنیمن نوورگه و ئاوا ته یلمان مونتە قەل بکە یمن فره خاسه وه جى نیشان دان ژبان ئمروومان، هه م ئمروو بنه خشیتم و هه م سوویگ ک وه دئمانه.

ئازادى یه کینگ له باسه یل شیعر شه فیعیه ک تاسه ی کە ی د و ها شوون پینا کردنئ، بایا هۆرده و بۆمن ک ئړا پینا کردن رئ و ره و نه ئازادى له دهرۆن خوہمانه و بایا دس پئ بکە یمن. شه فیعی له چه پاو بۆن ژن ئوشئ، چه پاو بۆنیگ له ناو دهورمیلیگ گول گولئ و ئیه نیشان ده ی ک وه باوه ر شاعر ئیمه له رئ ره نکینه یلیگ درووکانی گوول خواردیمنه و نمونه ی له یوا

۱.۹. وه پهل بژانگ/ نه وقه ر چووہ چرگی ئاوه خته یل خه فتگن دا تا/ هه لواریکیان!

۲.۹. قلایل پئسن/ پسا که ره تیل زه یمن دن له یه ک/ نه وواتای هۆرد له تییان کالۆم/ م/ چ داوول بئ دهسه لاتیکم... (پژوهش نامه و آسیب شناسی ادبیات کرمانشاه و ایلام: ۷۲)

۳.۹. له خه یوا ها ئمه؟! یا خه یوا ها ئمه؟! پا ئه لگرم و چم وهره و بندرس خوہم/ له ناو میژگ ژبانم ژاو خوہمه خوہما/ *.../ چمه فیر خوہم/ فیر دالگ و داپیره یل/ فیر ژبان/ ژبانئ پر له ژان/ له قه ی په لپوو شه جهره ناوہ ی باوک و باپیره یل/ وه لئ تئولم ته تیه ی له هۆچ/ .../ له ی بئ دهسه لاتیه، له ی رئ تیره یکه لا گرم/ وهره و قه ورسان/ له قه ی دارناوہ ی زنه ی نیشانئ لیان نییه!/ گاهه س له دئ قه ورسان/ سه رم سپر مینئ/ ته نانه ت/ له دئ قه ورسانیئ/ ناویان نییه!/ ته نانه ت مردکه یلیش هه باوک داشتته! / نه وای م نییم? /

۴.۹. م نیه سه م و/ دم به سم و/ هچان هچان هچان نو قما بووم له بئ دهنگی خوہم/ ژنئ پسا ژان کیشئ/ ژان ئه زره ته یلیگ/ ک وه سیداره ی نه زانستی کیشیان/ ژنئ له نه زانی خوہئ پسا ژان کیشئ

۵.۹. شه کت له دیکتا توره یل وږ ویم/ گ رواله ی دهسه لات نیا شتگیان/ بۆسه هۆهایگ و/ مف ناس له قورگ زرگاری ماف ژنان/ .../ ریه یل زرگاری شه کتن له ره وه نیه یل نادیار/ .../ که ی تواین ئه لسن له ئی خه و مه رگ وریای چه نی چه ن ساله؟!/ ئه لسن! /.../ ئه لسن ئړا ئافرانن کورپه ی زرگاری/

۶.۹. قام نه کردم که ی دنیای بئ وئینه ی پر له راسی منالیم/ له چین داوان شوورئ گوما هات/ گ دالگم ئړا بئ دهنگیم دقران/ ته زه ک خوہم له بئ دهنگیگ گ بالآ رواکان/

جه عه قه ری میهر له نمونه شیعر ۱ ته قه لا ئړا له خه واه کردن ئه زره ته یلیگ و له نمونه شیعر ۲ له ته فیتیش باوه ر یلیگ ئوشن. له نمونه شیعر ۳ ها شوون پینا کردن خوہى و له شوون ئی ئامانجه ریه یلیگ ئازمایش که ی و له نمونه شیعر ۴ له ژان کیشان ژن وه مدوو نه زانی خوہى و له نمونه شیعر ۵ گه پ له پیان سالاری و ته قه لا ئړا گوهرانن ره و ش و له نمونه شیعر شماره ۶ له مدوو بئ دهنگی دۆت ئوشن.

هه رکه س له ناو ژبانئ بریگ ئاوات و ئه زه ت دیرئ ک ئړا ره سین پینان کووشید و گاجار ئایه م ئه و قه ره له هه لومه رچ مه و جوود نا ئمئیده ک دی وه ئاوا ته یلیگ فکر نیه کە ی د وه یا ئه گه ریش فکر که ی ئه و داخو زیله ئړای فره دۆر له ده سپرن. شاعر له نمونه شیعر به کم باس تیکووشین ئړا چالاکه و کردن ئاوه خته یلیگ دهید و که لک گرتن له وشه ی چووہ چرگی و هه لواریکیان نیشان ده ی ک شاعر کووشن وه زوور ئاوا ته یلیگ له خه واه بکە ی د و پیروویش بوود. له ئیره شاعر کووشن وه به رده نگ بۆشئ ک ئه گەر ئیمه داخو زیک دیریمن بایا

خوهمان وهرو رهسین وه پئ گام هه لگریمن. جه عفه ری میهر له وشکانن (تفتیش) باوهر و ههسته یلی و بن دهسه لاتی ئرا نواگری له ئن گه به ئوشید و ههرچهن ک ئن تفتیش کردنه فره تر ئرا دۆت و ههسته یلیه، وه لئ ئن شیعره بار کولیتینگ دیرئید و نهو هۆره و کردنه تۆهنئ هه لگه ردیده و ههر مژار کومه لایه تیینگ. تا وه خختن ک له ناو کومه لگه و ولاتیینگ خه لک حه ق نیاشتوون نازادانه له سه ر گرفته یل نهو ولاته و ژبان گه پ نیهن، بن گومان نهو کومه لگه پئش نیه که فید و ئن گچهل ته نیا له ری کووشان خود مه رد م چاره سه ر بوو.

جه عفه ری میهر له شیعر شماره ۲ ها شوون پئنا کردن هویت و ههرچگ له ته یل فره ترینگ له ئن شیعره خوهنمین، دۆنمین ک هویت جنسیه تی مه به ست شاعره. په ریشانی و په شیوی شاعر له پرسپاره یلی و ژاو خواردنئ دیاربه و شاعر له شوون پرسپاره یلی دهس که یده کووشان ئرا نه وره سین و له شیرۆفه ی شه جهره نامه وه دهس پئ کی، شه جهره نامه ییک ک خود شاعر له یکم ئامازه یلی و ناوئ ک لئ تهرئ وه باوگ و باپه ریل مونته سه بن که ی و ئیجار ها شوون پئنا کردن ناوئینگ له ژن له ناوئ ک کووشانی بن وه لیفته و له ناو شه جهرنامه ناو و نیشانیگ له ژن نیه. له دریزه یا ئرا نه ودیین هویت خوهی چووده قورسان و له نه وریشه ناوئینگ له دالگ نهو که سانه نیه وئید و له نوو دهس که فیتینگ نه ریئ. که پئنگ ک له یره گرنگه ساخت و عاده ته یل زوانیمان ک دوچه وه کی جنسیه تیه و ئیمه نه گهر خوازیمن زرگار بۆمن بایس به کم جار له ده رۆن خوهمانه و دهس پئ بکه یمن. شاعر وه رجه نوورسن وه شه جهرنامه وه ختنئ ئوشئ شه جهرنامه ی باوگ و باپه ریل یانئ وه بوون کومه لگه و فره نه گئ ک له تی زیه ی چه وه ریئ ئیه سه ک شه جهرنامه هن پیا یل بوود و وه ختنئ دۆچار ره سئیده ک ناوئینگ له ژنه یل له ناوئ نیه بن گومان که مئر له زه مانئ گ وه نوورگه ی به شدار بۆن ژن له تاریخه ی ژبان بچوود وه ره و شه جهرنامه، جا خوهی.

یانئ نه گهر ئایمه نه وقهر خوهی په ره ورده بکه ی ک له ساخته یل زوانی له ئیه نهو وه ره زرگار بوو، بن گومان فره تر حه ق خوازانه ها شوون ماف خوهیه و وه نایگ ک هه لومه رچ له وا نه بوئ نهو کینه ی وه دی هاتیبه بووده مدوو وه شوون ماف خوهی چینه، وه لئ نه گهر ههر له پئشتره و وه نوورپئینگ کۆنه و وه گوره ی فره نه نگ مه وجود وه ختنئ نه نجام دژ وه ئیمه س، چشت عادینگه ئامان و ته نیا خه فه ت خواردنئینگ بووده به شمان و جوور نه وه دۆای شیعره گه شاعر وه هه بۆن خوهی گومانایه. نه سه ئرا گۆهرانن فره نه نگ یه ی کومه لگه بایا دیل باوه ریل و ساخته یل کۆنه نه بۆمن و ته نانه ت له بان وشه وه وشه هۆرده بوئمن. جیا له ساختار زوانی دژ وه ژن، بایا له وه رابوهر ساختاره یل فره نه نگیش بووسیه یمن و نه گهر کومه لگه کووشنئ کاربگری ژن بسپرئیدو، وه جی نوورسن وه ساختاره یل مه وجود و شک بردن نهو کاربگری ژن، له ساختار ره خنه بگریمن و دژ وه ئن هه لومه رجه بووسیمن. له ئیه نهو وه ریش وه تیمن ک ئه رگ نه دهبیات خه باتینگ وشه وه وشه س و بایس جوور رووژنایگ بوو ئرا رینه مای ری گوم کرده یل، نه گهر

شاعر ته نیا هه لومه رچ مه وجود برازئیده و هاتئ کووشانئ بوود ئرا دیاربه و کردن گچهل له یل، وه لئ نهو خه بانه ئرا ژبان نازاده نه گهر له ناوئ نهو، هاتئ نهو ده دهبیات و هه ست خه مه فره تر ئایمه یل وه ره و سرشووری له ره و مه وجود بکیشتن، تا کووشان ئرا بانانینگ رووشن.

یه ک تر له مژاره یل شیعر جه عفه ری میهر تاوانبار زانسن خود ژنه و باوهر دیرئ ژان ژبان ئن وه مدوو نه زانستی خوهیه ک نیه تۆهنئ گامینگ بوو وه ره و پئنا کردن سه رچه وه ی گچهل له یل ژبان ئن. شاعر له دیکتاتوریل ور ویمئ ئوشن ک دهسه لات نیاشتگان بۆسه مدوو نه ره سین ژنه یل وه مافیمان و ئیه هه م ئامازه ی فره وه جینگه ک ناو شیعر ئن شاعره دۆنمین. بایس بزایمن ک گچهل ژبان ئن، ته نیا دهسه لاتداری پیاگ نیه و پیاگیش وه خودی خود دهسه لاتینگ نه ریئ. نه گهر پیاگ وه دهسه لات دار و که سینگ ک حه ق ژن لئ سه نیه بزایمن، نه وساسه ک بۆمنه دژ وه کووتینگ له کومه لگه و چۆن خاس له سه رچه وه ی گچهل نه ره سیمه سه و، کووشانن وه په رتختینگ نیه ره سئ. له ری خه بات ئرا ژبان نازاد بایس بره سیمنه و هه م ژن و هه م پیاگ ژیره س سیستینگ ک ئایمه ئرا ته نیا ئامرازینگه ئرا ره سین وه به رزه وه ندی خوهی. نه گهر ته نیا ژن مدوو گچهل له یل بزایمن چه وه بزایمن کووتینگ له کومه لگه ئن گچهل گه ورا چاره سه ر بکه ید و له ئن ریه ئن هاتئ پیاگ وه گونابار بزایند و وه ل پیاگه و ک کوت تر له کومه لگه س خه بات بکه ی، له ئن حاله ته نه گهر ژن بۆهنئ دهسه لات بگریئده وه گچهل چاره سه ر نیه و به لکوه دهسه لات نسبی له دهس کووتینگ له کومه لگه، که فیده دهس نهو کوت کومه لگه و له ینوو کووتینگ له ئایمه یل بوونه ژیره س و دیل. له ری نه وره سینینگ قۆلتر ک هه م ژن و هه م پیاگ تاوانبار بزایمن و له سه رچه وه ی گچهل یس بره سیمنه، نهو وه خته سه ک تۆهنیم له ری زرگاری وه شیوه یگ درس گام هه لگریمن. شاعر وه ئن هه لومه رجه وه وه تن «رئیه یل زرگاری شه که تن له ره وه نیه یل نادیار» وه ئن گه به ئامازه کردیه و تا هه ده ف ره وه نی ریگای ئازادی نادیار بوو، دهس که فیتینگ نه ریمن. ره خنه یگ ک ه سه ر ئی شیعره ئیه سه ک له نه نجام شیعر، شاعر خوهی له کومه لگه ی جیاوه که ید و وه کردار نه مری «هه لسن!» له ژنه یل توای ک ئرا ژبان نازاد بکوشن و ئیه ئن هه سته وه به رده نگ مونته قل که ی ک شاعر خوهی جیاواز زانئد و ئیه بووده گرفتینگ ئرا په یوه ندی هه ست هه وه جه وه چالاکی ناوه ی شاعر و به رده نگ و به رده نگ هه ست که ی شاعر خوهی نه و بانتر زانئ قسه ی شاعر کاربگری نه ریئ.

شاعر مدوو بن ده نگی خوهی شیوه ی په ره ورده کردنئ وه دهس دالگن زانئد، له ولات خوهمان وه بوون فره نه گئ ک دیرمین، نه رکه یل جیاوازیگ ئرا ههر جنسیگ دیاری کریابه و له ری ئن نه رکه یله ههر جنسیگ هویت جنسیه تیینگ پئنا که ی. یه کینگ له ئلمانیه یل هویت جنسیه تی ژن په ره ورده کردن مناله و وه داخه و پیاگ ئن کاره وه نه رگ خوهی نیه زانئ. له حایگاکا ک نه گهر ههر جنسیگ تابه تمه ندیه یل خوهی خاس بناسینگ و هه رکام وه به ش خوهیان له په ره ورده کردن منال

وه هاوردن شيعر كامليگ له ئى شاعره دوس كه يمنه باس كردن له سهر ناوه رووك ئى شيعره. به كيگ له خاله يل گرنگ ئى شيعره ئيه سه كه هم له بووت ژيان ژنه و گيچه له پييه و هم له وشه يل تايهت ژن ئى را رسانن ناو رووك كه لك گيرايه. نه زووك بوون، بيژى كردن، ماتيك، ناوس بوون، زايين و زاوژى كردن و مهمگ له وشه يل ئى شيعره نه كه وهل ژنه و په يوه ندى راسه پراس ديون و ئى وشه يله بوئه سه مدوو نافراندن فه زاويگ كه گه پ دان له سهر گيچه له يل ژن له ناوژى ره نكيڼ جى كه فتييه و شاعر توئه نسيه له ئى وشه يل تايهت خاس كه لك بكرى. له ناو ئى شيعره توئه يمن هم گيچه له يل كوومه لگه بوئيمن و هم گيچه له يل تايهت وه ژن. نه يمى له چهن شوون وه و آل كز و كوور و ورسن و تايه ميل لال ئامازه كه يد و به رده نگ ره سيده و كوومه لگه كيگ كه شاعر گه پ نه ده، كوومه لگه چالاكى نيه. وه بوون ئيه كه دقاي تهوسيف كوومه لگه كز و كوور، گه پ له ژنه يل و دالگه يل نه زانتيگ ده كه نيه توئه نن مناله يليگ وه فكر وازه په روره ده بكن و بدهنگى فير مناليان كهن، وه ئى نه نجامه ره سيمن كه شاعر رهوش ژيان ژن و وه كولى ژيان گشت تايه ميل وه مدوو ژنه يليگ زاننى كه زانبارى نه يرن. ژنه يل تهوسيف كراي له ئى شيعره كه سه يليگن كه داخوازه يل فره يگ ديون وه لى توان كووشان ئى را نه و داخوازه يله و خه لى ژيان ئازاد له رى درس په روره ده كردن مناله ييلانه وه يرن.

شاعر وه هاوردن وشه يل ماتيك و سمسواليته وه فره نهنگ و سياست مهربوت وه مه سائل جنسى ئامازه كه يد. له دنياى مپرو وه بوون وه پييه و چيبن سيستم سه رمايه دارى ژن بوئه سه كالاي جنسيگ كه هم سيستم به رزه وه ندى خوه لى وه دس تهريد و هم پيشكه شيگه ئى را پياگ كه له ريه وه به رزه وه ندى پياگيش ئى را شوون ئى سيستمه گرتن به رزيون. هه رله يو كه شاعر ئامازه كردييه، ژن له ناو دنيايگ كه ئى را سازينه خوه گوم كردييه و نيه توئه نن هويه ت جنسيه تى خوه له واى نه ندايگ له كوومه لگه كه له خزمه ت سيستم سه رمايه دارى و پياگ سالارى نه، پيا بكه يد و خاپور بو. به كيگ له گه پيل گرنگ ئى شيعره، گه پ په روره ده كردنه، له شوونگ شاعر گه پ دالگه يل نه زووك دى كه مناليان فير بدهنگى كهن و دالگ خود شاعريش له ئى گه په جياواز نيه و هه نايب گه پ گيچه له يل ژن ده، وه جى زانبارى دان وه منالى ئى را كووشان له رى رسين وه ماف خوه، حاشا كه يد و له نوو نه سل بانان له رى په روره ده كردن مناليه وه ئى گيچه له يل جنسيه تيه عاده ت ده يد و خوه يشن بووده مدوو وه پييه و چيبن سنوور داريون (مه حدووديه ت) هيل جنسيه تى و دوه ت خوه له دلدارى قتيه خه كه و وشه ي نه زووك فره خاس وه ناته وانى ژن ئى نافراندن و په روره ده كردن درس نه سل بانان ئامازه كه يد. شاعر هه نايب له نوورگه ي شاعر بوئه و ئى را به رده نگ قسه كه ي، گه پ له شيوه ي تر له په روره ده كردن ده يد و له تيره سه كه وه بوون شاعر هاوار و ناره زايه تى خوه سه باره ت وه هه لومه رج نيشان ده يد و تيره سه كه ئه ركه ئه ده بيات رووشه و كه ي، شاعر وه بوون كه سيگ كه ئى را ناره زايه تى كردن په روره ده بوئه ناسنن، نه كه سيگ كه ته نيا رهوش مه وجود تهوسيف بكه ي.

به شدار بوون، ئه و مناله خاستر په روره ده بوو. له ئى شيعره، شاعر وه ئيه ئامازه كه ي كژن وه مدوو نه زانستى خوه ي و وه بوون فره نه نكيگ كه پريگ چشت وه نه رزش زانن، بووده مدوو سه ركوت كردن دوه ت و له يواسه كه دوه ت هه ر له مناليه و فير بدهنگى كهن و دواچاريش كه ناو كوومه لگه ده سه لاتيگ نه يري سه ركوفت خوه ي.

۱۰. ئى را تاخرين به ش هورده و بوون له ناوه رووك شيعر ژنه يل كورد له ناوچه ئى كه له پور نوور يمنه يه ئى شيعر له ئه يمى: ۱۰.۱. م له و پرينه ئى وا واران/ له ولاتيگ ورسى پيا بووم/ له هامشوو كوومه ئى تايه ميل/ كه لال بوئه و ورسى هاوار دن/ بريندار بووم/ له خاپوره ئى كاتوميره گان/ خاپور بوئه و/ له وه يشت ئه وين داملكيامه/ كه م هه م خودا توام و هه م خورما/ له نيشماتيگ كز و كوور/ ژنه يليگ نه زووك/ كه بيژى وه خودا و خورما كهن و/ مخت كوور په گانتيان وه لالى دن/ ئاخ كه م ژنيگم خاپور/ له نيشماتيگ كز و كوور/ كه له وراوه ئى ماتيك و سمسواليته له خوه م چيمه/ له وشكه سال ئه وين و دلداريه ئاوس شيعريگ بوئه/ كه نه زاندم و نه زام و نه زاوژى كه م/ م بيژى وه پيته گان كورستان كه م/ كه م هه م خودا توام و هه م خورما/ له ئى جيه نه نگه كه داو و قلاگان/ ته بانى ئى را له شم كهن/ ئاوس ژانتيگ بوئه و/ دى/ نه خودا توام و نه يش خورما/ م شاعر يگم ورسن/ كه مختم وه هاوار دانه/ له ئى جيه نه نگه/ له وراوه ئى نان و ژان/ شيعر و نان/ شيعر و ژان/ سه رگه رة گان و سانه سه مكوول/ تا پيت وه پيت له شم حاشا بكن/ كه دالگم له و پرينه ئى و ژان/ مه مگ حاشا گوشانه ده م و/ له دلدارى كوره گان ئى وولاته قيه خه م كرد/ ماردن دلدارى هرامه ماردن!! له ئى جيه نه نگه/ كه سه رگه رة گان و سانه سه ديار له شمه و/ م ئاوس شيعريگ بوئه قيه خه ي/ كه نه زاندم و نه زام و نه زاوژى كه م/ م بيژى وه پيته گان كورستان كه م (پژوهش نامه و آسيب شناسى شعر كردى ايلام و كرمانشاه: ۶۵-۶۳)

وه مدوو ئيه كه شيعره يل فره يگ له ئه يمى له هاماچ نه بو،

يه گ تر له مژاره يل شيعر جه عفه رى مپهر تاوانبار

زانسن خود ژنه و باوه ر ديژى ژان ژيان ژن وه مدوو نه زانستى خوه يه كه ئيه توئه نن گاميك بوو و هره و پيا كردن سه رچه وه ي گيچه له يل ژيان ژن. شاعر له ديكتاتور هيل و پريمى تووشى كه ده سه لات نياشتگان بوئه سه مدوو نه ره سين ژنه يل وه مافتيان و ئيه هه م ئامازه ي فره وه جيتگه كه ناو شيعر ئى شاعره دوئيمن. بايس بزانيمن كه گيچه ل ژيان ژن، ته نيا ده سه لاتدارى پياگ نيه و پياگيش وه خودى خود ده سه لاتيگ نه يري.

دهسه لاتداره بیلنگ ک کووشن ژبان تایبته ژن حاشا بکهن له ئی شیعریشه دۆنمین و داوّل و قلاگان وه دهسمیهت یهک کووشن تایبته نندیهیل ژن له وهرچه وه نگرن و نهیلن جوور جنسیگ جیاواز خوهی پتیا بکهید. داوّل سهمیول پارژاننه و له تیره پارژیرهیش ئرا له ناو بردن ژن وهل دهسه لاتداره وه هاودهسه. بنه ماله هه رچه ک بنکهی فره گرنگ و ته نانهت پیرووژینگ وه حساو تئ، وه لئ فره تر بۆسه مدوو کووشان و دریزه دان وه گه پهل جنسیه تی و گچه له یل ژبان ژن. پاییل وه بوون باوک، برا و هاوژین، خوهیان وه خاون دۆته، خوهیشک و هاوژینیان زانن و بۆهسه مدوو ئیه ک ژن ههست وه ژیردهس بۆن و گیرووده بی (تهعه لوق) بکهید و نه گهر ژنیگ بکووشن ژبانینگ ئسانی و نازاد بیاشتوو، بئ گومان نواگیری لئ کهن. هه ر ئی باوک و برا و هاوژینه خوهیان وه پارژیره ژن زانن و له ئی رییه قودرهت گرته سه وه دهس. سیستم سه رمایه داری وه هاودهسی سیستم سونه تی و پیگ و بنه مای بنه ماله بۆسه مدوو ژیردهس کردن ماف ژن و کووشان ئرا له ناو بردن تایبته نندیهیل ژن. شاعر وه هاوردن وشه ی «جیه جهنگ» نیشان دهی ک درسه دهسه لاتداره یل پسا ئرا له ناو بردن ژن کووشن، وه لئ ژن له ئیره نه کارا (مونفه عل) نیبه و وه لئ گه په وه جنکیه ی، ک نه گهر چالاک و خبات شاعر نه ژاناد دی جنکییان و جیه جهنگ نه بۆ و ئیه نه قش چالاک ژن ئرا خبات و ره سین وه ماف خوهی نیشان دهی. شاعر هاوچه رخ ک پسا ئرا پتیا کردن هویته جنسیه تی خوهی له ناو سیستمیگ ک چاپۆرئ کردییه جهنگئ، ناواتن ئرا ره سین وه هویته ملیه و هۆر له کوردستان کهی. دلّاری و گه پ له یار دان مژارینگ پورکارکرد ناو شیعر شاعرله یله ک وه تیمن له ناو شیعر ژنه یل نه تۆه نسیتییه شوون خوهی پتیا بکهید و ژنه یل له ئلمانه یل پیگانه که لک گرن و ئیه خوهی مدوو فره رهنگی دپۆرئ. نه گهر زوان شیعی ژن له دلّاری له فهزای کاملن پیگانه دۆره و که قتییه، وه لئ شاعرله یل ژن له ری توه سیفه یل کۆه نیگه و یارییان وه سف کردنه و نه تۆه نسنه له شیعر دلّاری زوان و فهزای نووینگ بخولقنن. له شیعر ئەمین دۆنمین ک یار وه ناوه و چریه ی (ختاب کرید) و ئیه تۆه نید رچه شکنیگ ئرا فهزای شیعی و کوومه لگه یی ژن له باره ی دلّاری بوو، شاعر کیشه ی قتییه خه بۆن دلّاری ژن وهل هاوردن ناو یاره و نامیته کردییه و ئیه حرکته ناره زایه تیگ وه هه لومه رجه مه وجوده.

وشه ی ماردین هه م ناره زایه تی وه تابوو بۆن دلّاری ژن نیشان دهی و هه میش وه هاوردن وشه یل ماردین و جیه جهنگ وه رۆداوینگ سیاسی ک له شار ماردینه و دهس پئ کریا نامازه که ی. ۱۱. نه نجام:

ئه ده بیات یه کیتیگ له رییه یل نه وره سین له نوورین و ژبان نۆسه ر و شاعره و له ری ئه ده بیات تۆه نیمن رهوش هه ر کوومه لگه یگ له سه رده م تایبته تیگ بناسیمن. له ئی وتاره نوورسیمنه ناوه رووک شیعر ژن کورد له ناوچه ی که لپور و جی دپۆرئ نامازه بکریه ک وه بوون ده رفه تیگ ک وتاره یل کوّل پیمان نیهن، له سه ر شیعر فره له شاعره یل باس نه کریا و ئرا ئی وتاره په نج شاعر و له هه ر شاعر شیعر یا هۆونه شیعه یلنگ هه لوژیان. یه کیتیگ له گچه له یل ژن له ناوچه ی ناو بریای و فره له ناوچه یل تر، گچه ل جنسیه تییه و ژن نه تۆه نسیه وه هویته جنسیه تی خوهی په ی بوید، تایبته نندیه یل خوهی بناسید و له ری تایبته نندیه یل خوهی شیوه ی ژبان درسیگ بخولقنئ. جنسیه ت بۆسه مدوو ژیردهس بۆن ژن و هه وه بوون جنسیه ت، فره نازاره یل رهوانی و جنسی له ناو بنه ماله و کوومه لگه پئ ره سید و تواسیمن بزانیمن ئی گه په له ناو ئه ده بیات ژن دیاربه یا نه و وه کولی ژن له ئی ناوچه وه چ شیوه ی دلّاری که ی، جی لوور خوهی ناو ژبان چۆ دۆنئ، کاردانه وه ی نسبه ت وه شیوه ی ژبانئ چۆنه و چ گه به یلنگ له ناو کوومه لگه ئرای گرنگه. مدوو هه لوژانن ئی مژاره له سه ر جنسیه ت و ژن ئیه بۆ ک ژن له بووت ناماری کویتیگ له کوومه لگه س و بئ گومان شیوه ی ژبان، نوورین و کووشانئ له بان گشت کوومه لگه کاربگه ری دپۆرید.

هه رله وا ک دیمن شاعره یلنگ هه ن ک دیل فره رهنگ دژ وه ژنئ پۆنه ک کووشن تایبته نندیه یل ژن له وه ر چه و نه گرید و ژن له کوومه لگه بسپیدو و بووده مدوو وه دی هاتن ئی باوه ره ک پیگ له ژن نهوبانتره و نه گهر ژن خوازئ ناو کوومه لگه سه رکه ف بوو، بایس له ژبان پیگ و تایبته نندیه یل ئولگوو بگریئ. ئی ئولگوو گرته تا جیتیگه ک ژن ته نانهت ئرا دلّاریش خوهی نهیده شوون پیگ و وه زوان پیگه و شیعر دلّاری ئۆشن ک ئیه گچه ل گه ورایگ له ناو ئه ده بیات ژن له ئی ناوچه سه، هه رله یوا هۆره و کردن له ژبان کۆه نه و ئلمانه یل کۆه نه بووده مدوو ئیه ک شیفته ی شیوه ی ژبان له ئیه نه و وه ر بۆمن و له ری وروژانن هه ست (برانکیخته کردن احساس) به رده نگ،

دوس هاورد و هیتانیش تیره‌ئی. نه‌گهر هایمنه شوون به‌رایبه‌ری، نه‌بایس به‌رایبه‌ری وهل پی‌اگا بتوایمن، چون پی‌ایل خوه‌یانیش وه بوون جی‌گه و پی‌گه‌یان ناو ئی سیستم چینایه‌تییه ماف به‌رایبه‌ری‌گ وهل هاوجنس خوه‌یانوه نه‌یرن. ئی‌ا مومونه په‌کیگ له داخو‌زیه‌یل ژنه‌یل نازادی‌خو‌از، چلاکیان ناو کوومه‌ل‌گه‌س و سیستم هه‌ر له ئی داخو‌زیه‌ جوورئی سوونستفاده که‌ی ک هه‌م ژنه‌یل گومان بکه‌ن نازادی وه دوس هاوردنه و هه‌میش بونه‌سه هیز کار فره‌ نه‌رزانتیگ ئی‌ا سیستم، نه‌سه نه‌گهر هایمنه شوون ماف ژن، بایس سه‌رچه‌وه‌ی گیجه‌ل ژن وه درسی بونیمنه‌وو و دژ وه نه‌وه بووسیمن.

۱۲. سه‌رچه‌وه‌گان

کوردی:

سه‌فه‌ری، سومه‌یه (۱۳۹۷). تام ته‌م. تهران: سورخایی
سلیمان پوو، مه‌هوش (۱۳۹۵). هورْد که‌م. کرمانشاه: کرمانشاه
شه‌فیع، نه‌سرین (۱۳۹۶). من و به‌ر. کرمانشاه: دیپاچه

فارسی:

براهنی، رضا (۱۳۵۷). ادبیات جهان و مفهوم آزادی. تهران: سند
پوردریایی، علی؛ سعیدی، سهراب (۱۳۹۲). ادبیات چیست؟
هفتمین همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی
زرین‌کوب، عبدالحسین (۱۳۵۴). نقد ادبی. تهران: امیرکبیر
ستوده، هدایت‌اله (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی در ادبیات. تهران: آوای
نور

کناک، کنراد فیلیپ (۱۳۸۶). انسان‌شناسی (کشف تفاوت‌های
انسانی). ترجمه‌ی محسن ثلاثی. تهران: علمی
ماهیار، عباس (۱۳۸۶). گزیده اشعار خاقانی. تهران: قطره
نظریگی، مازیار (۱۳۹۵). پژوهش‌نامه و آسیب‌شناسی شعر
کردی ایلام و کرمانشاه. کرمانشاه: ناشر مولف با همکاری نشر
دیپاچه.

ئنگلیسی:

Bem, D.J. (۱۹۹۶). Exotic Become Erotix: a developmental
theory of sexual orientation. *Psychological Review*
Discourse Analysis. Cambridge. (۱۹۸۳). Brown, G. Yule, G.
University Press.

ئهم وتاره له ژماره‌ی دووه‌می کۆفاری ژ سالی ۲۰۱۹ ب‌لاو
بوه‌ته‌وه،

بۆمنه مدوو وه‌ره و ژیان کۆنه‌ه‌چین.

یه‌ک تر له فه‌زایل فکری و ئه‌ده‌بی ژن له ئی ناوچه، کووشان
ئرا پی‌یا کردن هویه‌ته. وه‌لئ نوورین هه‌رکام له شاعره‌یل‌گ ک
له ئی وتاره باستیان کریا جیاوازه. هه‌ر له یه‌کمین ئاست ک وه
دی هاتن پرسیاره تا گه‌پ دان له سه‌ر ماف ژن و گه‌پ نیشتمان
و هویه‌ت ملی ناو ئی شیعه‌یه‌له دیمن. گاجار شاعر له روش
خوه‌ی له ناو کوومه‌ل‌گه‌ی گه‌ید و ها شوون پی‌یا کردن
هویه‌ت خوه‌ی، وه‌لئ فره‌تر نا‌ئیده و بانانیش ره‌ش دۆنید و وه
جی هان دان ئی بانانیش نوو، ته‌نانه‌ت نه‌سل بانانیش تۆش ئی
گیجه‌ل نا‌ئیده تیره‌ید و وه نه‌بوون چالاکی ئاموو‌زیاریان که‌ید
و چاره‌ی ئی روش گه‌نه له ده‌رچین زانی. گاجار شاعر له
چالاکی ژن وه بوون هاوژین، د‌الگ و خه‌باتکه‌ر و کووشانی له
ری پی‌یا کردن هویه‌ت گه‌پ ده‌ید و له خسار دین ژن وه بوون
نه‌ناسین خوه‌ی تۆشید و فره‌ نوورینه‌یل تر ک له سه‌رتیان باس
کریا. وه گشتی هه‌نایگ ئه‌ده‌بیات ژن له ئی ناوچه خوه‌نیمن،
ره‌سیمنه‌وو ک گیجه‌له‌یل جنسیه‌تی له ئی ولاته ئه‌وقه‌ر فره‌س
ک ژنه‌یل یا خوه‌یان گوم کردنه و وه هویه‌تیگ پی‌اگانه‌وه پسای
ژبه‌ن، یا فره‌تر ها‌زتیان نانه‌سه بان ئی گیجه‌له‌ه و ه‌لایه گشت
فه‌زای ئه‌ده‌بیات ژن گه‌پ له سه‌ر گیجه‌له‌یل جنسیه‌تی. ئیه
ک فه‌زای ئه‌ده‌بیات ژن چیه وه‌ره و گیجه‌له‌یل جنسیه‌تی تۆنه‌ئ
مۆدیگ بوو ئی داخو‌زای کوومه‌ل‌ایه‌تی و کووشان له ری وه دوس
هاوردن ماف ژن و گشت ئنسانه‌یل و ئه‌وره‌سین له سه‌رچه‌وه‌ی
گیجه‌له‌یل.

دۆی ژیان کۆمونی، ئایه‌مه‌یل له رۆ جی‌گه و پی‌گه‌یان وه چینه‌یل
جیاواز و رۆ‌ایرۆ یه‌ک و دژ وه په‌کیگ دابه‌ش بۆن و ئیه‌ په‌کمین
چشتیگ بۆ ک بۆه مدوو ژێرده‌س بۆن پرینگ له ئایه‌مه‌یل
و نه‌گهر خو‌زایمن دژ وه ژێرده‌س بۆن ژن بووسیه‌یمن بایس
بزانیمن ک جنسیه‌ت له ئه‌وله‌ویه‌ت ئی خه‌باته نه‌ود و هه‌نایگ
چه‌ومان ها گیجه‌له‌یل جنسیه‌تی، فره‌تر له بان بنه‌مای گیجه‌ل
بان‌ده‌س و ژێرده‌س هۆرده‌و بۆمن. یه‌کمین چالاکیه‌یل‌گ ک ئی
ماف ژن وه‌دی هاتیش هۆرده‌و بۆنیان له بان ته‌زاد جینایه‌تی
بۆ، وه‌لئ وه داخه‌و دۆی په‌ل وه‌شان ئی جمشته، جمشته‌یل‌گ
له ناوئ وه دی هات ک ری و ره‌وه‌تیان نه‌ نه‌یا وه چاره‌سه‌ر
کردن بنه‌مای گیجه‌ل ده‌سمیت نیا، به‌ل‌کوو بۆه مدوو گووول
خوه‌ی و خه‌لک دان و تا ژنه‌یل وه شوون گرتن هه‌قتیان له
پیاک بۆن و هه‌ن، سیستم چینایه‌تی به‌رزه‌وه‌ندی خوه‌ی وه

گویش گورانی حلقه مفقوده هویت ادبی باشور

مقدمه

من براین باورم که تاکنون مستشرقین و محققین آنگونه که باید به فرهنگ، هنر و آیین در زاگرس توجه شود نپرداخته اند. اما برخلاف این ادعا بیشترین تلاش و پوییش در نجد ایران در البرز و کویر صورت گرفته است. به دنبال چرایی مسئله نیستم زیرا خارج از دانش من بوده واز سویی من و مخاطب را از مسئله دور می کند. تاکید دارم بر مسئله بودن تا موضوع بودن!

زاگرس در اقتضای طبیعتش این قابلیت را داشته و دارد که گونه گونی و تکثر فرهنگی و زبانی را در خود زایش و پرورش داده باشد. و البته طبیعی می نماید که حضور زیست کهن بشری چنین پیامد پیچیده ای را بر جای بگذارد. زیست قبیله ای و اقلیم گرمسیری و سردسیری آن مارا با فرهنگ وزبانی دینامیکی مواجهه می کند تا جایی که ادیان آسمانی و زمینی متعددی در پذیرش مردمانش جای دارد. کردها زبان و اندیشه های مختلف را تجربه کرده اند در مجاورت ایشان زبانهای مهمی چون عربی، فارسی و ترکی زنده و پویا بوده و می باشند. لاجرم مبادلات و تعاملات فرهنگی و زبانی چند طرفه ای حاکم می باشد.

در صده اخیر و به علت تغییرات اجتماعی و یاری اسباب

ارتباط جمعی زبان کوردی خود را بصورت ادبی به دنیا معرفی نموده و هر روز تجربیاتی کمی و کیفی از خود نشان می دهد. این تجربیات موجودیت و ضرورت زبان و فرهنگ کوردی را به درستی و منطقی بیان می نماید. آثار فاخر هنری کوردی در سیمای شعر، ادبیات، سینما، موسیقی و... در جهان امروز سخن دارند و با رشدی قابل توجه در مسیر جهانی شدن قرار گرفته اند. در کنار این زایش هنری فرصتی پدید آمده است که تهدیدی برای ماهیت زبان و فرهنگ نیز می تواند تلقی گردد. به موضوع که زبان کوردی است باز می گردیم.

بر کسی پوشیده نیست که هنوز محققین حوزه زبان نتوانسته اند تعریف و تقسیم علمی و فنی از گویش های زبان کوردی ارائه دهند و این مانع بزرگ و همان تهدید است که آسیب های ناشی از آن را بوضوح در جامعه ادبی مشاهده می نمایم.

ادبیات غنایی کوردی هرچند اغلب شفاهی است اما در گرد آوری های اخیر ما را با کوهی از نگاه های متفاوت به زندگی انسانی در زاگرس آشنا می کند که از ابتدای تولد تا مرگ بشر دوره های زمانی رشد انسانی را در بر داشته و هیچگاه نسبت به سرنوشت انسان معاصر خود بی توجه نبوده است.

لالایی ها، عاشقانه ها، باورها، حماسه ها و آیین های موجود

لکی، هورامی و گویش موسوم به کلهری در خطر انحطاط و شرایط دشواری به سر می‌برند. این اتفاق ناخوشایند تا جایی پیش رفته است که حافظه تاریخی سایرین و حتا گویش وران حاضر را دستخوش تردید و تغییر و نوعی آسمیله گی قرار داده است و مخاطبین را با شرایطی دگماتیستی همراه نموده است. اما غافل از اینکه جغرافیای سه گویش مذکور را می‌توانیم خاستگاه اصلی زبان کوردی بدانیم. اگر به فرض اینکه زبان کوردی شش گویش داشته باشد چهار گویش زنده و اصلی از آن در محدوده کرماشان می‌باشد گویش لکی، هورامی، سورانی (جافی) و کلهری یا (ثرا زوان) که مشتمل بر لهجه های مختلفی می‌باشد که در جای خود مسئله و به دید من مصیبتی زبانی نیز می‌تواند تلقی گردد.

در بررسی پیشینه زبان کوردی گویش گورانی را می‌توانیم تا امروز پرچم ترین تولید زبانی بدانیم که چند قرن متمادی با تمام فراز و نشیب هایش بالندگی خاصی در زبان کوردی و هم‌تا با زبان های همسایه زبان کوردی بدانیم. آنچه که دیگران در آن زمان تولید نموده اند در این گویش معیار موجود بوده است و کتابخانه گرانهای آثار زبان کوردی رامی توان با غلیه گویش گورانی دانست. ادبیات غنایی، تعلیمی و دینی، حماسی و عاشقانه را ما از این گویش داریم. و به راستی گویش گورانی حلقه ی مفقوده زبان کوردی است که تاکنون از ابهام و اهمیت خود برخوردار بوده است.

در نویسش ادامه مطلب به همنوایی خاصی با دکتر بهروز چمن آرا می‌رسم که راه اصلی را رفته است و با سنجش منابع و قیاس آثار و فرضیات مختلف هرجوینده ای با اطمینان بیشتر می‌تواند تا این لحظه به نتیجه مشابهی از مطلب برسد. بهروز چمن آرا و سیروس امیری بسیاری از مجهولات و مشهودات را مورد مذاقه قرار داده و در مقاله ای مدون ارائه گردیده است.

همانطور که فهم علمی و پژوهشی مصوباتی همچون (نسخه‌ی

در این ادبیات حضور دارند. هرچند فقیر بودن روایت منشور را نظم پوشش داده است و روح نظم در غیاب نثر است که خود را نشان می‌دهد و در درون خود اسرار بسیار اجتماعی، حاکمیتی و آیینی را محفوظ می‌دارد اما هر کنش گری می‌تواند با تدقیق و قیاس راز سر به مهر روایت منظوم را هویدا کند.

تنوع گویشی یا لهجه ای در این زبان شاید برای زبان شناسان بهشت گمشده ای باشد اما بلای جان تولید اثر هنری، علی‌الخصوص هنر های زبانی چون شعر، داستان و موسیقی گشته است. زیرا دامنه و محدوده مخاطب را کم عرض نموده و کمیت کیفیت را به حداقل می‌رساند و زمان بسیاری طول می‌کشد تا مخاطبین به کنه اصلی آثار پی برده و دریافت سالم و در زمانی از آن داشته باشند.

نمونه ملموس آن را می‌توان در وضعیت معاصر مشاهده نمود. زبان کوردی باغچه ایست که گل‌های آن به صورت همسان خود را به منظر عموم نمی‌گذارد و این اختلاف تا جایی وجود دارد که در بین کورد زبانان نیز از این غربت همسایگی برخوردار است. و اینجاست که تاکید بر مسئله دارم تا موضوع.

هرچند نباید به دنبال چرایی باشم اما دو مسئله سیاست در امروز و آیین در دیروز مانع از رشد همگن و همنوای زبان کوردی بوده است و در ادوار مختلف با رشد میله ای چند گویش از زبان کوردی بر سایرین برتری یافته است. گویش گورانی در گذشته و گویش های سورانی و کورمانجی در امروز نمونه این ادعا می‌باشند.

رشد فله ای وسایل ارتباط جمعی در بین گویشی خاص و وجود بنگاههای اقتصادی حامی به هر جهت شاید توانسته باشند بر کمیت افزوده باشند اما ین رشد غیر طبیعی و غیر حرفه ای می‌تواند ظرافت و قابلیت زبان کوردی را به بیراهه برد که برده است.

در این میان وضعیت گویش های موجود در باشور از قبیل

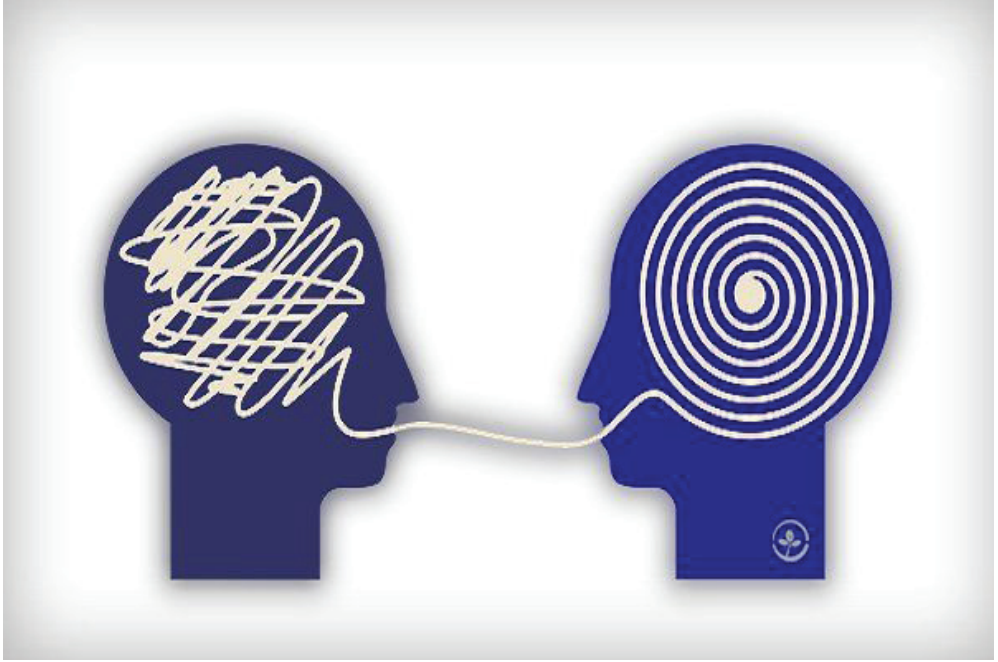
نمونه ملموس آن را می‌توان در وضعیت معاصر مشاهده نمود. زبان کوردی باغچه ایست که گل‌های آن به صورت همسان خود را به منظر عموم نمی‌گذارد و این اختلاف تا جایی وجود دارد که در بین کورد زبانان نیز از این غربت همسایگی برخوردار است. و اینجاست که تاکید بر مسئله دارم تا موضوع.

خطی به شماره «Or. ۱۶۴۴» در موزهی بریتانیا) و اشاره به سندیت شعر هورمزگان دستخوش تغییر شده است و نمی تواند رفرنس تلقی گردد. اما قاطبه پژوهشگران درگیر فرم گویش گورانی بوده و تا حدودی جامعه شناختی گویش گورانی مورد غفلت بوده تاجایی که این گویش را به نواحی کاسپین منسوب دانسته اند. یا درجایی دیگر محصور در اندیشه یارسان دانسته اند اما در متون یارسان به گویش سورانی و زبان ترکی و فارسی نیز استفاده گردیده است و از سویی دیگر پیدایش یارسان طبق نظرات ایشان به ماقبل از تاریخ گورانی و در ابتدای خلقت بوده است. گورانی زبانی برای ابراز اندیشه های یارسان بوده است. در گویش گورانی که می توان از آن گویش معیار یا گویش میانجی نام برد اغلب تولید کنندگان آثار ادبی را در برمی گیرد. من این گویش را گلوبالی از گویش های مختلف زبان کوردی می دانم.

اما نکته جالب توجه این است که اکثریت قریب به اتفاق شاعران و منظومه سرایان در مناطق کرمانشان، ایلام، لرستان و هورامان بوده اند. اگر ما پریشان نامهی ملاپریشان یک متن گورانی منحصر به فرد از سدهی چهاردهم/پانزدهم میلادی، احتمالاً قدیمی ترین نسخه ی خطی بازمانده از شعر گورانی است. به مختصات آن شاعرانی که گویش محاوره ای ایشان چهار گویش موجود در مناطق باشور بوده اند با آیین های مختلف که این پالندگی در سایر مناطق کمتر بوده و اخیراً به مدد تحولات سیاسی و رسانه ای مطرح و معرفی می گردند. گویش گورانی را می توان اولین تحول زبانی در زبان کوردی و تلاشی برای یکسان سازی و بدور از اختلاف نظرات ایللی آیین محسوب نمود که نتیجه این تعامل گویشی آثار فاخری است که سندیت و هویت زبان کوردی را بیانگر است. و مکان این اتفاق خوشایند باشور با محوریت کرمانشان است. در سه دهه اخیر نیز تحولات و تولیدات ادبی علی الخصوص شعر در باشور صورت گرفته که نوید بخش آینده ای خوب برای رشد این گویش از زبان کوردی به موازات گویش های سورانی و

کورمانجی می باشد.

گویش گورانی به مانند گویش کلهری نام گذاری اش می تواند چالش ایجاد نماید اما بر اهل فن پوشیده نیست که این صرفاً یک نامگذاری دم دستی و شاید هم ناشیانه است و هیچ ارتباطی به مردمان گوران و کلهر نداشته و اجتماع وسیع تری را در برمی گیرد. در نهایت بحث نتیجه مقاله دکتر بهروز چمن آرا و دکتر سیروس امیری را جهت تکمیل شدن بحث می آورم که می تواند مناقشات موجود را حل نماید ایشان چنین می نویسند: ما تأکید کردیم که گورانی، یک زبان منحصرأ شاعرانه (متمايز از تعدادی از گویش‌ها که به غلط با آن یکسان گرفته می‌شوند) بوده است، و پرسش زبان‌شناختی وابستگی‌های کردی یا غیرکردی آن، یک پرسش سست‌بُیان است. هیچ شاهدی وجود ندارد که نشان دهد گورانی به‌عنوان زبانی جهت ارتباطات روزمره به کار گرفته شده باشد. در عوض، به‌مثابه زبان میانجی ادبی گروه‌های (ازنظر زبانی) متنوعی از مردم محلی به کار رفته است. تحلیل واژه‌ها و عبارات بسیار پرکاربرد نشان می‌دهد که گورانی بسیار با لکی و هورامی (از نظر واژگانی) و با کلهری و لری (از نظر نحوی) مرتبط است. گورانی از لحاظ واجی، انعطاف‌پذیر است و از مکانی به مکانی دیگر، تغییر می‌کند به طوری که راویان هر منطقه بر تلفظ مرجح خود تأکید می‌کنند. اگرچه تغییرات در تلفظ، گاه معنای واژگان را تغییر می‌دهد اما در میان گویشوران هورامی، لکی، کلهری و لکی، و همچنین در میان سایر گروه‌های گویشور سورانی، درباره‌ی معانی صحیح واژگان، اتفاق نظر وجود دارد. گورانی، با کمک به حفظ، پرورش و انتقال ویژگی‌های فکری یک فرهنگ شفاهی (که بسیاری از آن‌ها پیش‌تر فراموش شده‌اند)، نقش نگهبان آن را ایفا نموده است. آخرین راویان داستان‌های گورانی، اکنون در حال سپری کردن روزهای پایانی عمرشان هستند و این امر، دسترسی بی‌واسطه به این سنت را روزبه‌روز دشوارتر می‌سازد.

پځنه یگ له کهش و هه وای ته ده بی

ته ده بی با یجیمنه ری ک فه نامن بنیشیمن شیعی، پارچائی و ... تیژبڼه پروو بکه یم، نه رخنه مه کیمن و نه رخنه که سمانن ته دلّه چوڼ ته ژ ته ده بیات دئی ته نگ توریسکه مانن دوس کردیج که هه ر جا وژمانه ماوا. ته گه ر هانه نه ویا ئیسکه ئیمه یج سه رمان که تیه و سه رنه جام.

ته ئی ته لاوا هالیبا نه توینستمانه چوار کتاو ته رزش دار بنوسیمن، هالیبا فره هان مه تیه تا بتوینیم ته ولید مه تن بکه یم، ته ولید فکر بکه یم و نوسریلمان بکه ونه و توپ خه یری. وژمان رازی کردیسه چوار گله شیعی ک ته نام فه زال مه جازی په خشا بییه و ته سلن دتار نییه فه دنگ که سنی ره سیه یا نه. ئیمه با یهت بنوسیم، تیژبڼه پروو بوو، فیبرایش بوو و ... به کیتر ته ژ چته لن ک پا ئیمه کیشاسیا ته ژ پیشره فت نه خوه نن کتاوه، ئیمه ته گه رد ته ده بیات جهان چ کلاسیک چ نوو هالیبا ناشنا نیمن، ته زوون ساده تریکا بووشیمن جال بن مال وژمانیمن، هالیبا فه ته جساره ته نه ره سیمنه ک ساختار بشکیمن منه ی نووگرایسی بکه یمن و کاری خه لقی بکه یمن فه یجیمنه نام ته ده بیات مودرن و پوست مودرن. سه ر و ته ته ده بیات ئیمه ئیمروو چ بشنه وینن چ نه شنه وینن هؤچته ئی ده س نایه فه یه داخ سه نگیئیکه ته را ئیمه ئی ک ته ژ سه ی نووشاد و تورکه میر و نه جف نازاد به خت و ملاپه ریشان و ... فه یه ره سیمنه ک ئیمه میرات دار خاصن ته را ته ده بیات وژمان نه ویمنه.

پیشه کی

ته ئی هه نی گ رسانه ل فره وا بین و مه رد م ئرتباتان ته گه رد دونیا فیشترا بی، جمشنت ته نام ته ده بیات ئیمه که ته و ری ک ئیمه هه مه تزار یه بیمنه ک چوڼ بناوا ته ده بیات فولکوریکمان قورس و بنچینه دار بی پیشره فت که لنگمانن داشتن، بله م نه ته نیا نه توینستمان گه یی ته را داشتن به یمن نه توینستمان ته ده بیات فره ژ وژمان فه مه رد م بشناسیمن. چ ده لیلی داشتن ک دنگ ته ده بیات ئیمه ته ئی جرعه وژمان ناوا فه گووش که سنی نه ره سی؟

ته گه ر که من یجیمنه سیفارا مه ونیمن ک ده لیلهل فره هانن هه س ک با یس بییه ئیمه هه رر جا وژمان یمینن. نقتساد، فره هه نگ، سیاست، نجتما، نامووزش و ... ک هه ر کام ته ر جا وژ با یس تیژر بڼه پروو بوو.

فه زا ته ده بیات ئیمه هالیبا ته نام نابادی و دونیا و په س مه تیه فه نه توینستیه ئی ک ته گه رد فه زال شه هری و پارامتره ل مودرن وژ براژینه وره و نوا بکن، ته لیهت دووسهل شاعر برئی فه چر جوور مترو و ماشین و ناپارتمان و ... ته نام کاره ل وژان بردیا نه سه و کار ک ته لا وژانا مووشن سه دی پرووزا بینه ته ئی ته لاوا هانه نام فه زال گ ناشوفته و شیوتیا و بلاته کلیفن. که سه لن ک ته نام ئی دوره درن کاره مه که دن فیشترا ن به رداشت سه ته ی و سه ره ری ته گه رد ته سه سل دورووکانی ته ژ ئی که په درن ک ته نیا هونه ران جوور کردن قافیه یه ته و یجه نه خاس. ئیمه هالیبا نه توینستمانه جرخل

ئگزیستانسیالیسم ئەدەبی (کورتە خەریگ لە مەلۆن رەسەنایەتی و جود) ۱

«ئیمە هەم «گەوج» یم هەم کەورخ، گەوجیم چۆن خوەمان
 نیەناسیم، کەورخیم چۆن نیەویریم خوەمان بناسیم. هۆچ بنایەتیەمیگ
 ئەوقەرە بویر نیە وەگەرد خوەیا رۆه پۆ بوود.» کیرکگورد
 «ئەر خودا ئەود نجازەتی گشت کارێ هەس.» داستایوفسکی

و هۆر و باوەره بڵيان ره سننه بهرده نگیان. وه راسی ئرا ئی شیوه خاستر زانسن؟ تابه تمندی رۆمان و چیروک به سه نۆسه ئرا بهرده ننگ ئستدلال نه که تید و مدوو نه چی تید و هه وه جه پیش ئه و ئانه نییه، نۆسه ر تید که سایه تی چیروک نه ئیده وه زعیه تی ک بهرده ننگ هه ست که ئی وه راسی هه رکه سن بنه ی له ئی وه زعیه ته هه ر ئه و کاره که تید و ئه و بریاره گرید ک که سایه تی داستان گریتیه. ئیه ک دۆننن که سانی چۆ سارتر و سیمون دو بوار و کامو نه وقه ره سه رنج نه ده بیات داستانی و نمایش نامه گرتنه هن ئیه سه باوه ر داشته یه ئی ئگزیستانسیالیست بایه س له ئیا بوود و نه گه ره ئیوه یه ل جی ئه و کاراکتره بۆتاین له ئیا کردیاین، سه دیاره که سایه تی داستان هه ئه نه کردیه. وه ئی شیوه خۆینره ئه و قوناخ فهلسه فیه ک هه مۆشه له ناخ ژیان روژانه ئرائی بووده و ری فام که تید. به سه ئازاوه ئی دل (ANGOISSE) و گلارو و ججوودی (ANXIÉTÉ EXISTENTIELLE) گریده ئی و بایه س چاره نۆس تابه تی خوه ئی هه لۆژنئی، له ئیه سه ئه رک و خه سپه ن مروف جیگه ئی سه ره کیگ پنا که تید.

کیرگورد وه ت گراترین وه زعیه ت تابه تی به شه ره هه ست کردن په ژاره س، ئه وه بیسه په ژاره ئی ئلاجه و نادیارئ ک مدووئ ئرائی نه ئیری، هه لووا له ناکاوا تید و قه لید داگیر که تید، چمان ئه ور سه ئی ئاسمان گیاند گریده وهر و ناو ده مده تیه ل بوود. په ژاره ئیگ چنگیر خه ئیده روح و هه ره چئ وه پپه و چید و منه ی که ی بزانی له کوو ها تیه نه ئه ئیده وه ئی و نه ره سیده و سه رچاوه ئی کووره س. گیرگورد چۆن خوه ئی فیلسوف مه سیحی باوه رمه ئیگه، ئی «په ژاره» یا وه زوان ئگزیستانسیالیستی ئی «گلاروه» په ئیشرو ده ئیده و به ئیده ئیه و سه ر «تاوان په کمین» ئایه م ئه بوله شه ر. هایدگر وه لئ له ئیا نه نوورس، ئه و وه تید ئی په ژاره ئی نادیاره ئقتزای ماهیه ت جهانه، جهان له ئیا ئافرانده بۆ و ئیمه یه ش له ئیا داره یشتیایم ک له ئی دنیا خه مین بۆمن، دیاره جهان وه گه رد به شه را خاس نه ئه لکه تید ئیه سه گشت له ئی دنیا په ژاره دارن. سارتر له نوورگه ئی تره که و ئی خه م و په ژاره ئی بنیایه مه په ئوه مند دیا وه بانانه، وه تید چۆن ئیمه له بانامان بئ خه وریم و نه زانیم چه وه سه رمان تید، بۆمنه سه تۆش ئی خه مه و. ئی بارودوخه له برئ جیهیل قۆلتره که و بوود به سبار له وه زعیه تیهیل ئاناساییگ چۆ عشق، مه رگ، جه ننگ و... سارتر و کامو و دو بوار و ئی دۆای ئگزیستانسیالیسته یل نه ده بی تیه ن که سایه تی چیروکه گاتیان نه ن له ئی وه زعیه ته یله. ئراچه بارودوخه یل تابه تی جیگه ئی سه ره کیگ له ئی رۆمان و داستانه یله دێرد؟ ئگزیستانسیالیسته یل ئۆشن به شه ره تا نه وده تۆش وه زعیه ت اورتر و تابه ئیگه و له ژیان ناسی لا نه ئید نه ئه تۆتید خوه ئی بناسید و ژیان کو ره مازئ و حه قه تیگ برگریده وهر. بایه س له ژیان که تی بقوقمید و کارسات ئاناساییگ بووده و ری ئرامان تا ئه وسا بقیمنه وه هۆر ئه و خود خودین خوه مانه و و خوه مان بناسیم. چۆن ئایه م له ژیان روژانه له ناچار ی بووده «هاوه ر ننگ خه لک»، چۆ مه ردم هه لئوبنیش که یمن، چۆ ئی دۆای خه لک خوه یم و خه فیم و ژن خوازیم و هاوسه ر گریمن و کار که یمن و... نارازیش نییمن هۆچ، له ئیا

پیشه کی

ئگزیستانسیالیسم شیوه ئی تابه تی بۆن به شه ره. فیعل existere و له زوان لاتین وه مانای «دراتن له...»، «ئلاتن» و «سه ره له ئدان» ها تیه و له بووت فهلسه فیه و هاواتای بۆن و هه ستی وه کار چوو. سارتر خوه ئی ئۆشن دو بر ئگزیستانسیالیست دیریم، ئگزیستانسیالیسته یل ئایینی جوور گابریل مارسل و کیرکگارد و یاسپرس، بر تریش ئگزیستانسیالیسته یل بئ خودا ک ئه و ژیر واجب ئه لوجود ئیه چن، چۆ هایدگر و سارتر خوه ئی و کامو و داستایوفسکی و ئه و دۆای ئگزیستانسیالیسته یل نه ده بی ک باسه یل و ختوره بڵیان وه شیوه ئی چیروک و رۆمان خه نه و ده یشت، نه وه شیوه ئی داچینن باسه یل فهلسه فی. ئی مه کته به له مینه ی مانای ججوود و ژیان به شه ره گه رید و له ئاکام، ده سه کته فتی بووده ئیه ک به شه ره «وه ته ک ته نیا» له ناو راس خلقه ت و ئافرانده یل جهان جی گرید، ئیه سه ک ئی فهلسه فه کیشیه ده بئ خودایی و ئه و ژیر هۆچ ئله یاتی نه چوو؛ ئگزیستانسیالیسم ئرا به شه ره نه ئید ک هه ر بنیایه می بایه له سه رانه ر ژیان خوه ئی ته نیا له خوه ئی هۆرده و بوود و سه رنج خوه ئی بکیشید. وه ئی مانا، دیاره به شه ره په کم جار ته ئیده و ججوود ئیکه ش له دنیا سه ره له ئیده، له عه قل خوه ئی ره سیده، هۆرده هۆرده ئه ژم گرید، خوه ئی ناسید و تاریفی له خوه ئی ئاره که تید. بنیایه م هۆچ نه بجه ئه وه ک خوه ئی له خوه ئی سازید. له ئیه سه دیار ده ئید ئرا ئۆشن: «ججوود وه ره جه ماهیه ته» (L'EXISTENCE PRÉCÈDE L'ESSENCE). ئه ر وه راسی و ججوود وه ره جه ماهیه ت بوو، سه ئه رک ناسین ئسان ها سه ر شان خوه ئی. ئه لبه ت ئی باسه مانای په نییه ک مروف بایه ته نیا هۆر بکه ئیده و خوه ئی و ده ربه ن کومه لگه نه و، نه! به لکه م هه ر مروف به رپرس گشت به شه ره. ئمجا ئه مه رگ پا بنه ئیده وهر چه؟! ئه وسا گیجه ل ژیان قۆلتره و بوود، چۆن تا ئیرنگه و ججوود ئسان ته نیا له دنیا له وه ره سه ئی باس بۆ. وراوه ئی هایدگر ئیه سه ک ئه ر گتر نه وده م چوه؟! گشت ده سپیچگیل و مانایل و ئمکانیل ژین په ئیچاره کی بن بر بوود و گشت بیهووده و باتل، وه تالان چوود. چۆن مه رگ ئه و په ر ژیا نه و ژیان ک وه تن تاو و بئ ئه نیش خاتر خاری ئایه، وه یه ئی هه و کوومیه ئیده و ده ئی له تقۆره وه و «دازاین» وه گشت مانایه و له یه ک دازایند. ۲. وه راسی فهلسه فه ئی هایدگر تا سه ر و ئار مه رگ ها ورید، دۆای ئه وه هه لپه لیه ئیده. له ئیوا سه ک دله راکوی هایدگری له گیاند سه ره له ئیده، چۆن هایدگر وه ته نی به شه ره «برنگ دریا سه بانائیگ» (SE JETTE VERS UN AVENIR)، که س ده ننگمان نه کردیه ئرا هاتن وه ئی زنه یه ۳. ئیه سه هه نای سائیل مه رگ سا داخه ئیده ملمانا تۆش گلارو و دله راکوی تیه یمن. هه ر ئی دله راکویه سه ک سارتر چه و سنیده ئی قه ئی «خه سپه ن» هه و (RESPONSABILITÉ).

بوود بۆشیم و ئیژه وانه یل ئگزیستانسیالیست، حکاتی فیلسوفه یل، هه ر له ده ور ئستدلال (ARGUMENT) نین و زووم ده ربه ن فام فهلسه فه ی بهرده ننگن نه ریکه خراوه سازی. ئیان له ری نۆسان رۆمان و نمایش نامه و چیروکیه یل کوول و دریز قسه یل

ژینینگ دآخوامانیشه، نیهیشه سروشته، چۆن ک نهر له یوا نهدود توش هه و دلآراوکی و گلارو و جودیه بۆمن و ههست نانه منی و بن هانایی و خه تهر که یمن، وه لئ هه نای جهور مه ردن ئاکار بکه یم، خوه مان وه گهرد چاره نوس خه لک هاوبه ش زانیمن. سه له حالته چۆ توانیم خوه مان بناسیم؟! وه راسی نیه ود. نگرستانسیالیسم نه ده بی توایند له حاله بدرار پده مان و وه رمان بکه ئ له گیه چه ل و پرسیار و خه تهر، تا گاهه س خوه مان بناسیم. چۆن بنیایه م جماعت هه نای توایند خوه ئ بناسید ک وه گهرد ئ دوا ئا جیوازی داشتوود و قووناخ تایبه تیگ ئرای به تئ. هه نای زه قله زه بائید که ورخ و دلدار دیار دن، هه نای قیران باید (جور رومان «قیران» کامو) و گشت ناخوش بکه ئید، هه نای ناو مرافه بۆده خۆنی که سیگ (چۆ رومان «ناموو» کامو) و حکم سیداره ئراد بوورن، هه نای ناچار بۆد هاو حوزبید له زندان به ییدو دس و... له ئ وه زعیقه ته یله سه ک دی ژیان ئاسایی له کار که فید و وه ر ژیند بووده گیچه ل. ئیرنگه خوه د بناس! بزاق کیید و خود حقه قئید چۆنه! نگرستانسیالیسم ئوشی خوه د بوو! خوه د بناس! ئرا خوه د بژیه!

راسی یه سه نگرستانسیالیسم هه رسه ئ بنه وای به تو و بیرو باوهر دهره قه تدار یگ داشت وه لئ وه جوووی بۆشی له جمشته یل نه ده بی و هه نهری دوا ئ خوه ئ شوون نه یشته گییه و. له وه سرده مه هاتن و دهره ق ماوه یگ دس فه لسه فه و نه ده بیات کردنه مل به ک و هه یمه ئ ناوه ئنیان کو ل تره و کردن. له یوا نه ده بیات فه لسه فه نوویگ نه ژم گرت. خوینره یلیش وه شه وق فره یگ هاتنه پیری ئ مکنه به و. له ئ نه دبیا ته مه زمونه یلی جهور مهرگ، نا ئیدی، نه نیایی، گووشه گیری، دلآراوکی، گلارو، خه م و په ژاره، خه مساردی، ره شینی، قه یز و هۆژهلآل، هه ست کردن وه تاوان و... ده سما ئه ئ ئوسان رومان و چیروک کو ل و شانوانمه یل بۆ، وه گشتی بوو بۆشیم نه ده بیات خه بار و پر په ژاره یگ که سه رچاوه ئ هه ر له و باس فه لسه فه یه تئد ک وه تیم، واتا هه ره سناک بۆن و ترس به شه ر له مهرگ و که فت له دام نه بوونی و له کیس چین.

رومان فارسی داشت. ۶ بیروباوهره یل و جووودی له سه رده میگ له تیران باو بۆ (ده هه ئ سی و چل) و کاریگه ری خوه ئ له بان نۆسه ره یل جهور هدایه ت و چوو به ک و ئال نه حمه د و برئ له شیعره یل شاملو نیاد و به ره مه یلیان بوو نه ندیشه یل نگرستانسیالیستی گرتو و خوه ئ. روونا کبیره یل ئیرانی له یوا هزر و فکری ته نانه ت له ناو شیعر کلاسیک فارسییش دینه و؛ وه ئ مدووه چوارینه گان خه یام فره تر سه رنجیان کیشا. چۆن ره گ و ده ماره یل وه رچه و گری له فه لسه فه ئ نگرستانسیال له ناو شیعره یل خه یام کریا دی. ۷

له مه لوه ن ره خه ئ نه ده بی ئه ر بتوایم له نگرستانسیالیسم گه پ بیه یم، وه رجه گشتن له یه ئ لاره ره سیمنه هرمنوتیک نوو هایدگری و له یه ئ لایشه و باس نه ده بیات موته عه د یا وه خه سه پن کر (littérature engagée). سارتر زوورم باسن له پرتووک «نه ده بیات چه س؟»، له به ر ئ نه ده بیات باوهرمه نده. سارتر له و سرده مه تار یف نوویگ له نه ده بیات کرد. له یه ئ به ش ئوشن «نۆسان چه س؟» له به ش تر باس له ئه که ئید ک «نۆسان ئرا کیه؟». ئ باسه یل سارتره یه ئ بنه وای دئیرئد؛ ئوشن ئامانج دوا یین هونه ر ئه سه له نوو جه ان داگیر بکه یمن و ئیکه ش هه ر نه وجوووره ک هه س بنه یمنه ئ نه مایش، وه لئ ئیچاره با ئه س چۆنه و بوو ک چمان له ئازادی به شه ر سه رچه وه گرتیه. له به ش به کم کتاو سارتر زوورم باس له جیوازیه یل شیعر و په خشان که ئید و هه و ل ده ئد نیشان به ئد خه سه پن نه ده بیات ها سه ر شان کامئان. ئ باسه یله وه گهر د هرمنوتیک نووا دهره فته جیوازی خوازیئد تا له سه ر ئان باس بکریه ئد.

به شه یلی له رومان «ناموو» ئالبر کامو، وه رگی ران موحسن ئه مینی

ئهمروو دالگم مرد، یا گاهه س دۆکه که، نه زانم. تلگرام یگ له یانه ئ پیران هاتیه ئرام: «دایه مرد، سوو خاکسپاردیه، خود نه مری!» یه خاس دیاری نیه که ئید که ئ بۆه. هاتئ دۆکه که بۆد.

یانه ئ پیران، ها له مه رانگو، هه بیشتا کیلوومتری شار

نگرستانسیالیسم کاریگه ری له سه ر شیعر و چیرووک و

نگرستانسیالیسم کاریگه ری له سه ر شیعر و چیرووک و رومان فارسی داشت. بیروباوهره یل و جووودی له سه رده میگ له تیران باو بۆ (ده هه ئ سی و چل) و کاریگه ری خوه ئ له بان نۆسه ره یل جهور هدایه ت و چوو به ک و ئال نه حمه د و برئ له شیعره یل شاملو نیاد و به ره مه یلیان بوو نه ندیشه یل نگرستانسیالیستی گرتو و خوه ئ. روونا کبیره یل ئیرانی له یوا هزر و فکری ته نانه ت له ناو شیعر کلاسیک فارسییش دینه و؛ وه ئ مدووه چوارینه گان خه یام فره تر سه رنجیان کیشا. چۆن ره گ و ده ماره یل وه رچه و گری له فه لسه فه ئ نگرستانسیال له ناو شیعره یل خه یام کریا دی.

پيشنبار دا پيم فنجانتيگ شيرقاوه نپرام باريد. منيش چؤن فره
حه زم له شيرقاوه تن، قه بول كردم و گري و پي نه چي وه
سينيگه وه هاته وه. هه لقاوانمه ئي. جا دل م نپا سيكارئ فرچيا.
وه لام دل وه دجي بؤم چؤن ك نه زانسم جما بوو لاي دالگمه وه
سيكار بكيشم. هؤره دام، يه لاهه وه هر گران نات. سيكارئ
خولك سرايه دار كردم و جا ده س كرديمنه سيكار كيشان...

فره شه كهت بؤم. سرايه دار بردهم نپا مال خوه تيان و توانسم
لهوره كه من دهم پهل دهم چه و بشورم. له نوو شيرقاوه يگ
خواردم، هه تام بؤ. هه ناي هاتمه و ديشت، خوه دي بنكول
هلاتؤد. ناسمان له بهرزي ته پگان ناوه ين مه رانگو و دلباوه
سووره كردياد. جا و له وه بهر زايه وه لكرد و بوو هتر خاك
وه لا هاوردياد. روؤ تيار عزيزي ده س پي كرؤد. له زؤهو
ناتؤمه درده ديشت و هه ست كردم چ هه زئيگ له گه ردين
برديام هر دالگم نه واتيا د...

... زلفي وه مل چه ويليا بؤ و پسا خه نسياد. وه نقه جري
چيمه و بان سه كووه وه لاي. خوه ران خوه شيگ بؤ و منيش
وه دلخوايه وه هيشتم سه رم بچووده پيشتا و جا سه ر نامه بان
زكي. دهنگ نه كرد و منيش هه لوا هيشتمه ئي. په ناي ناسمان
ناو چه ويلم بؤ، ناسمان كه و بؤ و تلا رهنك. له پشت
ملمه وه هه ست كردم زك ماري وه نه من ربه ئي تيد. قه يتر
فري هه لوا نيمه چرچ وسايمن. هه ناي خوه دي فره تيؤهو
بؤ، ماري قوته برده ناوا و منيش له شونئ چيم. گرتمه وه ئي
وه ده س خسه ده ور بالاينا و وه گه رده كا مه له كرديمن. ده من
ههر وه خه نيته و بؤ. له بان سه كووه گه هه ناي پسا خوه مان
وشكه و كرديم وه ته پيم: «م له ت سه ونزه ترم.» لي پرسيم دلئ
هه س تپواره بائد نپا سينما. له نوو بؤه خه ئي و وه ت تواسيه
وه گه رده فرناندا بچوود فيلم تماشا بكه يد. هه ناي دلنگانمان
كرديمنه وه، چمان فره ناكواگر بؤ له يه ك وه كه ره وات
سيه وه ديه م هجا ليم پرسى تايا نازيه تبارم. وه تم دالگم مرديه.
تواس بزائيد له كه به وه نازيه تبارم، جواوه دام: «له دؤه كه وه.»
قردي وه ره دؤا كوومياده وه لام هؤچ نيشان تيا...

يه تيشه مه ليم سه خت بؤ له خه وه هيز بگرم، بايه س ماري
بجرياتاده م و مه به تم بيتاد. هؤچ نه خوارديم، تواسيم زؤزي
بره سيمه سناوا. هه ست كردم تمام ههر په شيؤم و ژانئ له
سه رم بؤ. تام سيكاره گه له ده مم تبه ل بؤ. ماري توله كي
پيم كرد و وه ت «رؤه ت نازيه تبارئ» گرتمه سه وه خوم. شه و
چه رميئيگ كرؤده وه ر و قز و لاوه كرؤد. وه تمه پي ك رهنگينه،
له خوه شي بؤه خه ئي. هه ناي له مال نه ميام، دايم له ده ر
مال ره يمون. كرده و جواوه وه يسه تيدوه خوار. ناو خياوان،
وه هوو شه كه تي و هه ميش وه خاتر يه گ ناو مال پهرده
كپرهان تياؤمنه وه لا، روؤ ني هقه لئور له خوه، چؤ زيله
هاورده ناو گووشما. ماري له خوه شي قنجگه كردياد و ده من

له يه نه وساوه بؤشيد روؤ تيار خوه شيگه. گيان ره وياده و پيم
و ديم ورسگمه. وه تمه ئي ماري و نه ويش جاتا شممايه كه ئي
نيشانم دا ك دو گله مايو نپا هه ردمان و سفريه يگ نياؤده
تن. چاري تياشتم ك جاري چه وه ئي بووسم، دهنگ ده ر به سان

ته لجه زيره. سات دو تيبوس گرم و نيمه ره وه دؤا ره سم. له نپا
پيم قومويه يد شه وه له بان سه ري بووم و باناشه و بامه و. دو
روؤ مره قه زي له ساوكاره گم تواسم، نه تواس نپا تيجور
وئانكئ مره قه زي نه يد هه پيم. وه لي ديار بؤ دلئ نيه. وه پي
وه تميش: «تاوان من نيبه.» خه يتر تا شه نه وه ت. هؤره دام
نه بايس تن قسه بكرديام. له بان يه ك حساو بكه ي، نه بايس
نيز ته خسير بخوازياتام. زوروم شه و بايه س نرخواي له من
بكردياد. وه لام بن گومان هيشتمه سه ئي نپا دوسوو هه ناي وه
به رگ نازيه تيه و بؤ تيدم. تيزنگه، يه كهم جوورئگه چمانئ
دالگم نه مرديه. دؤاي خاكسپاردي، وه چه واشه وه، لاهه و
بوود وه يه ئي كارسات قومويام و جا گشت چشتئ شيوه ئي
ره سمئ تره كن گريده و خوه ئي.

سات دو تيبوس گرم. خوه ريان فره گهرم بؤ. چؤ هه رجان،
چيمه لاي سلسل له قاوه خانه نان خواردم. گشتيان فره نپام
سزيان، سلسل وه ته پيم: «تايمه خوو يه ئي دالگ فره تر
نه ئري.» هه ناي دا جميم تا دم ده ره گه كه فتن نه ولما.

تووزيگ ساور بؤم، چؤن بايه س سوار بؤا تيام وره مال
ئمانؤل تا كه ره وات ره شيگ و بازو به تيگ وه ئامانه ت لي
بسنياتام، چه ن مانگ پيش ممووي له كيس دا. پا تنه و
كردم تا له ماشين نه مينمه جي. بن گومان تن هه په وه و
وه ويونه و ئيگه له بانئ هه لئه كه وه لته ك ناو ماشين، بوو
بنزيل و هه وگل نؤر جاده و ناسمان، گشت بؤن وه هوو ئيه
ك چرچمه و بووه يد. كه م تا كوت گشت زيگه له خه و بؤم.
هه ناي له خه وا هاتم ديم چه وسيامه سه نه منيه يگه و ك وه
بسكه خه ئي ليم پرسى له ري دؤرئگه و تيه م. وه تم «نه ريئ»
چؤن چشت تره ك نپا وه تن تياشتم...

له ئي كاته پياگ سرايه دار له پشت سه ر من هات شه ناو.
ديار بؤ دويه. كه من بپ بؤ: «بانئ پووشايمه، بايه پيچه گان
تابووته گه وا بكه م تا بتوانئ بؤ نيه ئي.» تا نزيك تابووته گه كرد
نواي گرتم. وه ت: «نه توابن؟» هاتم شه جواو: «نه.» پياگ
ده س گير دا، په شيؤ بؤم، چؤن هه ست كردم ك نه بايه س
تن قسه بكرديام. دؤاي كاتيگ، نوورسه پيم و ليم پرسى:
«نپا؟» وه لي بن سه رزه نشت، چمان خوازي پرسيارئ بكه يد.
وه تم: «نيه زانم» جا گوپ سيؤل دا و بن يه گ بنوورئده پيم،
وه ت: «فام چه توشي.» چه وه يل رهنگيئ داشت، چه ويل
كه و و رووشن، رؤه تن قردي سور بؤ. نه سكه مليگ دا پيم و
خوه ييشن قردي له دؤا تر من دانيشت. په رستار هه لساو پا
و دا جيميا وره وه ديشت. له وه كاته سرايه دار وه ت: «تن زنه خوره
گرته.» چؤن نه ره سيمه و لي، نوورسم وه په ره ستار و ديم
ده سماليگ دا ئيه وه ئير چه ويليا و وه ده ور سه را پتچاسه ئي.
ده سماله گه له بان لؤتيه و ساف بؤ. ييجگه سفدي ده سمال
هؤچ له ده مچه و ئي نه يد...

له ئي كاته په رستار هات شه ناو. له ناكاهه شه وا هات.
شه وار گورجان له بان تره ك ليئو بؤ. سرايه دار كليد به رقه گه
دا و پراشه ئي زيلگا نؤره كه له ناكاهه كوورم كرد. خولكم كرد
نپا شام بوئده م وه سالون قه زاخوه ري. وه لام من ورسيم نه و.

ره یمون هاته گووشمانا. شه لوال کھویگ و شه ق چهرمی بآل کولینگ کردوده وەر. کلاو ههسیرینگ ناوده سەر ک ماری خزیه و برد وه پی، پوسو به-له مرکئ فره چهرمی بۆ و تۆک رهش داگرتودهئی. هه لولا ک له پله گان نه میا پسا ترا خوهئی فیکه کیشیاد. دیار بۆ فره وه ده ماخه. وه ته پیم: «سلام ریچه رمی!» و ماریش وه « مادموازل» چری...

خوهر کهم تازوو له ناواراس ناسمان وه مل لم و ریخه گانا درهوشیا و بریجهئی له بان دهلیا چشت بئ تاقهت کهری بۆ. ئزم ئایمه له لیوار دهلیا نه ق. ناو چاتوو له یلیئ ک وه کمار یاله گه ئیا بۆن و دیمه ئیان رۆ نهو دهلیا بۆ دنگ چهقی چاق دهوری و چنگال هاته گووشمانا. له وه یشت گرهئی کوچکه گانا ک له زه ق هیز گرتیاد، وه زوو هناس کیشیایم. له سه هتائی قسه کردنمان ره یمون و ماسون دس کردنه کهپ دان له بارهئی چشتهیل و کهسه یلئ ک من نه ناسیم. ره سیمه و ک له زۆهو یه کتره کی ناسن و ته نانهت ماوه ئیکش وه یه-که و ژیا نه. که فتمینه ریا و ره دهلیا و وه کمار لیوارا پسا ری کردیایم. جار جاری شه پوول کولینگ ک له نهو دهلیا ئیان شوو پتر بۆ، که وشه په پرووینانمان فیسان. م هۆر نهو هۆچ نه کردم، چۆن وه یشت هه تاو وه مل سەر رۆتما خهش له لیم برۆد.

لهو ئانه ره یمون چشته و ته ماسون ک خاس نه ژنه ویم. وه لئ هاوکات لهو په ر لیوار، دۆر له ئیمه، چهوم کهفت له دوان ئه ره وه دنگ کار که وه ک پسا وه هنا زمانا هاتیان. تماشا ئینگ ره یمون کردم. وه ته پیم: «خوه ئه». دريژ ه دايمنه ری کردنمان. ماسون پرسى چۆ توانسنه تا ئیره شوونمان بگرن. بیر کردمه و ک لابد دینه سه مان وه ساک مه له وه ئبووس گرتیمنه، وه لأم هۆچ نه وه تم.

ئه ره وه یل جۆله جۆل و ره نووا هاتیان و دی فره نزیکمان کردۆن. شیوهئی ری کردنمان نه گوورایم، وه لأم ره یمون وه ت: «ئه بۆه مرافه، ماسون تو دووه مینه بگر، خوه م کابرا گرمه و مل، مورسو تیش ئه به کتر لیان هاته و جی، ئه وه ئرا ت.» وه تم: «خاس» و ماسون ده سه یل ناده گرفان. ریخه گان ک سیتگ دیان ئیرنگه دی له چهوم سووره کردیان. هه رسگمان وه هناز یه کا هاوگام پئش چیا یمن. هه ئیمه ئی ناوه ئین ئیمه و ئه ره وه یل و ره و ره که مه و بیاد. هه نایئ دوو سئ گام مه نۆد بره سیمنه لایان ئه ره وه یل و سانه و. من و ماسون پا ئه مننه و کردیم. ره یمون یه ئی راس چئ و ره و دم کابرا. خاس نه ژنه ویم چه وه ته یارو، وه لأم ئه وه ک مپرو برد یه ئی که پوول به ئی له ره یمون. ره یمون و هرجه قائل دس خوهئی خس و زۆ چریه و ماسون. ماسون چئ ئرا ئه وه ک ئرائی دیاری کردۆمن و وه تمام زووری دو له پوور دا لئ. یاروو ئه ره وه وه سلان سه ره و بیه نه و بۆه ناو ئاوه گه و گپئ هه لولا ده مه و خوار مه ن و وه دور سه ریته و تووقله یل هاتیانه و سه ر ئاو. له ئی ماوه ره یمون هه ر پسا دیا له کابرا و دم چهوئ خه لپان کردۆد له خۆن. ره یمون هه لگه ردیا و ره و من و وه ت: «دۆنید چه وه سه ر ئی تیه رم»، قائل کردمه و پئ: «هووشیار وه کوره گه! چه قوو ها پئ!» وه لأم وه ره چه قائل چه قوو بالئ تلیشانۆد و لای ده من برۆد.

ماسون په ریبه نووا. وه لأم ئه وه ئه ره وه گه له زه ق هیز گرت و چئ وسا پشت ئه و یاروو کیه رد وه دس. نه ئویرسیم جۆله بکه یم، جم له لیمان بریاۆد. ئه ره وه یل وه ئه من دۆا دۆا گرتن و هه لولا چه و برۆن له لیمان و وه کیه رده گه نیشان دان ک ئه و وهر نه چیمن. هه نایئ دین خاس دۆره و که فتنه، نانه دهوا و گورجانه واین، له حالئیکا ئیمه له ژئر بریجه ئی خوهر و شکمانه و برۆد و ره یمون بآل خۆنالیئ سفت گرتۆده ناو فه پالئ.

... هه نایئ ره یمون ده وانچه نا ده سم، پرشنگ نۆر خوهر هه ل سیریا ده ملیا. وه سه ره یوه، هیمان جمه لیمان بریاۆد، چمان گشت چشته ئی وه چوار بالمانا کرپک داخریاۆد. ماشائى یه کتران کردیایم، بئ یه گ بآل چه و داخیم. له ئیره له ناوه ئین دهلیا، ریخه گان و نۆر خوهر، ناوه ئین بئ دنگی دجاره ئی بلوور و ئاو، گشت چشته ئی له شوون خوه ئی مسه کردۆد. له و کاته، پزانم ک تۆه نیم به ته قنیم و تۆه نیمیش نه ته قنیم...

... تا ناو چاتوو له که فتم وه لیا و له ماوه ئی ک پسا وه چنگله پرچی له پله کان چووینه داو سه ر، من له خوار پله کان و ساۆمه پاوه، له تاو خوه ره گه که پوو لأم دنگه و دیا و له نوا ئی هه و ل و ته قلا ئی ره یمون ئه را ئه و بان چئین وه بالاخان چووین و دجاره ره سین وه ژنه یلا، سارد و سپ مه نۆم، وه لأم تاوشت خوه ریش وه قرارئى بۆ ک سه خته لیم هات بئ جۆله ژئر ئی رفت چه و کوورکه ره ک له ئاسمانا واریاد، بووسیه مه و خوه م. وسیان یا داجیمان، جیاوازی نه کردیاد. گپئ وه پئ چئ، دا پلایامه و و ره و لئو دهلیا و دس کردمه پئاسه.

خوه ریان هه ر ئه و تووقیان سوهرین بۆ ک بۆ. دهلیا وه رۆ ریخه گانا کووفانیاد و تن تاو هناس کیشیاد و ئیجا له دل و ره قونه یلئ داخکیاد. جۆله جۆل پسا ئی و ره و دم تیه ت و به رده گان ری کردیام و هه ست کردیام له تاو خوه ره گه تئو لأم په نه میاس. ئی وه یشت سوهریه هتیاۆده ملما و ئرا هیشتیاد وه ریا بپ بکه م. هه رجار ک دیم سام قورس سوهرئى دیاده ده م چهوم، دگان کردمه ریچه و هه ر دو مشت له گرفان شوواله م جه رانمه و، ئه را هه لئشکانن خوهر و ئی راری و مه سی لئله ک دا کریاۆد له گیانم، له ش کرایام. وه بریجه ئی هه ر لیسک شمشیرینئ ک له ریخینگ، له گووشه ماسی سپینگ یان له و ره و شیشه ئیگ، فه قاره دیا، ده م چناو که م چیا ده ریچه و. ماوه ئی فره ئی ری کردم.

... داو ل لئلاوی تیه ت دۆرائی دۆر بووره و کردیاد و ناخله ئی چه و کوو که ری له نۆرخوهر و هلم توز دهلیا چوار دهو ری ته ئیۆد. پسا هۆره و کردیام له که ئیا و ئه و دیم تیه ته گه. دل م قرچیا چئین تر بیچامه و دیار ورنگه ئی ناوه گئ، نه زره تم نو قما هاتن خوهر، شوون هاتن زه نه به لق و گیره و نۆکئه ئی ئنزا و دۆاجار تاسه ئی سارو وکیگه و گپئ دا کاسیان بۆ. وه لأم هه نایئ خاس نزیک کردم، دیم یاروو کار ره یمون هه م هاتۆده و.

ته نیا بۆ. وهر ده م ئه و بان هلاژیاۆد، هه ر دو دس ناۆده پووق مل، سه رتئو لئ فه تۆده ساکی سانه گه و نهو ده و ئی له شئ له وهر خوه رگه بۆ. دلنگ که وه گان وهر ئی له و جه ر گه رما،

له به فره تر تاوشت سووز خوهره گه بارم و جمی دامه خوهم وره و نووا. نه لبت زانسیم به ساعقلی ب و وه گامی جیواز کردن له چنگ خوهره گه نه درچپام، ولام، گامی، نهیا هر به گام، نامه وهر. وه لئ ن که شه دی عه ره، بن به گ راسه و بوود، چه قوه گه ی کیشا و ژیر خوهره گه درای کرد وره و پیم. نوز ک دیا له دم ناسین چه قوو، له وای نه یزه ی برقه که رینگ کوتیاده تیلما. هه له و کاته، نرا عه رقی پنگ هلاوردی ناو بره یلم به ک جار نه داچوریه ینده مل پیلته ی چه و یلما و ترائی شیرتین و قورس هه ر دو چه و نه داپوشن. پشت ن پهرده ی سوور و نه سینه کوورای بان هه ر دو چه و ما دگر ت. دی له سه نچ کوتان خوهر له رۆ تیلوم و خنجوکیل ورشه دارئ ک هیمانئ پسا، وه نادیارا، له قه ی چه قوو و پرشیانه وهر روم، واز باری، هوج به لیم ناگا نه و. ن شمشیر ناگرینه بژانگیلم هه لکزانیاد و چالی ژانوی چه و یلم هه لکلاشید. له و ساته و خته ب و ک گشت چشتی کفتنه له ره. ده لیا سام قورس و سوهرئ جمان. له منا ناسمان وه گشت پهنای خوهره و ده مه و داس تا رفت ناگر دایر تید. تمام وجودم له به ک دازای و ده وانچه سفت ناو ده سم جه رانم. ماشه ی ده وانچه خوهر دا ده سمه و، ده س هاوردمه بان زتی سافسر قونداخا و له یره ب و ک وه ده ننگ گیفه ی وشک و که رکاس که رینگ، گشت چشتی ده س پی کریا. عه رقی و هه تاو نامیته ی به ک بون. فامسم هاسه نگی رووژ و بن ده نگی بن وینه ی لیوارینگ ک من له تیا به خته وهر بوم، هه لشیواومه. نیکه ش، چین تر چوار گوله نامه له ش سرکریگه و گوله گان، بن به گ شوون وه جی بیلن، چپانه گیانته و. نه و گوله یله له وای چوار ته قه ی کول بون ک داوم له درانه ی چاره پره شی.

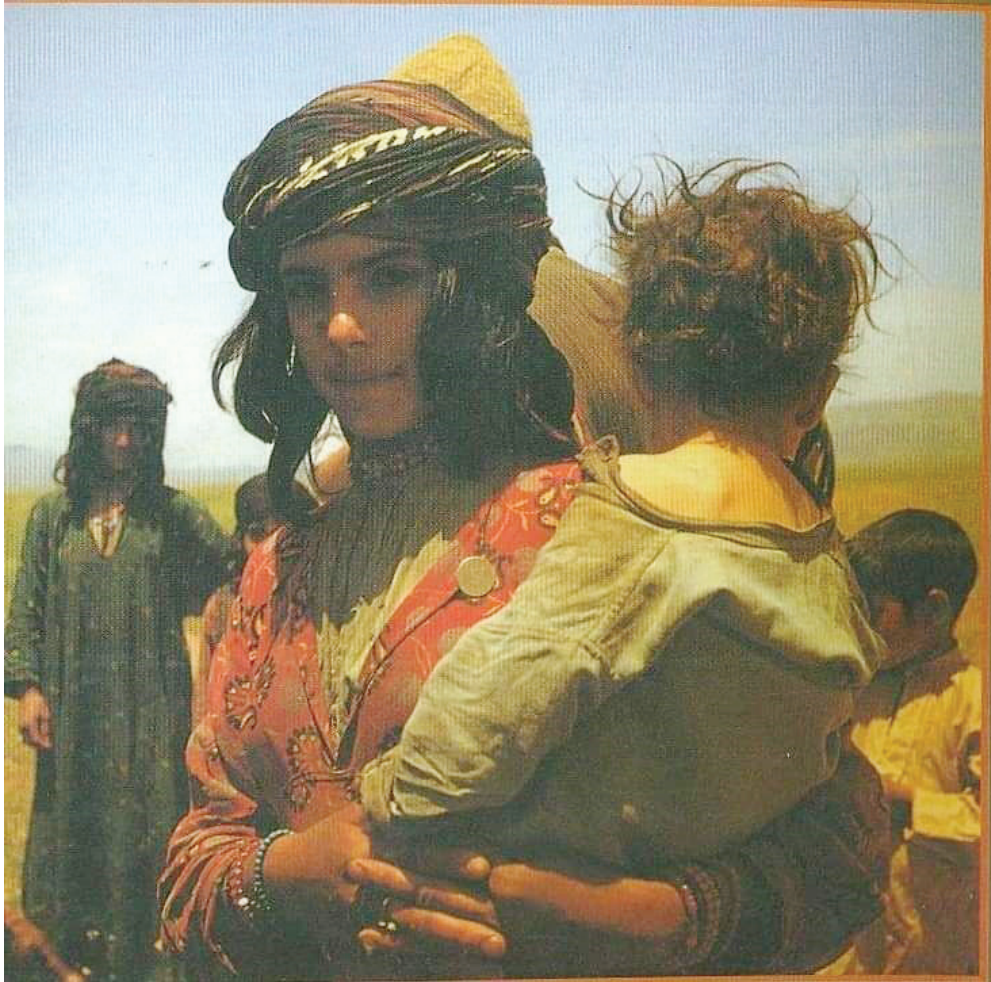
هلم لیان هه لسیاد. که من ناکاوگر بوم. نه و باسه نرا من دی بریاو ده و هاتومه یره بن به گ هه ر هورم لای مه نو د. تا دیه م قردی راسه و ب و دس برده و گرفان. منیش نه لبت بن ناگا ده وانچه ی ره یون، له گرفان کوتره گه، گرته ناو دسم. تیجار له نوو خوهری خسه پشستا، نه مان ده س له گرفان نه دراو رت. به ینمان هه یمه ی فره ی ب و، نریکه ی دیه گام. مزنه م جارچاری له ژیر پیلته ی نیمه واز چه واپسا نوورسیاده پیم. وه لام، له و خوهر بان ناگروره، فره تره ک وینه گه ی له نوا ی چه و یلم رمل خسیاد. ده ننگ شلپه ی قونره یل ده لیا تیرنگه دی تاویان سه نیاو ده و و که م هاتر له نیمه واز چه واپ دیان. خوهر هه ر نه و خوهره ب و، هه ر نه و نوره له بان هه و ریخه یله، گشت چشتی له ی شوونه له وای جارن ب و. له دو سات وهر له به ووه رووژ تار دی نه و نوا نه چود، دو ساتی ب و ک ناو نه قیانوسنی له کانزای کولیگ له نگر داخسود. له ناسووان، که شتی بوچکلته ی هلمینینگ ره ی بی و لیم ناگا ب و پهلته ی سیه ینگ لی وه کمار ماشاما هیز گرتیاد، چون ک چه و له عه ره و نه وروم. فکرو کردم بایه س هه لپلیه مه و دقا تا ن گه په بووریه ینده و. وه لام، لیوار ده لیا، رکیاگ له نورخوهر، سه رانسهر له پشتم ده م هاوردو ده و به ک. چه ن گام چیم وره ودم کیه نیاو. عه ره و جم لیوئی هات، گاهس وه هسو ساکی بان ده مچه وئی له تیاو دیار دا. چه وهری وسام. سووز خوهره گه گوونایلم هه لکرانیاد و هه ست کردم تک ته عه رقی له سه ر بره یلم گوول به ساس. خوهره گه هه ر نه و خوهر رووژ خاکسپاردی دا لگمه ب و، جوور هه و کاته، تیلوم او ریز نیشته و ده ژان و گشت به ک ره نگیل گیانم له ژیر پوسم وه به که و کفتیاونه ره. دی نه توانسیام

- ۱ باس ته یید یا ته بلخ نگرستانسیالیسم نیه، ن نوسمانه ده سیچگیگه نرا گه پ داین له ی مزاره له ریگای کوردی که لهوریه و.
- ۲ له یره به د نیه ناماز هه و به بکه یم ک ن بن به س مه عرفه تی هایدگره بوه بایس به ک هانری کوربن له هایدگر بووریه یند. کوربه ن شاگرد هایدگر ب و و نه و ل جار کتاو «بون و زه مان» له ژیر نه زه ر هایدگر وه فرانسه و یه نه لگردان و سارتیش له ی ریگای هایدگر ناسی. کوربن له دیارده ناسی هایدگر قانن نه و و پرسیاره یلی جوواو نیا، مچا رۆ کرده فه لسه فه ی نسلامی و له ریگای فه لسه فه ی نشرق سوهره و رده و پیشنباریل جیوازینگ نرا ن بن به س ماره تی دازابنه نیاده وهره سه ی به شه ر مچو ک خوهری باس قول و دریزیکه.
- ۳ «L'homme est condamné à être libre» Sartre «به شه ر ما کوومه وه نازادی»
- ۴ نه لبت که م تاکوت کاربگریگ له سه ر تئاتر و نمایشنامه یل نوو ک نوسرانن چو بکت و یونسکو و نارابال و ژید و... نوسیان داشت.
- ۵ بنوورنه رومان «هوژهلل» سارتر و کارساته یل ناتوان روکانن، قاره مان داستان.
- ۶ کاربگری ن فه لسه فه له سه ر نه دییات کوردی جی لیکولینه و ده یرئ، که به شنی لئ بن گومان له ریگای نه دییات فارسیه و و عه ره بیه و بوه.

۷ جوانی به په له و به بن نه وستان روئی/ روژگاری ژبان وه ک شه وی مه ستان روئی

نم ژینه ک هه ر ده میکی دنیا ی دینا/ داخم که به بیهووده له ده ستان روئی. (خه یام، وهر گپروای هه ژار)

ناسنامه، زوان، ره سانه ی نوو: له بووت کوردیه و

سه تلایتی (کوردستان تیقی)، همه ترخه یگ له سایته یل ئینترنتی کوردی، چاپه مهنی ک ئه و تاوێنه ر جیگه و پینگه ی ره سانه ی نووه له ناو کورده گان، وه تووێژه یل نافه رمی و په یوه ندیه یل تابه تی وهل به ره هاته کاره یل ره سانه ی کوردی و برینگ له به رده نگه یل ره سانه. ئستراتژی به یلگ له یوای به راورد گرتینگ به شداریکه رانه و فه و منامه نووسی وه رووژ، ئرا هه لوێژانن ده یتاگان ئه و کار بریانه. شیکاری ده یتاگان وه شیواز شه و کردن ره خنه گرانه ی ومان

پیشه کی

ئێ وتاره له سه ره ئه و تئوریه یله نه خشیده و ک په یوه ندی له ناوه یلن سێ پارامتر ناسنامه و زوان و ره سانه په یشو و دهنه و و ئیجاریش لیکوولینگه له سه ره یگ کورده گان وه چ شیوازینگ له دو ره سانه ی ئلکترونیکه ی: تلفزیون سه تلایتی و ئینترنت، ئرا سازین ناسنامه ی خوه یان که لک گرن. ده یتاگان ئێ خوه نیاریه له چوار چاوگه یا، سه ره چه وه گرن: به ی کانال تلفزیونی

نه نجام درياس ک نړا دپه که و کړد ده پتاگان، له سئ ناست نه و کار بره یی: کردهیل وټمانی، دهق، ناوهر وکهیل فرهه نگی کووملایه تی (فایرکلاف له وټمان ره سانه یی، نارنولډ، له ندهن ۱۹۹۹). نه وودنسته گان، نیشاندن نه وه نه ک زوان کوردی، جوور مانیفستیگ هره گرینگ و زق، جی خوهی له ناو ناسنامه ی کوردی کردیپه سه و. دو نامراز تلفزیون سه تلایتی و ئینترنت، نه خش زوان کوردی له پیناسه کوردیپه، فره وهرچاوتره و کردنه، ئیچاریش ئن دو ره سانه ی نووه، وه کوردیل له ناوچهیل جوورایجوور و وه پیشهیل جوورایجوور، ئن ده سلاته داس ک له بیر و رایل و مژارهیل سیاسی و کوومه لایه تی و فرهه نگی وه شیوه ی باس کردنیگ مردمی و گشتی به شداری بکن و له کهش و هه وایگ که متاکوت نازادانه و ده سپره سیگ ناسان، سازین و نه وسازیپننگ نوو له سهر ناسنامه ی خوهیان له ری وټمان، ناره سه بکن. هه میس ئن خوه نیاریه، کرپشان نه و جیاوازیهیل وهرچه وه که ی ک ها له ناوهین ئن دو ره سانه ی نووه له بووت سازین ناسنامه و نه و کار بردن زوان. له پسایگا ک تلفزیون سه تلایتی له یوا تیده چه واک له ره سینوه و فام کردنیگ هره دوسه ری له ناوه یقن ناخپوه ریهیل جوورایجوور کورد، پشتگری که ی، ئینترنت فره تر مه یله و په سهگ، جیاوازی نه لفا بایی و ریټوسهیل ناوچه یی کورد، فره تره و بکه ی.

و شه کلپله گان: زوان ره سانه یی که مینه، کوردی، سیاسه ت زوانی، شیکاری ره خه گرانه ی وټمان، زوان و ناسنامه، کوومه ل ناسی زوان. وه شیوه یگ وهر لوانه ئن چشته په ژریاس ک زوان جیگه ی بهرز و هه میه تدارنگ له ناو باسهیل ناسنامه ی نه ته وه یی داویره (ئدوارد ۲۰۰۹، فیشمن ۱۹۸۹، ژوزف ۲۰۰۴). زوان نه نه نیا په کیگ له دیاردهیل فره گرینگ ناسنامه ی گله، به لکم سه ره تاییترین نامراز نړا سازین و له نوو بهر هاته کورد نه و ناسنامه سه. ئن دهره قه تداری زوانه له ری ره سانه یلیگ جوور تلفزیون سه تلایتی و ئینترنت هراشتریشه و بوود (فیسک و هارنلی ۲۰۰۳). سه له سه رده م شوورش تکنولژایی، هلایه ت ئن چشته هه لکه فت ناپه ژیره ک فامیگ درس و بایس له ناسنامه ی نه ته وه یی گه لینگ بکریډ، بییه گ بزانیډ و تاوتوو بکریډ ک نه و ره سانه ی تکنولژاییه وه ک سازمانده ریگ نړا سازین نه ته وه، وه چ شیوازیگ له خزمه ت گریه ی (مولری ۱۹۹۲). ئن وتاره وه زانیاری گرتن له ری توره ییل زوان و ناسنامه، خوه نیاری کردن له سه مر میدیا و لیکوولین کردن وه شیوه ی شیکاری ره خه گرانه ی وټمان، له نوورگی که رته ییل جوورایجوور زانسته و، تاوتوو ئن چشته که ی ک کورده گان چ ریکاره یلیگ نړا له نوو سازین و له نوو بهر هاته کردن ناسنامه ی خوهیان له ری تلفزیون سه تلایتی (کوردستان تی فی) و ئینترنت نه و کار بهن.

کورده گان نمانه یگ له گه لینگ که مینه ک زوانیان وه بنزاره ییل و نه لفا بیل جیاواز دابه شه و کریایه و له ناوهین چوار ولات جیا، له ت له ته و کریانه. له پسایگا ک زوان کوردی له ولات عراق له سال ۲۰۰۳ شیوه ی فرمی نه و خوهی گرت، له ولات ترکیه تا سال ۱۹۹۲ ئن زوانه وه کتام قه یه خه کریا و هه ر وهی زو نه نیا تا راده یگ وه پی نازادی دریا په (نولسان ۲۰۰۹،

ئسکوووتاب - کانگاس و فرناندز ۲۰۰۸). زوان کوردی له ناو ئیران له دوا شوویش ۱۹۷۹، تاقت هاورپاس و له سووریه توش ناسیمپلاسیون بوه (جهر خه ی حه سه ن پوور ۱۹۹۶). وه سه ر به وه، ئمرو زوان کوردی له جهن کانال تلفزیونی سه تلایتی، هزاران وبسایت، و تاخهیل چه ت، وبلاگ و تووره ییل کووملایه تی، په کیگ له سه ره کترین زوانه یله. به لام وه سه ر گشت خوه نیاریه ییل حه سه ن پوور له سه ر مد تی فی (۲۰۰۳، ۱۹۹۸)، هیمانه ی هیمان تاوتوو قوول و بنه مادریگ له سه ر ریکاره یلیگ ک کورده گان نړا وه کار به ری ئینترنت و تلفزیون سه تلایتی لئ که لک گرن له هاماج نییه و هه میس تاوتوو له سه ر به گ ئن وه کار به ری ره سانه ییل نووه چ کاریگه ریگ توه تید نړا ناسان ناسنامه ی کوردی و زوان کوردی کورده گان بیا شتوو. هه ر نه و جووره ک له ئن وتاره شیرووه کریه ی، نه وودنسته گان له ناو ئن خوه نیاریه نامازه وه په که ن ک زوان کوردی نړا ناشکران ناسنامه ی کوردی، گرینگترین و زه قترین وه حساو تید. ئینترنت و تلفزیون سه تلایتی، نه خش زوان کوردی جوور هیمایگ بنیاننر و سازینه، گوراتر و وهرچه وتره و کردنه. سه ره پرای نه وه، ئن ره سانه ییل نووه ئن دهره قه ت ناره سه کردنه ک کورده گان له ناوچه ییل جوورایجوور و وه پیشه ییل جوورایجوور و له باسه یل کووملایه تی و فرهه نگی و سیاسی به شداریگ گشتی بکن و له هه لومه ریگ نازادانه تر و ده سپره سیگ ناسانتر، له ری وټمان، ناسنامه ی خوهیان بسازین یا نووسازیپن بکن. هه میس، ئن خوه نیاریه له بووت سازین ناسنامه و وه کار به ری زوان، کرپشان نه و جیاوازیه ییل دیاریه که ی ک له ناوهین ئن دو ره سانه هه س. ناسنامه ی نه ته وایه تی، نه و هه سته یل هاو به شه دیاریه و که ی ک سه ر وه گروویگ فرهه نگی و نه ته وایه تین. سه ره پرای په، ناگاییگ هاو به شه له بووت جیاوازیه یلیگ، ک ها له ناوهین نه ته وه ییل و گرووه ییل جوورایجوور، دیاریه و که ی (بوروبه یکر ۲۰۰۴؛ بیلینگ ۱۹۹۵، جهر خه ی لیکوولین فوداک ۲۰۰۹). ناسنامه ی نه ته وایه تی، زوروم، سازی کووملایه تیگه، نه مان ریشگه یل ئنیکسی و دیروویکیش دپریډ (ئسمیت ۱۹۹۸) هه ر سه ی ک زوروم جار ئن ریشگه یله، ده سکردن و ساخته کریه ن (هاپسه ون و رهنجر ۱۹۸۸) به لام ئیوه نه و ریشگه یله ک نړا سازین ناسنامه ی نه ته وایه تی له دیرووک، ناوچه، دوزما، زوان و ریژه ی وهرچه ونگ له نیشانه یل فرهه نگی و سیاسی و ئوستوره یلیگ ک بته وکه ر گیر و به سه یل نه ته وایه تین، که لک گرن، نه و لا بنهن و وه چه و جیاوازیگه و پییان بنورن. (کاستلز ۲۰۰۴، جهر خه ی لیکوولین فوداک ۲۰۰۹). له ناو ژیره یکه ره ییل ناسنامه ی نه ته وایه تی، زوان له زرار په کم هه میه ت جیه و گریډ (نڈفارد ۲۰۰۹، فیشمن ۱۹۸۹، ژوزف ۲۰۰۴). هه ر سه ی ک داشتت نورستیگ، بنه مایی و بایسانه، له سه ر په یوه ندی ناوهین زوان و ناسنامه، هاتن فره جار نورسن درسیگ نه بوود (مه ی ۲۰۰۸)، نه مان لان که م وه سئ مدوو، گرینگ زوان له سازین و ناسان ناسنامه، کرپشان کریه ی: په کم، نړا زوروم مه ردم وه تاییه ت نه وانه ک گه لینگ که مینه ن، زوان، زه قترین و دیاریترین، نیشانه ی شووناس نه و گه له سه (کیملیکا و پتن ۲۰۰۳، جهر خه ی

لێکۆڵین فیلپسۆن (١٩٩٥). ئێ مەدوو بەکەمە لە بووت (case) زوان کوردیە، وە شیۆی راسبەتێگ تاییەت، سەرئنج وە پێ درێد (کرەین پڕوک و ئالیسون ١٩٩٦، مەک دووول ٢٠٠٤، فەلی ٢٠٠٣). مەدوو دووێم، پەپووەندی وەل ئامراز بۆن زوانا دێرێد. کیمیلکا و ئسترائل ئامازە کەن وە یەگ: «... سیاسەت دموکراتیک ئەو سیاسەتەسە ک وە زوان گەل پۆشێد، شاروومەند ئاسایی، ئەلەپوا هەست وە رەحەتی کە ی دەنگوباس لە سەر مزارەیل سیاسی وە زوان خوەی بوود (لایەپە ی ٧٠). وە قسە ی ترە کەو، بەشداری کردن کومەلگە لە ژیان سیاسی و فەرھەنگی و کوملایەتی، پلەون ئێ چشتەسە ک مەردم ئاسایی، تا چ ئەنیا، زوان خوەیان ئەو کار بەن. دوا قسە یەگ لە سەرھەتاو ئەییە لە رێ زوانە ک سازین ژێرپەیکەرەیل تر ناسنامە دەس وە پێ کرێدن (بیشاپ و جاورسکی ٢٠٠٣، فوداک ٢٠٠٦). بیلگ (١٩٩٥) لەیوا پێشنیار دە ی: «داشتن ناسنامە ی نەتەوایەتی یەسەگ، خاوان چۆزمان زوانیێگ، بۆد ئێر قسە کردن لە سەر مزار نەتەو و نەتەو بۆن». (لایەپە ی ٨)

دەرھەت زوان و وتمان، لە سەر سازین ناسنامە لە رێ تکتۆلۆژی پەپووەندی، هەنایگ وە وەر چەوا تێد ک ئێ توانایە دەیدە چالاکەیل کوملایەتی ک واتایل و هیمایل ناسنامەیی بخەنە وەر باس و وەتوویژ (چولیاراکی ١٩٩٩، مادایانو ٢٠٠٥). مورلی (١٩٩٢) لەیوا پێشنیار دایە ک سازین ناسنامە، بێتەوگ سەرچەوہیگ لە سەر نەخش و ئەرک تکتۆلۆژی پەپووەندی بیاشتۆم، نەتەوئێتێد وە درسی فام بکرید (لایەپە ی ٢٦٧). تکتۆلۆژی پەپووەندی، خوەی ناوئێگە ئێر سازین و بلۆ کردن ناسنامە ی نەتەوایەتی، وە تاییەت ئێر ئەو گەلەیلە ک بێدەوئەتن و خوەندنگەیل گشتی تاییەت وە خوەیان نەیرن، هەمیش وزارت فەرھەنگ و بنکە ی فەرھەنگی و ئەرتەشیگ نەیرن ک لە لای دەوئەتەو پشەوانی لێ بکرید. مەک لوھان (١٩٦٢) لەیوا باوہر داشت ک چاپەمەنی داوہسپتەر ناسیونالیسمە و ئاندرسون (١٩٩١) لەیوا شیرووڤە دە ی ک یەک دەوئەت-نەتەوہیل، لە چاپەمەنی زوانا رەنگەو گرتنە. هەر وە ی زۆ لێکۆلینەگان ئێن چشتە خسەو دەر ک تلفزیون سەتلاپی، لە ناو گەلەیل بێدەوئەت وەک ئامرازێگ ئێر لە نوو سازین ناسنامە ی نەتەوایەتی، دامەزرایە و وە کار گریایە، لەیوا ی: نیشتەجیہیل رەسەن کاناډا (ھارتلی ٢٠٠٤)، وئزیہگان بریتانیا (جونز ٢٠٠٧) و مائوریہگان نیوزلەند (لایساک ٢٠٠٩). ھاوشیۆی تلفزیون سەتلاپی، ئینتەنت شیۆی پارادوکسیێگی ش گریدەو خوەی ک لە یە ی لاوہ چەھانیەو کەرە و لە لای تریشەو گردەل ئەو کەر (ئستراپھار ٢٠٠٢). لە پسیاگ ک ئینتەنت جوور چەھانیەو کەر فەرھەنگی و پێ نووریە (ناپادوورای ١٩٩٦) لە لایگیشەو جوور دەسپرستین، ھەرزاترین، ھەر دوسەر پەپووەند و تاک تواناوە کەر وە پێ نوورید. ئینتەنت، ھەمیش لەیوا تێدە چەوا ک لە ناو گەلەیلێگ ک خاوان زوانیگ نافرەمیین، ئامراز فرە گونجاویگە ئێر زاوژی کردن جوورابجووری زوان و پەرورەدە کردن زوانییان (دەنت و ھرینگ ٢٠٠٧)، مەدوویش یەسەگ فرەتر لە چاپەمەنی و رادیو و تلفزیون، ئەییە ئینتەنت ک تۆئێد کچەلەیل و بازار بەجەری و بۆلۆت بۆن گەلەیل بێدەوئەت،

پەرچەو بە ی (پوستر ١٩٩٩). لە بووت شیرووڤە دانەیلێ ک وە مەدوو گەلەیل خاوان نافرەمی لە ناو رەسانەیل نوو نەنجام درییە، مزار کوردەیل و کوردستان، فرەتر تۆئێتێد ک بەسپار سازی بکریە ی.

ناسنامە ی کوردی، زوان و رەسانە

ناسنامە ی نەتەوایەتی کوردی لە دەوری سەدە ی بیستما سەرھلۆرد، ئەو ھنا ک فەرھەنگ و زوان و قەومیەت کوردی و خاستەیل و ئەزەرتەیل سیاسی کوردی نکوولی لێ کریا یا وە دوا خریا. یەکەم وە مەدوو ترکەیل و عەرەبەیل دەسلتدار (یانئ) عراق و سووریہ) و ئیدوئولۆژی خوازەیل ناسیونالیست فارس و ئیجاریش وە مەدوو ولاتەیل دەسکرێگ ک لە دوا ی شەر یەکەم جەھانی ئێر ئەتەوہیلە درس کریان (وہلی ١٩٩٨، ٢٠٠٣). لە ئاکامیشا، ھەر کام لە ئێ ولاتەیلە، دەس کردە دەسلتداری کردن لە سەر بەشیگ لە کوردستان. وەرینان ک کورد ھەر لە ناوین ھێلەیل جوگرافیایی و سیاسی و زوانی دابەشەو بۆ، ئیجاری لە دوا دابەش بۆن کووتایی خاک کوردستان، ناسنامە ی کوردییش رۆ لە لەت لەت بۆن نا. جمە ی ناسنامە ی کوردی و شیۆی ئەو خوەی گرتن ناسنامە ی کوردی، نە تەنیا وە دەس فاکتورەیل ناوہکی، بەلکەم وە مەدوو سیاسەتەیل و کردمانەیل نەتەوہسازی ولاتەیل داگریکەر کوردستان بۆ ک دەس کردە رەنگەو گرتن (وہلی ١٩٩٨). بەسپار، لە نووریگە ی زوانیہو، کوردەیل پاکوور کوردستان لە ژێر کاریگەری ترکیە ی مودرن دەس کردنە نۆسان کوردی وە ئەلفبای لاتین-بنەما، لە پسیاگ ک کوردەیل باشوور و رووژھلات کوردستان (یانئ لە ناو ئێران و عراق) ھەر و ئەو ئەلفبای عەرەبی-بنەما دریزی وە نۆسان خوەیان دان. کوردەیل ژێر دەسلت عراق، لە شوونگری کردن شیواز زوانی عەرەبەگان، وە

کوردەگان ئمانیگ لە گەلێگ کەمینەن ک

زوانییان وە بنزارەیل و ئەلفبایل جیاواز دابەشەو کریایە و لە ناوین چوار ولات جیا، لەت لەتەو کریانە. لە پسیاگ ک زوان کوردی لە ولات عراق لە سال ٢٠٠٣ شیۆیگ فرەمی ئەو خوەی گرت، لە ولات ترکیە تا سال ١٩٩٢ ئێ زوانە وە کتام قہیخە کریا و ھەر وە ی زۆ تەنیا تا رادە یگ وە پێ ئازادی دریاہ (ئولسان ٢٠٠٩، ئسکووتناب - کانگاس و فرناندز ٢٠٠٨). زوان کوردی لە ناو ئێران لە دوا ی شوورش ١٩٧٩، تاقت ھاوریاس و لە سووریہ تۆش ئاسیمیلایسون بۆہ (جەرخیە حەسەن پوور ١٩٩٦).

ئوسټریا (austria) وټن نه مسا و کوردهیل ژیر دهسلات ټیران له شوونگری زوان فارسی وه ئوسټریا، وټن ټوئرش. له پسایکا باشورپه گان وه (car) وټن سپاره، رووژهآلبه گان وه پټ وټن ماشین، کوردهیل باکووریش له شوونگری زوانی ترکه گان، پټ وټن ټه ربه. بیجه وشه مان ((vocabulary, رټزوان و ټه نانه ت ساختار نۆسان کورده گان دس کرده کاریگری گرتن له ساختار زوانهیل فرمی ولآتهیل داگیرکره. له ټه ورا ک کورده گان، هه به شټیکان له ژیر دهسلات ولآت داگیرکره جیا یگ بق، هلایه ت سهد سال له به شیل تر جیا وه کفتن و نه ټوه نسن وهل په کا هامشوو و په یوه نندی بیباشتوون. ټه وان ټامرازه یلیتگ نیباشتن ک له ری ټه وان ټامرازه یله، له ټه و سازیهیل ناسنامه ییبه ک له ناو کرده ویل و ټمانی وه دی ټید، وهل په کا هاویه ش بوون و وه رووشنی ټی سازیه یله ټرا په ک دیاری بکه ن. هه رسه ی ک چاپه منی جوور ټرچوه یگ (کاتالیزوونیک) ټرا زاوژی کردن په کمین ده ولت نه ته وه ی مودرن له ټورپا و ټامریکا، له خزمه ت گریا (ټهندرسون 1991؛ مه ک لوهان 1962)، ټه مان فره بهر به سته یلیتگ ک هاته ټوش چاپه منی کورده یه، نوا گری کرد له یه ک بووده ره سانه ی گه وریا ک کوومه لگه ی کورده ی پټ په روه رده بگریئد. چاپه منی وه زوان کورده ی له دریزای دیرووک، وه دس گرووه یلیتگ، ټرا به ش بچگیگ له مه ردم ک رووشنیریهیل کوومه لگه بون، ټه نجام دریا، نه ټرا گشت کوومه لگه ی کورده ی. هه میش وهر دولاو کردن له رادیو و تلفزیون کابلی له جیه یلیتگ جوور ټورپا و باکوور ټامریکا کاریگره بوه له ره نگه و گرتن و پټش خسن ناسنامه ییل نه ته وه یی (مورلی 1992، پرایس 1990). له کورده ستان، ټه گه ر کورده ستان باشوور له 1991 وهره یلا وه لا بټه یمن، ولآتهیل ترکیه و ټیران و عراق و سووریه، هلایه ت هه میشه، له وهر دولاو کردن ره سانه یی، ټاکه خاوان بون تا فره هه نگ و زوان فرمی و ټه جنده ی سیاسی خوه یان پټش بخن و گه لیل کمینه ی ناو خوه یان بټوونه و. باندس بون له سه ر وه شانگه یل ره سانه ییگ ک ده ولت- به جه ر بوون، له ناو گشت کورده ستان و کوومه لگه یل به ش به ش کورد، هټمان وه شیوه یگ جدی ټوش مملانه نه هاتود، تا به گ په کم سه تلایت کورده ی وه ناو MED TV له رووژاوا(ټوروپا) له 1990 ټه ری خریا. وه له یوا بو ک مد تی ټفی چټیه ناو ژبان رووژانه ی گشت کورده یل دنیا، وه گه لاله کریا ک گه شه به ی وه فره هه نگ و زوان کورده ی و ناسنامه ی کورده ی بپاریژ ټید و نواگری بکه ی له مهنه ر کردن و ټه و دوا خریان فره هه نگ کورد. (جه سه ن پوور 1998). وه رو چهن خوه نیاری ک کریاس، ولآت ترکیه گشت کووشان خوه ی خسه و گل تا ده نگ ټی ویسته گه ی کورده ی، وه کسام بکټید(جه سه ن پوور 2002، فالیک 2002، وایت 2000). په کمجار، مووله ټنامه ی کاری ټرا مد تی له بریتانیا دهر کریا، ټه مان له ټافریل 1999 ټی مووله ټنامه په ت کریا. ټیچار له 31 جوولای 1999 مدیا تی ټفی، دس کرده وهر دولاو کردن خوه ی، هه لایه ت هه ر له و سه رده مه، دوان تر سه تلایه ت بیس و چوار کاژمیره ی کورده ستان تی ټفی و کورده ست، دس کردن وه بان ټانتن بردن بهرنامه گانیان. ماوه یگ وه ی زو، قهر ټیگ ویسته گه ی

تلفزیون سه تلایتی کورده ی ټه و ری خریانه. ټه نیا هاومال گه وریا وهر دولاو ره سانه یی له ناو کورده ستان، گه شه کردن ټینترت له ناو گه ل کورد بوه. رومانو (2002)، له سه ر ټه و ریکاره یله دوزه بو ک ټینترت نا له ټه نگار کورده گان ټرا ټه و ری خسن خوه پیشاندانه یل و باس کردن له سه ر مزاره یل قه به خه کریاگ له بووت کورده ستان و رامیاری کورده ی، هه میش ټه و کوټار و چاپه منیه ک له ناو ترکیه قه به خه کریاؤد. میلز (2002) وه ټی چشته هاوشټوه ی ته به ټیه گان و زاټاپسته گان، نوور ټید ک کورده گانیش جوور ټه وان کووشن ک له ری ټینترت ټه و نه ته وه ی ساییری خوه یان وه ناوناس کورده ستان په که و به ن... وه ناوه ندیگ هه ماهه نگیده ر ټییار بکه ن ک له بووت فره هه نگ و سیاسه ت، زانیاری ټانلایټیگ له سه رانسهر دنیا به ی وه ټه ندنامه گاتیان (لپه ریه ی 82). قهن دن باس و نل (2006)، له یوا نوپه ریگ دټرن ک وبسایته یل وه زوان «کورده ی- ترکی» کورده یل له جیه یل جیا و هه میش کورده یل ناو خود ترکیه، وه په کتر په یوه نده ی. ټه وان له یوا ټاکمگیری که ن ک «ټوره یل ټینترتی بانانه ته وه ی و ره سانه یل نوو، وه شیوه یگ بایست، ناوچه خوازی که م یا فره وه نیه که ن، ټه مان هاتن هاز بیه نه پټ» (لپه ریه ی 202). هاوشټوه، کاندا و هانگر (2008) ټامازه که ن وه په که، کووچه ره یل کورد له ټالمان ټرا ټاره سه کردن نه ته وه ی ساییری، له ټینترت که لک گرن. ټی خوه نیاریه یله له ی بووته و گرینگن ک لیکوولټین وهرین، له سه ر نه خش هازدار تکنولوژی ییل په یوه نده ی له وه دی هاتن کوومه لگه یل خه یالای، سه قامداره و که ن (ټهندرسون 1991). به لأم که س بایده دس لاکووم بگریئد له بووت زوورم ټی ټه وده ټنسته یله، ټرا په گ له ناو ټی خوه نیاریه یله، نه شیکاریتگ له سه ر ټه و ده قه یله کریاس ک له ناو په یوه نده ی گان ټالوگوور بوون و نه یش سه رنج دوز ټیگ دریاس وه شیوه زاره یل جوورایجوور کورده ی ک له ناو په یوه نده ی چلاکه یل، وه کار گریه ن. کار ټریکسون (2007) له یوا ټیده وهر چه واک، ک ټه نیا خوه نیاریتگه ک ټامازه که ی وه جوورایجوور بون کرده ویل و ټمانی له ناو ټینترت و له یوا ټاکمگیری که ی ک نه ته وابه تی سابلټسا و دوره ولآتی، له شیوه ی مودل نه ته وابه ټیگ نیبه ک ها له ناو خود خاک و نیشتمان. ټه و ټیشنپار ده ی ک وه مه به ست ره سینه وه له نه ته وه یگ بیشتمان، له وټنه ی گه ل کورد، ټیمه هه وه جه دټریم ک ټه و فام کلاسیکه له نه ته وه ک چشتیگه په یده س، بټه یمه و لا و له جیین چشتیگ جوور پلورالیزم باریمنه ناو ټی هاوسه نگیه. ټه مان به راورده گان ټریکسون، وه ک ټه وانه ک لټره باس کریایه، له سه ر بټه وای سه رچه وه یل ټینترتی کورده ی ک وه زوان ټنگلیسی و زوانه یل بیجه کورده ی په یشر وو دریا نه، دائریایه. ټه وه جی گومانه ک په کم ټانانج ټی وبسایته یل بیجه کورده ی زوانه، بټه ټید کوردایه تی بخی له ناو به رده نگه یل خوه ی، له پسایکا ک له په کم پله، زوان خوه ی کورده ی نیبه. له پروژه ی نه ته وه سازی له ناو گه لیک ک زوان گرینگترین دیارده ی، ټه و ره سانه ک وه زوان گه ل قسه که ی، گرنگی فره تر ټیگ پییا که ی. سه ټی خوه نیاریه فره تر له سه ر ټه و سه رچه وه یل ره سانه ییه دوزه بوود ک وه زاروا ییل جوورایجوور کورده ی

پیشکش کریهـن.

متود ناسی شیکاری وتمان ره‌خنه‌گرانه

شیکاری وتمان ره‌خنه‌گرانه (CDA). سه‌لمتیناس ک ریکار کاریگه‌ریگه نرا خوه‌نیاری له سهر وتمان ره‌سانه‌یی (فایرکلاف ۱۹۹۵). نه‌یه متودیکه له که‌رتیل جورایجورور زانست، وهی شیوه ک توریه‌یل کوومله‌تیی له‌یوای توریه‌یل ناسنامه‌ی نه‌ته‌وایه‌تیی و توریه‌یل زوان و وتمان، جورور زوان ناسی په‌پیره‌وانه‌ی سیستیمیک (SFL) یا زوانناسی دهق، وه‌ل یه‌کا نامیته‌که‌ی. CDA، جوروریک سانانکاری خه‌ی له سهر وه‌توویژ له ناوه‌ین توریه‌یل جورورایجورور زوانی و کوومله‌تیی (چولپاراک‌ی و فایرکلاف ۱۹۹۹)، وه مه‌به‌ست توانا کردمان له سهر یه‌ک فامینگ خاستر باریمنه دهس له ری ره‌ونه‌یلینگ ک له ناو ئی ری ره‌ونه‌یله، نه‌ته‌نیا زوان ئه‌وتاوشت کردمانه‌یل کوومله‌تیی - فهره‌نگی ئه‌و کار به‌ی، به‌لکم خوه‌ی بووده مدوو به‌ره‌اته‌کردن و له نوو سازین ئی ئه‌وتاوشته‌یله. وتمان کردمانینگ کوومله‌تیه ک هاوکات هم خوه‌ی سازینه‌ره و هم‌میش خوه‌ی له سازیه‌یل کوومله‌تییگ له‌یوای په‌یوه‌ندی‌یل کوومله‌تیی و ناسنامه‌یل کوومله‌تیی یه‌که‌و درياس. به‌سپار، ناسنامه‌یل نه‌ته‌وایه‌تیی له هنای ئه‌و کاربردن زوان و وتمان ک ئه‌وتاوپه‌ننه‌و و وه ده‌مه‌قسه‌یا تیه‌ن، هاوکات ئه‌وانه هم سازیه‌ن و هم‌میش له نوو به‌ره‌اته‌کریه‌ن و هم‌میش خپه‌ننه‌و، له ناو ئه‌و کردمانه‌یل وتمانیه ک مه‌ردم خاون ئیدوئولوژیینگ دیاری و نوورسته‌یلینگ جه‌هانی ئه‌نجام ده‌ن (وه‌یس و ووداک ۲۰۰۳). ئه‌وه‌یشه‌ گرینگه ک سه‌رنج به‌یمن ک راسیه‌گان کوومه‌لگه له‌یوای ناسنامه‌یل نه‌ته‌وایه‌تیی له ده‌یشت وتمان هه‌بو‌ن دیرن. چۆزمان CDA ک لیره نرا خوه‌نیاری کردن له سهر وتمان ره‌سانه‌یی وه کار بریا، چۆزمانینگه چهن جورویته‌ی نرا یه‌گ سئ ره‌ه‌ند هه‌ره‌چ ئه‌و یه‌ک، ئه‌و خوه‌ی گرید: کردمانه‌یل وتمان، دهق، کردمانه‌یل کوومله‌تیی- فهره‌نگی (فایرکلاف ۱۹۹۵). له ئاست کردمانه‌یل وتمان، شیوه‌ی به‌ره‌اته‌کردن دهق و وه‌کاربه‌ری دهق، نۆنه‌و دریه‌ی. به‌سپار هاتنی که‌سیگ بتواد پرسپاره‌یلینگ بکه‌ی له بووت: شیوه‌ی په‌یوه‌ندی خه‌وه‌ری خیرایی ره‌سانه له وه‌ردولآو کردن ناوه‌روکه‌و، وه له هام‌چ بو‌ن ره‌سانه. هه‌میش پرسپاره‌یلینگ له بووت به‌ره‌اته‌کاره‌یل و پیشکه‌شکاره‌یل ک به‌ره‌اته‌یل و ده‌قه‌یل ره‌سانه‌یی ناماده‌کن، گرینگن. له په‌رتخا لیره هه‌وه‌جه‌س ک پرسپاره‌یلینگ بکرید له بووت هه‌شیمه‌تینگ له نه‌ژنه‌واره‌یل ک ره‌سانه تۆه‌نید له ژیر داپوشان خوه‌ی داشتوو. ره‌سین وه پا‌ژخوان ئی پرسپاره‌یله تۆه‌نید نیمه‌ تواناوه بکه‌ی له پا‌ژخوان ئی پرسپاره: ناسنامه‌یل نه‌ته‌وه‌یی چۆن سازیه‌ن؟

له ئاست ده‌قه‌و، CDA ها له تخون هۆره‌شیکاری له بان تابه‌مه‌ندیه‌یل دهق، له‌یوای لئمانه‌یل زوانناسی دهق و نیشانه‌یل بینه‌واری-ته‌ژنه‌واری. ئامانج له شیکاری له‌ی ئاسته‌ شیرووفه‌ کردن ده‌قه و شوونگری کردن پا‌ژخوان ئی پرسپاره: له ده‌روه‌ی کام نیشانه‌یل و وینه‌یل و ئامرازه‌یل لاره‌کی، ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی

سازیه‌ی له هاره و هه‌ته‌ر ئی وتاره من شیکاری له بان دهق سنوورداره‌و کردمه‌ له بان ناوان، لاناوه و کات کرداره‌گان. شیکاری له ئاست فهره‌نگ کوومه‌لگه‌تیی کووشید ک شیرووفه به‌ی ک چۆن ناوه‌روکه‌یل کوومه‌لگه‌تیی و فهره‌نگی و سیاسی کاریگه‌ری نه‌ی له بان شیوه‌ی به‌ره‌اته‌کردن و وه‌ردولآو کردن و کردنه‌وکار ده‌قه‌گان. له‌ی ئاسته پرسپاره‌گان بایس له بووت خاونداریه‌تیی ره‌سانه و ژاژ و بنه‌وای نابووری و ئامانجه‌گان پرسپه‌ین تایه‌گ له په‌رتخا ئی پرسپاره‌یله تاوتوو بکریه‌ن: کی ناسنامه‌یل نه‌ته‌وایه‌تیی سازید و نرا؟ وه گووره‌ی قسه‌ی فایرکلاف (۱۹۹۵)، یه‌ی که‌سایه‌ت شیکار هاتنی له بان گشت ئاسته‌یل شیکاری وه شیوه‌ی هاوسه‌نگ دۆزه‌و نه‌بوودن، وه سهر یه‌وه ک ئیجورور نه‌رمشتینگ به‌خشریاسه ئی چۆزمان له CDA، فایرکلاف دیاره‌و که‌ی ک: من باوه‌پم یه‌سه‌گ ئه‌وه گرینگه ک لاراسایگ هه‌مه‌لاینه و هاوسه‌نگ له سهر رۆداوه‌یل په‌یوه‌ندی ره‌سانه‌یی ک نرا داوه‌سانن چۆزمان ئه‌و کار بریه‌ن له وه‌ر چه‌و بگریید ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر که‌سایه‌ت شیکار له بان چهن نوورگه‌ی دیاری نرا شیکاریه‌گانئ دۆزه‌و بوود، ئه‌وه گرینگه ک له سهر هه‌ر ئی چهن نوورگه‌یشه‌ هاوسه‌نگ و هه‌مه‌لاینه کار بکه‌ی (لایه‌په‌ی ۶۲).

ده‌یتا: تلفزیون

ده‌یتای تلفزیونی ک له‌ی وتاره شیکاری له سهرئ کریاس له یه‌کیگ له گرینگترین ویستگه‌یل تلفزیون سه‌تلاینی کوردی، بانئ کوردستان نیقی KTV هه‌لوژییاس. که‌ی تیقی له سال ۱۹۹۹ له باشوور کوردستانه‌و، وه نۆسنه‌گیل ره‌سانه‌یی جورورایجوروریک له جیه‌یل په‌رش و پلاو کوومه‌لگه‌ی کوردی ده‌س کرد وه وه‌ردولآو کردن. که‌ی تی‌قی وه شیوه‌ی جه‌هان ولآو له ری ساج سه‌تلایه‌تیی و ره‌وه ئیترتیی زینگ، بیست و چوار کارژبیره و هه‌فته‌ی هه‌فت روژه‌وهرگریه‌ی. ئی ویستگه له ئاست سیاسی کوومله‌تیی، گرینگی خوه‌ی دیرید، نرا یه‌گ هن سازمان سیاسی ده‌ره‌قه‌تدار کوردینگه (KDP) وه ناو پارت دموکرات کوردستان ک ریبه‌ری مه‌سه‌وود بارزانی سه‌رووک کوومار هه‌ریم کوردستانه. KDP، هه‌ز که‌ی ک کاریگه‌ری وه‌رچه‌ویگ بیناشتوو، نه‌ ته‌نیا له باشوور به‌لکم له باکوور و روژهلآت و روژئاوا. سه‌ که‌ی تیقی نه‌خش گرینگینگ بازی که‌ی له به‌ره‌اته‌کردن و ولآو کردن سازیه‌یل وتمانیه قه‌وم کورد و نه‌ته‌وه‌ی کورد. ده‌یتالینگ ک له KTV وه ده‌س هاتیه‌یه، ئه‌وخه‌یگر یه‌ی هه‌فته‌نهار ویدیوئیه ک له وه‌ردولآو کردن که‌ی تیقی هه‌لگریاس. ئه‌وه گرینگ بۆ ک هه‌فته‌یگ ئاسایی نرا ده‌یتا کوو کردن هه‌لوژییید تا ئی ده‌یتالیه نۆنده‌ر به‌زنامه‌یه‌گ، وه رۆژه و ئاسایی له که‌ی تیقی بوون، نه‌ یه‌گ هن روژه‌یل پشو نه‌ته‌وه‌یی یا هه‌له‌یل تابه‌ت بوون ک له تی نیشانه‌یل و قسه‌یل زپ له بووت ناسیونالیسمه‌و له برز و به‌ونی خریه‌یده وه‌ر باس و هه‌میش باسه‌یل فره‌ زال و ئاشکرایکن. ئی بریاره نرا هه‌لوژیانن ده‌یتاگان هنایگ دریا ک نرا ماوه‌ی دو سال ویستگه‌ی تلفزیونی له نزیکه‌و دۆنریا ک له‌ی ماوه‌ی تیبینه‌گان له وه‌ر چه‌و گریا و نه‌وار ویدیوئیی

روژژناوا هه ر ئه و زاروه (کرمانجی) قسبه کهن ک زوورم کوردهیل باکوور قسبه کهن. ئەمانتیک و بسایته گان نۆنډهر هه ر دو ناوچهن (باکوور و روژژناوا). ده پتاگان، هه مېش سه رچه وه یل ئانلاینتیک ئەوخوه گرن ک ناوه رووکینگ له گشت زاراو هیل سه ره کین (کرمانجی، سوورانی، هه ورامی، زازاکی). کوو ئه و ئی پیوه ره یله، من سایته یلیگ هه لۆژانم ک گوران، ئانلاین بۆنه و هه مېشه وه رووژوه (update) کرپانه. به سپار، من دو و بلاگ هه لۆژانم ک له ۲۰۰۲ چالاک بۆنه. وه مه به ست، پینا کردن سایته یلیگ ک ئەوخوه ی گر، پیوه ره یل بان بوون، من چهن ئستراتژی ئه و کار برده م. یه کم من وه ل دو وب کوردی فره یان، وه گوهری گوگل، راونژ کردم. (www.koord.com و www.kurdland.com). ئیجار من له کومپانی ئەلکسا ئینترنت که لک گرتم (www.alex.com)، سه رچه وه یگ ک له سه ر، ریکه فته ده س وه پڻ کردن سایته گان، ترافیک و و لاو بۆن وهرده نگه گان، زانیاری تیار کیند. له په رتخا، من له ر ئی تلفون و ئیمه یل ئەول خاوان دو وب کوردی و ئەو پیوه ره یل دوان له پره شه مته ترین و تاخه یل چه ت له paltalk.com و دو خاوان بلاگ و خاونه یل دا دهنک و بسایت، قسه کردم.

ئه و دۆسته گان و شیکاری کردمانه یل وه مانی هن که ی تی فی

به زنامه یل که ی تی فی، تۆه نید وه شیوه ی ده سه به نی ناوه رووکی ک له ژیر هاتییه، پۆل به ندی (classified) بوود: هونه ر و سه رگه رمی، خه وەر، به زنامه ی منالان، کاروبار روژانه، به زنامه یل کووملایه تی فه ره نگی، دیرووک و مه ردم ناسی، هایش وه زوانه یل بیجه کوردی و به زنامه یل تر. خشته ی ژماره ۱، و لاو بۆن به زنامه یل که ی تی فی له بان ئی ده سه به نیه له ماوه ی هه فته یگ، ک ئرا شیکاری هه لۆژیاس، نیشان ده ید. که ی تی فی، به زنامه یلیگ وه له وه ر چه و گرتن ناوه رووک و مژاره یل دیرووکی، فه ره نگی و وێژه و مه ردم ناسی و جوگرافیا و کار و بار روژانه له باشوور و پارچه یل تر کوردستان پیتشه ک هید (له ئیران و ترکیه و سووریه). به سپار، نزیکه ی په نجیا له سه د ئه و هایشه بله ک تایبه ت وه دیرووک و مه ردم ناسی ههن، یا له باره ی گشت کوردستانه، یا ئه و به شه له کوردستانه ک جیا له باشووره. هه ر له یوا، مه ردم له چوار پارچه ی کوردستان و کوومه لگه یل و لاوه ی کوردی، وه شیوه ی میوان، میواندار، وه تووێژ

ده ره قه ت زوان و وه مان، له سه ر سازین ناسنامه له ر ئی تکنۆلۆژی په یوه ندی، هنیگ وه وه ر چه و تید ک ئی توانایه ده یده چالاکه یل کووملایه تی ک واتایل و هیمایل ناسنامه یی بخه نه وه ر باس و وه تووێژ (چوولیارکی ۱۹۹۹، مادیانو ۲۰۰۵).

به زنامه گان وه شیوه یگ گووتره هه لگریا تا زانست و ناگایی سه ره تایی له بووت به زنامه پێژی ویستگه و وه کار به ری زوان و کردمانه یل وه مانی وه ده س باد. وه شیوه ی گووتره هه لگرتن به زنامه گان ئرا هه لسه نگانن به زنامه یلیگ تایبه ت وه ل ده یتابیل راسگانیا گرینگه. وه داشت هه ر ئی ئامانجه له ناو زه ین، نوورسن و چه و داری له وه رد و لاو کردن که ی تی فی، هه لگرتن تیبینه گان و وه شیوه ی گووتره هه ر ناو ویدیوئی په روه کردن له دۆای یه گ ده یتاگان کوو کرپا بۆن تا ماوه ی دو سال تریش دریه پی دریا. ئرا ماوه ی ۱۶۸ کاژمیر له وه رد و لاو ره سانه یی، ویدیو هه لگریا ک هلایه ت ۵۶ کاژمیر، به زنامه یل واژه کریاگ ئه و خوه ی گرت. پاشمه نه ی به زنامه گان (هلایه ت ۱۱۲ کاژمیر) وه دو ئامانجه و شیکاری له سه ر ئی کریا. یه کم به زنامه گان له بان ژانر و مژار ده سه به نی کرپان، ئیجار زوانه گانیان یا جوورایجووری زوانییان و به ره اته کاره یلیان و پیتشه شکاره یل و میه وانه یل و میه وانداره یل، پیناسه کریان، دو ئیم وه مه به سه ته یل شیکاری ده فی هۆدرت ریک، ده فیه یل هه لۆژییاگ نیشاندار کریان و هاته ده سه به نی کردن.

ده یتا: ئینترنت

کوو کردن ده یتابیل ئینترنتی له ر ئی قه وم گرافی وه رووژیک تیار کریا (ئاندررووتسو فو لۆس ۲۰۰۶). من ئرا ئه و ده ر خسن زانیاری فره تر، وه شیوه یگ سیستماتیک سه رچه وه یل وه رووژ هه لۆژانم، وه شیوه یگ سیستماتیک چالاکیه یل و کردمانه یل وه مانی وه رووژ به راورد گرتم و ئەول ئەندامه یل جه ره خه یلا په یوه ندی گرتم، چ ئەوانه ک له سه ر هیل بۆن و چ ئەوانه ک له هیل داچه کیابۆن. من هه مېش قه ومگرافی چریکی وه کار گرتم (بانگ ۲۰۰۳)، ک هه رسه ی که مته ر سیستماتیک بۆن، ئەمان فره تر چه مته ت داشت و له ئاکاما ئرا کوو کردن ده یتابیل وه رووژ، فره تر وه کارم هاتن و پر ده سه کف بۆن. له ی خوه نیاریه، جوور یه ی قه ومگراف چریکی کار، من وه زه ینه ت وازگه و چیمه ناو سایته یل هه لۆژییاگ لاپه ره گان گه رپام، کپ وه کپ سایته گان و ژیر به شه یل سایته گان، زۆرگ پۆرگ کردم، تیبینه گان هه لگرتم، فایله گان داگرتم، وه له هه ر جیگ ئرام هه لگه فته، خوم دام له تخون کار (جوور کامته یل دانریاگ له بان بلاگه گان، په یقامه یل پوست کریاگ له باس و وه تووێژ، به شداری له و تاخه یل چه ت وه پرسپاره یلیگ ک کرپانه). سایته یل هه لۆژییاگ له نوو سه ردان کریان تا قۆلتر تاوتوو بکریه ن و زانیاریه یل بنه مایی تریک کوو بکریه ن و ئال و گوو پ بوون.

وه مه به ست، نه خشه داپشان ئرا ده ورده یل و چالاکیه یل ئانلاین، من چهن پیوه ئرا هه لۆژانن سایته گان وه کار برده م. یه کم وه په یره وه ی له ئریکسون (۲۰۰۷)، من دلنیاوه بۆم ک ده یتاگان، نۆنډهر به شه یل جوورایجووریک له ئینترنت، له یوا ی: وه یل رینمایدهر، و بسایته گان، و تاخه یل چه ت، و بلاگه گان و تووره یل کووملایه تی، له یوا ی یوتیوب و فه یسبووک. دئیم جار، من سه رچه و یل ئانلاینتیک هه لۆژانم ک ئە و تاوشت جوورایجووری ناوچه ئی و زوانی کوردستانن. به سپار، کورده یل

کوردی، یانئ سوورانی یا کرمانجی، قسه کهن. له هاواریگ هاوبهش، هنیگ سه‌رچه‌وک خه‌وره‌گان. وه سوورانی ئۆشید، ناوه‌رووک خه‌وهر وه کرمانجی گوزارشت دربه‌ید. کوو ئه‌و به، فره به‌رنامه‌یل وه‌تووژ هه‌س ک میوان وه زاریگ جیا له زار پیشکه‌شکار به‌رنامه، قسه کهید. کورده‌یل له کوومه‌لگه‌یل زارواوه‌یی جیاواژ کوردستان، له ئی به‌رنامه‌یل که‌ی تی‌فیه، وه شیوه‌ی تلفونی یا وه شیوه‌ی نامه‌ی بۆن له به‌رنامه، جوور به‌شینگ له تیمیگ پیشکه‌شکار یا به‌ره‌اته‌کار، به‌شداری کهن. له په‌رتخا، کلیه‌یل گورانی وه‌تن له ناوچه‌یل جیا جیا کوردستان و له جیه‌یل جووراجوور، رووژانه‌ی چووده بان ئانت. که‌س هاتئ وه ئی باوه‌ر به‌سید ک وه‌ردو‌لۆ کردن به‌رده‌وام به‌رنامه‌یل، وه شیوه‌زاره‌یل جووراجوور کوردی، بووده مدوو ره‌سینه‌ویگ دو‌لاینه له ناو گه‌ل کورد.

هه‌رسه‌ی، زورمینه‌ی وه‌رچاوگ له پرۆه‌یل سه‌رده‌مانه‌ی نه‌توه‌ ساری، ک وه ئیدوئولۆژی ده‌ولت‌نه‌توه‌ یا ئیدوئولۆژی ناسیونالیسم، نیشانداره‌و کریانه‌(شوهامی ۲۰۰۶ لاپه‌ره‌ی ۲۳)، خاوان ته‌نیا یه‌ک زوان فه‌رمی و پیش که‌فتگن (جوور سه‌ده‌ی هه‌یژه‌ی فرانسه و سه‌ده‌ی بیست کوومار ترکیه)، ئه‌مانتیگ، که‌ی تی‌فی جوور بنکه‌ی خه‌وه‌ری کوردی نه‌توه‌سازنیگ، پسای جووراجووریه‌تی زوان کوردی له کوردستان گه‌شه‌ ده‌ید. ئه‌به، هاو راساس وهل سیستم په‌روه‌رده‌ی ده‌س‌لآت تقلیما، ک له ناو خه‌ندنه‌گان، زوان دالگی وه دو زار کرمانجی و سوورانی و هه‌میش زوانه‌یل بیجه کوردی و که‌مینه، ئه‌ورئ به‌ید (ئسکوتناپ-که‌نگاس و فرناندز ۲۰۰۸). که‌ی تی‌فی له به‌رنامه‌یگ یه‌ک کاژمیری هه‌فتانه شیوه زار هه‌ورامی به‌یده بان ئانت و هه‌میش به‌رنامه‌ی هه‌فتانه وه توره‌مانی و ئاسووری ئرا نه‌توه‌یل بیجه کورد، ک نیشه‌جی کوردستان، بلآو که‌ید. فره جی سه‌رسرمانه ک هنیگ که‌ی تی‌فی پسای په‌ره‌ دپه جووراجووریه‌تی زوان کوردی، لهو لایشه‌و، نه‌مام، سازبه‌یل ومانی کوردستان گه‌ورا کالپد، تا وه‌رده‌نگه‌یل کوردی له ولاته‌یل داگیرکه‌ر، ناوچه‌یگ هاوبه‌ش بارنه ناو زه‌ین ک نیشتمان گشتیانه، کولپریگ له شیکاری له سه‌ر ده‌ق، ئرا ئیجوور کرده‌یل ومانی له ژیر ته‌ید.

شیکاری له سه‌ر ده‌ق، ئرا وتمان‌یل که‌ی تی‌فی

بیلیگ (۱۹۹۵)، نیشان داس ک له خه‌نباری له سه‌ر وتمان‌یل ناسنامه‌ی نه‌تواپه‌تی، له ناو ره‌سانه‌گان، بایده سه‌رنج به‌یره‌ید وه هه‌وا ناسی، ئرا یه‌گ ئه‌وه بۆسه یه‌کیگ له به‌شه‌یل بایسته‌ی خه‌وه‌ر، ک مه‌ردم له ژیان رووژانه‌ی فره‌چار له سه‌رئ هساو کهن. له ری کولپریگ ئه‌مان فره‌ گرینگ هه‌وا ناسی، به‌رده‌وام نه‌توه‌ ئه‌وسازین کریه‌ید. له بووت باس کردن له سه‌ر گرینگی جیگای خه‌وه‌ر هه‌وا ناسی، له وتمان نه‌تواپه‌تی بریتانیایی، بیلیگ ئۆشید: هه‌وا جوور چشتیگ فیزیکی و له وه‌ر چه‌و، هیمان ک هیمان، له ناو سنووریل نه‌تواپه‌تی جی خوه‌ی که‌یده‌و. هاوکاتیش، ئه‌وه چشتیگ ناسریاگه ک پانتای هه‌وا، گه‌وراته‌ر له نه‌توه‌س، ئه‌وه ها له ده‌یشت ولات، ئه‌وه

بو، وه‌تووژکه‌ر و تلفونکه‌ر، به‌شداری کهن. که‌س تۆه‌نید له‌یوا بۆشید ک شیوه‌ی پیشکه‌ش کردن و ناوه‌رووک به‌رنامه‌گان جوورگیگ که هه‌م له باشوور، تۆه‌نای (پوتانسلی) نه‌توه‌سازنی دپرید و هه‌میش له سنوور، خاچ وپنه‌ی، کوردستان. ئرا شروفه‌ کردن یه، من ئیرنگه، دۆزه‌و بووم له سه‌ر جووراجووری زوان کوردی و وه کار بردن ئی پارامتره ک چۆن ئه‌و کاربردن، ئاسانکاری کید ئرا له نوو به‌ره‌اته‌ کردن ژیربه‌شه‌یل تر ناسنامه‌ی نه‌تواپه‌تی، له‌یوا ژیربه‌شه‌ی نیشتمان.

وه‌کاربه‌ری زوان له، که‌ی تی‌فی، جوور ئاشکرانه‌یگ ناسنامه‌ی

که‌ی تی‌فی، له ری ئه‌وکاربردن زوان کوردی، وه‌ک زوانتیگ سه‌ره‌کی له وه‌ردو‌لکردن، شیوه‌یگ فه‌رمی ده‌یده زوان کوردی. گایوت(۲۰۰۷)، له‌یوا نوورپد ک «تلفزیون مه‌یله‌و یه‌سه‌گ فه‌رمیه‌ت بوه‌خشیده هه‌ر جمشت زوانی (لاپه‌ره‌ی ۳۹)، وه تلفزیون تۆه‌تید له نوو ژیان به‌یده فه‌ره‌نگه‌یل و زوانه‌یل گه‌له‌یل که‌مینه. تلفزیون، هاتئ نه‌تۆه‌نید زوان و فه‌ره‌نگ، ئه‌و جوور که هه‌س زینگه‌و که‌ید، ئه‌مان تۆه‌نید ته‌وه‌ره و فه‌رمیه‌ت به‌یده پی (حه‌سه‌ن پووور ۱۹۹۷ لاپه‌ره‌ی ۹۲۴). وه تاپه‌ت ئه‌گه‌ر ئی زوانه له مه‌ترسی بوود. ئی راسیه‌ته ک زوان کوردی یه‌کم زوانتیگه ک له ری وه‌ردو‌لۆ کردن ویستگه‌ی تلفزیونی، بیس و چوار کاژمیره و هه‌فت رووژ له هه‌فته‌س، فه‌رمیه‌ت ده‌یده باروودووخ ئی زوانه و هاتئ پشته‌وانئ بوود ئرا زینگ مه‌نئ: حه‌سه‌ن پووور (۱۹۹۸)، مد تی‌فی، جوور ئاکادیمیای زوانتیگ، کله‌وسه‌ر که‌ید. هه‌ر ئی چشته، هاتئ له بووت که‌ی تی‌فیش بوودن بۆشید، ک وه شیوه‌یگ پسای به‌رنامه‌ی یادگری زوانی تیار که‌ید. یه‌گ ئی وانه‌یله وه شیوه‌زار کرمانجی و ئه‌لفبای لاتینیه، فره هیماننه‌س ک له‌یوا راده‌برین بکه‌یمن ک ئی وانه‌یله ری ئه‌و وه‌رده‌نگه‌یل کورد له باکوور به‌ن ک زورمیتان کرمانجی قسه‌ی که‌ن و ئه‌لفبایان لاتینیه و هیچ ده‌سپه‌سیگ وه ئاموژبیری زوان دالگی نه‌یرن. که‌ی تی‌فی، له‌یوا تیده چه‌وا ک ئامانجئ نه‌توه‌ ساری ئرا هه‌ر چوار پارچه‌س. فره‌تر یه‌گ، که‌ی تی‌فی، کارتونه‌یل ژاپونی و روسی و دیزنی، وه کوردی دووبله‌ که‌ید. ئه‌وه گرینگه ک سه‌رنج به‌یمنه ئی چشته، ک ویستگه‌ی که‌ی تی‌فی، جاروه‌ختیگ، کارتوون ئنگلیسی دووبله‌ نه‌کریاگ بلآو که‌ید، ئه‌مان وه هیچ شیوه کارتونه‌یل دووبله‌ نه‌کریاگ فارسی و ترکی و عه‌ره‌بی ک زوان سه‌ره‌کی ولاته‌یلتیگه ک خاک کورده‌یل داویرینه، بلآو نه‌که‌ید. ئه‌یه تۆه‌نید جوور ئستراتژیگ ئرا سازین کورده‌یل ده‌ره‌وی باشوور پی‌نوویرید. که‌ی تی‌فی، تکنیکه‌یل به‌رنامه‌ریژی یه‌کلگیگ وه کار گرید، وه شیوه‌یگ ک له ناو یه‌ی نمایش یا به‌رنامه، وهل وه‌رده‌نگه‌یل خوه‌یا، فره‌تر له یه‌ی زارواوه قسه که‌ید. ئی تکنیکه‌یله، وه فامیگ دو‌لاینه له ناو کورده‌یل وه شیوه‌زاره‌یل جووراجووره‌و په‌ره‌ ده‌ید. به‌سپار، خه‌وه‌رپه‌سانی وه مدوو دو که‌سه‌و پیشکه‌ش کریه‌ید، جوورگیگ ک هه‌ر کام وه یه‌کیگ له شیوه‌زاره‌یل سه‌ره‌کی

کوردستان بووده توش دو ناوه: یه یی ناو ک ئرا مهردم خوهمانی ناسرپاگه و یه یی ناویش ک دهسلات داگیرکه ر ناو ناس. بهسپار، ناو دپاربه کر کوردیی بووده ئامده (له باکور)، ناو ئه رپیل بووده هه ولپیر (له باشور)، وه ناو کرمانشاه بووده کرمانشان (له روژهلأت). له رقی هه لوژانن ناوه ییل خوهمانی، ئرا شاره ییل کوردی، ک دو ناو دپرن، که یی تی فی، وه شیوه ییگ له نوو کوردی بون یا کوردستانی بۆتییان، چاکساز یی که یی د.

له وهر چه و گرتن ئی کردی و همانیه، له ناو که یی تی فی فره گرینگه، ک هه رسه یی فره چشته ییل جوور ئالا، کوه گان، هه لپه پرکه و دلنگه ییل کوردی جوور اچوور له که یی تی فی وه ئاشکرا نیشان دریه ن و وه پیمان شکوو دریه یی د، ئه مانینگ نه خسه یی کوردستان گه ورا وه ده گه من نیشان دریه یی د، مدووئ یه سه گ، له چه و دهسلات دره ییل به غدا، نه خسه یی کوردستان گه ورا توه نئید به رزه خوازی کورده ییل باشور ئرا جیاوه بون فره تره و بکه یی د، چشته یی ک به رده وام ربه ریه ییل کورد له باشور کوردستان هاشای کردنه (ئوشی ۲۰۰۴). که یی تی فی له رقی زوان و وه تابهت له نوو ناو دانان له سه رسه شوونه گان و هه مبه یی یه گ شوونه گان وه چ شیوه ییگ له بان لپه ر تلفزیون، رزار به نی بکره یی ن، ده سمیه ت وه رده نگه ییل د هید ک بته ونن، نیشتمان کوردستان بارنه ناو خه یال خوه بان. له به فره تر له سه رقی هورده شیکاری کردن له ئاست ئی وتاره ئه و دهره، ئه مان گرینگه ک سه رنج به یمنه یه گ ئی سازه ییل و همانیه له رقی ئه و کار بردن سازه ییل زوانی، له یوا یی لپه رتنگ، ئامازه مانا، چه زمانه ییل گرامری چالاک له وه رایوه ر ژپرچالاک و لاناوه ییل ییگ ک له ناو و همانه ییل ناسنامه یی نه ته وابه تی هه و به شن، درس کره یی ن (بنوورنه جهرخه یی لیکوئیلن فوداک ۲۰۰۹ لپه ریه یی ۳۶ تا ۴۲). ئه یانه وه تابهت له ناو تلفزیون، وه شیوه ییگ هه و له، گه رد ماناساز که ره ییل به نی ره یی بیسه ری، ئه و کار بره یی ن، له یوا یی وینه (ئالا، دیمه ن کوردستان، پاله وانه ییل نه ته وابه تی) و ره نگ و دهنگ.

**کردمانه ییل و همانی له ناو ئینترنت
رهوت ئینترنت کوردی**

هه رسه یی سازمانه ییل سیاسی گه ورا، ئاماده بون پر هازینگ له ناو ئینترنت دپرن، به لام، زوورم وبسایته گان هن سازمانه ییل بوچگ کوردی (یانن ئه وانه ک خاون تلفزیونی سه تلایتی یا ره سانه ییل سه ره کی تر نیین)، گورو ییل جیا جیا ییگ له که سایه ته ییل و رووشنیریه ییل کورد (له یوا یی چالاکی ژنان، گورو ییل ماف مروفا) و که سایه ته ییل ئاسایه. وبسایته گان، هان له خرمهت مه به سه ته ییل جوور اچوور ییگ. بهسپار، ئه وانه جوور په رتوو کخانه ییل ئانلایتیگ کار که ن یا سیسته مه ییگن ئرا به شه و کردن ئه نگه مه ییل چاپه مه نی، بریگ وبسایته ییل سه رنج راکیش، ک ده سپره س وه په تی ییگ ئرا په رتوو که ییل کوردی تییار کردنه،

ئه یانه ن : www.nefel.com
www.amude.net
www.pertwk.com

ها له دهرایده وهر چه هان. ئه وانه، جی تره که ییگن بانای ئی جی تره که ییل «خوهمانه».... هه ره وه یی ئاسانه. وه ئی رقی کوئپر هه وانا سیه، ده سمیه همان د هید ک نیشتمانه مان له نوو به رها ته بکه ییمن، جوور جی ییگ، ک له ناو ئی جیهه ئیمه چمان هایمن له ناو مأل خوه مان، لپه ره له ناو وراس هه میشانه یی چه هان روژانه «مان». (لپه ریه یی ۱۱۷)

که یی تی فی، دوچار له رووژ، نیشتمان کوردستان به رها ته که یی د و نیشان بینه ره ییل د هید و یاده وهر یی پیمان که یی د ک کام جیه ییل کوردستانیین و کام جیه ییل هانه ده یشت کوردستان. ناو جیه گان تیه رید و رزار به نی یان که یی د و له ناو گورو و ده یشت گورو، نیشانیان د هید. (فه ن دیجک ۱۹۹۳).

کار ناو له سه ر نان، که م پیش تید ک کاریگ ئه نگاری بوود. ناوه ییل جیاوازیگ ک نر یه ییده مه رد م یا شوونه گانه و، دیاری که ره وش و باوه ریه ییل نۆسه ره ییل و قسه که ره ییله له سه رسه ئه وانه (فه ولر و کرس ۱۹۷۹، به ووردیوو ۱۹۹۱). ناوه گان نه ته نیا په یشر وو دهنه و، به لکه م توه نن پیناسه بکه ن. ئه وانه نه ته نیا دیاریه و که ن ک له چ پله ییگ وه ل مه رد م و جیه گانا خن دپرن، به لکه م دیاریه و که ن ک چه تیگ نامون. ئه وانه ده سمیه ت نۆسه ره ییل و قسه که ره ییل دن ک خوه بیان بگوورنن و راسیه ییگ ئاره سه بکه ن ک وه ل ئیدوئولوژیه گانیانا هاوریک بوود (گالاسینسکی و ئسکه وروئنگ ۲۰۰۱). له و همان ناسنامه یی نه ته ووه یی، ناو نان له سه رسه نه ته وه و ئه و چه شته ک باوه ر پئ کریاس ک ناوه رووک نه ته وابه تیه، جوور شوونه ییل جوور گرافیا یی، هان وه ل به کمین کار ناو له سه رسه نانا (بیلیگ ۱۹۹۵؛ جنسون ۱۹۹۳).

که یی تی فی ئرا گوزارشت له سه ره هه وانا سیه کوردستان و ئه و دوا یی چه هان، دو ده سه له رقی ئه لفاوه تییار که یی د (بنوورنه خسته یی ژماره ۲). ده سه یی یه کم شاره ییل پر هه شیمه ت کوردی ئه و خوه یی گری د، بئ سه رنج وه یه گ هان له ناو چ ولأت داگیرکه ریگ. دیمه ن ده سه پاپته خه ییل بیچه کوردی، چه هان ئه و خوه یی گری د، جوور ئانکارا و به غدا و ده مشق و تهران. هه ره ئه و جوور ک له خسته یی ژپر دپاره، ئه و شاره ییله ک که یی تی فی، باوه ر دپری د ک کوردستانیین ها له ناو یه یی ده سه به نی: نیشتمان. له وه رایوه را، شاره ییل پاپته خه ولأته ییل داگیرکه ر کوردستان (به غدا، ئانکارا، تهران و ده مشق)، وه وته یی بلیگ (۱۹۹۵)، جوور جیه ییل تر ناسیه ن و سازی کره یی ن (لپه ریه یی ۱۱۷) ریک جوور ئه و دوا یی شاره ییل چه هان جیاواز له نیشتمان. کوردستانیگ گه وراتر، وه شیوه ییگ خه یالی، له رقی له نوو ناو دانان له سه رسه شاره ییل کوردی سازی کره یی د. ولأته ییل داگیرکه ر، له ناو پروژیه یی نه ته وه سازی سه رده مانه یی خوه بیان، ئرا ناسمیه ل کردن کورد، هه م ده س دریزی فیزیکی و هه مبه یی هیمایمی ئه و کار گرتنه (هاشم پوو ۲۰۰۳). یه کیگ له ده س دریزی ییل هیمایانه، وه شیوه یی گوه رانن، قه یه خه کردن، ده سکاری کردن ناوه ییل مه رد م، شوونه گان، شاره گان، دپه که گان، ربه گان و ته نانه ت گیایل و گیانه وه ره ییگ ک نو اکیش هیمای کوردا به تیین، ئه نجام دریا س. زوور مچار، وه مدوو ئه و شیره که گه ری ئیدوئولوژی ناسیونالیسمه، که سه له دپه کیگ یا شارینگ له

ئیمه هه وه جه دیریم ک ئه و فام کلاسیکه له نه ته وه ک چشتیگه یه یه دهس، بنه یمه و لا و له جین چشتیگ جوور پلورالیزم باریمنه ناو ئی هاوسه نگیه.

بردن زوان که مینه، ئه و لا نریابۆد، تا ئه وانه ک زوان گیلیک و باسکی نیه زانن و بانایه تی دهن وه زوان فرمه یی ئنگلیسی و ئسپانیولی، بتۆهن له باسه گه به شداری بکه ن. وه سه ر یه وه ک ئی هممگه کوتران دریه د له بان یه گ له ناو و تاخه یل چه ت کوردی قسیه بکریه یه، سه ردانگه ره یل و تاخ چه ت نیه تۆهن وه کوردی بنۆسن، ئپا یه گ زوورم و تاخه یل چه ت، رینۆس کوردی له هامچا نیه نه ن. ه نایه گ رینۆس شیوه ی ئستانداردیگ نه گرتیه سه و خوه ی، وه هه ر که سه وه شیواز خوه ی نۆسید و گاجار رینۆس لاتین کوردی و ئه لفبای ئنگلیسی، ئامیته کریه یه، ئپا بووده مدوو کیشه ی په یوه ندی گرتن. ئی که ل و کووسیه، ئپا که سانیک ک وه شیوه زار سوورانی قسه که ن فره تره. دهنت و هریت (٢٠٠٧)، گوزارشت دهن ک که سانیک ک وه زوانه یلی قسیه که ن ک رینۆسیان بیچه لاتینه، جوور یونانی، رووسی، عه ره بی، عبری و زوانه یل رووژهلآت ئاسیا (لایه ره ی ٥٥٧)، ئی گیچه له داشت ک ئپا ماوه ی فریه گ، وه کاربه ری ئی رینۆسه یله له ناو چه ت وه کارنیان نه هات. له وه رایوه ر و تاخه یل چه ت یگ ک ته نیا وه شیوه ی نۆسان ده ق بۆن، و تاخه یل چه ت یگ ک دهنگ و وینه ی ئانلاین داشت، فره له ناو کورده یل گشتیه و بۆ، ئپا یه گ ئی چه ته یله، دی وه کتاپ پاهه ن نۆسان نه بۆن. هیمانئ ئی رۆه ته له ئینترنت، حییه گه ئپا پشته وان ی کردن له زوانه یل جوورایجوور. له ناو و تاخه گان، قسه که ر کرمانجی که مته هه س و زوورم دهنگه گان وه شیوه زار سوورانی، ئه مان له بووت نۆسان ده ق پیچه وانیه ی درسه.

بلاگوانی، له یوا تیده چه واک ک ده ورده یگه، ک له تن جوورایجووری زوانی باو کریید. هه رسه ی، بلاگ نۆسی کوردی له سه ره تاهه، کورانه دهس وه پئ کریا، ئه مان له په رتخ ٢٠٠٦ و سه ره تاه ٢٠٠٧ ه نایه گ، وه رته ک بلاگ نۆسی کوردی، کورد بلاگ (www.kurdblugger.com) ئه و ری خریا، رۆ له فره وه بۆن نا. ئپا یه که مچار ئی، وه رته ک بلاگ نۆسیه، نۆسان وه کوردی سوورانی، ئاسانه و کرد. تا دۆوابی سال ٢٠٠٨ ه لایه ت، شه ش هزار و بلاگ له ناو کورده یل، جیکیر بۆ. هه ر سه ی بریگ له بلاگ نۆسه یل، وه زوانیک بیچه کوردی نۆسان، هیمان له یوا تیده چه واک بلاگ نۆسی، له وینه ی ئه و دۆای رۆه ته یل ئینترنت، ئی دره رفه ته ئپا کورد ره خسان، ک وه بلاگ نۆسی وه زوان کوردی، ناسامه ی خوه ی په یشروو بیده و. هه ر له و کاته، جیاوازه گان له سیستم و شیواز نۆسان، وه دو زار سه ره کی

دۆاگه، وه وته ی خاونه گه ی، ک هن په رتوو کخانه ی کوردیه، بان هزار په رتوو ک دیرید، ک گشتی وه په تی داگریه یه و زوورمینیان وه فورمه ت پی دی ئفن (بی ئچ. په یوه ندی تایه تی، هه یزده ی ئاقریل ٢٠٠٧). ئه یه فره گرینگه، ه نایه گ که سه بره سپیده و ک له سال ٢٠٠٦ له کورده ستان ژیر ده سلآت ترکیه له ناو ٢٠٩ په رتوو کخانه ی گشتی، نه تانه ت یه ی ده نکیش کتاو کوردی نه بۆه. په رتوو کخانه یل رووژهلآت کورده ستانیش، هه ر له ی هه لومه رجه بۆنه. بایه د یاده وه ری بکریه د ک زوورم کتاوه یلیگ ک بوودن له و بسایه ت په رتوو کخانه ی کوردی داگریه، وه کوردی سوورانیین. و بسایه تیل تر جوور amude و nefel ک وه کوردی کرمانجیین، زوورم هه لگر په رتوو که یلیگن ک وه ئی شیوه زاره نۆسیانه. ئه یه به سپاریگه له جوورایجووری چالاکیه یل ئانلاین کوردی له ناو هیله یل ئینترنتی زوان ناسی، مژاریگ (زوان ناسی) ک من له ناو شیکاریم، وه تۆشیا چیمه. هه میش ئینترنت له بووت و بسایه تیل خه وه ره یل ئانلاین هاتیه سه سه ر هیل، ئه و و بسایه تیله ک چاپه مهنی و رووژنامه نه یرن (جوور ئه فستا کورد، رزگاری ئانلاین، په یامنیر). تکنۆلۆژی ئینترنت، ئی توانیه داسه و بسایه تیل خه وه ری سیاسی ئاست بانیک جوور www.renensans nu ک وه رده نگه گانئ بتۆهن خوه یان به ن له تخون باسه یلیگ وه مژاره یل کوردیه و. خوه نه ره گان تۆهن کورده وه ی خوه یان له بووت مژاره یل خه وه ری و وتاره یل له ری کامنت دانان له سه ر سایت نیشان به ن. وه ئی ریکاره و، وه رده نگه یل تۆهن هه ست ئه ندام بۆن و هاوبه ش بۆن ئه زمان بکه ن، جوور یگ ک نه ته نیا وه شیوه یگ هاوکات هه ر ئه و چه ته بخوه ن، به لکه م بتۆهن وه زوان خوه یان، له سه ر ئه و مژاره قسه و باس و وه توویژ بکه ن. ئی توانا و ئاچه تانه ی ئینترنت، ده ره قه تیگ داسه ئینترنت ک جوور وه رته کیگ ئپا وه ردو لآو کردن و قسه و باس کردن و کاروبار رووژانه، وه کار بگریه د، له سه ر ئی باوه ر و راسانه ک و بسایه تیل ئینترنتی، تۆهن جوور ره سانه یل سه تلاپی، کار خوه یان ئه نجام به ن.

له ناوه ی سال ١٩٩٠، بانتر له دو جین ویستگه ی رادیوی، سه ر ئه و سازمانه یل سیاسی کوردی (له یوا یه دهنگ مژۆپوتامیا)، بنکه یل تایه تی (له یوا یه رادیو نه و) و ویستگه یل رووژناوایی (له یوا یه شه کوردی دهنگ ئامریکا)، تۆهن وه مدوو وه رده نگه یل کوردییان، له سه رانه ر چه هان ئه ژنه و یه ن. هه میش زوورم ویستگه گان، تۆهنه ن له ری ئینترنته و بنووریه ن. و تاخ چه ت، به کیگ تر له رۆه ته یل ئینترنت کوردیه. زوورم و تاخه یل چه ت، فره پاهه ن له سه ر زوانیک ک وه پئ قسیه کریه د: ته نیا کوردی، ئه یه فره سه رنج راکیشه، ئپا یه گ ئه وه جیا له نوورگه یلیگه ک له سه ر ده قه یل تر (ده قه یل بیچه کوردی) دۆنریه د. ئپا به سپار، لوویز فیراندز (٢٠٠١)، گوزارشت ده یه د ک چۆن ئه ورپییه ر باسینگ، ک باسه گه تایه ت وه بانان ئیره ند بۆ، ئه ورپییه ره گه دلسارد به شدار بۆه یلی کورده و، ه نایه گ پوست دانان وه زوان گیلیگ ئییان قه یه خه کرد. له لیکوولپیگ ک که یه د، ره سپیده و ک له دهنگ و باسه یل له سه ر باسک، خه وه ریگ له زوان باسکی نییه. له هه ر دو بوته و، ئه و کار

کوردی، یانن کرمانجی و سوورانی، له بلاگ نۆسی، په ره سه ن. له ناو کورد بلاگر، بلاگ وه زار کرمانجی فره کهم بق. سه ره راي و بسا پته یل و واتاخه یل چه ت و بلاگه گان، کورد له نامزاه یل ئینترنتی ئه و خوه یگر ئیمه یل و فورام و ئس ئم ئس و تووره کووملایه تیه گان، له یوای مای ئسپه یس و فه یس یوک و یووتویوب، که لک گرت. نامزاه یل تووره کووملایه تی، ده ره قه تیگ تاییه ت، دا وه ناسانن ناسنامه ی کوردی له ولاته یل داگیر که ر. جوورای جووری شیوه زاره گان، ک له ناو ئن نامزاه یل ئینترنتیه ئه و کار بریا، وه شیوه ی وهر چاوینگ نیشانده ر جی جوگرافیا یی و ریژه ی هه شیمه ت وهر ده نگه یله. ئرا به سپار، کورده یل ولاته یل رووژئاوایی، وه تاییه ت بریتانیا و ولاته یل ئسکاندیناوی، زوورم وهر ده نگه یل به رنامه ی ده نگ و باس، رووژ باش کورده ستان بق. له وهر ایه وره، به رنامه ی ئه فین کوردی، ک وه زار سوورانی بلاو کریا، بان په نجیا له سه د وهر ده نگه یل له رووژهلآت و باشوور بق. به رنامه یگ تر وه ناو بایدیگی baydigi، بانتر له هه یشتا له سه د وهر ده نگه یل له باکوور و ترکیه کوو کرد. زوان، په کیتیگ له بنه مایی ترین فاکتوره یل دابین کردن وهر ده نگه، ئرا راکیش کردن وهر ده نگ وهر وه سه رچه وه یگ ئینترنتی.

وه کار به ری زوان له ئینترنت جوور ئاشکرانیتگی ناسنامه یی

ئینترنت، وه مه به ست پارژانن و پیش خسن و ناموژیاری زوان کوردی، وه کار گریاس. هه ره سه ی رۆته یل ئینترنت کوردی، له زوانه یل بیجه کوردی جوورای جووریتگی له یوای ئنگلیسی و ترکی و عه ره بی و فارسی، که لک گرت، ئه مان کرمانجی و سوورانی سه ره کترین شیوه زاره یل کوردی له ناو ئینترنت. هلایه ت، په ی جین و بسا پته هه ن ک رۆته یل چه ن مودئی (له یوای ده ق و وینه و ده نگ) ئرا ناموژیاری زوان کوردی، وه مناله یل و گه ورا ساله یل وه کار گرن. گشت ئی و بسا پته یله، ده سپره س کراوه یگ له هامچ وهر ده نگه یل خوه بان نه. چمان په یمان به سا ئیتگی راسگانی دریا س ک زوان کوردی، جوور فاکتوریتگی زنیانده ر وه ناسنامه کوردی، چاکسازی بکرتید و پیش بخرتید. ئرا به سپار، و بسا پته «فتیر بوونی زمانی کوردی» ئرا په کمجار، ئیجوور دوروشمیتگی مایشت دا؛ زوان ناسنامه س... وانه یل کوردی گامه یلیگن وهر وه سه نگه ر سازین ئرا زوان کوردی. و بسا پته نفل nefel په یقامیتگی تر له سه ر به یداخ خوه ی، وه کرمانجی نۆساس ک دیاریده ر هه ست هوکانسی کورده گانه، وه زوان دالگیان: کوردی نۆر چه و ئیمه س، سه ئه ی کورد، زوان خوه د بخره و. سه ئن چشته، زه ز نوورگه ی ئه ندرسون (۱۹۹۱)، ده رتتید ک تۆشید: هه ره سه ی نه ته وه له ناو زوان ره نگ گرتیده و خوه ی، ئه مان ئه وه گرینگ نییه ک ئن نه ته وه و چه زوانیتگی بیارتیزتید (لایه ره ی ۱۳). له نوورگه ی ئه ندرسونه و (۱۹۹۱)، نه ته وه، تۆه نس له چاپه مه نی و نۆسمانا، خوه ی وه هه ر زوانیتگی، نه تانه ت زوان داگیر که ر یا هه ر زوانیتگی تر، نیشان به یه د. ئه مانیتگی ئرا فریه گ له کورده یل، کوردیه ت له زوان کوردی ره نگه و گرتید. ئن هۆرشه، ک ئینترنت ئرا نۆسمان کوردی ک ژیر به شه ی حاشاهه لئه گر کوردا یه تیه،

گولا گه نم، ۲۰۰۲) گولا گه نم، بلاگه گه ی جوور پانتایگ ئرا کار کردن له بان نۆسان کوردی و لاردن ترس له نۆسان وه زوان دالگی، ئه و کار گرتید. له بنیشه یگ، له ناو واتاخ چه ت، له ۲۰۰۴ ک وه نۆسان کوردی تاییه ت کربا بق، گولا گه نم له تن به شداری کرد، ئن ئافره ته وهر چه بلاگ نۆسانن، نه زانس ک چۆن وه کوردی بنۆسید. ئه ق، قه یزانی کرد ک ره سانه، هانن داس و توانای داسه پت ک زوان دالگی، ک زوان په کیتیبه، یاد بکرتید و بنۆسید. ته وار، ئافره ت بلاگنۆس تر، هۆرشه ی گولا گه نم له یوا ئه و تاوشت ده یده و: من له بان قسه ی گولا گه نم، بیره و کرمه ک مه به ست گولا گه نم له به گ تۆشید نۆسان وه زوان دالگی هه ستیتگی په کلئه دتیزتید، چه وس؟ من هه ر که شه و ک توام وه زوان دالگی بنۆسم، له کات نۆسان، دو دلی و ده سپاچه که فتنیتگی ئه زمان که م، ک سه رتا پام داوړتید (ته وار ۲۰۰۲، هه لگه ردان من (.

وه سه ر گشت گیچه له یله و، هه ر دو بلاگنۆس، وه نۆسان کوردی خوه یان درپزه دانه. له راسیا، ئه مان بقه سه کارامه یل بلاگنۆسی کوردی، وه که س سه ری سرب مینتد ک چه چشتیتگی هانیتیان ده یده وه نۆسان. هنانیگ ته وار پوزرتتید ک نۆسان وه کوردی ئه قه و ره سه خته ک هانن ده ید ک واز له ی کاره بارتید، تۆشید: ئه مان من نه تۆه نم واز له ی کاره بارم... زوان به شیتگی له من. وشه جوور جامه کیتگی، ک هۆرشه و هه ست من تاوئیده و. بن زوان [مان] ئیمه ه یچمن، زوان، وه رۆ ولآت و دیرووک و ئالا گرینگه... زوان به شیتگی له که سا پته ئیمه س... زوان ناسنامه س... ئرا وه زوان هاوردن هۆرشه یل و هه سه یل ده رۆنی... ئیوه هه وه چه دتیزن وه زوان هه ست و زوان رووح؛ هیچ زوانیتگی

بیلیگ (۱۹۹۰)، نیشان داس ک له خوه نیاری له سه ر وتمانیه یل ناسنامه ی نه ته وایه تی، له ناو ره سانه گان، بایه د سه رنج به یریه یه د وه هه و ناسی، ئرا به گ ئه وه بقه سه یه کیتگی له به شه یل باسته ی خوه ر، ک مه رد م له ژیان رووژانه فره جار له سه ری هسا و که ن. له ری کولپر ئه مان فره گرینگ هه و ناسی، به رده وام نه ته وه ئه وسازین کربه یه د.

چه نه زوان دالگی، نزیك وه ههست و رووح مروف نبیه...هناپگ نۆسیمن، هاتن هه له بکه یمن... هاتن ئیمه نه وه فره، بازنه ی وشه گانی وه رولاوینگ نیا شتۆمن... ئه مان بیلن بووسیه یمن و نه ده رچیمن؛ بیلن دریزه به یمنه [نۆسان]... (ئه یزن...هه لگه ردان من).

ئرا تهوار و فره یگ له بلاگ نۆسه یل، زوان، جوور هیمایگ له نه ته وایه تی، هه میهت دێرێد؛ نه وه، هه میش فاکتورینگ بریار ده ره له پیناسه کردن کسه (ئوداردز ٢٠٠٩). فیشمه ن (١٩٨٩) ئامازه کردتییه وه په ی پیه ره ی زوان دالگی، جوور له نوو پینا بۆتیگ رووشنبیرانه (لاپه ره ی ٢٨٣). له یوا تیده چهوا، ک تهوار و گولا گه نم، له ری و بلاگ نۆسان کوردی، ریک تیجووور له نوو پینا بۆتیگ نه زمان کردنه. هاوول، گه رد نۆسان کوردیا، قسه یه کردن کوردیییش رۆ له زێده بۆن ناگه. ئانه حمه د، که سینگ ک ئه ورییه ره په کتیک له پر هه شیمه تترین، و تاخه یل چه ت، وه ناو کوردستان په کگرتن کurdistan united بۆه، وه یه ئامازه که یید ک فره یگ له که سانیگ ک ئیرنگه له ناو و تاخ چه ت رهوان قسه یه که ن له سه ره تا، ئرا ده مه ته قه له سه ره مزاره یل سیاسی و کووملایه تی گیچه ل داشتن (ئا نه حمه د، په یوه ندی تابه تی، ٦ جوولای ٢٠٠٧). هه ر ئی چشته، وه تابه ت له بووت کورده یل ناو رووژهلآت و باکوور و رووژئاوا درسه، ک وه زوانینگ بیجه زوان دالگی خوه یان، ئامووزیاری دریانه، وه سه ره یه وه، له ناو و تاخه یل چه ت کوردستان په کگرتن، وه کوردی قسه کردن بایسته س. له ئی و تاخه یل چه ته، زوووم قسه کردن وه هه ر زوانینگ بیجه کوردی، وه ره قاترینگ ناکوردانه له وه ره چهو گریه یید و تاقت نه تیه ریه یید.

له په رتخا، ئینترنت، پانتایگ ئرا په یوه ندی گرتن شیوه زاره یل کوردی ک بۆگرتن و قسه که ره که متریگ دێرن، تیار کردتییه. شیوه زاره یلگ له یوای هه ورامی و زازاکی ک هه لسه نگانی، قسه که ره که متریگ وه په ی کرمانجی و سوورانی دێرن و وه گشتی، له رادیو و تلفزیون، ماوه ی که متریگ دریا سه پینان و له چاپه مه نی کوردی پانتای که متریگ په ره کردنه. ئه مان چه نه ای چه ن وبسایت هه ن ک زازاکی و هه ورامی، ئرا زوان په یوه ندی ئه وه کار به ن. (له یوای www.zazaki.net یا www.

(www.hawraman.com و zazaki.org).

شیکاری دهق، له ناو دهقه یل ئینترنتی، تۆنید زانیاری فره یگ به یده پیمان له بووت یهگ، ومان ناسنامه ی نه ته وه یی وه چه شیوه یگ له ناو ئینترنت سازیه یید؟ وه مدوو رهوان بۆن و چه مشت و له هاماچ بۆن ئینترنت (یانگ ٢٠٠٣)، ئینترنت جی گونچاویگه ئرا هاوژینی چه نان نه ته وه ی، ک هاتن ئن نه ته وه یله له ناو یه ی دهق ومانی، وه زوان بان. ئه وکار به ره یل ئینترنتی کورد، توانای یه دێرن ک هاوکات که سایه ت خوه یان و ئه وه گورووه کووملایه تییه ک سه ره نه وه پئ هه ن و هه میش ناسنامه ی نه ته وه یی خوه یان، له ناو زوان دالگی بسازن. ئرا شروقه ی فره تر، من له سه ره پوستینگ ک تهوار له ناو بلاگ خوه ی ناس، هۆرده شیکاری کولبریگ که م :

له ناو یه کتیک له تازه ترین پوسته یل تهوار، ئه و نۆسید :

ها له هۆرم ک رووژ و رووژگارینگ، تینۆسکیگ داشتم ک وه ده سنۆس منالانه یگه وه، له بانن نۆسازم : «هۆرمانه یل من» ئه وه تینۆسکه، هه لگه ر گشت رازه یلم بۆ. فره پئ نه چی، په ی برده م ک من ناچارم تینۆسکه که م له گشتی بشارمه وه... من له یوا بییر کردم ک بایه د گشت کووشان خومه ئه وه کار بگرم ک نوآگری بکه م له یه گ هۆرشه یل و ههسته یل و خه وه نه گانم، ئاشکرا بوون... من بایه د ئه زره ته گانم سه ره بووپم و تواسه یلم بکه مه دارا... ئه نجام گشت یانه، چشت ئلاجه وێگ نه بۆ، ئرا یه گ من دۆه تیگ بۆم و دۆه ته یل، چه وه رپی لپیان نه کرید ک قوته بوه نه ناو خه یال و خه ون و ئه فین خوه یان و ههسته یل خوه یان داشتون. ئیمه دۆه ته یل، هه میشه ترسان یایمه... ئیمه هه میشه دۆا خریایمه... ئیمه ختی گرتیمه سه وه ئی ترسه... ئیمه، شه رم دێریم ک ههسته یل خوه مان و ئه زره ته یل خوه مان داشتۆمن. وه ئیرنگه، من لیره نیشتمه و پسای وه ل ئیوه یا له بووت ههسته یل خومه قسه که م... من نه ترسیه م و نه یش شه رم که م... وه نه زانم ک یه وه مدوو و پرسینگ ک پینا کردمه یا وه مدوو په سه گ که سیگ نه زانید ک کس ها پشت ئی نۆسمانه یله (١ جوولای ٢٠٠٢، هه لگه ردان من، چشته یلگ ک رام گرینگ بۆن).

چه نان له، رۆه ته یل ئن ده قه، ک تهوار له پوست خوه ی داناس،

هه م که ی تی-قی و هه میش ئینترنت، نه ته نیا وه شیوه زاره یل جوورایجوور کوردی، به لکه م وه زوانه یل بیجه کوردیییش، ئرا ئه وسازین ناسنامه و په یشروو دان ناسنامه ی کوردی وه ده س کورده یل، ئه وه کار بریانه. هه ر دو سه رچه وه ی ره سانه یی، نه خش زوان له ومانه یل نه ته وه سازی پرره نگه و کردنه. کردمانه یل ومانی، له ئی دوان ره سانه، دیاری که یید ک زوان کوردی گرینگترین و زه قترین دیارده ی نه ته وایه تی کوردیه.

دوان رەسائەتی نوو، لەیوا تەنە وەر چەوا ک ئی توانایە وە کوردەیل لە ناوچەیل جوورایجوور و وە پێشەیل جوورایجوور و دانە، ک لە مزارەیل و باسەیل و بیر و رابیل سیاسی و فەرھەنگی و کووملایەتی، وە شیۆی وەتووێژ بەشداری بکەن و لە ئازادی و ئاسائینگ پادانی، لە نوو ناسنامە ی خوەیان بسازن و پێناسە بکەن.

دۆزە و بۆن سەرەکی، لە سەر ئی خوەنیاریە، لە بووت نەتە وەسازگی گەل کورد بۆ، ک رەسائەتی نوو، ناوەنچەتی ئی کەید. ئەمان، وە مدوو یەگ لەیوا گریمانە کرەید ک زوان، بەشینگ جیا ناپەتێر لە سازین ناسنامەس، ئەو گرینگە ک لە سەر ھەمیەت دان وە کاربەری زوان، لە ناو ئی رەسائەیلە باس بکرید. وە تاییەت، ئرا ئەوانە ک ماف نەرتنی زوانیان (ماف قسە کردن وە زوان لە جیەیل تاییەتی، جوور ناو مأل، ک دادگایی کردن لە شووتی نییە) و ماف نەرتنی زوانیان (ماف قسە کردن وە زوان لە جیەیل گشتی و داشت ماف ئاموژنای و پەرەدە بۆن، وە زوان دالگی) نکوولی کریاس. ئەو سەنمیتاس ک رەسانە، بەش گرینگیک ک وە قسە کەرەیل زوانەیلینگ ک کەمتر ئەو کار بریانە، ئی دنیاییە دەید ک ماف زوانیان، بپارێزەید (ھالت ۲۰۱۰). لە بووت کوردەیل، رەسائەتی نوو وە ملیونان کورد ئی ئجازە داس ک ماف نەرتنی زوان خوەیان و ھەمیش برینگ ماف نەرتنی ک ھا لە خاونداریەتی خوەیان وە دەس بارن، بئ یەگ سەرنج بەید وە ئی چشتە ک ئایا و لات داگیرکەر، ئی مافەیلە، ئراپان لە وەر چەو گرید یا نە؟ ئەیە، وە مانا نییە ک رەسائەتی نوو، وە تەناییی پشستەگری لە مان زوان و ناسنامە ی کوردی کەید، وە تاییەت لە ولایتینگ داگیرکەر جوور ترکیە، ک زوان کوردی ھەرەشە لئ کریید (ئسکووتتاپ-کانگاس و فراندز ۲۰۰۸). رووشنە، ک ئەو چشتەیلە ک ئەو بان دەس رەسائە ئرا ئی زوان کەمینە تید، سنوورەیلینگش دێرید (بەرەن ۱۹۹۶ لاپەرە ی ۷ تا ۱۱، کانلیف ۲۰۰۷، ریگنيس ۱۹۹۲ لاپەرە ی ۲۷۶ تا ۲۷۷). ھەر ئەو جوور ک فیش مەن (۲۰۰۱)، باوەر دێرید ک وە کاربەری زوان کەمینە لە ناو رەسائە گوران وە گوران ک دلگراسی مان و نەمان لە سەری ھەس، چەنە کاربەری لە ناو مأل و کوومەلگە گرینگ نییە، ئەمانینگ کەس ھاتن باوەر داشتوود ک وە کاربەری زوان لە ناو تلغزیون و لە سەر ئینتنت، تۆتید وە کاربەری لە ناو بئەمالگە گان و کوومەلگە فرەترە و بکەید، ئرا یەگ رەسائە ئرا ئاموژنای زوان کوردی، وە ئەو کەسەیلە ک کوردی وەتینیان تا ئاست مردن لەت کریاس، تۆتید وە کار بگریید (چەرخی لئیکوولین حەسەن پوور ۱۹۹۶). سەرەرای یەیش، کەس نەباید کووشانەیل رەسائەیل جوور کە تی فی و ئینتنت کوردی، لە فرەمیەت دان وە زوانینگ کەم کاربەر، بئ قوورو بکەید. ئەویشە رەسائەیلینگ، ک لە ری وە کاربەری زوان وە شیۆیگ وەرولوانە و دەرقەت پئ دان و گەشە پئ دان، شانازی قەومی و نەتەواییەتی دانەس وەردەنگەیل کورد خوەیان و ئیان کوردەیل، لە ولاتەیل جوورایجوور و جیەیل جوورایجوور، وە یەک پەیوھەند دانە، وە ئی توانایە دانەسە تاکەیل کورد و گوروییل کورد، ک خوەیان بەن لە تخون رەوھن نەتە وەسازگی و

شەید ک فرەتر لە سەری ھۆردە و بۆم و دپەکن بکەیمەو؛ جیناو، کات، بکار نادیار جیناوگان، شەید ک فرەتر لە سەری ھۆردە و بۆم، وە تاییەت لە کات شیکاری و تمانەیل ناسنامە یی (بیلیگ ۱۹۹۵). لە ئی دەقە، جیناو (مەن) بەشداری کەید لە سازین، ئەو (خود) ک نیشاندر کەسایەت سەرتە و خوەینگە. ھاو کات، ھاوردن جیناو (ئیمە) نیشاندر بەسەگ، لێرە (خود) سەر وە گورویینگە ک ئی گوروو، دۆتەیل کوردستان و دۆتەیل کوردستان، ناسنامە ی گەورا گەلینگ لە کوومەلگە ی کوردی. جیناو (ئێو) لێرە، دیاریدەر ئاگایی رووشینگە لە وەردەنگینگ، ک ئەو وەردەنگە خوەنەرەیل ئی بلاگ نۆسەنە.

کەسایەت بلاگ نۆس و ئەو گوروو ک ئەو پئ ناسریەید، یانئ گشت دۆتەیل کوردستان، لە پەیوھەندی وە «دیگەرەن» یگ، پێناسە کرەین ک لە لای ئی دیگەرەن، ترسیانە و وە دۆا خریانە (یانئ پیساگ سالاری کوردی و دەسلاندرەیل ولت داگیرکەر ک ھەزە و پێش خسەن زوان دالگی ئی دۆتەیلە نەبۆنە). و شە ی «دیگەرەن» لە ری وە کاربردن «بکارەیل نادیار» یگ، جوور : «ترسانریانە»، «دۆا خریانە»، «کلەوسەر کرەید. یەکیگ لە ماناییل ئەو کار بردن ئی ساری نادیار بکارەگانە، یەسەگ نۆسەر، جوورینگ لە نۆسان خوە ی ئوورپەری کەید ک ئەو بەرپرس «دۆا خریانە» بشاریدەو. ئەق، ئۆشید ک ھاتن بوتری پتیا کردنیە لە نۆسان ئی دەقە، ئەمان ئەو کار بردن بکارەگان، لە چۆزمانینگ نادیار، ھاتن نیشاندر ئی چشتە بوود ک ئەق ھیمان لە ناو ئستوکلەمیش، ھەست وە ئازادی و ھیمناہەتی نەکەید. ئەق، دەس دراکەید وەرەو جیناو «ئێو» تا وەتووێژینگ بقومئید، ک شاتە، ھەست فام کردن «خو» و ھەست سەر ئەو گوروو خوە ی بۆن، بۆتەئید ئارەسە بکید. ھەمیش ئەو کار بردن کاتەیل وەرەد و ئێرنگە، دیاریدەر لکیان بلاگ نۆس وە وەرەدی خوەیە، مایلر و شرفد (۲۰۰۹)، سەرنجینگ دان وە یەگ، ئەو کار بردن کات ئێرنگە، لە ناو تینۆسک ھۆرمان رووژانە ی ئنگلیسەگان فرە زالە و ئەبە نیشاندر بەسەگ ناوەروو ک روژاوەیل ناو تینۆسک، ھن ئیان روژانە ی ئیرە و ھن ئیرنگەس. کات ئیرنگە، ئامازە کید وە ناوہ نییاشتن وەل نیشتمانا و لە رەوہ بۆن ئیان (دافایر ۱۹۹۷). ئەمانینگ، لە بووت پوستەیل دو بلاگ نۆس کورد، کات ئیرنگە، زوورم ھاوورپەتی کەید وەل نۆنەیلینگ ک پەیوھەندی وەل وەرەدەیا دێرن، یانئ ئەزمانەیلینگ ک دو بلاگ نۆس لە ئیان خوەیان لە ناو نیشتمان کوردستان داشتە.

باس و ناکامگیری

ھەم کە تی فی و ھەمیش ئینتنت، نە تەنیا وە شیۆزارەیل جوورایجوور کوردی، بەلگەم وە زوانەیل بیجە کوردییش، ئرا ئەوسازین ناسنامە و پەیشروو دان ناسنامە ی کوردی وە دەس کوردەیل، ئەو کار بریانە. ھەر دو سەرچەوہی رەسائە یی، نەخش زوان لە و تمانەیل نەتەوہ ساری پرەنگە و کردنە. کردمانەیل و تمانی، لە ئی دوان رەسائە، دیاری کەید ک زوان کوردی گرینگترین و زەقترین دیاردە ی نەتەواییەتی کوردیە. سەرەرای ئەیەیش، ئی

ولاو کردن ئی ره‌ونه.

خوه‌نیاریه‌یل وه‌رین، قه‌بیرزانی له‌ ئه‌و ره‌سانه‌ی زوان که‌مینه کردییه، ئی گشت کووشانه‌یل هاوشیوه‌ی، ک بۆسه‌ ئاکام خاسه‌یل و قازاشته‌یلینگ ک شیوا هه‌له‌سه‌نگانه، وه‌ل تفاره‌یلینگا ک گوروه‌یل زوانی تر، وه‌ زوان که‌مینه ره‌سانه (کومارک و هورینگان ٢٠٠٧؛ ده‌نت و هرینگ ٢٠٠٧). گشت، وه‌کاربه‌ری زوان، کردمانه‌یل وئمانی، به‌رهاته‌ کردن و وه‌ردولاو کردن ره‌سانه، وه‌ ناچار وه‌ل ناوه‌رووکه‌یل سیاسی، دیرووکی، فره‌ه‌نگی، کووملایه‌تی و ده‌سلاته‌یل هیزا، هه‌ره‌چ دێرن (فایرکلاف ١٩٩٥). وه‌ ره‌سانه‌یل کوردی له‌ی ناوه‌ ئاوارته‌ نیین. وژاردن شیکاریه‌گان، له‌ سه‌ر ئی ناوه‌رووکه‌یله، پرینگ جیوازی له‌ بووت ده‌ره‌قه‌تداری و سنوورداریه‌تی ئی دو ره‌سانه، له‌ ژیر لیوکلۆین کردن ئی کارینگه‌ری ئی دو ره‌سانه له‌ سه‌ر سازین ناسنامه‌ی کوردی، ئاشکراوه‌ که‌ید. ئه‌ودۆنسته‌گان، نیشان ده‌ن ک کردمانه‌یل وئمانی که‌ی تی‌فی، له‌ ناو چۆزمانینگ ئیدۆئولوژیکی و هه‌زه‌ویه‌یل سیاسی خاونه‌گه‌ی، یانێ پارت دموکرات کوردستان (سازمانینگ له‌ کوردستان باشوور ک بلین په‌روازی که‌ید وه‌ره‌و دامه‌زرانن کوردستانینگ گهوراتر)، ئه‌نجام دریه‌ن. زوورم کردمانه‌یل وئمانی، کوردستان باشوور جوور کوردستان بۆچگیگ، خاوان ئوتونومی، نیشان ده‌ن. ئه‌مان، وه‌ده‌رخست ناسنامه‌ی پان کوردی، فره‌ زیره‌گانه له‌ ناو که‌ی تی‌فی، ئه‌نجام گریه‌ید، شاته ئی نیشان دان به‌ینه‌تداری وه‌ عراق وه‌ جوورینگ ک به‌غدا وه‌ چه‌و جیایی‌خواز نه‌نووریده‌ کورده‌یله‌و. وه‌ سه‌ر ئی زیره‌کیه‌و، که‌ی تی‌فی، ناسنامه‌ی ناومه‌رزان کوردی وه‌ شیوه‌ی ناسنامه‌ی کوومه‌ل فره‌ه‌نگ سازید، ک هه‌م کورده‌یل باشوور، وه‌ تابه‌ت رووشنبیره‌یل ده‌س ئه‌و کار له‌ که‌ی تی‌فی و هه‌میشه ئه‌ودۆی کورده‌گان، راکیش خوه‌ی که‌ید. له‌ ئی نوورگه‌وه، سازین ناسنامه‌ی ناومه‌رزانی کوردی له‌ ناو که‌ی تی‌فی، هه‌م چاره‌ناپه‌ژیره و هه‌میشه له‌ قازاشت که‌ی تی‌فیه. ئه‌وه‌ (سازیان ناسنامه‌ی فره‌ه‌نگی) چاره‌ناپه‌ژیره، چۆن هه‌ر له‌ زۆا، هه‌ستیگ هاوبه‌ش له‌ کوردایه‌تی له‌ ناو رووشنبیره‌یل کورد ئاره‌سه‌ بۆه ک زوورم، ریشگی ها له‌ ئه‌زمان کردن ره‌نجه‌یلینگ هاوبه‌ش (فه‌ن بروینسن ٢٠٠٠). هاتن ئه‌وه له‌ هه‌زه‌ومه‌نی که‌ی تی‌فی نه‌بوودن ک بتواد نواگری بکه‌ید له‌ قسه‌ کردن و نیشاندان ناسنامه‌ی پان کوردی، ئه‌وه‌یسه، هه‌نایگ ک له‌ کردمانه‌یل وئمانی، بانده‌سیه‌تی دێرید. وه‌ زوان هاوردن و نیشان دان ناسنامه‌ی پان کوردی، له‌ قازاشت که‌ی تی‌فیه، ئی په‌گ که‌ی تی‌فی تۆه‌نید وه‌رده‌نگه‌یل فره‌تریگ بگرید و له‌ کات خوه‌ی ئه‌گه‌ر له‌ لای ولاته‌یل هاوساوه‌ هه‌ره‌شه‌ لێ کریا، بۆه‌نید هاوخه‌می و پشته‌وانی کورده‌یل گشت دنیا راکیش خوه‌ی بکه‌ید.

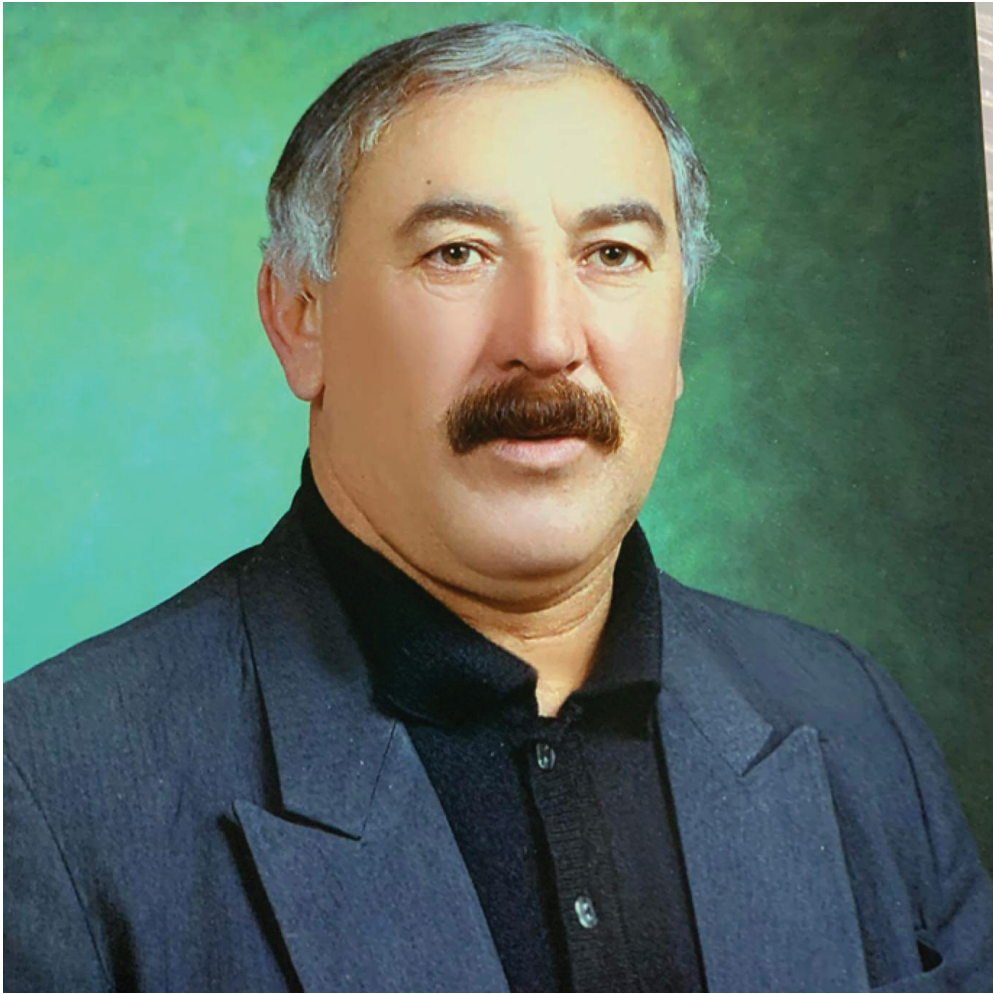
هه‌ر سه‌ی ک، وه‌ زوانا هاوردن ناسنامه‌ی کوردی ناومه‌رزانی و ئه‌ویه‌ک دان کوردستان گه‌ورا، له‌ سه‌ر که‌ی تی‌فی، وه‌ شیوه‌یگ فره‌ زیره‌گانه ئه‌نجام گرید، ئه‌مان ئی باسه‌یله له‌ ناو ئینتنت، فره‌ بئ‌کووم و دیاری و زال ئه‌نجام گرید. له‌وره، هه‌تایل پ‌ له‌ هه‌ست و قه‌وه‌مه‌تیگ، له‌ لای کاربه‌ریل کورده‌و دۆنرید ک ئی‌رای سازه‌یل زوانی تابه‌تیگ له‌ ناو وئمانه‌یل خوه‌یان، درس کردنه.

ئه‌وه‌ل ئی سازه‌یل وئمانی، ئالای کوردستان و نه‌خشه‌ی کوردستان گه‌ورا، وئنه‌یگ له‌ هۆرمانه‌یل هاوبه‌ش، ک پریگن شکوودار و پریگیش ژان دارن، وئنه‌ی قاره‌مانه‌یل نه‌ته‌واپه‌تی و به‌ش گه‌ورایگ ک لیره‌وه‌ر ئوتونومی باشوور داگرتۆده‌ی، هه‌بۆن دێرید. ئه‌مانینگ، ئینتنت، هه‌م وه‌ مدوو ئابووری و هه‌میشه وه‌ مدوو سیاسی کووملایه‌تی، چه‌نه‌ تلفزیون سه‌تلاپی له‌ هامانچ نییه. که‌لین دیجیتالی (که‌لین و ناوه‌ین دیجیتالی ک مه‌ردم خاوان تکنۆلۆژی، وه‌ل مه‌ردم ترا دێرن) و جیوازی له‌ ناوه‌ین مه‌ردم خاوان ئینتنت و مه‌ردم بئ‌به‌ش له‌ ئینتنت (میلز ٢٠٠٢)، بئ‌گومان له‌ بووت کوردستانیشه‌و هه‌بۆن دێرید. کوو ئه‌و په‌یسه، ئه‌وانه ک له‌ ناو کوردستان، ده‌سپه‌سه‌ وه‌ ئینتنت دێرن، له‌ سانسورینگ ک له‌ لای ولات داگیرکه‌ره‌و قومید، ره‌نج کیشن. کوو ئه‌و په‌یسه، و بسایته‌یل کوردی ک وه‌ ده‌س خود کورده‌یل، یا لاینگره‌یل کورد، خاونداریه‌تی کریه‌ن و زوورمجار وه‌ مدوو هه‌کره‌گان، هه‌ره‌شه‌ لیان کرید، هاتن خوه‌یان وه‌ ناسنامه‌ی قه‌ومیه‌تیگ ک له‌ ئه‌و ولاته‌ زاله، بناسن (با به‌سپار، ترکی) (مناف ٢٠٠٧). وه‌ سه‌ر سنوورداریه‌تی و نواگریه‌یلینگ ک ئینتنت کوردی تۆشن بۆه، گه‌شه‌ کردن وه‌رچاویگ له‌ چالاکیه‌یل ئانلاین کوردی دۆنرید. تلفزیون سه‌تلاپی هاتن ئی‌را وه‌رگرتن فره‌ ئاسان بووه، ئه‌مان ناوه‌رووکێ وه‌ ده‌س وه‌رده‌نگه‌گان، به‌جه‌ر نیه‌کرید. له‌ پسایگا، ئه‌و کاته ک وه‌کاربه‌ریل ئینتنت، ئینتنت ها له‌ هامانچییان، تۆهن جوور خاوان و بلاگه‌گان، مژاریگ به‌ره‌اته و بلأو بکه‌ن. کوو ئه‌و په‌یسه، هه‌نایگ ئینتنتی ک دارات ده‌نگ و وئنه‌س، جوور یوتیوب و فه‌یسبووک، رۆ له‌ گه‌شه‌ کردن نا، ئی کورده‌یل وه‌ شیوه‌ زاره‌یل جوورایجوور، ئی ئاسانکاره‌ی قومیا ک بئ‌یگ وه‌ کتاپ پاهون نۆسمان یا ته‌نانه‌ت زوان ده‌مه‌کی خوه‌یانیش بوون، زوورم ئه‌زمانه‌یل خوه‌یان له‌ ناو ئینتنت، له‌ هامانچ کورده‌یل تر بنه‌ن.

ئه‌به‌یش باریمه‌و کوو، ک هه‌رسه‌ی دیار نییه ک ناسنامه‌ی کوردی په‌کله‌یگ هه‌بۆن داشتووه، له‌ی داسالانه‌ی دۆایه، کورده‌یل له‌ ناوچه‌یل جوورایجوورینگ، ده‌س کردنه‌سه فره‌تر ره‌سینه‌وه له‌ بووت «خوه‌یان» و «دیگه‌ران» یان. له‌ی سانه‌یل وه‌رینه، گه‌شه‌ کردنه‌یل سیاسی کووملایه‌تی جوورایجوورینگ، له‌ شه‌ر ناو عراق وه‌ ربه‌رایه‌تی ئامریکا تا داخواز کردن ترکیه ئی‌را ئه‌ندام بۆن له‌ ناو په‌کیه‌تی ئورپا، بۆسه‌ مدوو ئالشت بۆن کوومه‌لگه‌یل کوردی، وه‌ تابه‌ت هه‌نایگ ئی کوومه‌لگه‌یله رۆ له‌ زێیاده وه‌ر له‌ په‌رش و بلأوی نه‌ن. کوو ئه‌و په‌یسه، تکنۆلۆژیه‌یل په‌یوه‌ندی نوو، ئی توانایه‌ داسه‌ کورده‌یل ک له‌ سه‌ر فره‌یگ له‌ به‌ره‌سته‌یل سیاسی و جوگرافیایی، سه‌ره‌کفتن وه‌ ده‌س بارن، به‌ره‌سته‌یلینگ ک بۆسه‌ مدوو جیایی و دابه‌ش بۆتیان. له‌ ئاکاما، له‌ ناوه‌ی ١٩٩٠ له‌ شان چه‌ن ناسنامه‌ی کوردی ناوچه‌یی، یه‌ی ناسنامه‌ی پان کوردی یا ناسنامه‌ی ناومه‌رزانی کوردی هاز گرتیه‌ه. هه‌رسه‌ی، نه‌ ناسنامه‌ی ناوچه‌یی کوردی و نه‌یش ناومه‌رزانی، وه‌ کتاپ یه‌یده‌س نیین. ئی نوورگه‌یله، پریگ داواکاری تئوریگ گرینگ وه‌ قه‌رت دا وه‌ کورده‌یل، ک له‌ راسای ئه‌و خوه‌نیاریه‌یله، ره‌سانه‌یل نوو و کردمانه‌یل وئمانی ناسنامه‌ی سازه‌ی، وه‌ گه‌لیگ بئ‌ ده‌ولته‌ت وه‌ پشیان نوورس (میلز

۲۰۰۲؛ ټریکسون ۲۰۰۷). تلفزیون سه تلایتی و ټینترنت، بیچه بهرپرس بون له په یدهس سازی، ئی توانایه داسه داواکاره ییل گه له ییل بئ ولات و گه له ییل که مینه ی وه په راوټیز خریاگ، که هم تاپو ناسنامه ی ناوچه یی و همیش ناومه رزانی خوه بیان، له بووت زوانی و نه ودوای نیشانه ییل و هیما ییل بینه واری- نه ژنه واری، بسازن. ټیجاریش، ئیدوټولټوژی ده ولت-نه ته وه که له سه ره تاوه، هه لگرتی په یدهس سازی زوانی و فهره نگی بو، دی جوور نهوسا لئ پاره گه ز نیه درئید، وه تایبته له هنای وه دی هاتن، فامست «نه ته وه ی بئ ده ولت». هاوکات، وه مانه ییل ناسیونالیسم کوردی، فره سه خته که له کرده وه، وه شیوه ی تکنیک زوانی «پان- نهو- ژیر» (تکنیک ناموژیاری زوانی که له روالته وشه گانه وه، وه ناوه روک نهو ده قه، په ی بریه یی)، له وینه ی نهو چشته که له ناو دنیا باوه، پش بچوود و به جهر کار نهو دهس بگرید (بنوورن وه کلی- هولمز و موریا رتی ۲۰۰۹). ناسیونالیسته ییل کورد له ناوچه ییل جیاجی، هاتی نه توه نن له ناو وتاخ چه ټیگ، نهول په کا په یوه ندی بگرن، ئرا په گ نه گهری ههس که شیوه زار زوانییان، دوسه ر فام په ژیر نه بوود، نه مان زوورمییان پامل بوون که ئی شیوه زاره ییل جووراجووره ته نیا په ک ناو له سه رییان دانرئید، ئرا په گ نه وان باوه پمهنه ئی چشته هه ن که په ک زوان، نیشان په ک نه ته وه بوئه. ناو نان له سه ر زوانه گان گرینگه (شوهای ۲۰۰۶).

وه سه ر، پیچه لپیچ بون فامسته ییل سیاسی کووملایه تی، که هه لگر سازین ناسنامه ی کوردیی، هه لکه هفت په ژیر نییه که دیارپه و بگرید که ئی ناسنامه سازی نووه تا چه ټیگ سه رکه فت و دهس تیه رئید و دهسکه فته ییل کووملایه تی و سیاسیی وه چوه بوود. مدوو سه ره کی نادیار بوئی، په سه گ هنای مرؤفه گان وه توش ئی پتناسه ییل ناسنامه یی نووه و تیه ن، ته نیا برارود له هاوشپوه تی خوه بیان وهل ئی ناسنامه ی نووا نیه گرن، به لکه م جیاوازیه گانیش له وه ر چه و گرن. ټینترنت هاتی جووراجووری شیوه زاره ییل کوردی، فره تره و نه کردو، نه مان بریگ له ئی له ت بوئه ییل دیارپه، فره تر ناشکراوه که یی. کورده ییل هلایه ت سه د سأل له ژیر هژمونه ییل فره ره نگی جووراجووریگ ژبانه که هاتی، له هنای دیین هاو زوانه گانیان، له یوا بره سته و که چه ټیگ له په ک جیاوازن و نه یه، بووده مدوو لاترازه گرتییان له ی ناسنامه ی پان کوردیه، که نهو فره یسه هیمانئ ره نگ نه گرتیه. له لای تریشه و، مه ردم کاتیگ ره نگ سیاسی دهنه ناسنامه ی خوه بیان، که بتاریه ن، وه تا نه و راده سته م و نازار بوئن که هه وه چه وه ناسنامه یگ که مینه له وه رایوه ر ناسنامه یگ زوورینه، پیو بست بوود (هله ر ۱۹۹۹). کورده ییل هاتی ئی ریبه له وه ر بگرن که جیاوازیه ییل زوانی خوه بیان، وه ولت داکیرکه را وه چشتیگ که م همیه ت بزنان، ته نانه ت نه گهر هیمانیش ولت داکیرکه ریگ که له تی ژیه ن، وه نکولی کردن مافه یلیان دریزه به یی. به لام، ئی نه زمان کردن سته میگ هاو به شه، له ناو کورده گان، هنایک دریزه داشتوود، توه نئید زه مینه ی پر پیټیگ له ناو تلفزیون سه تلایتی و ټینترنت، ناماده بکه یی تا ناسنامه یگ په کرتی، که هه لبت هاتی هیمان چهن زوانی بوود، په که و بگرید.

دوکتۆر «عوسمان ده‌شتی» تایبەت ئەپرا مانگنامە «تفکر انتقادی»؛

**میژوو ئەدهبیات کوردی وه پهنج برپگه
دابەش بوود**

دیمه ن په روپن- په کي له گرنګترین بابه تیل ته دده بیات هه ر نه ته وپیگ، میژوو ته دده ب ټه و نه ته و په سه. واته ټه را به کي ټه و نه ته و په بتویه ټید و ټه و انتریش بناسټیده. ټه دده بیات کوردیش په کتیک له و ټه دده بیاتانه ی دیاس له پیشینه ی ټه دده بی و نوساریه ی که فناره، وه لآم وه هوی برپگ کیشه ی سیاسی و میژوو یه و نه تقویه نسټیه، له سر ئی بابه ته کار بکه ید. ټه مانه وه خو شحالیه و له مودرنیته دویایی ټه دده بیات کوردی تقویه نس ټه را په یجوور وژایه تی خوهی، دس وه نوساین میژوو ټه دده بیات بیته ید. ټه را ئی مه به سه گفنگو کورتیگ وه گورد دکتور «عوسمان ده شتی» ماموستای فه لسه فه ی ټه دده بیات زانکو کویه ټه نجام دایمنه ک وه دریزه ی بابه ته گه تقویه نین بخوه نینه ی:

دټری ک پسرپرکاره یل بایه د وه شیوه یل دوز و ریک هور بکه ن ټه و پیان.

ټه دده بیات زقینه، وه ئه ی مدووه ټه دده بیات په کمه ک زوان و فه رهه نگ عه ره بی ټسلا می هیمان وه هیمان نه تقوه نستگه له ملن کاریکه ری داشتوود.

له پاش هاتن ټسلا م وه کوردستان وه ده سپیک کاریکه ری ټه دده بیات ټسلا می و فارسی له مل ټه دده بیات کوردی، میژوو ټه دده بیات کلاسیک کوردی ده سپن کریه ی. له پاش ټه ی برکه شاعرانن جوور گوران ټه دده بیات کلاسیک هیلن وه جیه و وه چنه شوون ټه دده بیات مودرن. دویای ماوه یگ په نجا ساله له ده هه ی هفتای زاینی پټیاز ټه دده بی «ره وانگه» تیه یده دی و بنه وای دهوران ټه دده بیات پاش سه رده میانه ی کوردی نریه ید.

تفکر انتقادی- وه رای ټیوه، میژوو ټه دده بیات کوردی خاستره ک وه بنه مای چ تایبه ټه ندیه یلن پو لین به ندی بوود.

وه رای من دابه شکردن میژوو ټه دده بیات کوردی بایه د له رۆ دیالکته یل و زاروا هیل بوود وه میژوو ټه دده بیات له رۆ زاروا هیل نو سیاگ برکه به نی بوود.

هه ر زاروا ده سپیک و درسکه ره یه ی پټیاز ټه دده بی له میژوو ټه دده بیات کوردی بویه وه بایه د بوشم جغرافیا و زاروا کاریکه ری فره یگ له شیوه ټه دده بیات کوردی ناوچه یل جیاواز داشتگه، ټرا ټه وونه میرنشینیل وه کوو یه ی گشته ت رامباری هم نه قش گرینگن له میژوو ټه دده بیات کوردی داشتگه.

له برکه ی ټه دده بیات کلاسیک له پهل باکووری میرنشین بوتان وه له پهل کوردی ناوه ندی میرنشین بایان وه له کوردی باشوور میرنشین ټه رده لآن کاریکه ری فره یگ له مل میژوو ټه دده بیات کوردی ناوچه یل ژورده ستیان داشتنه.

تفکر انتقادی- ټیوه جوور که سیگ ک چه ندین ساله له بوار میژوو ټه دده بیات کار که ین، پاتان له سر پو لین به ندی میژوو ی ټه دده بیات کوردی چه س.

خاستره یه سه ک میژوو ټه دده بیات کوردی له رۆ دیالکت و زاروا ه دابه ش بکه یمن. وه رای من، میژوو ټه دده بیات کوردی وه په نچ برکه دابه ش بوود.

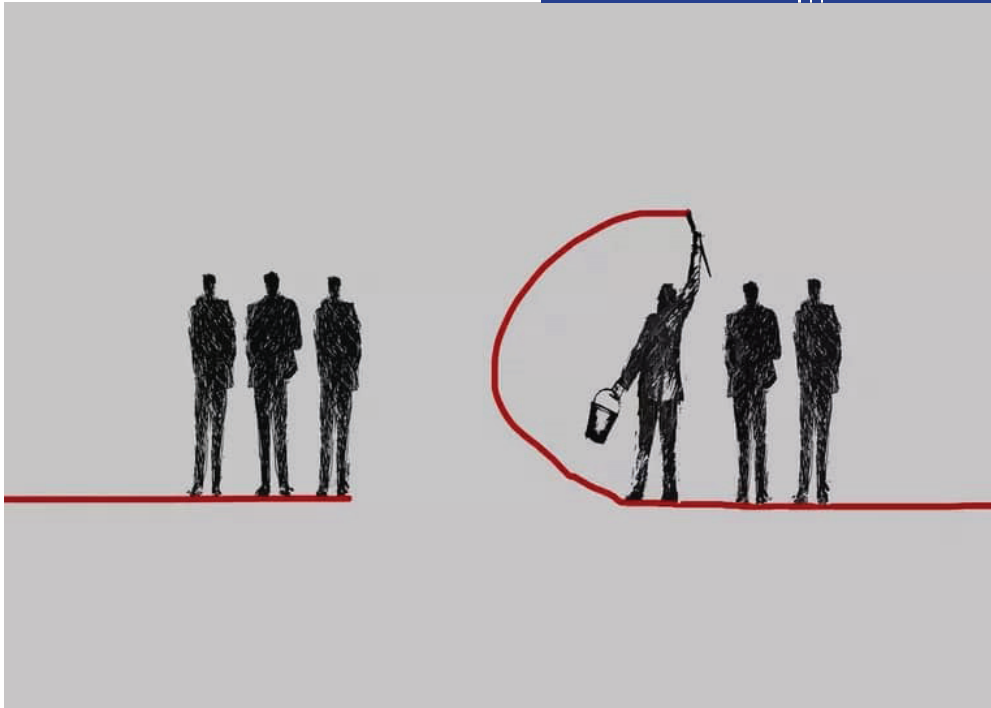
تفکر انتقادی- تقویه نین که میگ ئی بابه ته وازه و بکه ین و وه پیمان بوشین ئی په نچ برکه چو پو لین به ندی کریاس.

برکه ی میژوو ټه دده بیات نو سیاگ کوردی له «بابا تاهر عوریان» ده سپن کریاسو تا سال ١٦٠٠ زاینی دریزه داشتگه که ټه ی به شه وه میژوو ټه دده بیات زقینه ناوی نریاس. له سال ١٦٠٠ زاینی تا سال ١٩٠٠ وه برکه ی ټه دده بیات کلاسیک کوردی ناسیاگه ک وه دو پهل کوردی باکووری و کوردی ناوه ندی دابه ش بویه.

هه ر ټیجووره برکه ی سټیم میژوو ټه دده بیات کوردی وه برکه ټه دده بیات نوو ناوی نریاس ک له شه ر جهانی په کم وه له ټه دده بیات ټیگ جوور (ماموستا گوران) ده سپن کریاس. برکه ی تره ک میژوو ټه دده بیات کوردی له ده هه ی هفتای زاینی له پټیاز ره وانگه ده سپن کریاس وه بویه خال وه رچه وگرئ له ټه دده بیات مودرن کوردی.

تفکر انتقادی- بوود وه پیمان بوشین له چ تایبه ټه ندیه یلن یه یلن ټه را ئی پو لین به ندیه که لک گریاس.

هه ر کام له برکه یل میژوو ټه دده بیات کوردی شیوه یل جیاواز ټه دده بی و هونه ری و زوانی وه هه میش تایبه ټه ندیه یل زه مانی جیاواز ټیگ

گرامر کوردی باشووری (کوردی خوارین)

ئی وتاره له دو بهش پیه کهاتییه : دارشانن، خوهنن و نۆسان

خوهنن ئاواگان

ئه لفا

۱. ئه لفا و بئ ک کوردی پهتیین

ئ، ا، ب، پ، ت، ج، چ، خ، د، ر، ز، ژ، س، ش، ف، ک، گ، ق، ل،

ل، م، ن، و، و، و (ووی)، ئ، ه، ی، ئ

۲. ئه لفا و بئ ک له ئه ره بی و یا فارسویه هاتگه

ح، ع، غ

ک له فره وه زاراهه و له هجه گه یل تر کوردیش ص، ض، ط، ظ،

ذ، وه کار هه ناچوودن.

له کوردی باشووری له ئی دهسه له ئه لفا ئه را ناوه یل زیاتر

که لک گریه ی. (ح، ع، غ)

له کوردی باشووری «ۆ» وه کار ناچوو ک له دۆیا تر له سه ری
باس که یم، ئه را؟!!

* شوونه واری و کارگه ری کوردی باشووری له سه ر وشه یل
فارسی یا ئه ره بی (عه ره بی)

ئه و، ع، غ، ک له فارسی یا عه ره بی هاتگه سه ناو زوان کوردی
باشووری خوه ی وه خوه ی ئال و گوور له سه ری تیدن و فورم
و شیوه ی کوردی خوارین وه خوه ی گری.

«ع» له فره چی بووده «ا»

معرفت: ماریفه ت

معدل: مادل

تعلیم: تالم

«غ» بووده «خ»

غفور: خه فوور

چین: یانې ولات چین. وهلی چین یانې وه جیگ چین. رفتن به جای.

۳. دهنګ ئو، یا زمه

اردیبهشت: ئوردیبهشت

امید: ئومید

۴. وو (واو قؤل ک خوه نریه ی ئوو):

دوو: دوغ

سوول: شور

دوول: دهبه، سطل

نوور: نفرین

۵. و (ووی):

ئى دهنګه تاویوهت و مه خسوس کوردستان خوارینه و ته نیا له کوردی باشووری وه کار چوودن. له زوانهیل ئوروپایی وه دو جور قؤل و نیمه قؤل هس. له ئالمائی و دو به شه

Ū و Ō

ک Ū دهنګ قؤل هه جور و دهنګ دهیدن. Ō نیمه قؤل.

شؤ (شووی): شوهر shū

مؤ (مووی): مو mü

دهنگ نیمه قؤل جور ژماره ۲ (دوئ) ک له کوردی جنوبی ئیجور نؤسریه ی دوئ، یا بازی جیهیل وه دؤیهت ویشن، دویت.

Döt (دوئت)، Dö (دوئ)

هه له ئیرا کلک نیشان بوو، وه جیای و ک فره وهخت دس رهسی وه کیسورد کوردی ک ئی و په وه پئ بنؤسیم نهیریم، وه جیای وه ترکیب ووی ئستفاده کهیمن.

روی: روباه

رووی (رؤ): رو

۶. له کوردی خوارین یا کوردی باشووری و نییه، مه گهر ئه وهی ک ئه و که لیمه یا واچه کوردی سورانی یا کرمانجی بوو.

۷. نه گهر واچه یگ ک سورانی بوو بایده ناو کوردی باشووری ئی جور وه پئ تیدن:

بووده وو یا و

جور:

تؤم: تووم

مؤم: مووم

مؤ: مؤ

شؤ: شؤ

تؤ: تؤ

۸. ئی بزوبنه نیشیه بان پته یله ل قورس و سه نگین که یدن و له بان، ی، و خوه نینیان شل و کیشر او که یدن.

کهل، جور که ل ئاو

غایب: خایب

باغ: باخ

غلام: خولام

ئهو وشهیل و واچه گه یلی ک پیت «ع» ها تـ بووده «ئ» بهس چؤن ئهو واچه له ریشه دا عه ربهیه، توائـ هه وه «ع» بنؤسیه ی. وهلی خاستره وهل «ئ» بنؤسیه ی ک بزانیه ی له په مه تن کوردی خوارینه.

جور:

ئشق یا عشق

عربی: ئه رهبی یا عه رهبی

له کوردی سورانی «ع» و «غ» هه ر ئهو جور وه کارئ بهن. وهلی له کوردی باشووری نیاز نه چؤنکو ئیمه هه م توایم فه زای کوردی خوارین له وت وئـ یا نؤسراوه مان بوو، هه میش ئهو له فز و وه زوان هاوردن ئه ربهیه ناتوانیم دورس وه کار بوه یمن. ئه ریش که سـ بتوائـ وه کار بوه ی، ئهو جور ئه ربه گان وه ناو هه لقه وه زوان بارئده ی جور داویگ یا ئایه تیگ دی ح، ع، غ وه ناو هه لقی و قورس وه کارئ ناوهن. مه سلهن کهس ناویشـ عه یه! (وه زوان هاودنئ وه ناو هه له)

ویشن نه یه! (وه زوان هاوردنئ نورفرمال)

دهنگه یل، پته یل یا نه لقا گه یل دهنګ دار:

دهنگه یل یا پته یل دهنګدار ئه واننه ک دهنګن، نه هه رف. یانـ ئه را وه تیان نیاز نه ک دم بنیشیه بان په ک، بـ ئه وه یگ ک دو لچ بنیشیه سه ر په ک، وه زوان تید. ئهو دهنګه یله ئیانه نه:

۱. ئ (وهل ا، و، ئ، ی): ئا، ئه، ئو، ئن ئی (ک ی له ئیرا دهنګ ژیر یا که سه ده ید)

«و» و «ی» دو پیت تا یوه تن، هه م دهنګن و هه م هه رف، ک له دؤیا تر له باره یان قسه که یمن

۱.۲ له ناوړاس یا له ئاخه یه واچه یا که لیمه تیدن. له ئه وه ل په واچه بایدن بووده ئ (ئه، ئا، ئو، ئی، ئن)

جور:

ایران: ئیران

اگر: نه گهر

آرام: نارام

۱.۱ (خوه نریه ی ئا) له ناوړاس یا یا ئاخه یه وشه هه ر جور خوه ی نؤسریه ی

جور: یار، کار، بار، دار، نار، مار، زانا، وریا، کارا

۲. ئه را دهنګ ژیر یا که سه ر، یا وه پیت ی ئستفاده که یمن یا هه ر هؤچ ناؤسریه ی

چین: له ئیرا نه گهر ی نه نؤسؤم، وه هه له خوه نریه ی.

کهَل، جوور کهَل کۆیه
 پهَل جوور پهَل دار
 پهَل جوور پهَل ناو زهوی. وه پهَلْ داده رۆیه دنه‌ی.
 ئه‌وه‌سه فره موهمه و گرینگ ک ئی بزوین هه‌فت بۆچکه‌له
 بنیشیه سه‌ر بازئ وچه یا نه.
 میوان، لیوان، پیل
 دیو: وتاق، دیوه‌خان، بچمه ئه‌و دیو.
 دپو: هه‌یوان خه‌پالی ناو داستانه‌یل. منیه دپو دهر کوئه‌نان!
 شیر: شیر دالگ. وه شیر دالک نایدن وه لید تووریهم.
 شیر: شیر درنده، علی بخش منیه شیر زه‌خمی.
 ئی ئه‌را سیتیم که‌س تاکه یا موفرده فره موهمه وه کار بچوو. ک
 ی ئه‌را یه‌کم که‌س تاکه و ئی ئه‌را سیتیم که‌س تاکه وه کار چوو
 که وه شوونئ زیاتر له سه‌رئ باس که‌یمن.
 ئه‌و داده‌یین پئ (او بهش داد).
 تو دایده‌ی پئ (تو به او دادی)
 له ژیر ر بنیشیشن، قورس و کیشراوئ که‌یدن. ر له سه‌ره‌تا
 و شوورو یه که‌لیمه خود وه خود هه‌ر قورس خوه‌نریه‌ی.
 توانئ دانرئ توانیشن دا نه‌نرئ.
 ریواس یا پئواس، رادۆن یا رادۆن
 مپمشت، پئ، فرانن، سوپ خواردن
 ۹. پیت گ له کوردی جنوبی تایوه‌ت وه زوان تید، وه‌لی نۆسانئ
 هه‌ر ئی جووره.
 مامه‌ی به‌گ
 به‌گالی.
 ته‌رکیب ن و گ، ک بووده‌نگ، تایوه‌ت و ناو لۆتی وه زوان
 تیدن
 مانگا
 مانگ
 مه‌نگکنه
 منگه‌ منگ
 ۱۰. پیت ف له کوردی باشووری تاویوه‌تی له تایفه‌ی که‌لور
 (که‌لر، یا که‌له‌ور) وه لئ زیاتر ئستفاده کریه‌ی. به‌س له
 ئاواگان له ف ئستفاده که‌یمن
 ئه‌فدَل (ئه‌ودَل): عبدل
 ئه‌فدَال (ئه‌ودَال)

هه‌فده ۱۷
 بڤه، گڤه، فینگه، گیڤه، فینگ فانگ
 به‌ش دویتیم نۆسان
 ۱. له کوردی هه‌ر ئه‌و جوور یه وچه یا که‌لیمه وه زوان
 تیریمن هه‌ر ئه‌و جوور نۆسیمنه‌ی.
 کمر: که‌مه‌ر
 فز: فه‌نه‌ر
 یواش: یه‌واش
 بدو: بده‌و
 پیر مرد: پیره‌مه‌رد
 ۲. قانون دو چه‌نه‌ک یا ديفتونگ Diphthong
 له کوردی ديفتونگ نیه، یانئ ئه‌وه ک دو ده‌نگ وه لای یه‌ک
 نا نۆسیه‌ی.
 په‌س ئه‌وه سه‌ک هه‌وچ وه‌خت دوگله ده‌نگ یا پیت ده‌نگدار
 وه پال یه‌ک نانشین
 دورس: پای
 هه‌له: پائی دورس: پایی
 دورس: کۆیه küye
 هه‌له: کۆه küe
 چۆن هه‌م و هه‌م ه هه‌ردگیان پیت ده‌نگدارن.
 ئه‌وه وه ئه‌و مانا وه‌ختی دو ده‌نگ وه بنار یه‌ک بن تو ناتوانی
 هه‌ردگ ده‌نگ وه پشت سه‌ر یه‌ک باریدن. ئه‌وه‌سه وه ناچار
 هه‌ر ئه‌وه‌لی وه زوان تید دی دویتیمی ناتوانی باریده‌ی زوان.
 دو پیت ی و دو پیت وه ناو و موهمیگن ئه‌را ئه‌وه ک نه‌خش
 نیمه ده‌نگدار بازی که‌ن، یانئ هه‌م نه‌خش ده‌نگدار و هه‌م
 نه‌خش بئ ده‌نگ بازی که‌ن.
 له کوردی لاتین توانیم زیاتر جیاوازیان بۆنیمن و راهه‌ت تر
 توانریه‌ی ديفتونگ له وه‌ر چه‌و بخریه‌یی.
 ه: e
 ئ: ê
 و: w, u, u ده‌نگه و w پیته
 و (و په‌یوه‌ن): ü
 و: ü
 وئ: ö
 ی: i, y پیته و i, î ده‌نگن.

کام ناوچه یا ناوایی له کوردسان خوارین بوود نه و نوسیا نه
وه جی تید. ک هرډگ نوسان دورسه.

چهن وینه:

زوان: پیت ز + دهنگ ټو + پیت و + دهنگ ا + پیت ن

زوان: پیت ز + دهنگ ژیر ئی + پیت و + دهنگ ا + پیت ن

بییه: پیت ب + دهنگ ژیر ئی ک وه نوسان ناتگه وه خاتر ساده
نوسی + پیت ی + دهنگ ه

بییه: پیت ب + دهنگ ژیر ئی + پیت ی + دهنگ ه

خوهر: پیت خ + دهنگ ژیر ئی ک وه نوسان ناتگه + پیت و +
دهنگ ه + پیت ر

خوهر: پیت خ + دهنگ ټو + پیت و + دهنگ ه + پیت ر

ک گورانگان زیاتر خوهر وه زوان تیرن و که ټورهگان خوهر.

فهره یا فره ههردگ دورسه بهسریاگ وه ټهوه منال کام لا بییدن
چ جوور وه زوان باریدنهی. له گاواره ویشن فره فره، له دو
ناوایی ټهولاتر وټیلاتر ویشن فره فره.

۵. فرهخ بهین و، وهل وه

و پیت په یوه نه (حرف ربط) ک ټهرا کین و بهین دو جومله
یا رهسته وه کار چوودن.

و هه وه بیجوره ک له بهش ټاوا خوینین وه پن کلک نشان
کریا و په دهنگیش توانی بوو.

وه پیت زیایه سن ک جوور از، به، با له فارسی نهخش خوهی
وه جی تیرئی.

وه قورسه نه زرهگان گوران. به ندرهای راستین گوران قسم.

وه گهردت تیه: با هات می آیم.

وه من بوښ: به من بگو

وه هاتن تو خووش خو شهالتم: از آمدن تو خوشهالم

وه تو وهتم: به تو گفتم

- تفکر انتقادی

سه رنج- بلاو بون ئی وتاره فه واتای په سه ندرکردن نه رین
نویسه ر له لایه ن گؤفار «تفکر انتقادی» نییه، به لکم ته لاش نیمه
بلاو کردن گووشه ټیکابیل جوور او جوور ده سه ر شټیواز گرامر
کوردی خوارینه...

چهن وینه:

په یمانه peymane

بایه سیگانه bayeségane

دهنگ پایټی ټاو: deng i payèy aw یا خاستر و ساده تر نوسی
deng i pay aw

ساده نوسین په کی له رووله گانه ک تا ټهورا مومکنه، و
بتوانیه ی و بکری ساده نوسی بکریدن.

وه ئی خاتره وه جیای payèy نوسین pay وهلی paè هه له سن.
چونکو ناخر پیت ئی یا ی وه زوان بایدن هوج ته و فیری ناکیه
(وه زوان بایدن نه ک بنوسریه ی).

هه ر ټیجوره له شیوه ی نارامی پای دورسه بنوسین وهلی
پائی هه له سن.

دوئ: dö تو ټهوه ل نه فهر نیید، تو دو نیم نه فهری.

دو: dü دو مناله گاند نهوینی!

ټوله کی: tüleki کهم ټوله کی بکه!

خووه رټاوا: xuwerawa خووه رټاوا هات و گاوان هاته ټهرا مال
ناوایی نان.

شوون هه تهر: şûn heter شوون هه تهرئ وه لیان نییه.

من و تو: min û tu هه ر من و تو زانیم کی خه ش پریاس.

۳. داییم ټهرا نوسان په واچه، بایه سیگان وه به جی و هوکمه ن
لا کهم په پیت دهنگدار وه ناوی بوو. جار وهخت ټهوه دهنگه
توانی دهنگ ژیر بوو ک وه گهر د ی نشانن دهیم یا ک هه ر
نانوسیمنه ی وهلی وه زوان تیریمنه ی.

تک (تک ټاو له ناو سه ماوهره گه نیه). ک له تهرکیب ت
+ په که سره یا دهنگ ژیر ک نادیاره و قاییم له ژیر ت + ک.

له که لیمه یگ جوور تک ټه گهر ی ټه پرای بنوسین بووده
تیک. که تیک په واچه تره ک ناویاگه ټهرا دهنگ سانه ته.

تیک تاک. ټهوه سه له په بر له که لیمات دهنگ ژیر وه شکل
ی نانوسیمنه ی.

قاییم: ک ټه گهر بنوسیم قاییم. وشه ی بن مانایگه یا فره دورس
وه زوان ناتگه. ټهوه سه له باژی واچه جوور قاییم بایه سیگانه
ی دهنگدار ټه پرای باریمن.

پوک: یانئ ناو چوول. ک پ و ک بن دهنگه وهلی و دهنگداره.
ټهوه کا برا که له پوکه.

۴. ټهرا نوسانن بری که لیمه یا واچه، بهسریاگ وه ټهوه هین

پیشه‌کی

کوردیاتی بیین د ناو نیمه کوردهل ک د شه‌رستانهل ناوونۆ (ناودانان) و دیتلیرۆ «دیتلیران/ دیتلیران» دژیمین، چی ره‌مز ڤینه‌ییکه شه‌ر خووتر ژاپین. کوردیاتی بیین ڤی ڤی ره‌ڤهن کوردهل، جگاسه نۆ کوردابه‌تی تنو تیتۆ.

د ناو شیعرهل هۆم‌له‌ل نیمه د تمکه‌ی ڤیلام و کرماشان و خانه‌قین و واست و به‌غدا، چ د لابوون و چ د لاخوار و چ د لارووه‌لآت و چ د لارووه‌لآت، د هه‌ر چوار پال ئی جوغرافیا ک ناسکی ڤ ناو گه‌پ «به‌له، پاله» ئشناسینه‌سه‌ی و تمکه‌یش د عراق، فره‌تر ڤ ناو کوردستان فه‌یلی دناسری، شیعر وه‌رته‌ و به‌یت و ڤۆلکلۆر دچوو، هالپن.

د لاخوار ڤیلام، ئینکه جم‌وجیله‌ل که‌فتییه ک ها ئی ریبه بگوردن.

شیعر ژنۆنه، په‌تییه ڤ دی. شیعر نوو ڤ قالبهل نووی ها با دوئ، د قالبهل ناسکیونه‌یش برنۆ دیرن چیه‌ل نووئ جوور کار و بار ئیجتمایی و فره‌ه‌نگی و سیاسی و .. دیارن ناو شیعره‌له‌یون. په‌کی نۆ ئوو که‌سه‌له ک چ د ناو قالبهل ناسکیونه چ د ناو قالبهل نووی توونستییه ری و ریچه‌ی جوورئ تر بخسئ ئل فه‌ر چاو نماله‌له و نووگامه‌له «مسته‌فا به‌یگی» روولهی ناودار ئیل کورد په‌له‌سه‌ک ڤ زاراهوی کوردهللی و بنزار زه‌رووشونه ک هن تایفه‌ی زه‌رووشه.

کاک مسته‌فا، لاناو شاعری خوه‌ئ نایه «رودوس فه‌یلی».

د ئی نیسه‌نه، چاو خستمه‌ ئل په‌ک دوه‌یتی نۆ کاک رودوس.

د سه‌روئنی، ڤ هه‌رد په‌کتری یخوینیمه‌ی:

په‌ خه‌لیکه ڤل ئی شه‌هره بیمه

نۆ ئی «سا»، خوه‌م، به‌تر که‌وزه‌هله‌ بیمه

خوه‌موونی بیینی مودرن، ڤ ری و ریچه‌ی کوردیاتی

د ناوچای ئی خیاڤۆنه ڤ بن خوه‌ت

م سیسیایه‌تر نۆ ئوو ژه‌هله‌ بیمه

رودوس فه‌یلی «مسته‌فا به‌یگی»

شه‌هریوه‌ر ۹۹- تپهران

دیرگاهیمت که آواره‌ی این شهر و دیار شده‌ام

از این سایه بدتر، من همانند کبکی گریزان شده‌ام

و در وسط این خیابان، بی تو

من پژمرده‌تر از آن گل خزرخهره شده‌ام

ئس شیعره، شیعر شه‌هرییکه چوون ئی جالی دار و دارسون و که‌ش و کینو و ... مووتیفه‌لی جوور شه‌هر و خیاڤۆن، بردنیه ڤ کار.

دویم یه ک «ته‌نایی» که‌پترین مه‌فهوومیکه ک بریایه ڤ کار. دزوونیمین ک ته‌نایی دهره و ژون دیاری گرد نایمه‌یل هام‌لف نیمه‌سه ک دهرمون نه‌دیرئ و که‌نجوورئ بییه ڤ به‌ش ڤلات. به‌هر نیمه‌یش د ڤلات، بییه ڤ یه.

«سا» ک جوور تاپوو سئین دکه‌فتی ئه‌و شوون ئایم مودرن، هه‌یگوا لف نایمه، گوڤ ڤ گوڤ فلکه‌راموون نییه و ته‌رجمۆنیکه نۆ ته‌ناییموون، چوون هه‌میشه‌هه‌ی چی هۆملمموون ها ڤ گه‌ردموون، ڤه‌لئ هیج ده‌مته‌ڤه‌ی ڤ گه‌ردموون نه‌دکه‌رئ، هیج چه‌نه‌ی گه‌رد په‌کتره‌کی نه‌دیریمین، جوور نایمه‌له.

ته‌نایی د ناو گه‌ل، هه‌ها چنه‌ چینیکه.

سا، که‌وزه‌هله‌سه، جوور ئایم مودرن ک کوله‌شکه‌و ڤ خوه‌ئ شکه، که‌وجره‌ته و قه‌یڤ هیج که‌سئ نه‌دڤه‌سئ.

خوه‌ت، گوڤ‌بییه‌ی شاعره ک چریکه‌ی، ڤه‌لئ د ناوچای خیاڤۆنه ک هه‌د ڤه‌ر فه‌شت ئه‌فتاو و د ناوړاس ئه‌فتاووورۆ، سا، خوه‌ئ ئاشاری نۆ خاونه‌که‌ی خوه‌ئ.

شاعر، مه‌ری خوه‌ئ ڤ لف گوڤ ژه‌له‌ی دڤینئ ک د ناوچای خیاڤۆنه‌که ته‌نیا و سیسه‌نه نۆ ته‌نایی و ڤرشه‌نه نۆ زل ئه‌فتاو، مه‌تییه.

ئس شیعره، هه‌ر چه‌ن کوله‌ و هه‌ی چوار لابه‌بته، ڤه‌لئ کوڤ و کوڤ‌فر ته‌نایی گردموون دیار کردنییه.

ڤ ئی خاتر دپووئ بڤیشیمین ک یه شیعریکه مودرن، نه‌لوه‌ت شیعر خووئ موپنیکه ک ریشه‌ی هه‌د ناو فره‌ه‌نگ کوردیاتی و په‌ل و پووئ هه‌د ناو هه‌فت ئاسموون مودرن.

شیعر ک هه‌یگا ها دڤیرنئ:

بژی فره‌ه‌نگ کوردیاتی ساق

بژی مودرنیم راسکوونی

پەروەندەى ئايندە:

- زوانئاسى كۆمەلەپەتى
- شېكردەئەۋەى گوتار رەخىئەى
- چۆراۋچورىى زاراۋەىى فە زوان كوردى ۋە
- پىئى مئۆدەل زوانئاسى
- پىئەرانئانن ۋ ئەمپىريالىم زوانى
- دىيالىكتىپال كوردى؛ دەرفەت يا مەترسى
- چەئك پىئىئەسى ۋ چارەنقىس پىئەل
- تاپىئەتچىگ چور «ئ» ۋ «ق»
- پىئەور ۋ شەسازى
- زوان كوردى ۋ پەرخەمىئەتتەن زانئەت دە
- سەردەم چەئك زاراۋەىى

